

ECONOMICA

Nr. 4 (110) / 2019

revistă științifico-didactică

**“Dacă ai încredere în tine însuși,
inspiri încredere și altora”.**

Goethe

ACADEMIA DE STUDII ECONOMICE A MOLDOVEI

ECONOMICA

Revistă științifico-didactică

An. XXVII, nr.4 (110), decembrie 2019

© Serviciul Editorial-Poligrafic al ASE M

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Prof. univ. dr. hab. acad. Gheorghe MIȘCOI, Academia de Științe a Moldovei
Prof. univ. dr. hab. m.c. al AȘM, Dumitru MOLDOVAN, Academia de Studii Economice din Moldova
Prof. univ. dr., acad. Anatolii MAZARAKI, Universitatea Națională de Comerț și Economie din Kiev, Ucraina
Prof. univ. dr. hab. Ion BOLUN, Academia de Studii Economice din Moldova
Prof. univ. dr. hab. Vasile BUCUR, Academia de Studii Economice din Moldova
Prof. univ. dr. hab. Eugenia FEURĂȘ, Academia de Studii Economice din Moldova
Prof. univ. dr. hab. Rodica HÎNCU, Academia de Studii Economice din Moldova
Prof. univ. dr. Serghii CAVUN, Institutul Educațional și Științific din Kharkiv, Ucraina
Prof. univ. dr. Ion PETRESCU, Universitatea „Spiru Haret”, Brașov, România
Prof. univ. dr. Ioan-Franc VALERIU, Academia Română, Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”
Prof. univ. dr. Gheorghe ZAMAN, m.c. al Academiei Române, Institutul de Economie Națională, România
Prof. univ. dr. Alban RICHARD, Universitatea „Pierre Mendès France de Grenoble”, Franța
Prof. univ. dr. Oleg STRATULAT, Academia de Studii Economice din Moldova
Prof. univ. dr. Piotr BULA, Universitatea de Economie din Cracovia, Polonia
Prof. univ. dr. Nadejda BOTNARI, Academia de Studii Economice din Moldova
Conf. univ. dr. Natalia ALTUHOVA, Universitatea de Finanțe de pe lângă Guvernul Federației Ruse
Conf. univ. dr. Veselin POPOV, Academia de Economie „D. A. Ţenov” din Sviștov, Bulgaria
Conf. univ. dr. Oxana SAVCIUC, Academia de Studii Economice din Moldova
Conf. univ. dr. Olga PUGACIOVA, Universitatea de Stat „Francysk Skoryna” din Gomel, Belarus
Conf. cercet. dr. Corneliu GUȚU, Academia de Studii Economice din Moldova

ECHIPA REDACȚIONALĂ:

Redactor-șef: **Grigore BELOSTECINIC**,
prof. univ. dr. hab., academician al AȘM
Redactor șef-adjunct: **Valentina NAMOLOVAN**
Redactor literar: **Constantin CRĂCIUN**
Redactor tehnic: **Natalia IVANOVA**
Designer copertă: **Maria BUDAN**

ADRESA REDACȚIEI:

Str. Mitropolit G. Bănulescu-Bodoni 59, ASEM, bloc B, b.502,
tel: 022-402-936; 022-402-886
Cod: MD 2005, Chișinău, Republica Moldova
E-mail: economica@ase.md

**Revista este acreditată de Consiliul Național
pentru Acreditare și Atestare al RM, categoria „B”**

Revista este indexată în următoarele Baze de date și Cataloage Internaționale:

DOAJ <https://doaj.org/>

Directoriu OAJI <http://oaji.net/>

Electronic Journals Library <http://rzblx1.uni-regensburg.de/>

Global Impact Factor <http://globalimpactfactor.com/>

Preluarea textelor editate în revista „Economica” este posibilă doar cu acordul autorului.
Responsabilitatea asupra fiecărui text publicat aparține autorilor. Autorii declară pe propria răspundere că articolele sunt autentice și nu există niciun conflict de interese, totodată, transmit dreptul de autor și editorului.
Opinia redacției nu coincide întotdeauna cu opinia autorilor.

Certificat de înregistrare nr.270 din 31.10.2013
Index poștal: PM-31627
ISSN 1810-9136

Editura ASEM, Chișinău-2019

ACADEMY OF ECONOMIC STUDIES OF MOLDOVA

ECONOMICA

Scientific and didactic journal

Year XXVII, No.4 (110), December 2019

© Editorial-Polygraphic Service of ASEM

EDITORIAL BOARD:

Professor Dr. Hab. Acad. Gheorghe MISCOI, Academy of Science of Moldova
Professor Dr. Hab. c.m. of ASM Dumitru MOLDOVAN, Academy of Economic Studies of Moldova
Professor DSC Acad. Anatolii MAZARAKI, Kyiv National University of Trade and Economics, Ukraine
Professor Dr. Hab. Ion BOLUN, Academy of Economic Studies of Moldova
Professor Dr. Hab. Vasile BUCUR, Academy of Economic Studies of Moldova
Professor Dr. Hab. Eugenia FEURAS, Academy of Economic Studies of Moldova
Professor Dr. Hab. Rodica HINCU, Academy of Economic Studies of Moldova
Professor DSC Serghii CAVUN, Kharkiv Educational and Scientific Institute, Ukraine
Professor PhD Ion PETRESCU, „Spiru Haret” University, Brasov, Romania
Professor PhD Valeriu IOAN-FRANC, National Institute of Economic Research of Romanian Academy
Professor PhD Gheorghe ZAMAN, c. m. of Romanian Academy, Institute of National Economy, Romania
Professor PhD Alban RICHARD, „Pierre Mendès France de Grenoble” University, France
Professor PhD Oleg STRATULAT, Academy of Economic Studies of Moldova
Professor PhD Piotr BULA, Cracow University of Economics, Poland
Professor PhD Nadejda BOTNARI, Academy of Economic Studies of Moldova
Assoc.Professor PhD Natalia ALTUHOVA, Finance University under Government of the Russian Federation, Russia
Assoc.Professor PhD Veselin POPOV, “D. A. Tsenov” Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria
Assoc.Professor PhD Oxana SAVCIUC, Academy of Economic Studies of Moldova
Assoc.Professor PhD Olga PUGACIOVA, “Francisk Scorina” Gomel State University, Belarus
Assoc.Researcher PhD Corneliu GUTU, Academy of Economic Studies of Moldova

EDITORIAL STAFF:

Editor-in-chief: **Grigore BELOSTECINIC**
Professor, Hab. Dr., Academician
Vice-Editor-in-chief: **Valentina NAMOLOVAN**
Editor (English): **Ludmila RURAC**
Technical editor: **Natalia IVANOVA**
Designer of cover: **Maria BUDAN**

ADDRESS OF PUBLISHING HOUSE:

59, Mitropolit G. Banulescu-Bodoni street, ASEM, block B, office 502,
tel: 022-402-936; 022-402-886
Postcode: MD 2005, Chisinau, Republic of Moldova
E-mail: economica@ase.md

**The journal is accredited by the National Certification
and Accreditation Council of RM, Category „B”**

The journal is indexed in the following International Data Bases and Catalogues:

DOAJ <https://doaj.org/>

Directoriu OAJI <http://oaji.net/>

Electronic Journals Library <http://rzblx1.uni-regensburg.de/>

Global Impact Factor <http://globalimpactfactor.com/>

The taking over of the texts that are published in the journal “Economica” is possible only with the author’s agreement. Responsibility for each published text belongs to the authors. The authors declare on their own responsibility that the articles are authentic and there is no conflict of interest and also transmit the copyright to the publisher. Authors views do not always coincide with the editorial board’s opinion.

Registration certificate nr.270 of 31.10.2013
Postcode: PM-31627
ISSN 1810-9136

Publishing house of ASEM, Chisinau-2019

SUMAR

BUSINESS ȘI ADMINISTRARE

Utilizarea metodelor indirecte de estimare a obligațiilor fiscale ca modalitate de conformare voluntară a persoanelor fizice	7
<i>Conf. univ. dr. hab. Nicolae Platon, ASEM</i>	
<i>Drd. Igor Țurcanu, ASEM</i>	
Analiza situației economice a sectorului de alimentație publică	19
<i>Lect. univ. drd. Olga Tabunșic, ASEM</i>	
Abordări teoretice ale conceptului de lobby în afaceri	34
<i>Drd. Aliona Mantaluța, ASEM</i>	

ECONOMIE FUNDAMENTALĂ ȘI APLICATIVĂ

Reflecții cu privire la crearea unei noi arhitecturi a procesului de politică monetară și macroprudențială	41
<i>Dr. Natalia Ștefîrță, USM</i>	
<i>Economist principal la Banca Națională a Moldovei</i>	

FINANȚE, CONTABILITATE ȘI ANALIZĂ FINANCIARĂ

Concepții clasice și moderne privind sistemele de impozite și taxe	49
<i>Prof. univ. dr. Luigi Popescu, Universitatea din Pitești, România</i>	
<i>Conf. univ. dr. Larisa Mistrean, ASEM</i>	
Finanțarea proiectului de investiții „Grădina de trandafiri a Iulitei” prin credit bancar	62
<i>Conf. univ. dr. Mariana Rodica Țirlea, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București, România</i>	
<i>Cercet. științific, Iulita Bîrcă, Institutul Național de Cercetări Economice, R.Moldova</i>	
Teorii contemporane privind impozitele și impunerea formulate în fiscalitatea internațională și în România	78
<i>Prof.univ. dr. Luigi Popescu, Universitatea din Pitești, România</i>	
<i>Conf.univ. dr. Larisa Mistrean, ASEM</i>	
<i>Prof.univ. dr. Magdalena Rădulescu, Universitatea din Pitești, România</i>	
Principiile organizării funcției de conformitate în instituțiile financiare bancare	97
<i>Drd. Daniela Dermengi, ASEM</i>	
Exigențe privind implementarea și dezvoltarea bugetării bazate pe performanță în cadrul întreprinderilor	108
<i>Drd. Anastasia Mihaila, USM</i>	

INTEGRARE EUROPEANĂ ȘI POLITICI SOCIALE

Diferențieri teritoriale ale calității populației în Republica Moldova	119
<i>Drd. Silvia Suvac, ASEM</i>	
Colaborarea dintre serviciul vamal și mediul de afaceri privind respectarea reglementărilor vamale în procesul de management al controlului mărfurilor	128
<i>Drd. Evghenii Popescu, ASEM</i>	

INFORMATICĂ, STATISTICĂ ȘI CIBERNETICĂ ECONOMICĂ

Modele și algoritmi de elaborare a deciziilor în situații de incertitudine	139
<i>Drd. Lilian Golban, ASEM,</i>	
<i>Conf. univ. dr. Anatol Godonoagă, ASEM</i>	
Riscurile de securitate cibernetică ale instituțiilor financiare și metodele posibile de eliminare a acestora	156
<i>Conf. univ. dr. Andrei Petroia, ASEM</i>	
<i>Cercetător independent Ivan Banu, “Illumax studio” SRL, RM</i>	

CONTENT

BUSINESS AND ADMINISTRATION

Use of Indirect Methods of Estimating Tax Liabilities as a Way of Voluntary Compliance of Individuals	7
<i>Assoc. Prof. PhD Hab. Nicolae Platon, ASEM</i>	
<i>PhD candidate Igor Turcanu, ASEM</i>	
Public Food Sector Economic Situation Analysis	19
<i>University lector, PhD candidate Olga Tabunscic, ASEM</i>	
Theoretical Approaches of Lobby Concept in Business	34
<i>PhD candidate Aliona Mantaluta, ASEM</i>	

FUNDAMENTAL AND APPLIED ECONOMICS

Reflections on the Creation of a New Architecture of the Monetary and Macroeconomic Policy Process	41
<i>PhD Natalia Stefirta, State University of Moldova</i>	
<i>Chief economist, National Bank of Moldova</i>	

FINANCE, ACCOUNTING AND FINANCIAL ANALYSIS

Classic and Modern Concepts on Tax and Taxation Systems	49
<i>Professor PhD Luigi Popescu, University of Pitesti, Romania</i>	
<i>Assoc. Prof. PhD Larisa Mistrean, ASEM</i>	
Financing the “Iulita’s Roses Garden” Investment Project through Bank Credit	62
<i>Assoc. Prof. PhD Mariana Rodica Tirlea, „Dimitrie Cantemir” Christian University, Bucharest, Romania</i>	
<i>Scientific Researcher Iulita Birca, National Institute for Economic Research, R. Moldova</i>	
Contemporary Theories on Tax and Taxation Formulated in International Taxation and in Romania	78
<i>Professor PhD Luigi Popescu, University of Pitesti, Romania</i>	
<i>Assoc. Prof. PhD Larisa Mistrean, ASEM</i>	
<i>Professor PhD Magdalena Radulescu, University of Pitesti, Romania</i>	
Compliance Function Principles in the Financial Banking Institutions	97
<i>PhD candidate Daniela Dermengi, ASEM</i>	
Implementation and Development Requirements of Performance-Based Budgeting for Companies	108
<i>PhD candidate Anastasia Mihaila, SUM</i>	

EUROPEAN INTEGRATION AND SOCIAL POLICIES

Territorial Differentiation of Population Quality in the Republic of Moldova	119
<i>PhD candidate Silvia Suvac, ASEM</i>	
Collaboration between the Customs Service and the Business Environment Regarding the Compliance with Customs Regulations throughout the Process of Managing the Control of Goods	128
<i>PhD candidate Evghenii Popescu, ASEM</i>	

INFORMATICS, STATISTICS AND ECONOMICS CYBERNETICS

Decision Making Models and Algorithms in Situations of Uncertainty	139
<i>PhD candidate Lilian Golban, ASEM</i>	
<i>Assoc. Prof. PhD Anatol Godonoagă, ASEM</i>	
The Risks of Cybersecurity of Financial Institutions and Possible Methods for Their Elimination	156
<i>Assoc. Prof. PhD Andrei Petroia, ASEM</i>	
<i>Independent researcher Ivan Banu, “Illumax studio” SRL, RM</i>	

336.225.621.1(478)

UTILIZAREA METODELOR INDIRECTE DE ESTIMARE A OBLIGAȚIUNILOR FISCALE CA MODALITATE DE CON- FORMARE VOLUNTARĂ A PERSOANELOR FIZICE

Conf. univ. dr. hab. Nicolae PLATON, ASEM
platonanat@yahoo.com
Drd. Igor ȚURCANU, ASEM
igor.turcanu@sfs.md

Motto: *Conformarea voluntară reprezintă primul pas în educarea civismului fiscal al contribuabililor.*
(N. Platon, ex-șef al SFS)

Educarea civismului fiscal la contribuabili nu trebuie propagată prin constrângeri permanente, dar prin educarea acestuia în spiritul conformării voluntare. Numai prin această metodă pot fi obținute anumite performanțe în administrarea fiscală. Organizațiile internaționale de profil, precum: Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială etc., recomandă, în permanență, guvernelor țărilor aflate în curs de dezvoltare, că o bună administrare fiscală poate fi obținută numai printr-o politică bugetar-fiscală echilibrată, prin civism fiscal și conformare voluntară a contribuabililor.

Prezentul articol vine cu anumite sugestii și recomandări în vederea îmbunătățirii administrării fiscale prin utilizarea conformării voluntare, în raport cu persoanele fizice, contribuabili ai impunerii fiscale.

Cuvinte-cheie: *conformare voluntară, administrare fiscală, venituri, persoană fizică, contribuabili, impozite, metode indirecte de estimare.*

JEL: H 2.

Actualitatea temei

Situația mediului economic și gradul de dezvoltare ale Republicii Moldova depind de modul în care este gestionată politica bugetar-fiscală a țării și de modul în care se realizează colectarea impozitelor și taxelor de către Serviciul Fiscal de Stat.

Prin intermediul planificării bugetare, este stabilit cuantumul de încasări, care trebuie asi-

336.225.621.1(478)

USE OF INDIRECT METHODS OF ESTIMATING TAX LIABILITIES AS A WAY OF VOLUNTARY COMPLIANCE OF INDIVIDUALS

Assoc. Prof. PhD Hab. Nicolae PLATON, ASEM
platonanat@yahoo.com
PhD cand. Igor ȚURCANU, ASEM
igor.turcanu@sfs.md

Motto: *Voluntary compliance is the first step in educating the taxpayers' civic responsibility to comply with tax legislation.*
(N. Platon, former chief of STS)

Educating the taxpayers' civic responsibility to comply with tax legislation should be infiltrated not by permanent constraints, but by educating them in the spirit of voluntary compliance. This is the only method that makes possible the achievement of certain performances in tax administration. International profile organizations, such as: International Monetary Fund, World Bank, etc., constantly recommend to the developing countries' governments that good tax administration can be achieved only through a balanced tax-budget policy, taxpayers' civic responsibility to comply with tax legislation and taxpayers' voluntary compliance.

This article comes with certain suggestions and recommendations for improving tax administration by using voluntary compliance, in relation to individuals as taxpayers.

Keywords: *voluntary compliance, tax administration, income, individuals, taxpayers, taxes, indirect methods of estimation.*

JEL: H 2.

Topicality of the subject

The situation of the economic environment and the degree of development of the Republic of Moldova depend on how the tax-budget policy of the country is managed and on how the collection of taxes and fees is carried out by the State Tax Service.

By means of the budgetary planning, the amount of proceeds to be provided by the State

gurat de către Serviciul Fiscal de Stat, sunt stabilite perioadele de repartizare a veniturilor și a cheltuielilor aprobate, precum și limitele minime de realizat – în cazul veniturilor, respectiv nivelul maxim al cheltuielilor. Astfel, prin această modalitate, se poate asigura execuția echilibrată a Bugetului Public Național și a verigilor componente.

În cadrul dezbaterilor publice, sistemul fiscal și bugetar reprezintă un subiect permanent de discuție și analiză. De aceea, un aspect important, în formarea opiniei corecte asupra modului de administrare fiscală prin prisma conformării voluntare a persoanelor fizice, trebuie reflectat prin intermediul unei cercetări științifice, motiv care demonstrează actualitatea temei investigate.

Introducere

Ca parte integrantă a sistemului fiscal, sfera fiscalității cuprinde totalitatea reglementărilor legislative, principiilor, metodelor și tehnicilor de stabilire și percepere a impozitelor, taxelor sau a altor surse de constituire a veniturilor publice.

Indiferent de forma și modul de prelevare, întregul proces al impunerii trebuie realizat cu respectarea principiilor privind echitatea fiscală, principiilor de politică financiară și economică, precum și a celor de natură social-politică [6, p.29].

Prin instituirea prelevărilor fiscale, statul urmărește nu doar constituirea veniturilor sale sau finanțarea cheltuielilor publice, ci și „armonizarea intereselor și comportamentelor contribuabililor cu cele ale autorităților” [1, p.54].

În consecință, orice măsură de natură fiscală trebuie orientată către maximizarea colectării veniturilor și cheltuirea eficientă a banului public, totodată, fiind luate în considerare drepturile și obligațiile părților: contribuabili și autoritățile statului.

Din acest considerent, deducem că cea mai eficientă practică de administrare fiscală nu ar fi constrângerea persoanei fizice – contribuabil, în vederea impunerii fiscale, ci educarea acestuia în spiritul civismului fiscal și al conformării voluntare.

Metode aplicate

La elaborarea prezentului articol, autorii au recurs la trei metode de cercetare, precum urmează:

- *metoda cercetării fundamentale*, care a permis culegerea informației necesare pentru reflectarea situației curente în domeniul administrării fiscale, concretizarea

Tax Service is established, the periods of distribution of the approved revenues and expenses, as well as the minimum limits to be achieved – in the case of revenues, respectively the maximum level of expenses, are established. Thus, by this method it is possible to ensure the balanced execution of the National Public Budget and its component parts.

In the public debates, the tax and budgetary system is a permanent topic of discussion and analysis. Therefore, an important aspect in forming the correct opinion on the way of tax administration in terms of voluntary compliance of the individuals should be reflected through scientific research, which demonstrates the actuality of the investigated topic.

Introduction

As an integral part of the tax system, the sphere of taxation comprises all the legal regulations, principles, methods and techniques for establishing and collecting taxes, fees or other sources of public revenue.

Regardless of the form and manner of the levy, the entire taxation process must be carried out in compliance with the principles of tax equity, the principles of financial and economic policy, as well as those of social and political nature [6, p.29].

By establishing tax levies, the state aims not only at constituting its revenues or financing public expenditures, but also at “harmonizing the taxpayers’ interests and behaviours with those of the authorities” [1, p.54].

Therefore, any tax measure should be oriented towards maximizing revenue collection and efficient spending of public money, while taking into account the rights and obligations of the parties: the taxpayers and the state authorities.

From this reason we deduce that, the most effective tax administration practice would be not the constraint of the individual – taxpayer, in order to tax him, but his education in the spirit of taxpayers’ civic responsibility to comply with tax legislation and voluntary compliance.

Methods applied

In the elaboration of this article, the authors used 3 research methods, as follows:

- *the method of fundamental research* that allowed: to gather the necessary information to reflect the current situation in the field of tax administration, to concretize the perspectives for the future,

perspectivelor pentru viitor, investigații sub formă de studii teoretice, care au dus la formarea unor concluzii practice științific argumentate;

- *metoda cercetării aplicative*, prin intermediul căreia au fost colectate date pentru direcționarea activității practice, în vederea creșterii muncii metodice și transpunerii în formă operațională a unor idei;
- *metoda istoriografică*, care a fost utilă pentru punerea în lumină a celor mai importante cercetări științifice, culegeri de materiale și articole la tema administrării fiscale, fiind aplicată, în special, pentru cunoașterea, explicarea și înțelegerea subiectului de cercetare.

Scopul cercetării îl reprezintă investigarea unor aspecte de administrare fiscală ce țin de utilizarea metodei de conformare voluntară a persoanelor fizice, subiecți ai impunerii fiscale, care este implementată de Serviciul Fiscal de Stat, în proces de colectare a impozitelor și taxelor aferente Bugetului Public Național.

Supportul teoretico-metodologic al temei investigate este asigurat de lucrările savanților, specialiștilor și experților, care au efectuat cercetări în acest domeniu și care au demonstrat că conformarea voluntară reprezintă un instrument eficient de administrare fiscală.

Relevanța articolului. Investigarea acestei teme a dat posibilitate autorilor să generalizeze anumite concluzii la acest subiect și, ca urmare, să propună Serviciului Fiscal de Stat, anumite soluții și recomandări în vederea eficientizării administrării fiscale prin prisma conformării voluntare a persoanelor fizice, ca subiecți ai impunerii fiscale.

Rezultate și discuții

Verificarea situației fiscale personale a persoanelor fizice cu privire la achitarea impozitului pe venit, trebuie să reprezinte o prioritate a Serviciului Fiscal de Stat (SFS), din considerentele neadmiterii posibilităților de evaziune fiscală din partea acestora.

În opinia noastră, SFS trebuie să decidă, prin alegere publică în cadrul instituțional al procesului administrativ, în privința modalităților de colectare a impozitelor, generate de persoanele fizice.

Există *trei căi* de colectare a impozitelor:

1. **Constrângerea** – folosirea puterii legislației fiscale pentru a forța persoanele fizice,

investigații în formă de teoretice studies, which led to the formation of scientifically argued practical conclusions;

- *the method of the applied research*, which was used for collecting data for directing the practical activity, in order to increase the methodical work and the transposition into operational form of some ideas;
- *the historiographic method*, which was useful for bringing to light the most important scientific researches, collections of materials and articles on the subject of tax administration, being applied in particular for the knowledge, explanation and understanding of the research topic.

The purpose of the research is the investigation of some aspects of tax administration related to the use of the method of voluntary compliance of the individuals, subjects of the taxation, which is implemented by the State Tax Service in the process of collecting the taxes and fees related to the National Public Budget.

The theoretical and methodological support of the investigated topic is provided by the works of scientists, specialists and experts, who carried out research in this field and who showed that voluntary compliance is an effective tool for tax administration.

Relevance of the article. The investigation of this topic gave the authors the opportunity to generalize certain conclusions on this subject, and, as a result, to propose to the State Tax Service certain solutions and recommendations in order to make tax administration more efficient, in the light of voluntary compliance of individuals as subjects of taxation.

Results and discussions

The verification of the personal tax situation of the individuals regarding the payment of the income tax must be a priority of the State Tax Service (STS), from the perspective of non-admitting the possibilities of tax evasion.

In our opinion, the STS should decide, by public choice within the institutional framework of the administrative process, on the methods of collecting taxes, generated by the individuals.

There are *three ways* of collecting taxes:

1. **Constraint** – the use of the power of tax legislation to force individuals to honor their tax obligations;
2. **Communication** – the use of communication channels to inform individuals

contribuabili ai impunerii fiscale, să-și onoreze obligațiunile fiscale;

2. **Comunicarea** – utilizarea canalelor de comunicare în vederea informării persoanelor fizice despre necesitatea îndeplinirii obligațiunii fiscale;
3. **Conformarea voluntară** – calcularea corectă, raportarea și achitarea deplină și la timp la buget a obligației fiscale de către contribuabil în mod benevol.

Intervenția selectivă a SFS, în raport cu persoanele fizice, este destul de problematică, din lipsa resurselor umane. SFS nu poate fi sigur de faptul că constrângerea sau campaniile de comunicare vor asigura efectul scontat. Eficiența administrării fiscale va fi resimțită numai atunci, când persoanele fizice, subiecți ai impunerii fiscale, vor conștientiza despre necesitatea achitării impozitelor, pentru ca statul să-și îndeplinească obligațiunile sale economice și sociale către populația țării. Impozitele percepute de către stat vizează, pe lângă asigurarea resurselor financiare necesare obținerii bunurilor publice, realizarea programului de distribuire a acestora. Astfel, incidența diferențiată a instrumentelor fiscale poate genera o apropiere relativă a veniturilor și, totodată, un transfer de venituri către segmentele cu populație defavorizată [4, p.60].

Practica internațională ne demonstrează că cea mai eficientă cale de colectare a impozitelor este conformarea voluntară. Astfel, în opinia reprezentanților Fondului Monetar Internațional, activitățile desfășurate de SFS trebuie să fie canalizate în direcția conformării voluntare din partea persoanelor fizice, respectându-se, totodată, drepturile și obligațiile de natură patrimonială, a fluxurilor financiare și a oricăror altor elemente relevante pentru stabilirea situației fiscale reale a persoanei fizice verificate.

Pentru a fi mai expliciti în ceea ce urmează a fi prezentat în acest articol, este necesară trecerea în revistă a câtorva noțiuni, care au tangență cu aplicarea metodelor indirecte de estimare a veniturilor persoanelor fizice, pentru conformarea voluntară ulterioară a acestora.

În conformitate cu articolul 6 alineat 1, al Codului fiscal al Republicii Moldova, **impozitul este o plată obligatorie cu titlu gratuit, care nu ține de efectuarea unor acțiuni determinate și concrete de către organul împuternicit sau de către persoana cu funcții de răspundere a acestuia pentru sau în raport cu contribuabilul care a achitat această plată** [2, p.16].

about the necessity of fulfilling the tax liabilities;

3. **Voluntary compliance** – the correct calculation, reporting, full and timely payment of tax liabilities by the taxpayer on a voluntary basis.

The selective intervention of the STS in relation to the individuals is quite problematic, due to the lack of human resources. STS cannot be sure that the constraint or communication campaigns will ensure the expected effect. The efficiency of the tax administration will be felt only when the individuals, subjects of taxation, will be aware of the necessity of paying the taxes, so that the state could fulfill its economic and social obligations towards the population of the country. The taxes levied by the state, apart from the fact that aims to provide the financial resources necessary to obtain public goods, also aims to carry out their distribution program. Thus, the differentiated incidence of tax instruments can generate a relative approximation of income and, at the same time, a transfer of income to the segments with disadvantaged population [4, p.60].

International practice shows that the most effective way of collecting taxes is voluntary compliance. Thus, according to the representatives of the International Monetary Fund, the activities carried out by the STS should be channeled in the direction of voluntary compliance of individuals, while respecting the rights and obligations of patrimonial nature, in the direction of the financial flows and any other relevant elements for establishing the real tax situation of the verified individual.

To be more specific in what is to be presented in this article, it is necessary to review some notions that relate to the application of indirect methods of estimating the individuals' income, for their subsequent voluntary compliance.

In accordance with article 6 paragraph 1 of the Tax Code of the Republic of Moldova, **tax is a compulsory payment with gratuitous title, which is not related to the performance of some specific and determined actions by the authorized body or the official thereof, for or in relation to the taxpayer who made this payment** [2, p.16].

At the same time, it is necessary to specify that **the taxable income is the gross income, including the fringe benefits granted by the**

Totodată, este necesar să se specifice că **venitul impozabil** este venitul brut, inclusiv facilitățile acordate de angajator, obținut de contribuabil din toate sursele, într-o anumită perioadă fiscală, cu excepția deducerilor și scutirilor, aferente acestui venit, la care are dreptul contribuabilul conform legislației fiscale [2, p.19].

Continuând logica expunerii și făcând referire la articolul 12 al Codului fiscal al Republicii Moldova, putem constata că **venitul estimat** este venitul apreciat (rezultat) prin aplicarea metodelor și surselor indirecte în cadrul controalelor fiscale [2, p.19].

Articolul 13 al Codului fiscal al Republicii Moldova stipulează că **subiecții ai impunerii fiscale** sunt: persoanele fizice rezidente, cetățeni ai Republicii Moldova, care nu desfășoară activități de întreprinzător și pe parcursul perioadei fiscale obțin venituri impozabile din orice surse aflate în Republica Moldova și în afara acesteia pentru activitatea lor în Republica Moldova; persoanele fizice rezidente, cetățeni ai Republicii Moldova, care nu desfășoară activități de întreprinzător, dar obțin venituri din investiții financiare din orice surse aflate în afara Republicii Moldova; persoanele fizice rezidente, cetățeni străini și apatrizi, care desfășoară activități pe teritoriul Republicii Moldova și obțin venituri din orice surse aflate în Republica Moldova și în afara țării pentru activitatea lor în Republica Moldova, cu excepția venitului din investiții și financiar din orice surse aflate în afara Republicii Moldova [2, p.20].

Cuantumul impozitului pe venit, pentru persoanele fizice în Republica Moldova, este stabilit în mărime de 12% din venitul anual impozabil.

La 01 ianuarie 2012, pentru prima dată în istoria modernă a țării, în Codul fiscal al Republicii Moldova, a fost introdus Capitolul 11¹ „Metode indirecte de estimare a venitului impozabil al persoanelor fizice”, care prevede metoda de determinare a venitului impozabil estimat prin intermediul analizei situației fiscale a persoanei fizice prin surse indirecte de informație [2, p.112].

În prezent, SFS, în activitatea sa, utilizează 4 metode indirecte de estimare a venitului impozabil. Aceste metode, precum și caracteristicile lor, sunt prezentate în tabelul 1.

employer, obtained by the taxpayer from all sources during a limited tax period, except for deductions and exemptions related to this income, to which the taxpayer is entitled according to tax legislation [2, p.19].

Continuing the narrative logic and referring to article 12 of the Tax Code of the Republic of Moldova, **the estimated income** is the income determined (resulted) by applying indirect methods and sources during tax audits [2, p.19].

Article 13 of the Tax Code of the Republic of Moldova stipulates that, **subjects of taxation** are: resident individuals, citizens of the Republic of Moldova who are not involved in entrepreneurial activity and during the fiscal period receive taxable income from any sources within the Republic of Moldova and any sources located outside the Republic of Moldova for their activity in the Republic of Moldova; resident individuals, citizens of the Republic of Moldova who are not involved in entrepreneurial activity and receive investment and financial income from any sources located outside the Republic of Moldova; resident individuals, foreign citizens and stateless persons who are involved in activities on the territory of the Republic of Moldova and receive income from any sources within the Republic of Moldova and from any sources located outside the Republic of Moldova for their activity in the Republic of Moldova, except for investment and financial income from any sources outside the Republic of Moldova [2, p.20].

The amount of income tax for individuals in the Republic of Moldova is set at 12% of the annual taxable income.

On January 1, 2012, for the first time in the modern history of the country, the Tax Code of the Republic of Moldova was supplemented with Chapter 11¹ „Indirect methods of estimating the taxable income of individuals”, which provides the method of determining the taxable income estimated through the analysis of the individual’s tax situation through indirect sources of information [2, p.112].

Currently, STS uses 4 indirect methods of estimating taxable income in its activity. These methods, as well as their characteristics, are presented in table 1.

Tabelul 1/ Table 1

**Metode indirecte de estimare a venitului impozabil/
Indirect methods of estimating taxable income**

Nr. crt./ No. crt.	Metode indirecte de estimare a venitului impozabil/ Indirect methods of estimating taxable income	Caracteristici/ Characteristics
1	2	3
1.	Metoda cheltuielilor/ Expenditures method	<p>Această metodă constă în compararea cheltuielilor individuale efectuate de către subiectul estimării cu veniturile declarate în perioada supusă verificării, iar diferența pozitivă dintre venitul impozabil estimat și venitul declarat constituie venitul impozabil nedeclarat/</p> <p>This method consists in comparing the individual expenses incurred by the subject of the estimation with the declared income during the period under review, and the positive difference between the estimated taxable income and the declared income represents the undeclared taxable income.</p>
2.	Metoda fluxului de mijloace bănești/ Cash-flow method	<p>Această metodă rezidă în compararea intrărilor/ieșirilor de sume în/din conturile bancare, precum și a intrărilor/ieșirilor de sume în numerar, cu sursele de venit și utilizarea acestora, iar diferența pozitivă dintre venitul impozabil estimat și venitul declarat constituie venit impozabil nedeclarat/</p> <p>This method consists in comparing inflows/outflows in/from bank accounts, as well as cash inflows/outflows, with the sources of income and their use, and the positive difference between the estimated taxable income and the declared income represents undeclared taxable income.</p>
3.	Metoda proprietății/ Property method	<p>Această metodă permite stabilirea venitului impozabil estimat, analizând creșterea și descreșterea proprietății subiectului estimării. Creșterea sau descreșterea valorii proprietății procurate sau înstrăinate se determină prin compararea valorii proprietății la începutul perioadei cu cea de la sfârșitul perioadei. Diferența pozitivă dintre venitul impozabil estimat și venitul declarat constituie venit impozabil nedeclarat/</p> <p>This method allows the establishment of the estimated taxable income, by analyzing the increase and decrease of the property of the subject of estimation. The increase or decrease of the value of the acquired or alienated property is determined by comparing the value of the property at the beginning of the period with the value at the end of the period. The positive difference between the estimated taxable income and the declared income represents undeclared taxable income.</p>

Continuarea tabelului 1/ Continuation of table 1

1	2	3
4.	Alte metode utilizate în practica internațională/ Other methods used in international practice	<p>Țările membre ale blocului comunitar utilizează o gamă largă de metode, care au ca scop contracararea evaziunii fiscale din partea persoanelor fizice. Aceste metode pot fi preluate și de Republica Moldova. Un exemplu elocvent de administrare fiscală eficientă îl constituie Republica Federală Germania, unde prin diverse surse și metode indirecte de estimare a venitului impozabil, persoanele fizice, practic, nu au nicio șansă de a ascunde veniturile lor/</p> <p>The member countries of the European Union use a wide range of methods, which are aimed at counteracting individuals' tax evasion. These methods can also be used by the Republic of Moldova. A striking example of effective tax administration is the Federal Republic of Germany, where through various sources and indirect methods of estimating taxable income, individuals have practically no chance of hiding their income.</p>

Sursa: elaborat de autori în baza Codului fiscal al Republicii Moldova/

Source: developed by authors based on the Tax Code of the Republic of Moldova

În procesul analizei și selectării persoanelor fizice, care urmează să fie supuse verificării, SFS întreprinde următoarele acțiuni:

- a) aplică metodele de analiză a riscurilor în scopul stabilirii domeniilor cu cel mai înalt nivel al riscurilor;
- b) selectează persoanele fizice, care vor fi supuse verificării fiscale prealabile.

Pentru selectarea persoanelor fizice, care urmează să fie supuse verificării, SFS utilizează informația furnizată de următoarele instituții, ca surse indirecte de informații:

- a) Agenția Servicii Publice;
- b) instituțiile financiare;
- c) Poliția de Frontieră;
- d) companiile turistice;
- e) companiile de asigurare;
- f) deținătorii de registre ale deținătorilor de valori mobiliare;
- g) Banca Națională a Moldovei;
- h) notarii;
- i) executorii judecătorești;
- j) birourile istoriilor de credit;
- k) persoanele care desfășoară activitate de întreprinzător;
- l) societățile de plată;
- m) societățile emitente de monedă electronică;
- n) furnizorii de servicii poștale.

Procedura de verificare a persoanelor fizice cu aplicarea metodelor indirecte de estimare se efectuează în trei etape, prezentate în tabelul 2.

In the process of analyzing and selecting the individuals to be subject to verification, STS undertakes the following actions:

- a) applies the methods of risk analysis with the purpose of establishing the areas with the highest level of risks;
- b) selects the individuals who will be subject to the preliminary tax verification.

In order to select the individuals to be subject to verification, STS uses the information provided by the following institutions, as indirect sources of information:

- a) Public Services Agency;
- b) financial institutions;
- c) Border Police;
- d) tourism companies;
- e) insurance companies;
- f) holders of securities holders register;
- g) National Bank of Moldova;
- h) notaries;
- i) bailiffs;
- j) credit history bureaus;
- k) persons carrying out entrepreneurial activity;
- l) payment companies;
- m) electronic money issuing companies;
- n) postal service providers.

The procedure of verifying the individuals by applying indirect estimation methods is performed in 3 stages, presented in table 2.

Tabelul 2/Table 2

**Etapele de verificare a persoanelor fizice cu aplicarea metodelor indirecte de estimare/
The stages of individuals' verification by applying the indirect estimation methods**

Nr. crt./ No. crt.	Etapete aplicării metodelor indirecte de estimare/ The stages of applying the indirect estimation methods	Caracteristici/ Characteristics
1.	<p>Analiza și selectarea persoanelor fizice care urmează a fi supuse verificării/ Analysis and selection of individuals to be subject to verification</p>	<p>Analiza de risc reprezintă principalul criteriu în activitatea SFS pentru identificarea riscurilor de nedeclarare a venitului impozabil de către persoanele fizice, în vederea selectării acestora pentru verificarea prealabilă. În procesul de selectare a persoanelor fizice, care vor fi supuse verificării fiscale prealabile, SFS identifică și evaluează riscurile de nedeclarare a veniturilor impozabile admise de către acestea/ The risk analysis represents the main criteria in the activity of the STS in identifying the risks of non-declaring the taxable income by the individuals, in order to select them for the preliminary verification. In the process of selecting the individuals who will be subject to the preliminary verification, the STS identifies and evaluates the risks of non-declaring the taxable income.</p>
2.	<p>Verificarea fiscală prealabilă din oficiul SFS a persoanei fizice/ Preliminary verification of the individual from the STS office</p>	<p>Această etapă constă în reconstituirea situației fiscale prealabile a persoanei fizice supuse verificării și compararea venitului impozabil estimat, ce decurge din situația fiscală constatată, cu venitul impozabil declarat de acesta. Raportul de verificare fiscală prealabilă conține toate constatările stabilite de SFS pe perioada desfășurării verificării, precum și propunerea de inițiere a controlului fiscal sau de încetare a procedurii de verificare/ This stage consists in reconstitution of the preliminary tax situation of the individual subject to the verification and comparison of the estimated taxable income arising from the ascertained tax situation with the taxable income declared by this. The preliminary tax verification report contains all the findings established by the STS during the verification process, as well as the proposal to initiate the tax audit or to end the verification procedure.</p>
3.	<p>Controlul fiscal/ Tax audit</p>	<p>În cazul în care diferența este mai mare de 300000 lei între veniturile impozabile estimate calculate în baza situației fiscale și veniturile impozabile declarate de persoana fizică, SFS va iniția controlul fiscal. La data inițierii controlului fiscal, persoana fizică va prezenta SFS toate documentele și/sau alte probe disponibile și/sau explicațiile necesare ce vizează obiectul controlului fiscal/ If the difference between the estimated taxable income determined on the basis of the tax situation and the taxable income declared by the individual exceeds MDL 300 000, STS will initiate the tax audit. At the date of the initiation of the tax audit, the individual will present to the STS all the documents and/or other available documentary evidence and/or the necessary explanations regarding the object of the tax audit.</p>

Sursa: elaborat de autori în baza Codului fiscal al Republicii Moldova/

Source: developed by authors based on the Tax Code of the Republic of Moldova

În opinia analiștilor economici și a experților în materie de administrare fiscală, introducerea acestui capitol a pus baza conformării voluntare din partea persoanelor fizice. Datele prezentate de Serviciul Fiscal de Stat în tabelul 3 demonstrează această tendință. Numărul persoanelor fizice, care prezintă declarația pe venit, este în creștere, iar sumele încasate de SFS sunt, de asemenea, în creștere.

According to economic analysts and tax administration experts, the introduction of this chapter served as basis for voluntary compliance by individuals. The data provided by the State Tax Service in table 3 demonstrate this trend. The number of individuals filing the income tax return and the amounts received by STS are increasing.

Tabelul 3/ Table 3

**Date cu privire la persoanele fizice care depun declarația pe venit la SFS/
Data on individuals filing income tax return to the STS**

Anul/ Year	Numărul de persoane fizice care au depus declarația de venit/ Number of individuals filing the income tax return	Venit suplimentar calculat la buget, mln. lei/ Additional revenue calculated to the budget, million MDL
2012	183 741	75,9
2013	205 223	81,9
2014	222 295	92,7
2015	219 343	107,3
2016	217 333	137,5
2017	204 360	170,9
2018	319 189	183,5

Sursa: elaborat de autori în baza datelor Serviciului Fiscal de Stat/

Source: developed by authors based on data from the State Tax Service

Prezintă interes datele cu privire la numărul de milionari înregistrați în Republica Moldova, conform declarațiilor pe venit prezentate. În tabelele 4 și 5, este reflectată dinamica milionarilor și a impozitului pe venit defalcat de aceștia la bugetul de stat.

The data regarding the number of millionaires registered in the Republic of Moldova, according to the submitted income tax returns, are of interest. Table 4 and table 5 reflect the dynamics of the millionaires and the income tax supplied to the state budget.

Tabelul 4/ Table 4

**Date cu privire la persoanele fizice milionari/
Data on millionaire individuals**

Anul/ Year	Numărul de persoane fizice milionari conform declarațiilor depuse (forma CET)/ Number of millionaire individuals according to the filed income tax returns (CET form)	Impozitul pe venit defalcat la bugetul de stat, mln. lei/ Revenue supplied to the state budget, million MDL
2012	191	51,62
2013	231	63,41
2014	314	79,57
2015	358	99,69
2016	422	109,74
2017	537	132,00
2018	293	120,40

Sursa: elaborat de autori în baza datelor Serviciului Fiscal de Stat/

Source: developed by authors based on data from the State Tax Service

Date cu privire la persoanele fizice milionari^{1/}
Data on millionaire individuals

Anul/ Year	Numărul de persoane fizice milionari/ Number of millionaire individuals	Impozit pe venit declarat, mln lei/ Declared income tax, million MDL
2015	721	202,85
2016	637	165,50
2017	1 792	399,48
2018	1 760	479,71

Sursa: elaborat de autori în baza datelor Serviciului Fiscal de Stat/

Source: developed by authors based on data from the State Tax Service

Pentru asigurarea unei activități de administrare fiscală echidistantă și corectă față de contribuabilii persoane fizice, subiecți ai impunerii fiscale, prezentăm mai jos drepturile și obligațiile acestora.

În vederea conformării voluntare, contribuabilul persoană fizică are următoarele **drepturi**:

- a) să obțină gratis de la SFS informații despre impozitele și taxele în vigoare, precum și despre actele normative care reglementează modul și condițiile de achitare a acestora;
- b) să obțină amânarea, eșalonarea și trecerea în cont a impozitelor în modul prevăzut de legislația fiscală în vigoare;
- c) să conteste, în modul stabilit de legislație, deciziile și acțiunile SFS, care, în opinia sa, îi lezează drepturile;
- d) să beneficieze de facilitățile fiscale, la care are dreptul conform legislației fiscale, pe perioada fiscală în care a întrunit toate condițiile stabilite.

Concomitent cu drepturile pe care le are persoana fizică în raport cu SFS, aceasta are și următoarele **obligații**:

- a) să prezinte declarația pe venit în cazurile și în condițiile prevăzute de legislația fiscală;
- b) în caz de control al respectării legislației fiscale, să prezinte la prima cerere, persoanelor cu funcții de răspun-

In order to ensure an equitable and fair tax administration activity related to individuals, subjects of taxation, we present below their rights and obligations.

In order to comply voluntarily, the taxpayer has the following **rights**:

- a) to receive, free of charge, from the State Tax Service information on current taxes and fees and on regulatory acts governing the procedure and terms of their payment;
- b) to benefit from tax deferral, installment payments, and tax credits according to the tax legislation in force;
- c) to contest, in the established manner by the legislation, the STS decisions and actions which in his opinion violate his rights;
- d) to receive tax benefits, to which he is entitled to under the tax legislation, for the tax period in which all the requirements are met.

Along with the rights that the individual has in relation to STS, the taxpayer has also the following **obligations**:

- a) to submit the income tax return in the cases and under the conditions provided by the tax legislation;
- b) in case of control of compliance with the tax legislation, to present, upon first request, to the tax authorities'

¹ Numărul milionarilor identificați din toate veniturile obținute, inclusiv din veniturile din care s-a efectuat reținerea finală a impozitului (art.90¹ din Codul fiscal), acestea nefiind pasibile de reflectare în Declarația persoanei fizice cu privire la impozitul pe venit (dividende, royalty, câștiguri de la jocuri de noroc și campanii promoționale, venituri de la darea în locațiune a bunurilor mobile și imobile persoanelor juridice, venituri de la comercializarea producției din fitotehnie, horticultură și zootehnie)/ The number of millionaires identified from all the income obtained, including from the income from which the final tax deduction was made (art.90¹ of the Tax Code), these are not subject to being reported in the income tax return (dividends, royalties, gains from gambling and promotional campaigns, revenues from the lease of movable and immovable property to legal entities, revenues from the sale of phytotechnical, horticultural and zoo technical production).

- dere ale organelor cu atribuții de administrare fiscală, documentele și informația solicitată;
- c) să asiste la efectuarea controlului privind respectarea legislației fiscale, să semneze actele privind rezultatul controlului, să dea explicații în scris sau oral;
 - d) în caz de calculare greșită și determinarea incorectă de către SFS a sumei impozitului, penalității, dobânzii sau amenzii, să dovedească acest lucru prin documente justificative;
 - e) să îndeplinească deciziile adoptate de organele cu atribuții de administrare fiscală și alte organe investite cu funcții de control pe marginea rezultatelor controalelor efectuate, respectând cerințele legislației fiscale.

În categoria veniturilor, care se supun impozitării, se includ atât veniturile în bani, cât și echivalentul în lei al veniturilor în natură obținute de persoanele fizice, precum și avantajele în bani sau în natură primite gratuit sau cu plată parțială. Veniturile în natură reprezintă contravaloarea prestației, plata muncii efectuate (muncile agricole plătite în produse, plățile salariilor în produse fabricate de societatea respectivă) [5, p.163].

Contribuabilii, care obțin venituri din activități independente și din cedarea în folosință a bunurilor imobile cu destinație locativă sau comercială, sunt obligați, de asemenea, să efectueze plăți anticipate cu titlu de impozit, în baza deciziei de impunere emise de organul fiscal teritorial, exceptându-se cazul reținerilor la sursă.

Ca totalizare a celor prezentate, se poate recomanda Serviciului Fiscal de Stat să fie în comunicare directă cu persoanele fizice, subiecți ai impunerii fiscale și să le încurajeze pe acestea să-și onoreze obligațiunile fiscale față de stat, infiltrând, astfel, civismul fiscal prin prisma conformării voluntare.

Concluzie

Evoluția procesului de administrare fiscală a condus la necesitatea de revizuire a anumitor tehnici și metode de practică fiscală, care au fost utilizate în decursul anilor.

Decenii întregi, dreptul statului de a percepe impozite și taxe de la contribuabilii de pe teritoriul său a constituit o preocupare, un obiect de studiu atât pentru realizarea necesităților sale sociale, cât și pentru dezvoltarea economică de ansamblu.

officials the documents and the information requested;

- c) to be present during the audit of compliance with the tax legislation, to sign the documents on the audit results, to provide written or oral explanations;
- d) in case of incorrect calculation and incorrect determination by the STS of the amount of tax, penalty, interest or fine, to prove this by the documentary evidence;
- e) to comply with the decisions of tax authorities and other control authorities, adopted according to the result of the carried out audits, as established in the tax legislation.

In the category of income that is subject to taxation, both the cash income and the equivalent in lei of the in-kind income obtained by the individuals, as well as the benefits in money or in-kind received free or with partial payment are included. Income in-kind represents the value of the benefit, the payment of the work performed (the agricultural work paid in products, the payments of wages in the products manufactured by the particular company) [5, p.163].

Taxpayers, who obtain income from independent activities and from disposing of real estate for residential or commercial use, are also obliged to make advance payments as taxes, based on the tax decision issued by the territorial tax authority, except in the case of withholdings.

As a summary of above mentioned, it is recommended for the State Tax Service to be in direct communication with the individuals, subjects of taxation, and to encourage them to honor their tax obligations towards the state, thus infiltrating the taxpayers' civic responsibility to comply with tax legislation through the prism of voluntary compliance.

Conclusion

The evolution of the tax administration process has led to the need to revise certain techniques and methods of tax practice, which have been used over the years.

For decades, the right of the state to collect taxes and fees from the taxpayers on its territory has been a concern, a subject of study both for the implementation of its social needs and for the overall economic development.

From this perspective, it is important to know how tax administration has evolved, being

Din această perspectivă, este important să se cunoască modul în care administrarea fiscală a evoluat, fiind ghidată de rezultatele cercetărilor științifice realizate de diverși savanți și experți în domeniul bugetar-fiscal, de progresul tehnico-științific și de tehnologiile informaționale.

Elaborat și structurat într-o manieră coerentă, acest articol abordează problematica civismului fiscal prin prisma conformării voluntare a persoanelor fizice, subiecți ai impunerii fiscale.

Prin complexitatea conținutului și a tematicii abordate, această cercetare, poate contribui la conturarea unei viziuni de ansamblu asupra modului de colectare a impozitelor și taxelor la Bugetul Public Național, de către Serviciul Fiscal de Stat, fiind utilizat ca instrument, nu constrângere fiscală, ci conformare voluntară. Această abordare deschide posibilitatea și necesitatea aprofundării cercetărilor științifice ulterioare.

Întregul demers științific vine în susținerea Serviciului Fiscal de Stat pentru realizarea unei mai bune administrări fiscale.

guided by the results of the scientific research carried out by various scholars and experts in the tax budget field, by the technical-scientific progress, by the informational technologies, and not least, by the artificial intelligence.

This article, developed and structured in a coherent manner, addresses the issue of taxpayers' civic responsibility to comply with tax legislation through the voluntary compliance of individuals, subjects of taxation.

Through the complexity of the content and the thematic approach, this research can contribute to the outline of an overview on the way of collecting taxes and fees to the National Public Budget, by the State Tax Service, being used as a tool not the tax constraint, but the voluntary compliance. This approach opens the possibility and need for further scientific research.

This entire scientific approach comes in the support of the State Tax Service for performing a better tax administration.

Bibliografie/Bibliography:

1. BATRÎNCEA, L.M. *Comportamentul fiscal – abordări teoretice și studii comparative internaționale*. București: Editura Academiei Române, 2013.
2. Codul fiscal al Republicii Moldova, În Monitorul fiscal „Fisc.md”, nr.1(49). Chișinău: Editura Bons Offices SRL, 2019, pp. 408, ISSN – 1857-3991.
3. Comunicate oficiale prezentate de către Serviciul Fiscal de Stat al Republicii Moldova.
4. MANOLE, Tatiana. *Managementul finanțelor publice*. Chișinău: Editura Tehnica-Info, 2016, pp.803, ISBN 978-9975-63-401-4.
5. MORARU, D.; NEDELESCU, M.; PREDA, Oana; STĂNESCU, C. *Finanțe publice*. Ediția a doua. București: Editura Economică, 2006, pp. 446, ISBN 973-709-268-6.
6. SOLOMON, Alina-Georgiana. *Bugetul public. Elemente de fiscalitate și coordonare a politicilor economice*. București: Editura Universitară, 2015, pp.172, ISBN 978-606-28-0346-9.

Surse online/ Online references

7. www.fisc.md (vizualizat la data de 20.08.2019).
8. <https://monitorul.fisc.md> (vizualizat la 18.08.2019).

640.43:005.52(478)

ANALIZA SITUAȚIEI ECONOMICE A SECTORULUI DE ALIMENTAȚIE PUBLICĂ

*Lect. univ. drd. Olga TABUNȘCIC, ASEM
olga.tabunscic@gmail.com*

Serviciile de alimentație publică prezintă un interes deosebit în dezvoltarea economică și socială a țării. În articolul de față, este efectuată analiza economică a sectorului de alimentație publică din Republica Moldova, în perioada 2014-2018. Sunt prezentate și analizate în dinamică date, precum: numărul de restaurante, cota de piață a serviciilor de alimentație, numărul de întreprinderi în funcție de mărimea acestora, numărul de angajați din întreprinderi, numărul mediu de angajați la o unitate de alimentație în funcție de mărimea acesteia, evoluția numărului de angajați, câștigul salarial mediu brut lunar în sectorul respectiv, repartizarea populației ocupate în domeniul serviciilor de alimentație publică și alți indicatori ai activității întreprinderilor din alimentația publică, ce au permis identificarea mai multor probleme, existente, în etapa actuală, în acest sector al economiei naționale.

Cuvinte-cheie: *alimentație publică, indici economici, întreprinderi, angajați, cheltuieli.*

JEL: L83, M00.

Introducere

Alimentația publică este un sector important al economiei naționale, al cărui rol constă în organizarea producției preparatelor culinare și în comercializarea acestora către populație. În Republica Moldova, în special în mun. Chișinău, acest sector înregistrează o creștere și devine tot mai atractiv pentru majoritatea populației. Actualmente, în condiții de concurență, agenții economici, care își desfășoară activitatea pe piața serviciilor de alimentație publică, sunt condiționați pe propriul lor risc să modeleze strategia și tactica activităților lor economice, asigurându-și un anumit nivel de competitivitate, precum și un anumit cadru de dialog cu autoritățile publice și, astfel, creând noi abordări și

640.43:005.52(478)

PUBLIC FOOD SECTOR ECONOMIC SITUATION ANALYSIS

*Univ. lect. PhD cand. Olga TABUNSCIC, ASEM
olga.tabunscic@gmail.com*

Public food services represent a particular interest in the economic and social development of the country. In this article is carried out the economic analysis of the public food industry in the Republic of Moldova during the years 2014-2018. Dynamic data is presented and analyzed, such as: the number of restaurants, the market share of food services, the number of enterprises according to their size, the number of employees in enterprises, the average number of employees in a food enterprise according to its size, the evolution of the number of employees, the average monthly gross earnings in the public food sector, the distribution of the employed population in the field of public food services and other indicators of the activity of the companies in the public food that allowed to identify more problems existing at the present stage and to generate ideas regarding the development prospects of the public food sector of the national economy.

Keywords: *public food, economic indicators, enterprises, employees, expenditure.*

JEL: L83, M00.

Introduction

Public food is an important sector of the national economy, which has the role of organizing the production of culinary products and selling them to the population. In the Republic of Moldova, especially in Chisinau, this sector is growing and is becoming more attractive to the majority of the population. Currently, under competitive conditions, the economic agents operating on the market of public food services are conditioned, at their own risk, to model the strategy and tactics of their economic activities, ensuring a certain level of competitiveness, as well as a certain framework dialogue with public authorities, and thus creating new approaches and using new tools in order to ensure the continuity

folosind noi instrumente pentru a asigura continuitatea activităților lor multifuncționale sau pentru a determina particularitățile formării modelului de gestionare a sectorului [1], în cazul în care stabilitatea și competitivitatea sunt condițiile necesare ce determină activitatea lor eficientă pe termen lung. Potrivit conceptului de dezvoltare durabilă a societății, alimentația publică prezintă o importanță strategică pentru dezvoltarea echilibrată și viabilă a sistemelor economice și sociale din orice țară. În scopul identificării problemelor și a perspectivelor de dezvoltare a alimentației publice, este important de a evalua situația economică a acestui sector al economiei naționale, care îndeplinește un rol social semnificativ, și anume, de a oferi populației servicii de hrană, recreere și divertisment variate și de calitate.

Metode aplicate

Pentru analiza situației economice a sectorului de alimentație publică din Republica Moldova, s-au utilizat mai multe metode de cercetare, care se complementarizează reciproc: metode statistice, analiză și sinteză, deducția, metode grafice, precum și unele metode moderne de investigare, precum: gruparea și descompunerea, compararea.

Rezultate și discuții

Actualmente, în Republica Moldova, se observă o tendință de dezvoltare a sectorului de alimentație publică, fapt explicabil prin creșterea numărului de unități și de locuri disponibile, precum și prin diversificarea tipurilor de unități, metodelor de servire, gamei sortimentale de producție culinară, formelor de organizare a producerii etc.

În perioada 2000-2017, au fost date în folosință 166 de unități de alimentație publică (UAP) cu 19800 de locuri. Totodată, din figura 1, observăm că, în această perioadă, darea în exploatare a UAP a fost neuniformă: cel mai mare număr s-a înregistrat în anul 2009 – 19 unități. În general, perioada de până în 2013 o putem caracteriza drept una de extindere a UAP, dat fiind faptul că anual se dădeau în exploatare unități noi. În anii 2014-2015, nu a fost dată în exploatare nicio unitate de alimentație publică, iar în anii 2016-2017 a reînviat această activitate.

of their multifunctional activities or to determine the particularities of the formation of the sector management model [1], when stability and competitiveness are the necessary conditions that condition a long – term efficient activity. According to the concept of sustainable development of the society, food industry has a strategic importance for the balanced and viable development of the economic and social systems in any country. In order to identify the problems and the development prospects of the public food sector, it is important to evaluate its economic situation, that plays a significant social role, namely to satisfy the population of the country with varied and high quality culinary production.

Applied methods

For the analysis of the economic situation of the public food sector in the Republic of Moldova, several complementary research methods were used: statistical methods, analysis and synthesis, deduction, graphical methods, as well as some modern research methods, such as: grouping and decomposition and comparison.

Results and discussions

Currently, in the Republic of Moldova there is a tendency of development of the public food sector, which can be explained by the increase of the number of units and places available, as well as by the diversification of the types of units, the methods of service, the assortment of culinary production, the organizational forms of the production etc.

During the years 2000-2017, 166 eateries with 19800 places were put into operation. Also, from figure 1 we note that during this period the commissioning of the eateries was irregular: the highest number was in 2009 – 19 units. In general, the period up to 2013 can be characterized as one of the extension of the eateries, given the fact that new units were operating every year. In the years 2014-2015 no public food units was put into operation, and in 2016-2017 this activity revived.

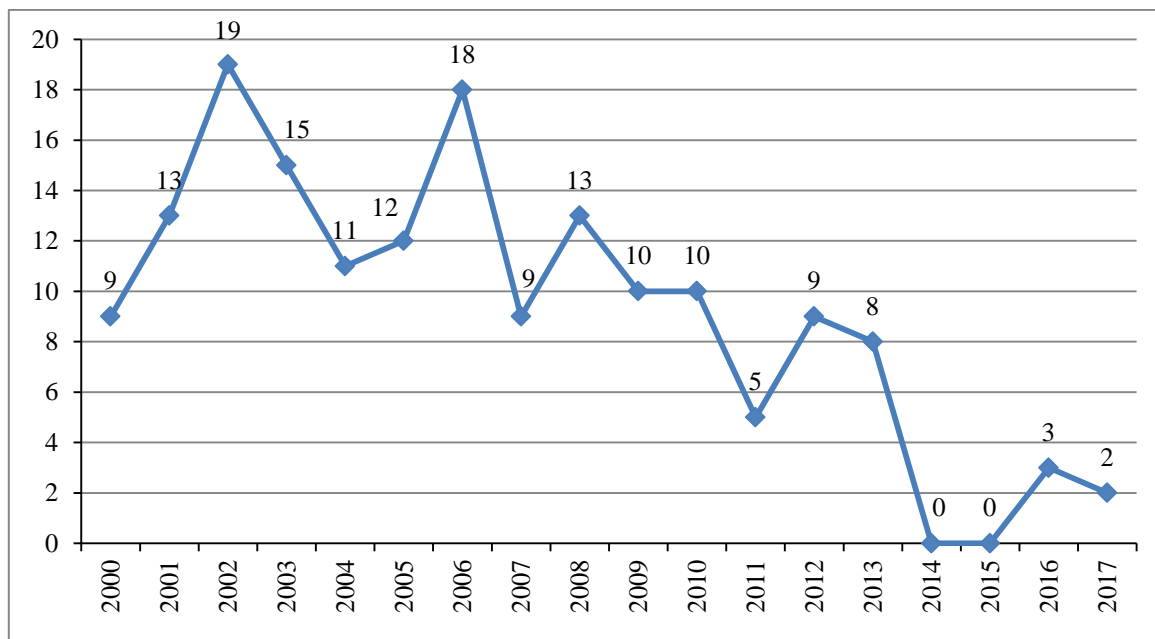

Figura 1. Darea în exploatare a unităților de alimentație publică în perioada 2000-2017/
Figure 1. Commissioning of public food companies in the period 2000-2017

Sursa: elaborată de autor în baza [3]/ Source: developed by the author on the base [3]

Prezintă interes numărul de locuri în UAP date în exploatare în perioada menționată (tabelul 1). În anii 2000-2004, numărul de locuri nu depășea 100 pentru fiecare UAP, iar începând cu anul 2005, au început a fi date în exploatare UAP cu capacități mai mari, destinate organizării unor festivități.

The number of places in the public food units given in operation during the mentioned period (table 1) presents interest. In the years 2000-2004 the number of places did not exceed 100 for each eatery, and from 2005 began to be put into operation eateries with higher capacities, destined in organizing celebrations.

Tabelul 1/ Table 1

Darea în folosință a unităților de alimentație publică și a locurilor în acestea în perioada 2000-2017/
Commissioning of public food units and their places during the period 2000-2017

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
UAP, număr/ PFU, number	9	13	19	15	11	12	18	9	13	10	10	5	9	8	0	0	3	2
Locuri, mii/ Places, thousands	0,6	0,6	1,3	1	0,9	1,8	1,7	3	2	1,5	1,2	0,7	1,1	1,6	0	0	0,4	0,4

Sursa: calculat de autor în baza [3]/ Source: calculated by the author in the base [3]

Creșterea numărului de întreprinderi și locuri disponibile în alimentația publică se datorează atractivității domeniului, inclusiv din punct de vedere investițional, piața devenind tot mai atractivă pentru mai multe segmente de

The increase of the number of companies and places available in public food is due to the attractiveness of the field, including from an investment point of view, the market becoming more attractive for more segments of population

populație atât în calitate de consumatori, cât și de investitori, fiind o ramură de perspectivă, care reflectă, în mod evident, nivelul de dezvoltare social-economic al țării, gradul de civilizație al unui popor considerat a fi în directă legătură și cu felul lui de a se alimenta, cultura timpului liber și odihnei.

În acest context, se evidențiază tendința creșterii numărului de structuri de primire turistică de diferite tipuri cu funcții de prestație a serviciilor de masă (tabelul 2).

both as consumers and investors, being a branch of perspective, which reflects especially the level of social-economic development of the country, the civilization degree of population considered to be in direct connection with its way of feeding and the culture of leisure and rest.

In this context, is highlighted the tendency of increasing the number of different types of tourist reception structures providing of mass services (table 2).

Tabelul 2/ Table 2

**Numărul structurilor de primire turistică colective cu funcții de servire a mesei/
Number of structures for collective tourist reception with meal serving functions**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Total, inclusiv/ total, including	250	247	257	264	275	249	252	268	269
Hoteluri și moteluri/ Hotels and motels	75	85	87	94	100	96	96	106	107
Pensiuni turistice și agroturistice/ Tourism and agrotourism pensions	13	15	191	19	24	26	26	28	33
Cămine pentru vizitatori/ Guest houses	7	6	6	6	5	4	3	3	3
Structuri de întremare/ Laying structures	6	7	7	7	7	7	8	8	8
Sate de vacanță și alte structuri de odihnă/ Holiday villages and other recreational structures	72	63	62	63	63	57	61	62	59
Tabere de vacanță pentru copii/ Children's holiday camps	77	71	76	75	76	59	58	61	59

Sursa: elaborat de autor în baza [4], [5], [6]/

Source: elaborated by the author on the basis [4], [5], [6]

Conform datelor Biroului Național de Statistică, creșterea numărului structurilor este destul de schimbătoare, de altfel, ca și creșterea/descrășterea numărului de agenți economici din alte domenii, în același timp, datele oficiale nu oferă statistici privind capacitatea și indicii de utilizare netă a acesteia, se poate doar considera, convențional, că gradul de ocupare a locurilor în subdiviziunile de alimentație a acestor structuri este identic cu acel de cazare (tabelul 3).

According to the National Bureau of Statistics data, the increase of the structures number is quite changeable, as well as the increase/decrease of the number of economic agents in other fields, at the same time, official data does not provide statistics on its capacity and indices of net use of it, it can only be conventional considered, that the level of occupancy of the places in the food subdivisions of these structures is identical to that of accommodation (table 3).

Tabelul 3/Table 3

**Indicii de utilizare netă a capacității de cazare turistică în funcțiune/
Indices of net use of the tourist accommodation capacity**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Total, incl./ total, including	32,7	32,2	30,7	34,0	35,5	35,6	34,3	34,9	35,3
Hoteluri și moteluri/ Hotels and motels	16,4	14,9	15,8	17,3	18,2	18,5	19,4	23,1	23,0
Pensiuni turistice și agro- turistice/ Tourism and agrotourism pensions	18,9	15,7	16,6	15,7	14,2	10,7	16,1	13,5	13,5
Cămine pentru vizitatori/ Guest houses	50,5	53,9	53,5	52,0	50,6	54,9	57,2	59,2	58,6
Structuri de întremare/ Laying structures	60,8	64,6	66,8	67,8	70,2	71,7	72,6	67,2	65,4
Sate de vacanță și alte structuri de odihnă/ Holiday villages and other recreational structures	6,2	8,3	14,7	16,0	18,5	14,9	20,7	20,2	20,7
Tabere de vacanță pentru copii/ Children's holiday camps	47,5	45,4	35,7	46,9	54,8	55,5	42,3	45,8	46,9

Sursa: elaborat de autor în baza [4], [5], [6] /

Source: elaborated by the author on the basis [4], [5], [6]

Tabelul 4/ Table4

**Numărul de întreprinderi din alimentația publică/
Number of enterprises in the public food sector**

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Abaterea 2018/2014/ Deviation 2018/2014	
							unități/ enterprises	%
Total pe activități/ Total on activities	52246	51659	51216	52320	54313	55700	+4041	7,8
Activități de cazare și alimentație publică/ Accommodation and public catering activities	1711	1744	1748	1811	1911	2000	+256	14,7
Restaurante și alte activități de servicii de alimentație/ Restaurants and other food service activities	–	1846	1824	1849	1867	1953	+107	5,8

Sursa: prelucrat de autor după [3]/ Source: worked by the author after [3]

Din tabelul 4, distingem o creștere a numărului de întreprinderi din domeniul alimentației publice cu 5,8% în perioada 2014-2018. În această perioadă, numărul total de întreprinderi a crescut cu 7,8%. Dacă ar fi să analizăm grupa „activități de cazare și alimentație publică”, constatăm că ritmul de creștere în această perioadă a fost mai ridicat – 14,7%, ceea ce denotă că o altă componentă a acestei grupe – Hoteluri și alte

From table 4, we distinguish an increase of enterprises in the field of public food by 5,8% in the period 2014-2018. The total number of enterprises in this period only increased by 7,8%. If we look at the group “accommodation and public catering” the growth rate during this period was higher – 14,7%, which means that another component of this group – Hotels and other accommodation facilities had an increase

facilități de cazare – a avut o creștere de peste 18% (de la 133 de întreprinderi, în anul 2014, la 158 în anul 2018). În anul 2013, statistica nu ne oferă informație distinctă pe domeniul alimentației publice, ci doar împreună cu hotelurile.

Prezintă interes și analiza numărului de întreprinderi efectuată în funcție de mărimea acestora.

of over 18% (from 133 companies in 2014 to 158 in 2018). In 2013 the statistics do not provide us with distinct information on the field of public food, but together with the hotels.

A source of interest is also the analysis of the number of enterprises carried out according to their size.

Tabelul 5/ Table5

**Numărul de întreprinderi din alimentația publică după mărimea acestora/
Number of enterprises in the food sector by their size**

	2014		2015		2016		2017	
	unități/ companies	%	unități/ companies	%	unități/ companies	%	unități/ companies	%
Total,	1611	100	1601	100	1662	100	1753	100
Inclusiv/including								
Mari/Big	7	0,4	2	0,1	2	0,1	2	0,1
Mijlocii/Medium	32	2,0	24	1,5	28	1,7	28	1,6
Mici/Small	331	20,6	241	15,1	235	14,1	247	14,1
Micro/Micro	1241	77,0	1334	83,3	1397	84,1	1476	84,2

Sursa: calculat de autor după [3]/ Source: calculated by author after [3]

În perioada analizată, creșterea numărului de întreprinderi din domeniul alimentației publice s-a datorat creșterii întreprinderilor micro, cu un număr mediu de până la 9 angajați. Și ca pondere, în decursul acestor ani, constatăm o creștere anume a acestui tip de întreprinderi. Numărul întreprinderilor mari, din acest domeniu, s-a stabilizat la 2 unități, iar cele mijlocii – la 28.

Ponderea cea mai mare a angajaților se află în întreprinderile mici: de la 39,5% în anul 2014, la 35,1% în anul 2017 (tabelul 6), aceasta fiind urmată de întreprinderile micro.

During the analysed period the increase of the number of enterprises in the field of public food was due to the growth of micro enterprises, with an average number of employees up to 9. And as a percentage, during these years we observe a certain growth of this type of enterprises. The number of large enterprises in this field has stabilized at 2 units, and the medium ones – at 28.

The largest share of employees is in small enterprises: from 39.5% in 2014 to 35.1% in 2017 (table 6), this being followed by micro enterprises.

Tabelul 6/ Table 6

**Numărul de angajați în întreprinderile din alimentația publică/
Number of employees in public food companies**

	2014		2015		2016		2017	
	persoane/ persons	%	persoane/ persons	%	persoane/ persons	%	persoane/ persons	%
Total, inclusiv/ Total, including	12522	100	12645	100	13078	100	13509	100
Mari/ Big	2216	17,7	1969	15,6	2356	18,0	2094	15,5
Mijlocii/ Medium	1975	15,8	2201	17,4	2391	18,3	2574	19,1
Mici/Small	4946	39,5	4559	36,0	4364	33,4	4745	35,1
Micro	3385	27,0	3916	31,0	3967	30,3	4096	30,3

Sursa: calculat de autor după [3]/ Source: calculated by author after [3]

În continuare, ne-am propus ca scop, să analizăm numărul mediu de angajați într-o întreprindere de alimentație publică pe parcursul perioadei analizate și modul în care s-a modificat acesta.

We aimed to further analyse the average number of employees in a public food company during the period analysed and how it has changed.

Tabelul 7/ Table 7

**Numărul mediu de angajați la o unitate de alimentație publică în funcție de mărimea acesteia/
The average number of employees in a public food company according to its size**

	2014	2015	2016	2017
În medie/ On average	8	8	8	8
Mari/Big	317	985	1178	1047
Mijlocii/Medium	62	92	85	92
Mici/Small	15	19	19	19
Micro	3	3	3	3

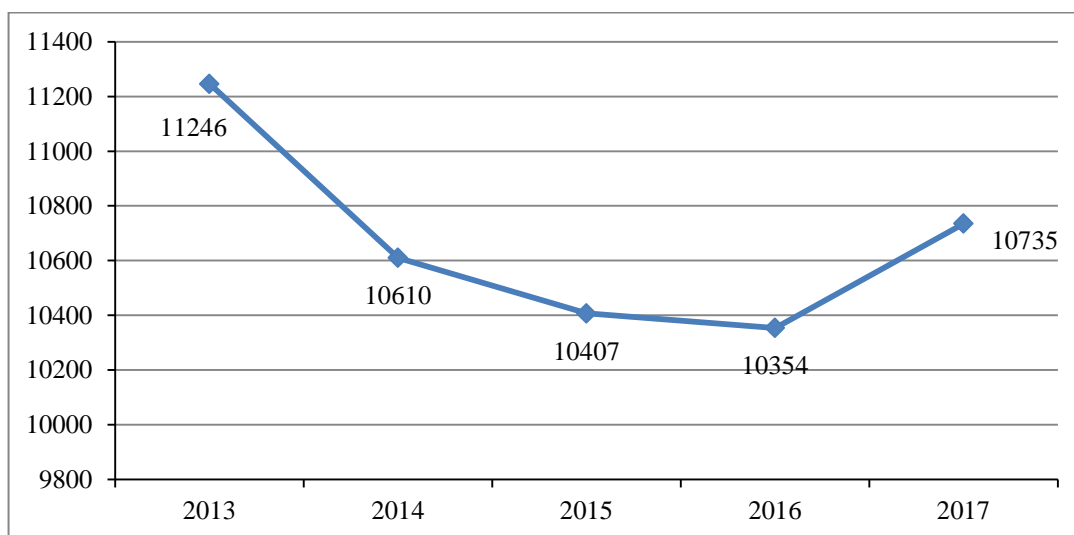
Sursa: calculat de autor după [3]/Source: calculated by author after [3]

Numărul mediu de angajați într-o UAP este constantă pe parcursul perioadei analizate și constituie 8 persoane. Acest număr variază în funcție de mărimea întreprinderii. Astfel, pentru o întreprindere mare, numărul mediu de angajați constituie 1047 pentru anul 2017, pentru celelalte categorii de întreprinderi numărul angajaților rămâne neschimbat pe ani.

Evoluția angajaților în sectorul alimentației publice (AP) este una diferită (figura 2). După o scădere a numărului de angajați în sector în perioada 2013-2016, în anul 2017, se evidențiază o creștere de 3,7%.

The average number of employees in an eatery is constant over the period analysed and constitutes 8 persons. This number differs depending on the size of the company. Thus, for a large enterprise the average number of employees was 1047 for the year 2017, for the other categories of enterprises the number of employees remains unchanged per year.

The evolution of the employees in the public food sector is different (figure 2). After a decrease in the number of employees in the sector in the period 2013-2016, in 2017 there is an increase of 3.7%.

**Figura 2. Evoluția numărului de angajați în sectorul AP/
Figure 2. Evolution of the number of employees in the PF sector**
Sursa: elaborată de autor după [3]/ Source: elaborated by the author after [3]

Multe UAP, în ultimele trei decenii, au devenit pur comerciale, în paralel, dezvoltându-se și alimentația socială: cantine muncitorești, studențești, pentru elevi etc. Numărul salariaților în sectorul alimentației publice, inclusiv activitățile de cazare, conform datelor oficiale [3] pe forme de proprietate în 2017, era repartizat în modul următor: 1,9 mii de persoane – în sectorul public și 14,7 mii de persoane în UAP cu alte forme de proprietate. De fapt, situația este aceeași ca și în anul 2016. Dacă analizăm, în comparație cu persoanele angajate în alte sectoare, situația este diferită. Astfel, la nivel de țară, ponderea angajaților, care activează în întreprinderi cu forma de proprietate publică, este de 41,9%, în timp ce, pentru cei angajați în sectorul analizat, este de doar 11,4%.

Mobilitatea salariaților în sectorul AP este suficient de înaltă. Astfel, datele din tabelul 8 confirmă acest lucru. În anul 2018, numărul de persoane angajate în activitățile de cazare și alimentație publică (8071 de persoane) este aproape egal cu numărul de persoane eliberate în decursul anului (7711 persoane). Situația este identică cu cea din alte sectoare ale economiei naționale. Mult mai grav este faptul că aproape jumătate din personal (46%) s-a aflat „în tranzit” în cadrul UAP. Evident, acest lucru nu asigură dispunerea de un personal bine pregătit.

Over the last three decades, many eateries have become purely commercial, in parallel the development of social nutrition: canteens for workers, for students. The number of employees in the public food sector, including accommodation activities, according to official data [3] by ownership forms in 2017, was distributed as follows: 1.9 thousand people – in the public sector and 14.7 thousand people in the public food industry with others forms of ownership. In fact, the situation is the same as in 2016. In comparison with the people employed in other sectors the situation is different. Thus, at the country level, the share of employees working in public property enterprises is 41.9%, while for those employed in the analysed sector – only 11.4%.

The mobility of employees in the public food sector is sufficiently high. Thus, the data in table 8 confirms that. In 2018 the number of persons employed in the activities of accommodation and public food (8071 persons) is almost equal to the number of persons dismissed during the year (7711 persons). It is the same situation as in other sectors of the national economy. The worse thing is that almost half of the staff (46%) were “in transit” within the eateries. Obviously, this does not allow having a well-trained staff.

Tabelul 8/ Table 8

Mobilitatea salariaților în sectorul alimentației publice*, 2018, mii pers.
Employee mobility in the public food sector *, 2018, thousands pers.

	Salariați angajați în decursul anului/ Employees employed during the year		Salariați eliberați în decursul anului/ Employees dismissed during the year	
	mii de persoane/ thousands pers	în % față de numărul locurilor de muncă/ in% compared to the number of jobs	mii de persoane/ thousands pers	în % față de numărul locurilor de muncă/ in% compared to the number of jobs
Total	227 966	28,6	212 705	26,7
Activități de cazare și alimentație publică/ Accommodation and public food activities	8 071	48,1	7 711	46,0

* inclusiv activități de cazare/ including accommodation activities

Sursa: elaborat de autor după [3]/ Source: elaborated by the author after [3]

Intensificarea activității economice a UAP pe piața de consum, dorința de a-și spori veniturile și de a crește profiturile, le plasează la nivel

The activation of the economic activity of the eateries on the consumer market and the desire to increase its revenues and increase

egal cu alte structuri comerciale și de afaceri, determinând necesitatea de implicare a acestora în activitățile inovatoare și creșterea numărului de salariați din domeniu, care beneficiază de formare profesională continuă (tabelul 9).

profits, place them at equal with other commercial and business structures, determining the need for involvement in the innovative activities and increasing the number of employees in the field, who have benefited from continuous vocational training (table 9).

Tabelul 9/ Table 9

**Numărul de salariați din domeniul AP, beneficiari de formare profesională continuă/
Number of public food industry employees, beneficiaries of continuous training**

	Numărul de persoane/ The number of people					În % față de numărul total de salariați din AP/ In % compared with the total number of employees in the eateries				
	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
Total, incl./ Total, including	92 008	92 236	93 659	101183	113856	14,5	14,7	15,0	16,1	17,5
Activități de cazare și alimentație publică*/ Accommodation and public catering activities *	739	604	796	574	767	6,6	5,4	7,0	5,1	6,2

* inclusiv activități de cazare/ including accommodation

Sursa: elaborat de autor după [3]/ Source: elaborated by the author after [3]

Informația prezentată mai sus este elocventă și confirmă concluziile trase în urma analizei mobilității salariaților din domeniul AP. Anual, doar între 6,6% (anul 2014) și 5,1% (2017) dintre salariații din sectorul analizat beneficiază de formare continuă, în timp ce, la nivel de țară, acest indicator este de 3 ori mai mare.

Pentru ca salariații să activeze eficient în întreprindere, sunt necesare crearea unor condiții favorabile pentru muncă și asigurarea unui salariu competitiv. Evoluția acestui indicator este prezentată în tabelul 10.

The information presented above is suggestive and confirms the conclusions made following the analysis of the employees' mobility in the public food sector. Annually, only between 6.6% (2014) and 5.1% (2017) of the employees in the analysed sector benefit from continuous training, while at the country level this indicator is 3 times higher.

In order to work effectively in the company, it is necessary to create favourable work conditions and to ensure a competitive salary for the employees. The evolution of this indicator is presented in table 10.

Tabelul 10/ Table10

**Câștigul salarial mediu brut lunar în sectorul AP, lei/
The average of monthly gross earnings in the public food sector, MDL**

	2013	2014	2015	2016	2017
Activități economice – total/ Economic activities – total	3 674,2	4 089,7	4 538,4	4 997,8	5 587,4
Activități de cazare și alimentație publică/ Accommodation and public catering activities	2 460,0	2 757,4	3 043,7	3 331,3	3 668,0
Restaurante și alte activități de servicii de alimentație/ Restaurants and other food service activities	2 292,2	2 597,5	2 846,8	3 073,0	3 471,3

Sursa elaborat de autor după [3]/ Source: elaborated by the author after [3]

Informația prezentată în tabelul 10 demonstrează un nivel foarte scăzut al câștigului salarial brut lunar în sectorul AP, care este foarte mic atât ca mărime absolută, cât și în comparație cu media pe toate activitățile economice, precum și pe grupul „activități de cazare și alimentație publică”. Chiar dacă creșterea acestuia, în perioada analizată (51,4%), se situează la nivelul creșterii pe toate activitățile economice (52,1%), mărimea este prea mică pentru a stimula o activitate eficientă.

Valoarea investițiilor în activele materiale, pe termen lung, în sectorul AP (inclusiv activitățile de cazare) demonstrează, de fapt, tendința de menținere a pozițiilor de relevanță: 257,7 mil lei, 481,4 mil lei și 335,2 mil lei, în anii 2014, 2015 și 2016, respectiv (tabelul 11), la nivelul sectoarelor financiar și de asigurări: 205,6 mil lei, 421,0 mil lei și 487,5 mil lei, respectiv, sau artă, activități de recreere și agrement: 417,1 mil lei, 250,8 mil lei și 209,3 mil lei, respectiv, cu o pondere de doar: 1,22% în 2014, 2,28% – 2015, 1,70% – 2016 și 0,7% în 2017 din totalul pe economie spre deosebire, de exemplu, de comerț: 11,87%, 13,53%, 12,08%, 11,3%, respectiv, în perioada nominalizată.

The information presented in table 10 shows a very low level of monthly gross earnings in the Public Food sector. It is very low, both as an absolute parameter and in comparison with the average for all economic activities and for the group “accommodation and public catering”. Even though its growth during the analysed period (51.4%) is at the same level of growth as in all economic activities (52.1%), the payment is too low to stimulate an efficient activity.

The value of investments in long-term material fixed assets in the Public Food sector (including accommodation activities), in fact, shows the tendency to maintain the relevant positions: 257.7 million MDL, 481.4 million MDL and 335.2 million MDL in 2014, 2015 and 2016 respectively (table 11), at the level of the financial and insurance sectors: 205.6 million MDL, 421.0 million MDL and 487.5 million MDL respectively or art and recreation and leisure activities: 417.1 million MDL, 250.8 million MDL and 209.3 million MDL respectively, with a share of only: 1.22% in 2014, 2.28% – 2015, 1.70% – 2016 and 0.7% in 2017 of the total on the economy opposed to, for example, trade: 11.87%, 13.53%, 12.08%, 11.3% respectively in the nominated period.

Tabelul 11/ Table 11

Investiții în active materiale pe termen lung/ Investments in long-term tangible assets

	Milioane lei (preturi curente)/ Millions lei (current prices)					%				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
Activități economice – total/ Economic activities – total	19 132,3	21 158,5	21 123,3	19 664,1	23 498,3	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Activități de cazare și alimentație publică/ Accommodation and public catering activities	234,8	257,7	481,4	335,2	166,3	1,2	1,2	2,3	1,7	0,7

Sursa: elaborat de autor după [3]/ **Source:** elaborated by the author after [3]

Cu toate că valoarea pieței de AP a crescut semnificativ în ultimii ani, Republica Moldova se situează mult sub media europeană, în ceea ce privește cheltuielile populației destinate hranei în locațiile out-of-home. Factorul principal în

Although the value of the public food market has increased significantly in recent years, the Republic of Moldova is well below the European average, considering population expenditures for consuming food in out-of-home

dezvoltarea pieței de AP este considerat venitul populației, nivelul căruia generează modificări calitative ale cererii. Indicatorii privind veniturile și cheltuielile gospodăriilor casnice pentru serviciile foodservice din totalul cheltuielilor din Republica Moldova, în perioada 2011-2018, sunt prezentați în tabelul 12.

locations. The main factor in the development of the public food market is considered to be the income of the population, which level generates qualitative changes of the demand. The indicators about the incomes and expenses of households for foodservice from the total expenditures, during the period 2011-2018, are presented in table 12.

Tabelul 12/ Table 12

**Cheltuielile gospodăriilor casnice din Republica Moldova/
Household expenses in the Republic of Moldova**

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Venituri disponibile bănești, medii lunare pe o persoană, lei/ Available disposable income, monthly averages per person, MDL	1444,7	1508,8	1681,4	1767,5	1956,6	2060,2	2244,9	2383,1
Consumul anual per persoană*:								
<i>Pâine și produse de panificație, kg/ Bread and bakery products, kg</i>	109,9	110,1	110,0	110,9	112,6	116,8	121,7	122,6
<i>Carne și preparate din carne,kg/ Meat and meat preparations, kg</i>	36,7	38,7	41,6	43,3	45,8	47,1	50,7	55
<i>Lapte și produse din lapte, litri/ Milk and milk products, liters</i>	213,5	231,7	219,9	212,0	213,0	217,5	227,0	241,8
<i>Ulei vegetal, litri/ Vegetable oil, liters</i>	12,9	12,7	12,4	12,6	12,1	12,8	12,8	12,2
<i>Ouă, bucăți/ Eggs, pieces</i>	182,6	175,2	178,7	179,4	177,4	186	197,9	204,9
<i>Zahăr și produse de cofetărie, kg/ Sugar and confectionery, kg</i>	17,0	16,3	16,6	17,2	17,2	17,6	17,9	17,6
<i>Pește și produse din pește,kg/ Fish and fish products, kg</i>	13,9	14,9	16,2	16,9	16,4	16,4	16,9	19,1
<i>Cartofi,kg/ Potatoes, kg</i>	51,2	50,4	48,3	46,5	46,4	47,5	46,0	44,7
<i>Legume și bostănoase, kg/ Vegetables and pumpkin, kg</i>	96,8	104,6	109,2	103,9	110,1	114,2	117,8	117,5
<i>Fruite și pomușoare, kg/ Fruit and berries, kg</i>	36,9	42,2	49,1	47,0	50,6	49,3	51,8	56,8

Continuarea tabelului 12/ Continuation of table 12

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Valoarea vânzărilor de mărfuri alimentare cu amănuntul, mil lei/ The value of food-stuffs sales in retail, mil MDL		33707,1	39368,2	45972,0	42444,3	48517,0	52944,6	
Cheltuieli de consum bănești, medii lunare pe o persoană, lei, inclusiv pentru:/ Consumer spending, monthly average per person, MDL, including for:	1534,1	1598,6	1775,8	1816,7	2048,5	21116,8	2250,3	2407,9
- hoteluri, restaurante, cafenele etc., %/ hotels, restaurants, cafes etc.,%	1,9	1,7	1,5	1,5	1,7	1,5	1,8	1,9
- produse alimentare, %/ food, %	42,5	43,2	42,8	43,8	42,1	42,6	43,4	43,8
- băuturi alcoolice, tutun, %/ alcoholic beverages, tobacco, %	1,8	1,7	1,5	1,3	1,4	1,5	1,5	1,6

Sursa: elaborat de autor în baza [6]/ Source: elaborated by the author after [6]

Datele prezentate în tabelul 12 demonstrează că cheltuielile populației pentru serviciile de alimentație publică sunt destul de mici, constituind în 2017 – 1,8% din totalul cheltuielilor, moldovenii preferând să se alimenteze acasă, în timp ce cheltuielile pentru produsele alimentare sunt în creștere și constituie 43,8%, în 2018 față de 43,4% în 2017.

În 2017, gospodăriile din Uniunea Europeană au cheltuit 8,8% din cheltuielile totale de consum pentru „restaurante și hoteluri”, ceea ce reprezintă 740 miliarde de euro, echivalentul a 4,8% din PIB-ul UE sau 1400 EUR pe locuitor din UE (figura 3). Malta, Cipru și Spania au cele mai mari cheltuieli ale gospodăriilor destinate restaurantelor și hotelurilor, România, Polonia și Lituania – cele mai mici, ponderea cheltuielilor cea mai mare se înregistrează în Malta (20,2%), Cipru (17,5%), Spania (16,8%), Grecia (15,4%), iar cele mai mici – în România (3,1%), Polonia (3,6%) și Lituania (3,7%), fiind în creștere permanentă în majoritatea statelor UE. Cea mai mare creștere, în ultimii 10 ani, a fost înregistrată în Malta (de la 15,5% în 2007, până la 20,2% în 2017 din totalul cheltuielilor gospodăriilor sau 4,7 pp), Ungaria (+2,8 pp) și Cipru

The table 12 data shows that the population's expenditures for public food services are quite low, accounting just 1.8% of total expenditures in 2017, Moldavians preferring to eat at home, while expenditures for food products are increasing and constitute 43.8%, in 2018 compared to 43.4% in 2017.

In the European Union, in 2017, households spent 8.8% of total consumer spending on “restaurants and hotels”, which represents 740 billion euros, the equivalent of 4.8% of EU GDP or 1400 EUR per habitant in the EU (figure 3). Malta, Cyprus and Spain have the highest spending on households for restaurants and hotels, Romania, Poland and Lithuania – the lowest, the highest spending share is in Malta (20.2%), Cyprus (17.5%), Spain (16.8%), Greece (15.4%), and the lowest – in Romania (3.1%), Poland (3.6%) and Lithuania (3.7%), being in permanent growth in most EU states. The highest growth in the last 10 years was recorded in Malta (from 15.5% in 2007 to 20.2% in 2017 of total household expenditure or 4.7 pp), Hungary (+ 2.8 pp) and Cyprus (+2.7 pp), and the decrease of the share of “restaurants and hotels” in the total expenditure of households

(+2,7 pp), iar scăderea ponderii „restaurantelor și hotelurilor” în cheltuielile totale ale gospodăriilor a fost caracteristică pentru România (de la 5,0% în 2007 la 3,1% în 2017 sau -1,9 pp), Slovacia (-0,6 pp) și Finlanda (-0,1 pp), în același timp, în Spania ponderea a rămas constantă [7].

was characteristic for Romania (from 5.0% in 2007 to 3.1% in 2017 or -1.9 pp), Slovakia (-0.6 pp) and Finland (-0.1 pp), at the same time in Spain the share remained constant [7].

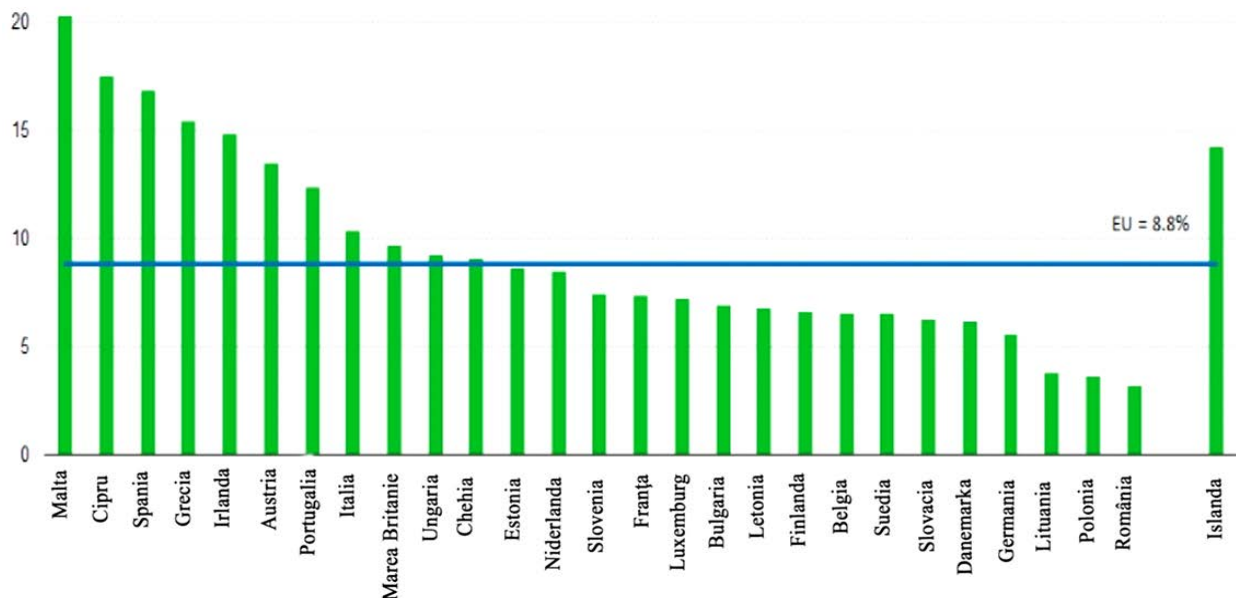

Figura 3. Cheltuielile de uz casnic pentru restaurante și hoteluri, UE, 2017, %/

Figure 3. Household expenses for restaurants and hotels, EU, 2017, %

Sursa: elaborată de autor după [7]/ Source: elaborated by the author after [7]

Totuși, dinamica cheltuielilor pentru serviciile AP înregistrează anumite schimbări. Astfel, conform datelor din 2017 [5], un moldovean a cheltuit, în 2017, pentru procurarea produselor alimentare, 43,4%, ceea ce constituie 976,6 lei lunar și 0,7% pentru mesele luate în afara casei ce constituie 15,75 lei pe lună [2]. Pentru comparație, în România, o familie medie consumă aproximativ 10% din cheltuielile sale pentru produsele și serviciile în afara casei. În Europa, o familie acordă 30% din cheltuieli serviciilor out-of-home. Spre deosebire de europeni, americanii alocă 50%, iar în Asia, mai exact în Hong Kong, un locuitor consumă două din trei mese în oraș. În Federația Rusă, cheltuielile medii de consum pentru mese în afara casei au constituit, în 2006, aproximativ 162 lei, atingând, în 2016, cifra de 200 lei, fiind în scădere față de 2015 cu 12,6%. Conform ratingului întocmit de experții „RIA Rating” din 2016 [2], în România, cheltuielile pentru serviciile respective constituie 1,4% din totalul cheltuielilor de consum ale

However, the dynamics of expenditures for Public Food services have some changes. Thus, according to the data from 2017 [5], a Moldovan spent in 2017 for the purchase of food products 43.4%, which constitutes MDL 976.6 per month and 0.7% for meals taken outside the house that constitutes MDL 15.75 per month [2]. For comparison, in Romania, an average family consumes about 10% of its expenses for products and services outside the home. In Europe, a family pays 30% of the expenses for out-of-home services. Unlike Europeans, Americans allocate 50%, and in Asia, specifically Hong Kong, a resident consumes two out of three meals in the city. In the Russian Federation the average consumption expenditures for meals outside the house is amounted to about MDL 162 in 2006, reaching in 2016 the figure of MDL 200, decreasing compared to 2015 by 12.6%. According to the rating prepared by the experts “RIA Rating” of 2016, [2] in Romania the expenses for the respective services con-

cetățenilor, în timp ce în Republica Moldova – 1,7% (1,5% în 2015), în Ucraina – 2,5%, Serbia – 2,3%, în Belarus, Croația și Lituania – câte 2,4%, cele mai mari cheltuieli pentru serviciile respective sunt înregistrate în Elveția – 10,6%, Portugalia – 10,4%, Grecia – 9,8%, Spania – 8,6%, Cipru – 8,5%, Marea Britanie – 8%.

În acest context, dezvoltarea și perfecționarea activității de alimentație publică, în țara noastră, reprezintă una din direcțiile definiției ale viitorului, constituindu-se într-o preocupare permanentă a agenților economici în sfera comerțului intern, precum și a organelor ce gestionează acest sector de activitate.

Concluzii

Analiza situației economice din sectorul alimentației publice din Republica Moldova ne permite să concluzionăm că, în pofida atractivității serviciilor de alimentație publică atât pentru populație, cât și pentru investitori, în acest sector, există mai multe probleme ce țin de următoarele aspecte:

- În perioada analizată, se observă o tendință de creștere a numărului de întreprinderi mici și micro. În 2017, numărul întreprinderilor mici constituia 247 de unități – 14,1% și respectiv micro 1476 de unități – 84,2%. Ponderea cea mai mare a angajaților se înregistrează în întreprinderile mici: de la 39,5%, în anul 2014, la 35,1%, în anul 2017 aceasta fiind urmată de întreprinderile micro – de la 27 % în anul 2014 la 30,3% în anul 2017. Acest lucru denotă faptul că, în aceste unități, este mult mai dificil de utilizat instrumente de management capabile să reducă costurile și să îmbunătățească performanțele tehnico-economice.

- Mobilitatea salariaților, în sectorul AP, este suficient de înaltă. În anul 2018, numărul persoanelor angajate în activitățile de cazare și alimentație publică constituia 8071 de persoane, aproape egal cu numărul persoanelor eliberate pe parcursul anului – 7711 persoane. Deci, aproape jumătate din personal (46%) s-a aflat „în tranzit” în cadrul unităților. Evident, acest lucru nu permite să se dispună de un personal bine pregătit și să se ofere servicii de calitate consumatorilor.

- Numărul de salariați din domeniul AP, care beneficiază de pregătire profesională continuă, este foarte mic, astfel, doar între 6,6% (anul 2014) și 5,1% (2017) dintre salariații din sectorul analizat au beneficiat de formare conti-

stituite 1.4% of the total consumption expenditures of the citizens, while in the Republic of Moldova – 1.7% (1.5% in 2015), in Ukraine – 2.5%, Serbia – 2.3%, in Belarus, Croatia and Lithuania – 2.4%, the highest costs for the respective services are recorded in Switzerland – 10.6%, Portugal – 10.4%, Greece – 9.8%, Spain – 8.6%, Cyprus – 8.5%, United Kingdom – 8%.

In this context, the development and improvement of the public catering activity in our country, represents one of the defining directions of the future, constituting a permanent concern of the economic agents in the sphere of internal trade, as well as of the governing bodies that manage this sector of activity.

Conclusions

The analysis of the economic situation in the public food sector in the Republic of Moldova allows us to conclude that, despite the attractiveness of public food services for both population and investors, in this sector there are several problems related to the following aspects:

- During the analysed period, there is a tendency to increase the number of small and micro enterprises. In 2017 the number of small enterprises constituted 247 units – 14.1% and micro 1476 units – 84.2% respectively. The largest share of employees is in small businesses: from 39.5% in 2014 to 35.1% in 2017, this being followed by micro enterprises – from 27% in 2014 to 30.3% in the year 2017. This speaks up the fact that in these units it is much more difficult to use management tools capable of reducing costs, improving technical-economic performance and providing high-quality services.

- The mobility of employees in the Public Food sector is sufficiently high. In 2018 the number of persons engaged in the activities of accommodation and public food constituted 8071 persons, almost equal to the number of persons dismissed during the year – 7711 persons. Therefore, almost half of the staff (46%) were “in transit” within the units. Obviously, this does not allow having a well trained staff and providing quality services to consumers.

- The number of employees in the field of Public Food Industry who benefit of continuous professional training is very low, thus, only between 6.6% (2014) and 5.1% (2017) of the employees in the analysed sector have benefited of continuous training, while at the country level

nuă, în timp ce, la nivel de țară, acest indicator este de 3 ori mai mare. Aceasta ne permite să conchidem că UAP trebuie să se orienteze spre perfecționarea continuă a angajaților, deoarece sporirea veniturilor și creșterea profiturilor determină necesitatea de implicare în activitățile inovatoare și creșterea numărului de salariați, care beneficiază de formare profesională continuă.

- Câștigul salarial brut lunar, în sectorul dat, este foarte mic atât ca mărime absolută, cât și în comparație cu media pe toate activitățile economice, precum și pe grupul „activități de cazare și alimentație publică”. Chiar dacă creșterea acestuia, în perioada analizată (51,4%), se situează la nivelul creșterii pe toate activitățile economice (52,1%), mărimea este prea mică pentru stimularea unei activități eficiente.

- Cheltuielile populației din Republica Moldova pentru serviciile de alimentație publică sunt destul de mici, în comparație cu alte țări, constituind, în 2017, doar 1,8% din totalul cheltuielilor, în timp ce gospodăriile din Uniunea Europeană au cheltuit 8,8% din cheltuielile totale de consum pentru „restaurante și hoteluri”. Aceasta se explică prin nivelul de dezvoltare economică al țării, condițiile de viață și muncă ale oamenilor, structura demografică, profilul ocupațional, mentalitatea populației, precum și percepția prețurilor, la serviciile de alimentație publică din Republica Moldova ca prețuri inacceptabil de înalte în raport cu majoritatea bugetelor casnice.

this indicator is 3 times higher. This allows us to conclude that the eateries must focus on the continuous improvement of the employees, in order to increase the incomes and profits it is necessary to be involved in activating the innovation and increasing the number of employees receiving continuous vocational training.

- The monthly gross earnings in the given sector are very low, both as an absolute parameter and in comparison with the average for all economic activities and for the group “accommodation and public catering”. Even though its growth during the analysed period (51.4%) is at the same level of growth as in all economic activities (52.1%), the payment is too low to stimulate an efficient activity.

- The expenses of the population of the Republic of Moldova for the services of public food are quite small, in comparison with other countries, constituting in 2017 only 1.8% of the total expenses, while the households in the European Union spent 8.8% of the total expenses of consumption for “restaurants and hotels”. This is explained by the level of economic development of the country, the living and working conditions of the people, the demographic structure, the occupational profile, the mentality of the population, as well as the perception as unacceptably high prices for public from the Republic of Moldova as unacceptably high prices compared to most domestic budgets.

Bibliografie/ Bibliography:

1. ЕФИМОВА, О. П. *Экономика общественного питания*. Минск: Новое знание, 2008. 368 с. ISBN 978-985-475-2.
2. TABUNȘCIC, Olga. Analiza comparativă a pieței de servicii alimentare din Republica Moldova și din alte țări. *Conferința științifică internațională „Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere”*, Iași, noiembrie 09, 2018, pp.476-484, ISBN 978-606-685-616-4.
3. <http://statbank.statistica.md>
4. Anuarul statistic, anul 2017, p. 211, date pentru sfârșit de an.
5. http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2017/.pdf
6. http://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2018/Anuar_statistic_2018.pdf
7. https://www.infocons.ro/ro/cheltuielile-de-uz-casnic-pentru-restaurante-%C8%99i-hoteluri-i-MjExNzQtMA.html?fbclid=IwAR11hvz4VENZAaocFAiBnp_uv1W2gV43kQgw1BD5wSWgXzSUaVXudCLLk

328.182:330(478)

ABORDĂRI TEORETICE ALE CONCEPTULUI DE LOBBY ÎN AFACERI

*Drd. Aliona MANTALUȚA, ASEM
mantaluta.aliona@gmail.com*

Apariția noțiunii de lobby în arealul economico-politic al Republicii Moldova a fost simțită, preponderent, în ultimii 10 ani, cu toate că această activitate își are rădăcini întemeiate odată cu declararea independenței statale. În acest context, constatăm actualitatea tematicii lobbyismului ca element de cercetare științifică. Scopul lucrării îl constituie identificarea abordărilor teoretice și practice a noțiunii de lobby. Lucrarea prezintă evoluția în timp a noțiunii și analizează tipurile directe și indirecte de lobby. Metodele de cercetare utilizate, precum metoda analitică, comparativă și sinteza, au drept scop prefigurarea unui cadru larg de utilizare a conceptului dat în Republica Moldova. Rezultatele scontate fac diferența între termenul de lobby și alte acțiuni specifice, precum traficul de influență și corupția. Această analiză a diferențierilor va contribui la o înțelegere mai bună a noțiunii de lobby.

Cuvinte-cheie: lobby, activități de lobby, afacere, influență, corupție.

JEL: K23, Z00.

Introducere

Termenul de lobby, în general, pentru teoria și practica autohtonă, este relativ nou, deși, la nivel internațional, dispune de o istorie de aproximativ jumătate de mileniu.

Activitatea de lobby trebuie înțeleasă ca fiind o modalitate transparentă de influențare a deciziilor legislative și executive prin acțiuni, care au scopul de a susține drepturi și interese legitime în promovarea, adoptarea, modificarea sau abrogarea unor decizii și acte normative de către autoritățile și instituțiile publice. Prin lobbying se înțelege activitatea unui grup (sau unei persoane), care încearcă să determine puterea legislativă sau executivă să adopte o poziție sau să ia o decizie, care să servească interesele legitime ale respectivului grup. Dintr-un alt punct de vedere, lobbying-ul constituie un mecanism, prin care se menține legătura dintre alegători și aleșii lor, pe

328.182:330(478)

THEORETICAL APPROACHES OF LOBBY CONCEPT IN BUSINESS

*PhD candidate Aliona MANTALUTA, ASEM
mantaluta.aliona@gmail.com*

The emergence of the notion of lobbying in the economic-political area of the Republic of Moldova has been felt predominantly during the last 10 years, although this activity has roots based on the declaration of state independence. In this context we ascertain the topicality of the theme of lobbyism as an element of scientific research. The paper aims at defining the theoretical and conceptual approach of the notion of lobby. It presents its evolution and analyses the direct and indirect types of lobby. The used methods as analysis, synthesis, comparison, etc. intend to present a wide general frame of the use of this notion, in the Republic of Moldova. The expected results tend to make a delimitation of lobby from other specific actions as influence traffic and corruption. This differentiation will contribute to a better understanding of the lobby concept.

Keywords: lobby, lobbying activities, business, influence, corruption.

JEL: K23, Z00.

Introduction

The term lobby, generally speaking, is relatively new for domestic theory and practice, although internationally it is one with a history of nearly half a millennium.

Lobbying should be understood as the transparent way of influencing legislative and executive decisions through actions aimed at upholding legitimate rights and interests in promoting, adopting, modifying or abrogating decisions and normative acts by public authorities and institutions. Lobbying means the activity of a group (or person) that seeks to determine the legislative or executive power to adopt a position or to make a decision that serves the legitimate interests of that group. From another point of view, lobbying is a mechanism through which the bond between voters and their elected represen-

durata mandatului acestora din urmă. Activitatea de lobby presupune o serie de contacte cu conducători sau reprezentanți ai autorităților sau instituțiilor publice în vederea promovării sau respingerii anumitor legi sau reglementări. În Republica Moldova, există lobby-ul, dar modul lui de manifestare poate fi catalogat drept primitiv și este un proces ce trebuie perfectat în corespundere cu bunele practici internaționale, în scopul promovării intereselor economice naționale și al sporirii bunăstării populației.

Metode aplicate

La elaborarea articolului, autorul a recurs la studiul literaturii și la prezentarea sintezei rezultatelor acestuia, analiza cercetărilor în domeniu pentru formularea argumentării teoretice, aplicării metodei de comparație în procesul de realizare a propriilor viziuni. Suportul informațional îl constituie literatura de specialitate în domeniul managementului. La baza fundamentării teoretice, au stat astfel de metode, ca: analiza, sinteza, argumentarea, comparația și deducția.

Rezultate și discuții

Specialiștii români Mihăileanu Liviu și Horja Aurelian, coautorii lucrării „Reglementarea activității de lobby în anticamera influenței”, relatează că, din punct de vedere istoric, termenul „lobby” își are originea în germanica veche prin cuvântul *loubia* (hol, acoperiș), care, mai apoi, a fost derivat în latina medievală în *laubia*, *lobia* însemnând alee acoperită a unei mănăstiri (anul 1553) [1].

Înțelesul de hol sau intrare largă într-o clădire publică l-a căpătat în 1640, iar sensul politic, aplicat la cei care încearcă să influențeze legislația, este atestat în anul 1808, în Oxford English Dictionary, referindu-se la coridoarele British House of Commons sau, după alte surse, la holul hotelului Willard, unde persoanele interesate sau reprezentanții grupurilor de interese îi abordau pe membrii legislativului cu scopul de a-i convinge să pledeze în favoarea anumitor măsuri. Deoarece, în trecut, legislatorii nu dispuneau de birouri proprii, holurile și anticamererele erau cele mai potrivite locuri pentru discuții rapide despre oportunitatea unei legi sau despre modificarea alteia. Verbul „to lobby” a fost atestat, pentru prima dată în 1850, iar cuvântul „lobbyst” în 1863 [2].

Autorul Natalia Galanton menționează că „Fenomenul de lobby are o istorie veche – de pildă, era cunoscut grecilor sau romanilor, care făceau schimburi de informații politice în afara aulei

tatives is maintained during their term of office. Lobbying involves a series of contacts with leaders or representatives of public authorities or institutions to promote or reject certain laws or regulations. In the Republic of Moldova there is a lobby, but its mode of manifestation can be catalogued as primitive, a process that must be perfected in accordance with good international practices, in order to promote national economic interests and enhance the well-being of the population.

Applied methods

The methods used by the author of the article are the study of literature and presentation of the synthesis of its results, the analysis of the researches in the field to formulate the theoretical argumentation, the application of the comparison method in the process of realizing his own visions. The informational support is the specialized literature in the field of management. At the base of the theoretical foundation were used methods such as: analysis, synthesis, argumentation, comparison and deduction.

Results and discussions

Romanian specialists L. Mihaileanu and A. Horja, co-authors of the paper “Regulation of Lobby activity in the anteroom of influence” mentions that historically, the term “lobby” has its origin in the ancient Germanic as the word *loubia* (lobby, roof) which was later derived in medieval Latin *laubia*, *lobia* meaning the covered driveway of a monastery (1553) [1].

The meaning of lobby or wide entrance to a public building is known since 1640 and the political sense applied to those who try to influence legislation is attested in 1808 in the Oxford English Dictionary referring to the corridors of the British House of Commons or by other sources – the lobby of Willard hotel where stakeholders or their representatives approached the legislators in order to advocate certain measures. As in the past legislators did not have their own offices, lobbies and secretaries were the best places for quick discussion about the appropriateness of a law or changing another. The verb “to lobby” was first certified in 1850, and the word “lobbyst” in 1863 [2].

The author Natalia Galanton mentions “The lobby phenomenon has a long history – for instance, it was known to Greeks or Romans who were exchanging political information outside the

Senatului”. Originea termenului: în latina medievală, „laubia” înseamnă „lojă”, „portic” [3, p.39-44].

Deși Dicționarul explicativ al limbii române (DEX-1998) definește termenul „lobby” ca fiind „grup de persoane care influențează, din afară, hotărârile unui parlament” [2], totuși, Horja Aurelian susține că formularea este incorectă, deoarece activitatea de lobby este o tentativă de influențare, și nu o acțiune cu finalitate destinată [1]. Cu alte cuvinte, înseamnă că nu orice activitate de lobby realizată va avea și efectul dorit de o parte sau alta dintre cei implicați. În plus, autorul susține că există diverse grupuri, deseori, cu vederi contrare, care fac lobby pentru o anumită cauză, ceea ce înseamnă că este o imposibilitate ca toți să influențeze așa cum vor ei legile – doar pentru că intenționează acest lucru.

Pe de o parte, Enciclopedia liberă Wikipedia definește conceptul de lobby, în general, ca fiind o activitate ce se referă la influențarea legitimă a deciziilor politice, prin activități de comunicare realizate în mod profesionist, care implică expertiză legislativă, tehnici discursive și abilități strategice [4]. Pe de altă parte, dicționarul Merriam-Webster definește lobby-ul astfel: „un grup organizat de oameni care lucrează împreună pentru a influența deciziile guvernamentale ce se referă la o anumită industrie, problemă etc.” [5].

Dicționarul electronic *Dexonline* (ref. DEX-2009) prezintă lobby-ul ca fiind un cuvânt englez [lóbî] ce semnifică „un grup de persoane, care influențează în parlament, în guvern etc., adoptarea unor hotărâri; grup de presiune (politică, diplomatică etc.)” [6].

Prin lobbying, autorul român Irimieș C. înțelege activitatea unui grup (sau a unei persoane), care încearcă să determine puterea legislativă sau executivă să adopte o poziție sau să ia o decizie care să servească interesele legitime ale respectivului grup [7]. Totodată, autorul analizează lobbying-ul ca fiind o activitate, prin care și factorii decizionali – parlamentarii, reprezentanții administrației publice centrale și locale etc., ar putea beneficia de expertiza unor specialiști în diferite domenii, prin intermediul acestor grupuri.

Natalia Vinogradova, cercetător științific autohton, analizează lobby-ul ca pe o formă de realizare a parteneriatului social prin intermediul căreia are loc interacțiunea mediului de afaceri, a organizațiilor non-guvernamentale și a autorităților în scopul rectificării politicii promovate, care are loc în Republica Moldova, dar care nu este reflectată în legislație [8, p.731].

Senate Aula”. It is worth mentioning the origin of the term: in medieval Latin, laubia had the meaning of “lodge”, “port” [3, p.39-44].

Although, the Explanatory Dictionary of the Romanian Language (DEX-1998), defines “lobby” as “a group of people who influences from outside the decisions of a parliament” [2], however A. Horja claims that this form is incorrect because lobbying is an attempt to influence and not a purposeful predestined action [1]. In other words it means that any lobby action may not have the desired effect for one or another party of those involved. In addition, the author argues that there are various groups, often with contrary views that lobby for a specific case, which means that it is impossible for all to influence the laws as they want just because they intend to do so.

On the one hand, the free encyclopaedia Wikipedia defines lobby as an activity generally referring to the legitimate influence on political decisions through carried out professional communication activities, involving legislative expertise, strategic skills and discursive techniques [4]. On the other hand, Merriam-Webster dictionary defines lobby “as an organized group of people working together to influence government decisions that refer to a particular industry, problem, etc.” [5].

Electronic dictionary *Dexonline* (ref. DEX-2009) presents lobby as an English word [lóbî] that signifies “a group of people who influence in parliament, the government etc. adoption of decisions; pressure group (political, diplomatic, etc.)” [6].

Through lobbying, Romanian author Irimieș C. means the activity of a group (or person) which attempts to determine the legislative or executive to take a position or make a decision that serves the interests of that group [7]. Also, the author analyses lobbying as an activity through which policymakers – the parliamentarians, representatives of central and local public administration etc. might benefit from the expertise of specialists in different fields, through these groups.

Author Natalia Vinogradova analyses lobby as an embodiment of social partnership through which occurs the interaction of business, the NGOs and the authorities to rectify 'policy, which takes place in the Republic of Moldova, but is not reflected in legislation [8, p.731].

Aceste activități de lobby pot include promovarea diferitelor inițiative în structurile autorităților, ce pot proveni atât de la organizațiile comerciale, cât și de la cele necomerciale, dar pot urmări atât interese private, cât și interese sociale.

Conform specialistului Troșin P., lobby-ul include „activități care cer decidenților politici să adopte o poziție fixă pe un segment specific al legislației sau care cere altora să solicite același lucru. Prin contrast, în limbajul comun, definiția lobby-ului include, de obicei, orice discuție a problemelor cu factorii de decizie” [9, p.156].

Cu toate că, prin esența sa, activitatea de lobby, în general, constituie o activitate ce se încadrează în câmpul legal, adesea această noțiune se utilizează cu sensul de rea practică sau chiar este asociată traficului de influență și având, în special, aspecte negativiste. În acest sens, susținem opinia cercetătorului Vass A., conform căreia noțiunile de trafic de influență, lobby-ul și *advocacy*-ul, reprezintă trei acțiuni distincte [10, p.48].

Astfel, traficul de influență implică condiționarea cu o remunerație a unei solicitări, a unei primiri sau a unui accept de ofertă sau promisiune. Indiferent dacă influența este ori nu exercitată sau dacă generează ori nu rezultatul dorit, manipularea sau traficul de influență sunt sancționabile penal. Orice *activitate de sensibilizare* a opiniei publice și a factorilor de decizie cu privire la acțiuni sau hotărâri care afectează direct viețile oamenilor, a societății, în ansamblul său, poate fi privită ca *advocacy*. Practica lobby-ului are ca finalitate influențarea efectivă a deciziei guvernamentale și nu doar pe cea de sensibilizare. Așadar, *advocacy*-ul este o componentă permanentă a lobby-ului, însă cea dintâi nu implică, în mod obligatoriu, și acțiunea de lobby.

Prin urmare, datorită rolului pozitiv pe care îl poate avea lobby-ul în dinamizarea interacțiunii dintre diverse organizații private și publice, considerăm că, pentru o bună dezvoltare și funcționare eficientă a mecanismului de lobby, este necesară definitivarea și delimitarea cadrului legal pertinent și, în primul rând, prin adoptarea unei legi a lobby-ului, idee dezvoltată de mai mulți specialiști în domeniu [10].

Activitatea de lobby presupune o serie de contacte cu conducători sau reprezentanți ai autorităților sau instituțiilor publice în vederea promovării sau respingerii anumitor legi sau reglementări. Există două modalități de a face lobby. În tabelul 1, prezentăm tipurile de lobby [8].

These lobbying activities may include the promotion of various initiatives in the structures of authority that can come both from commercial organizations and from the non-commercial and watch both private interests and social interests.

According specialist Trosin P., lobby includes “activities that require policymakers to take a fixed position on a specific segment of legislation, or ask others to seek the same thing. By contrast, in common usage, the definition of lobbying usually includes any discussion of the issues with decision makers” [9, p.156].

Although by its essence the lobby activity falls into the legal field, this notion is often used with regard to bad practice or even is associated with trafficking influence having in particular negative aspects. In this regard, we support the author's opinion A. Vass, that notions of traffic of influence, lobbying and *advocacy* represent three distinct actions [10, p.48].

Thus, influence peddling involves conditional remuneration of a request, a receipt or accept the offer or promise. Whether the influence is exerted or not or whether it provides or not the desired result, manipulation or trading in influence is legally punishable. Any *activity to raise public awareness* and decision makers on actions or decisions that directly affect people's lives and society as a whole can be seen as *advocacy*. Lobbying practice aims at the effective influence of government decision and not just raising awareness. So, *advocacy* is a permanent component of the lobby, but the former does not necessarily entail the lobbying.

Therefore, given the positive role that lobby can play in stimulating interaction between various private and public organizations, we believe that for a good development and efficient operation of the mechanism of lobbying is necessary the completion and defining the pertinent legal framework and primarily through a law on lobbying, an idea developed by several specialists [10].

Lobbying involves a number of contacts with leaders or representatives of public authorities and institutions to promote or reject certain laws or regulations. There are two ways in which lobby can be done. The following table presents the types of lobby [8].

Tabelul 1/Table 1

Tipuri de lobby/ Types of lobby

Lobby direct (face to face)/ Direct lobby (face to face)	Lobby indirect/ Indirect lobby
Conversație telefonică – politețea însoțită de explicații simple și la obiect pot fi foarte eficiente./ Telephone conversation – politeness accompanied by simple explanations and to the point can be very effective.	Campanii media – mass-media poate manifesta o influență puternică asupra publicului-țintă, utilizând comunicate de presă, evenimente media speciale, articole, care să scoată în evidență poziția și punctul de vedere al celui care a inițiat campania./ Media campaigns – the media can have a strong influence on the target audience by using press releases, media special events, articles that highlight the position and point of view of one who initiated the campaign.
Mesaje scrise (fax, scrisori etc.) – invită la o abordare mai atentă a problemei în cauză și are ca avantaj faptul că nu cere răspuns imediat./ Written posts (fax, letters etc.) – calls for a more careful approach to the matter and has the advantage that does not require immediate response.	Alte organizații – third parties, care să sprijine punctul de vedere exprimat (asociații, organizații, partide politice)./ Other organizations – third parties which support the view expressed (associations, organizations, political parties).
Scrisori cu destinatar (individual) – o scrisoare concisă poate fi adresată mai multor persoane ce au legătură cu problema abordată, amprenta personală – semnătura trebuie să fie obligatoriu de mână./ Letters recipient (individual) – a concise letter may be addressed to several persons linked to the problem addressed, personal touch – signature should be mandatory by hand.	

Sursa: elaborat de autor/Source: elaborated by the autor

Traficul de influență presupune pretinderea, primirea ori acceptarea promisiunii de bani sau alte foloase, direct sau indirect, pentru sine sau pentru o terță persoană, săvârșită de către o persoană care are influență sau lasă să se creadă că are influență asupra unui funcționar public și care promite că îl va determina pe acesta să îndeplinească, să nu îndeplinească, să urgenteze ori să întârzie îndeplinirea unui act ce intră în îndatoririle sale de serviciu sau să îndeplinească un act contrar acestor îndatoriri [11].

Traficul de influență se pedepsește cu privarea de libertate pe un termen de la 2 la 7 ani. Bani, valorile sau orice alte bunuri primite sunt supuse confiscării, iar când acestea nu se mai găsesc, se dispune confiscarea prin echivalent.

Un studiu, realizat de **Sunlight Foundation**, a arătat că firmele americane, care investesc în lobby, în mod proporțional, plătesc impozite mai mici decât firmele care nu plătesc grupurilor de interese. În Statele Unite, lobby-iștii, pur și simplu, se declară în registrul Congresului și raportează cât de mult și cine le plătește. Activitatea de lobby este aceeași corupție, dar, ca să spunem așa, desfășurată în cadrul legii.

Influence peddling involves demanding, receiving or accepting the promise of money or other benefits, directly or indirectly, for himself or another, committed by a person who has influence or to suggest that has influence over an official and who promises he will cause him to meet, not meet, to expedite or delay the performance of an act falling within its service duties or fulfilling an act contrary to these duties [11].

Trading in influence is punishable by imprisonment from 2 to 7 years. The money, values or any other goods received are confiscated, and when they are no longer found, the confiscation by equivalent is performed.

A study carried out by the **Sunlight Foundation**, showed that US companies that invest in the lobby, pay proportionately lower taxes than companies that do not pay interest groups. In the US, lobbyists are simply declared in the Congressional Record and report how much and who pays them. Lobbying is the same corruption, but, so to speak, within the law.

Negative views of the population on the lobby are frequently fuelled by scandals. Thus, in

Opiniile negative ale populației referitoare la lobby sunt alimentate frecvent și de diverse scandaluri. Astfel, la începutul anului 2009, publicația “**The Sunday Times**” prezintă scandalul **Cash for influence**, în care un reporter s-a pretins practicant al activității de lobby și ar fi oferit sume de bani unor membri ai Camerei Lorzilor pentru a influența hotărârile legislative. Acuzațiile nu au fost dovedite de către organele de anchetă, însă Camera Lorzilor a decis suspendarea lorzilor implicați pentru o perioadă determinată.

Conform publicației “**The Guardian**”, unul dintre aceste scandaluri, ce vizează activități de lobbying, are drept protagonist Consiliul național de film din Marea Britanie, acuzat de ministrul Culturii, Ed Vaizey, de neglijare a îndatoririi de promovare a filmului englezesc în detrimentul ambiției de a salva imaginea instituției. Activitățile de lobbying, în acest caz, s-au desfășurat în jurul Guvernului, pentru menținerea în viață a instituției.

Toate acestea au determinat elaborarea, în anul 2009, de către Camera Comunelor, a unui raport, care consemnează faptul că „practicarea lobby-ului cu scopul de a influența deciziile politice este o parte legală și necesară a democrației. Organizațiile sau indivizii influențează, în mod conștient, deciziile care îi privesc direct pe ei sau mediul în care se desfășoară”.

Atât SUA, cât și Marea Britanie – state cu o istorie și o tradiție democratică îndelungate – au întâmpinat numeroase probleme în ceea ce privește reglementarea și legiferarea acțiunii și a procesului de lobby. Totuși, deși par eficiente, modelele alese de cele două state lasă porțițe de acces și traficului de influență, uneori, extrem de greu de delimitat de activitatea de lobby.

Aceste modele, având tangență cu tradiția, prezintă și diferență semnificativă în ceea ce privește activitatea de lobbying, care este reprezentată de faptul că, în timp ce modelul american este axat pe reglementarea procesului de lobby, cel britanic se concentrează pe reglementarea comportamentelor și pe aspecte deontologice.

Concluzie

Spre deosebire de spațiul anglo-saxon, în spațiul continental european, există o altă direcție de dezvoltare a gândirii și politicii de lobby. Ca urmare a perioadei îndelungate de dominație comunistă, atât teoria, cât și practica europeană

early 2009, the newspaper “**The Sunday Times**” presents **Cash for influence** scandal in which a reporter was allegedly practicing lobbying and would give money to members of the House of Lords to influence legislative decisions. The allegations have not been proven by the investigators, but House of Lords decided to suspend the Lords involved for a fixed period.

According to the newspaper “**The Guardian**”, one of these scandals aimed at lobbying centres in the National Council for film in the UK, accused the Minister of Culture, Ed Vaizey, of neglect of duty to promote the English film detrimental the ambition to save image of the institution. Lobbying activities in this case were held around the Government to maintain the life of the institution.

All this led to the development in 2009 in the House of Commons of a report that recorded that “the practice of lobbying in order to influence political decisions is a legal and necessary part of democracy. Organizations or individuals consciously influence decisions that affect them directly or environment where it takes place”.

States with a history and a long democratic tradition, both the USA and the UK have encountered numerous problems in terms of regulating and legislating action and lobbying process. It provided that, although appear to be effective, the models chosen by the two countries leave a loophole for trading in influence, sometimes extremely difficult to distinguish from the lobbying.

Although similar in tradition, a significant difference in terms of lobbying is the fact that while the American model is focused on the regulation of lobbying process, the British focuses on the regulation of behaviour and ethical issues.

Conclusion

Unlike Anglo-Saxon, continental European space is dealing with another direction of development thinking and policy lobbying. As a result of the long period of communist rule, both the European theory and practice perceived long interest groups and lobbying as having connotations exclusively negative, because of the lack of clear marking between lobbying and influence peddling/ corruption, confusion fuelled precisely by the lack of a clear and coherent legislation regarding lobbying. It is poorly regulated for-

au perceput multă vreme grupurile de interese și activitatea de lobby ca având conotații exclusiv negative, tocmai din cauza lipsei unei demarcații clare între lobby și traficul de influență/corupție, confuzie alimentată tocmai prin inexistența unei legislații clare și coerente în ceea ce privește activitatea de lobbying. Acest aspect este slab reglementat la nivel formal, legislativ, fapt pentru care există un înalt grad de corupție și o lipsă de transparență și de eficiență îngrijorătoare.

Totuși, în multe țări ale lumii, inclusiv în România și Republica Moldova, în mare măsură, persistă confuzia între trafic de influență și lobby, mulți oameni considerându-le sinonime. Lipsa unei legi, menită să reglementeze această activitate, sporește și mai mult confuzia și tergiversează desfășurarea unor campanii de lobby cu adevărat profesioniste în domenii, care, în final, sunt de interes general.

mally, legislatively, for which there is a high degree of corruption and a lack of transparency and worrying efficiency.

However, in many countries, including Romania and the Republic of Moldova, it is very persistent the confusion between influence peddling and lobbying, many people consider them synonymous. The lack of a law regulating this activity increases even more confusion and delay the carrying out real professional lobbying campaigns in areas of general interest.

Bibliografie/Bibliography:

1. MIHĂILEANU, Liviu; HORJA, Aurelian. *Reglementarea activității de lobby. În anticamera influenței*. București: C.H. Bech, 2009. 156 p. ISBN: 9789731156231.
2. DEX - Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a). București: Univers Enciclopedic, 1998. 1192 p. ISBN: 978-973-9243-29-2.
3. GALANTON, Natalia. Influențe: Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova – mediul de afaceri. În: *Analele ASEM, ediția a XI-a, nr.1/2013*. Chișinău: ASEM, 2013. 335 p., p. 39-44. ISBN 978-9975-75-631-0.
4. Lobby. Wikipedia – Enciclopedia liberă. https://ro.wikipedia.org/wiki/Lobby#cite_note-sfin.ro-1, (vizualizat la 2.05.2016).
5. Lobby. Dicționarul Merriam-Webster. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/lobby> (vizualizat la 2.05.2016).
6. Lobby. Dicționarul electronic Dexonline. <https://dexonline.ro/definitie/lobby>, (vizualizat la 2.05.2016).
7. IRIMIEȘ, Cosmin. *Lobbying – Suport de curs pentru învățământ la distanță*. Cluj-Napoca, Universitatea Babeș-Bolyai, 2014. p. 38 <http://fspac.ubbcluj.ro/moodle/pluginfile.php/6116/course/overviewfiles/curs%20lobby.pdf?forcedownload=1>.
8. VINOGRADOVA, Natalia. Formele parteneriatului social în cadrul dialogului social în Republica Moldova. În: *Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică, Ediția a III-a, 2013*. Chișinău: IEFS, 2013. p. 72. ISSN 1857-3630, ISBN 978-9975-4326-6-5. http://ince.md/uploads/files/1421741749_anale-iefs-editia-3-2013.pdf, (vizualizat la 2.05.2016).
9. TROȘIN, Pavel. Perspectiva reglementării activității de lobby în Republica Moldova. În: *Politici Publice nr. 3, 2011*. Chișinău: IDIS ”Viitorul”, 2011. 48 p. ISBN: 978-9975-47-6-3.
10. VASS, Andreea. *Planeta lobby-ului, între trafic de influență și etică*. p. 113-122. <http://oeconomica.org.ro/files/pdf/17.pdf>, (vizualizat la 2.05.2016).
11. Лоббизм как высшая форма коррупции, <http://www.geopolitica.ru/article/lobbizm-kak-vyshshaya-forma-korrupcii#.VyMAQGfXIV>, 12.03.2016.

338.23:336.7

REFLECȚII CU PRIVIRE LA CREAREA UNEI NOI ARHITECTURI A PROCESULUI DE POLITICĂ MONETARĂ ȘI MACROPRUDENȚIALĂ*

*Dr. Natalia ȘTEFÎRȚĂ, USM
Econ. principal la Banca Națională a Moldovei
nataliastefirta@yahoo.com*

Prezentul articol explică principiile conceptuale ale politicii macroprudențiale. Un astfel de concept politic implică patru etape: definirea obiectivelor pentru politicile macroprudențiale, alegerea obiectivelor intermediare și a indicatorilor adecvați, dependența instrumentelor față de acești indicatori prin studii exacte de evaluare și analiza efectelor acestor politici prin studii de evaluare ex-post. Evaluările constituie, astfel, o modalitate de a stabili importanța politicii macroprudențiale, pentru sporirea transparenței procesului politic și îmbunătățirea comunicării efectelor politicilor – intenționate și neintenționate. În același timp, există multe provocări atunci când se evaluează măsurile macroprudențiale. Uneori, este dificil să se identifice efectele cauzale și să se cuantifice impactul agregat al măsurilor de politică. În acest articol, schițăm elementele unui proces structurat de evaluare a politicilor macroprudențiale.

Cuvinte-cheie: politică macroprudențială, instrumente macroprudențiale, stabilitate financiară, reglementare financiară, evaluare a politicilor, risc sistemic

JEL: E50; E52.

Introducere

Reglementarea macroprudențială a fost instituită ca un nou domeniu politic, care completează reglementarea microprudențială și alte politici macroeconomice, în special politica monetară. Riscul sistemic abordează riscurile endogene pentru stabilitatea financiară. **Riscul sistemic** reprezintă riscul de deteriorare a unui sistem, generat de colapsul unei componente a

338.23:336.7

REFLECTIONS ON THE CREATION OF A NEW ARCHI- TECTURE OF THE MONETARY AND MACROPRUDENTIAL POLICY PROCESS*

*PhD Natalia ȘTEFIRTA, SUM
Chief economist, National Bank of Moldova
nataliastefirta@yahoo.com*

The article explains the conceptual principles of macro-prudential policy, a new political focus. Such a political concept involves four steps: defining policy objectives for macroprudential policies, choosing intermediate targets and indicators, linking instruments to these indicators through accurate assessment studies, and analyzing the impact of these policies through ex-post evaluation studies. Evaluations are thus a way of determining the responsibility of macroprudential policy, of increasing the transparency of the political process and of improving the communication of the effects of intentional and unintentional policies. At the same time, there are many challenges when assessing macro-prudential measures. It is sometimes difficult to identify the causal effects and to quantify the aggregate impact of policy measures. In this article, we outline the elements of a structured macro-prudential policy review process.

Keywords: macroprudential policy, macro-prudential instruments, financial stability, financial regulation, policy evaluation, systemic risk.

JEL: E50; E52.

Introduction

Macro-prudential regulation has been established as a new policy field complementing micro-prudential regulation and other macroeconomic policies, notably monetary policy. Systemic risk addresses endogenous risks to financial stability. **Systemic risk** is the risk of a shock to a single agent in the real or financial sector translating into economy-wide distress. Macropru-

* Lucrarea a fost prezentată în cadrul Conferinței Științifico-Practice Internațională „Controlul intern în cadrul instituțiilor financiare în contextul noului cadru de reglementare și al provocărilor tehnologice”, 22-23 martie 2019/ The paper was presented at the International Scientific and Practical Conference “Internal Control in Financial Institutions in the Context of the new Regulatory Framework and Technology Challenges”, 22-23 March 2019.

acelui sistem. La baza procesului de elaborare a politicilor macroeconomice, stă un grad ridicat de incertitudine, atât în ceea ce privește declanșarea acțiunilor politice, cât și în ceea ce ține de efectele măsurilor luate și deciziile ce se raportează la definirea obiectivelor politicii, a obiectivelor și indicatorilor intermediari, precum alegerea instrumentelor de politică. Având în vedere aspectele analitice ale stabilității financiare, trebuie să se facă alegeri raportate la gradul de granularitate al bazei de date și la modelele conceptuale, care ar trebui să ghideze elaborarea politicilor. Incertitudinea asociată atrage *riscuri*. Există riscul unei prejudecăți de inacțiune și al căutării pentru „mai multe date” și „mai multă analiză” înainte de introducerea și activarea măsurilor de politică. În plus, există riscul optării pentru un instrument necorespunzător sau pentru o calibrare inadecvată [1].

Metode aplicate

Politica macroprudențială necesită obiective clare. În general, riscurile sistemice, în sistemele financiare, survin în cazul în care, în unele instituții (sau grup de instituții financiare), este amenințată funcționarea întregului sistem financiar, cu efecte negative asupra economiei reale. Stabilitatea unui sistem financiar poate fi evaluată în raport cu capacitatea lui de a-și asigura funcțiile sale economice de bază, chiar și în momente de blamare. Relevanța acestor obiective intermediare pentru stabilitatea sistemului financiar depinde de structura și starea sistemului financiar și de condițiile economice generale [2]. Modul în care interacționează politica monetară și cea macroprudențială, fiind, în același timp, adaptate la obiectivele specifice și utilizând instrumente separate pentru strategia actuală de politică monetară a BCE, orientată pe termen mediu și accentul pus pe analiza monetară, dincolo de evoluția prețurilor pe termen scurt și ținând seama de implicațiile pe termen mediu ale prețurilor activelor și ale piețelor de credit, implică, în mod explicit, stabilitatea prețurilor (figura 1). Extinderea și aprofundarea analizei monetare, pentru a înțelege mai bine „starea de sănătate” a sistemului financiar și implicațiile sale asupra stabilității prețurilor pe termen mediu, pot fi complementare folosirii noilor instrumente de politică macroprudențială în evitarea ciclurilor de **boom** and **bust** („avânt și prăbușire”) pe piețele de credit, pe care le-am văzut în ultimul deceniu [4].

dential policy making takes place under a high degree of uncertainty, both with regard to the triggers of policy actions and with regard to the effects of measures taken. Decisions have to be made with regard to the definition of policy objectives, the specification of intermediate objectives and indicators, and the choice of policy instruments. Considering the analytical aspects of financial stability, choices have to be made with regard to the degree of granularity of the database and the conceptual models that should guide policymaking. The associated uncertainty entails *risks*. There is the risk of an inaction bias and the quest for “more data” and “more analysis” before introducing and activating policy measures. Moreover, there is the risk of choosing an inappropriate instrument or inadequate calibration [1].

Applied methods

Macroprudential policy requires clear objectives. Generally, systemic risks in financial systems arise if the distress of one institution (or group of financial institutions) threatens the functioning of the entire financial system with adverse impacts for the real economy. The stability of a financial system can thus be judged against its ability to provide its core economic functions, even in times of distress. The relevance of these intermediate objectives for the stability of the financial system depends on the structure and state of the financial system, and on overall economic conditions [2]. Schematically how monetary and macroprudential policies interact, while being geared at their specific objectives and using separate instruments, the current monetary policy strategy of the ECB with its medium-term orientation and emphasis on monetary analysis, explicitly involves, looking beyond short-term price developments and taking into account the medium-term implications of booming asset prices and credit markets for price stability (figure 1). Broadening and deepening the monetary analysis to better understand the health of the financial system and its implications for price stability over the medium term can be complementary to the use of new macroprudential policy instruments in leaning against the **boom** and **bust** behaviour in credit markets we have seen over the past decade [4].

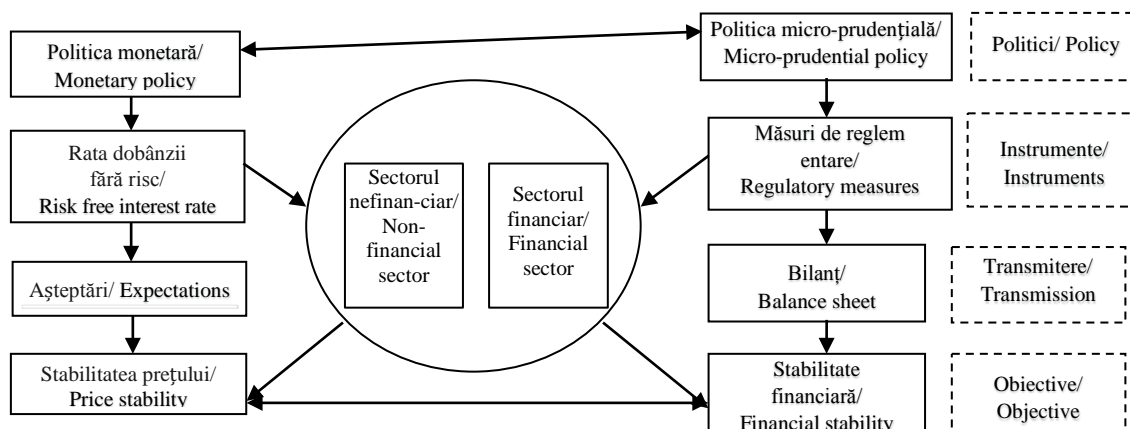

Figura 1. Politica macroprudențială și monetară /
Figure 1. Macroprudential and monetary policy

Sursa: elaborată de autor după [10] / Source: elaborated by the author according to [10]

Intervențiile macroprudențiale ar trebui judecate, în primul rând, după modul în care acestea reduc apariția crizelor financiare, obiectivul lor final. Regretabil, dar măsurarea acestei capacități rămâne o sarcină evazivă, dată fiind raritatea relativă a crizelor și dificultatea de a le atribui, cu precizie, factori fundamentali. O posibilă modalitate de evaluare a eficacității politicilor macroprudențiale constă în evaluarea impactului lor asupra creșterii economice și a volatilității acesteia pe termen lung. Măsurile de eficacitate sus-menționate sunt strâns legate de bunăstarea economică și ar putea fi astfel văzute ca un produs secundar dezirabil al politicilor macroprudențiale realizate corect. În plus, *dintr-o perspectivă ex-post*, crizele financiare ar presupune o volatilitate macroeconomică mai mare. Cu alte cuvinte, „o economie rezistentă absoarbe șocurile exogene și se recuperează rapid” [5, p.489].

Orice evaluare a politicilor macroprudențiale, din această perspectivă, ar trebui să ia în considerare potențialul unui compromis *intertemporal* între creștere și *volatilitate*. Cu toate acestea, în pofida creșterii numărului de cercetări referitoare la eficacitatea politicilor macroprudențiale privind riscul bancar și creditarea, justificările econometrice cu privire la impactul acestora asupra creșterii pe termen lung sunt încă limitate. Astfel, evaluările constituie o modalitate de a stabili responsabilitatea politicii macroprudențiale, de a spori transparența procesului politic și de a îmbunătăți comunicarea efectelor politicilor – intenționate și neintenționate. În același timp, survin multe provocări, atunci când se evaluează măsurile macroprudențiale. Uneori, este destul de dificilă identificarea efectelor cauzale și cuantificarea impactului agre-

Macroprudential interventions should be judged primarily on whether they reduce the occurrence of financial crises, their ultimate goal. Alas, measuring this capability remains an elusive task, given the relative infrequency of crises, and the difficulty of precisely attributing them to fundamental factors. One possible way of assessing the effectiveness of macroprudential policies is to evaluate their impact on economic growth and its volatility over the long term. These two measures of effectiveness are closely linked to economic well-being, and could thus be seen as a desirable by-product of properly conducted macroprudential policies. Furthermore, *from an ex post perspective*, financial crises would entail higher macroeconomic volatility. In other words, “[a] resilient economy absorbs exogenous shocks and recovers quickly” [5, p.489].

Any assessment of macro-prudential policies from this perspective should consider the potential of an *intertemporal* trade-off between growth and *volatility*. Nevertheless, despite the growing body of research on the effectiveness of macro-prudential policies on bank risk and lending, the econometric evidence for their impact on long-run growth is still limited. Evaluations are thus one way to establish accountability of macro-prudential policy, to increase transparency of the policy process, and to improve communication of policy effects – intended and unintended. At the same time, there are many challenges when evaluating macroprudential measures. It is sometimes difficult to identify causal effects and to quantify the aggregate impact of policy measures. In this paper, we sketch the elements of a structured process of evaluating macroprudential policies.

gat al măsurilor de politică. În acest articol, sunt prefigurate elementele unui proces structurat de evaluare a politicilor macroprudențiale. Articolul nu dezvoltă o viziune normativă asupra *designului* și domeniului de aplicare a reglementării macroprudențiale. În continuare, este examinat setul de instrumente de politică disponibile și e stabilit modul în care poate fi structurată evaluarea politicilor macroprudențiale pentru a ameliora înțelegerea efectelor acestora. În cele din urmă, sunt rezumate modalitățile prin care procesul de politici structurale, descris în acest articol, poate perfecționa eficiența cadrului macroprudențial existent în Europa. Evaluarea politicii trebuie privită ca parte integrantă a unui asemenea proces, care implică patru interconectări (figura 2).

Rezultate obținute și discuții

Autoritățile macroprudențiale utilizează diferite definiții ale obiectivului politicii, însă toate au ca scop reducerea riscului sistemic rezultat din externalități. La modul ideal, obiectivul politicii este derivat dintr-un cadru analitic, care conexează externalitățile de risc sistemic și funcționarea economiei reale. Într-o a doua etapă, obiectivele intermediare trebuie să fie specificate și trebuie să fie aleși indicatorii distructivi. Obiectivele intermediare se raportează la: factorii determinanți ai riscului sistemic, cum ar fi efectul de *levier*; cunoscut și ca nivelul de risc; stimulentele de asumare a riscurilor; conexitatea sau expunerea la șocuri comune. În multe cazuri, nu se va putea specifica o relație directă, simplă și liniară între obiectivele intermediare și stabilitatea financiară.

The paper does not develop a normative view on the *design* and scope of macroprudential regulation. Rather, we take the set of available policy instruments as given and discuss how macroprudential policy evaluation can be structured to improve our understanding of their effects. Finally, we briefly discuss ways how the structured policy process sketched in this paper can enhance the efficiency and effectiveness of the existing macroprudential framework in Europe. Policy evaluation should be seen as part of a process which involves four interlinked (figure 2).

Results and discussions

Macroprudential authorities use different definitions of the policy objective, but all aim at reducing systemic risk arising from externalities. Ideally, the policy objective is derived from an analytical framework, which links systemic risk externalities and the functioning of the real economy. In a second step, intermediate objectives need to be specified and appropriate indicators need to be chosen. Intermediate objectives are linked to the drivers of systemic risk such as *leverage*, also known as the risk level; risk-taking incentives, connectedness, or exposure to common shocks. In many cases, it will not be possible to specify a direct, simple, and linear relationship between intermediate objectives and financial stability.

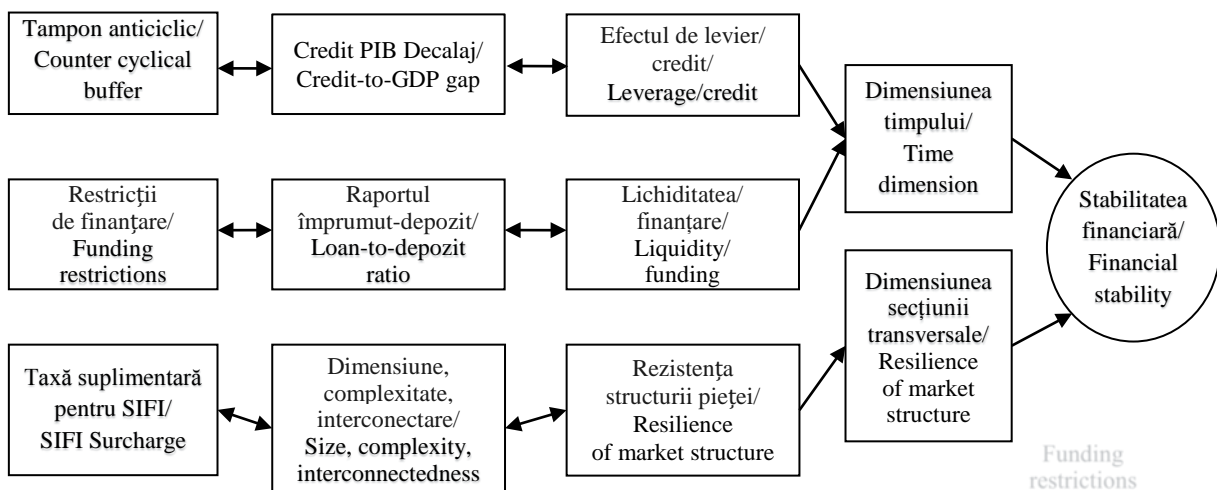

Figura 2. Obiectivele, indicatorii și instrumentele politicii macroprudențiale/
Figure 2. Objectives, indicators, and instruments of macroprudential policy
Sursa: elaborată de autor după [3]/ Source: elaborated by the author according to [3]

Trebuie avută în vedere activarea sau recalibrarea instrumentelor de politică ce abordează externalitățile de risc sistemic. Decizia privind măsurile de politică ar trebui să se bazeze pe un proces structurat de evaluare a politicilor *ex-ante* (evaluarea prealabilă). O astfel de evaluare *ex-ante* furnizează informații despre performanța relativă a diferitelor instrumente, care contribuie la reducerea riscului sistemic. Schimburile dintre stabilitate și celelalte obiective ale politicii pot fi luate în considerare, atunci când se efectuează o asemenea analiză cost-beneficiu și când se calibrează instrumentele. Într-o a patra etapă, odată ce a trecut suficient timp, efectele instrumentelor trebuie estimate într-o evaluare *ex-post* (evaluarea ulterioară). Acest pas oferă informații despre eficacitatea măsurii (măsurilor) luate, despre efectele secundare intenționate sau neintenționate și servește drept contribuție la o eventuală recalibrare a instrumentelor de politică. În cele din urmă, evaluarea politicii furnizează informații, care depășesc evaluarea instrumentelor politicilor specifice, răspunzând la întrebarea „Cum ajungem acolo?”. În schimb, poate contribui și la abordarea problemei „Unde să mergem?” prin furnizarea de informații despre oportunitatea obiectivelor și obiectivelor politice specifice, care pot fi revizuite, dacă este necesar. Instrumentarul de mai sus are un ciclu limitat, dacă se ia în considerare faptul că politica macroprudențială constituie un domeniu relativ nou. Pe lângă provocările conceptuale de măsurare a gradului de stabilitate financiară și a nivelului riscului sistemic, evaluarea politicii macroprudențiale se confruntă cu provocări metodologice. Instrumentele politicii macroprudențiale au un impact macroeconomic și, în cele mai multe cazuri, afectează întreaga populație. Multe metode *microeconomice*, care sunt utilizate la identificarea efectelor politicii cauzale, pot oferi informații despre efectele politicilor asupra stimulentei și comportamentului individual, dar nu asupra efectelor și a sistemului în ansamblu. În plus, identificarea efectelor cauzale, prin proiectarea unui experiment „de laborator”, care compară tratamentul și grupurile de control clar delimitate, nu este, de obicei, *fezabilă*. Politica macroprudențială poate învăța din experiențele acumulate în multe alte domenii politice, care se confruntă cu provocări similare. Abordările utilizate, în mod obișnuit, pentru evaluarea efectelor altor politici

The activation or recalibration of policy instruments that address systemic risk externalities needs to be considered. The decision on whether and how to activate policy measures should be based on a structured process of *ex-ante* policy evaluation (preliminary assessment). Such an *ex-ante* evaluation provides information about the relative performance of different instruments in contributing to reducing systemic risk. Trade-offs between stability and other policy objectives can be taken into account when performing such a cost-benefit analysis and when calibrating instruments. In a fourth step, and once sufficient time has elapsed, the effects of the instruments need to be assessed in an *ex-post* evaluation. This step provides information about the effectiveness of the measure(s) taken, about intended or unintended side effects, and it serves as an input into a possible recalibration of the policy instruments. Ultimately, policy evaluation provides information going beyond the assessment of specific policy instruments by answering the question “How to get there?”. Instead, it can also contribute to addressing the question “Where to go?” by providing information about the appropriateness of the specific policy objectives and targets, which may be revised if needed. This is particularly important given that macroprudential policy is a relatively new area and given that experience with the above policy, cycle is limited. In addition to the conceptual challenges of measuring the degree of financial stability and the level of systemic risk, the evaluation of macroprudential policy faces methodological challenges. Macroprudential policy instruments have a macroeconomic impact and in most cases affect the entire population. Many *microeconomic* methods that are used to identify causal policy effects can provide information about the effects of policies on individual incentives and behaviour but not the effects on the system as a whole. In addition, identifying causal effects by designing a “laboratory” experiment comparing treatment and clearly delineated control groups is typically not *feasible*. But macroprudential policy can learn from the experiences made in many other policy areas facing similar challenges. Approaches that are routinely used to assess the effects of other macroeconomic policies, notably monetary policy, can be applied to issues of financial stability as well. Also, *micro-*

macroeconomice, în special, ale politicii monetare, pot fi aplicate și problemelor de stabilitate financiară. De asemenea, *seturile de micro-date* pot fi utilizate pentru a analiza dacă politicile funcționează prin ajustările microeconomice intenționate [8]. Cunoașterea efectelor (cauzale) ale politicilor macroprudențiale asupra economiei este limitată. Procesul de elaborare a politicilor macroeconomice se desfășoară într-un grad înalt de incertitudine, atât în privința declanșării acțiunilor politice, cât și în ceea ce privește efectele măsurilor luate. Trebuie adoptate decizii cu privire la definirea obiectivelor politicii, specificarea obiectivelor și indicatorilor intermediari și alegerea instrumentelor de politică. Luând în considerare aspectele analitice ale stabilității financiare, opțiunea ce ține de gradul de granularitate al bazei de date, și modelele conceptuale, care ar trebui să ghideze elaborarea politicilor și incertitudinilor, asociată, atrage riscul unei prejudecăți de inacțiune și al căutării pentru „mai multe date” și „mai multă analiză”, înainte de introducerea și activarea măsurilor de politică. Există riscul de a opta pentru un instrument necorespunzător sau o calibrare inadecvată [9]. În această secțiune, sunt prezentate elemente ale unui proces politic structurat, care ar trebui să contribuie la atenuarea acestor riscuri prin abordarea problemelor metodologice și procedurale. Inițial, se descriu pașii implicați în acest proces de politică și, apoi, sunt trasate paralele la dezvoltarea unui astfel de proces de politică monetară. Deoarece modelele disponibile (macroeconomice) nu cuprind toate caracteristicile relevante ale riscului sistemic, vor trebui luate în considerare și aspectele calitative. Situația actuală este comparabilă cu etapele inițiale ale elaborării politicilor monetare cu modele stilizate, baze teoretice incomplete și, adesea, date insuficiente. Prin urmare, pentru a spori coerența (echilibrul) procesului de luare a deciziilor, ar trebui să se recurgă la o serie de modele. Acesta constituie un element necesar în procesul politic pentru evaluarea impactului așteptat (cantitativ) al unui instrument specific. Procesul menționat anterior ar trebui, de asemenea, să implice o analiză a orizontului de timp, pe parcursul căruia este probabil să se materializeze efectele preconizate (figura 3).

data sets can be used to analyse whether policies work through the intended microeconomic adjustments [8]. Knowledge about the (causal) effects of macroprudential policies on the economy is limited. Macroprudential policy making takes place under a high degree of uncertainty, both with regard to the triggers of policy actions and with regard to the effects of measures taken. Decisions have to be made with regard to the definition of policy objectives, the specification of intermediate objectives and indicators, and the choice of policy instruments. Considering the analytical aspects of financial stability, choices have to be made with regard to the degree of granularity of the database and the conceptual models that should guide policy making. The associated uncertainty entails risks. There is the risk of an inaction bias and the quest for “more data” and “more analysis” before introducing and activating policy measures. In addition, there is the risk of choosing an inappropriate instrument or inadequate calibration [9]. In this section, we lay out elements of a structured policy process, which should help to mitigate these risks by addressing methodological and procedural issues. We begin by describing the steps involved in this policy process, and we then draw parallels to the development of such a process for monetary policy. Because the available (macroeconomic) models do not capture all relevant features of systemic risk, qualitative aspects will have to be considered as well. The current situation is comparable to the early stages of monetary policy making with stylized models, incomplete theoretical foundations, and often-insufficient data. Therefore, in order to enhance the robustness of the decision-making process, a suite of models should be employed. This is a necessary ingredient in the policy process in order to assess the expected (quantitative) impact of a specific instrument. This process should also involve an analysis of the time horizon over which expected effects are likely to materialize (figure 3).

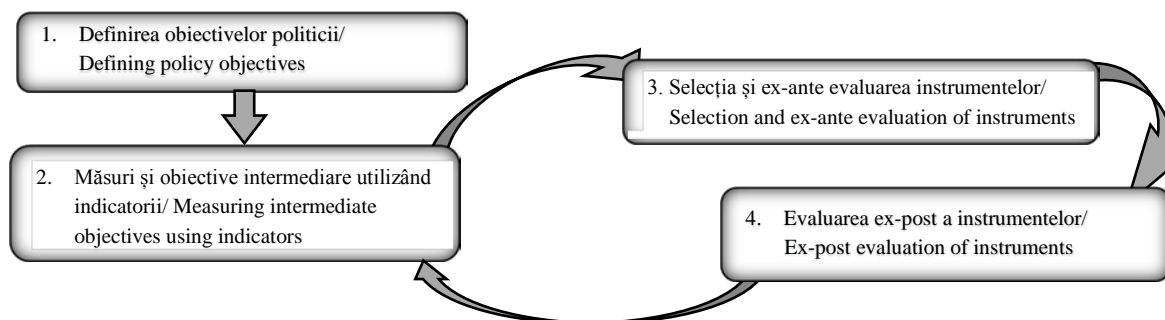

Figura 3. Prezentarea stilizată a unui proces de politică macroprudențială/

Figure 3. Stylized representation of a macroprudential policy process

Surse: elaborată de autor după [6; 7] / Source: elaborated by the author according to [6; 7]

Sistemul financiar actual și modul în care acesta interacționează cu sistemul macroeconomic relevă existența unor neconcordanțe și devieri. Acest decalaj prezintă, de asemenea, implicații pentru o bună înțelegere a modului în care măsurile macroprudențiale vor transmite și vor influența comportamentul și interacțiunea în sistemul financiar. Având în vedere evoluția financiară, mecanismele de transmisie ar putea suferi o schimbare, ca reacție la inițiativele de politică macroprudențială.

Concluzii

Scopul principal al instrumentelor macroprudențiale este reducerea riscurilor sistemice și frecvența crizelor financiare profunde. Prin urmare, politica macroprudențială trebuie prezentată ca unul dintre cadrele de politici disponibile pentru a aborda riscurile sistemice. Este important să ne asigurăm că autoritățile nu creează așteptări, care nu pot fi îndeplinite prin politica macroprudențială. Această temă poate fi reflectată în momentul încadrării mandatului și definirea puterilor autorității macroprudențiale și consolidată atunci când evaluările de risc sistemic și răspunsurile politice sunt comunicate periodic de către autoritatea macroprudențială părților interesate. Înțelegerea actuală a comportamentului sistemului financiar și a modului în care acesta interacționează cu macroeconomia rămâne incompletă. Acest decalaj are, de asemenea, implicații pentru o bună înțelegere a modului în care măsurile macroprudențiale vor transmite și influența comportamentul și interacțiunea în sistemul financiar. Odată cu evoluția financiară, mecanismele de transmitere pot su-

The current financial system and the way it interacts with the macroeconomic system reveal the existence of inconsistencies and deviations. This gap also has implications for a good understanding of how macroprudential measures will convey and influence behaviour and interaction in the financial system. Given the financial evolution, the transmission mechanisms could undergo a change, as a reaction to the macroprudential policy initiatives.

Conclusions

The main aim of macroprudential tools is to reduce systemic risks and the frequency of deep financial crises. Effective policy interventions should thus be reflected in a more stable economy. Yet it has been argued that macroprudential measures achieve higher stability at the cost of a suboptimal level of credit and investment, which could hinder long-run economic growth. The debate on the existence and strength of such effects – and thus on the net benefits of macroprudential interventions – is still open. Macroprudential policy should, therefore, be presented as one of the policy frameworks available to address systemic risks. It is important to ensure that the authorities do not create expectations that cannot be fulfilled through macro-prudential policy. This theme can be reflected at the time of framing the mandate and defining the powers of the macroprudential authority, and reinforced when the systemic risk assessments and the policy responses are communicated periodically by the macroprudential authority to the stakeholders. The current understanding of the behaviour of the financial system and how it interacts with the macroeconomy remains incomplete. This gap also

feri ele însele o schimbare în răspunsul la inițiativele politicii macroprudențiale. Posibilitățile de eludare, scurgeri internaționale și migrarea activităților sau riscurilor către entități nereglementate reprezintă provocări suplimentare pentru eficacitatea politicii macroprudențiale. Abordarea arbitrajului de reglementare și a scurgerilor transfrontaliere este importantă pentru eficacitatea politicii macroprudențiale. În timp ce activează un răspuns de politică macroprudențială, autoritățile trebuie să atragă atenția asupra posibilităților de eludare sau arbitraj de reglementare. O astfel de supraveghere poate necesita o extindere a perimetrului de supraveghere sau de reglementare. Deși scurgerile interne pot fi abordate printr-o articulare clară a domeniului de aplicare și aplicarea măsurii politicii macroprudențiale, poate fi dificil pentru autoritatea macroprudențială să abordeze scurgerile transfrontaliere. Aceste scurgeri pot apărea, de exemplu, prin funcționarea succursalelor instituțiilor financiare străine care nu sunt supuse reglementărilor și supravegherii jurisdicției-gază și prin operațiuni transfrontaliere ale instituțiilor financiare străine.

has implications for a good understanding of how the macroprudential measures will transmit and influence the behaviour and interaction in the financial system. With financial evolution, the transmission mechanisms might themselves undergo a change in response to the macroprudential policy initiatives. The possibilities for circumvention, international leakages, and migration of activities or risks to unregulated entities pose additional challenges to the effectiveness of macroprudential policy. Addressing regulatory arbitrage and cross-border leakages is important for the effectiveness of macroprudential policy. While activating a macroprudential policy response, the authorities need to keep an eye on the scope for circumvention or regulatory arbitrage. Such oversight can necessitate an extension of the perimeter of surveillance or regulation. Although the domestic leakages can be addressed through a clear articulation of the scope and application of the macroprudential policy measure, it can be difficult for the macroprudential authority to address cross-border leakages. These leakages can occur, for example, through operation of branches of foreign financial institutions that are not subject to the host jurisdiction's regulations and supervision, and through cross-border operations of foreign financial institutions.

Bibliografie/ Bibliography:

1. ALTUNBAS, Y.; BINICI, M. and GAMBACORTA, L. "Macroprudential policy and bank risk", *BIS Working Papers*, no 646, June, 2017.
2. ANAT, Admati and HELLWIG, Martin. *The Bankers' New Clothes: What's Wrong With Banking and What to Do About It*. Princeton University Press. Princeton, New Jersey, 2013.
3. BARRO, Robert J. *Inflation and Economic Growth*. *Annals of Economics and Finance* 14(1): 58-109, 2013.
4. BLANCHARD, Olivier. *Do DSGE models have a future?* Peterson Institute for International Economics Policy Brief PG 16-11. August. Washington DC, 2016.
5. BOISSA, Y. Frédéric; COLLARD, Fabrice and SMETS, Frank. *Booms and Banking Crises*, *Journal of Political Economy* 124(2): 489, 2016.
6. BRAINARD, Lael. *Normalizing Monetary Policy when the neutral interest rate is low*. Speech at the Stanford Institute for Economic Policy Research. Stanford, California, December 2015.
7. BUCH, Claudia M.; VOGEL, Edgar; WEIGERT, Benjamin, *Working Paper Series, Evaluating macroprudential policies*. No 76 / July 2018.
8. Committee on the Global Financial System *Objective-setting and communication of macroprudential policies*. CGFS Paper 57. Basel, 2016.
9. European Systemic Risk Board (ESRB), *Macroprudential policy beyond banking: an ESRB strategy paper*. July. Frankfurt am Main, 2016.
10. PAULO, Angelini; NERI, Stefano and PANETTA, Fabio. "Monetary and Macroprudential Policies". Banca d'Italia Discussion Paper, 801, 2011.

336.221.4(498)

CONCEPȚII CLASICE ȘI MODERNE PRIVIND SISTEMELE DE IMPOZITE ȘI TAXE*

*Prof. univ. dr. Luigi POPESCU,
Universitatea din Pitești, România
popesculuigi.p@gmail.com
Conf. univ. dr. Larisa MISTREAN, ASEM
mistrean_larisa@yahoo.com*

Studierea impozitelor a constituit o preocupare de seamă a unui mare număr de economiști din toate timpurile, aparținând tuturor doctrinelor și curentelor de gândire economică. În cele ce urmează, vom încerca să redăm unele opinii reprezentative ale unor economiști străini și români, clasici și contemporani, referitoare la impozite. În mod științific, trebuie făcută însă o triere a acestor opinii privind instrumentele fiscale propriu-zise, în sensul că se vor găsi, în cuprinsul acestui paragraf, principalele teorii despre impozite grupate pe autori (școli, curente de gândire) sau teorii elaborate de aceștia, idei pe care fiscalitatea românească le-a preluat mai mult sau mai puțin în practica sa.

***Cuvinte-cheie:** sistem fiscal, impozite, taxe, reformă fiscală, principii ale taxării.*

JEL: H21, H22, H71.

Introducere

Economiștii și gânditorii economiști ai acestei perioade au ascuns sau nu caracterul neproductiv al impozitelor și consecințele lor negative asupra producției și consumului în perioada de ascensiune a capitalismului, au privit, în general, impozitele ca pe un rău necesar, au căutat să formuleze o serie de principii de așezare și de percepere a acestora. Alții au căutat să dea o bază teoretică și științifică impozitelor, în special, celor percepute de la majoritatea populației, încercând să justifice sporirea sarcinii fiscale asupra acesteia, motivând problemele de echitate fiscală prin prisma intereselor clasei conducătoare. Aflându-se în antagonism cu orânduirea

336.221.4(498)

CLASSIC AND MODERN CONCEPTS ON TAX AND TAXATION SYSTEMS*

*Professor PhD Luigi POPESCU,
University of Pitesti, Romania
popesculuigi.p@gmail.com
Assoc. Prof. PhD Larisa MISTREAN, ASEM
mistrean_larisa@yahoo.com*

The study of taxes has been an important concern of a great number of economists of all times, doctrines and currents of economic thinking. This paper presents some representative opinions of some foreign and Romanian, classic and contemporary economists regarding taxes. This study also provides a scientific selection of the opinions regarding the actual tax instruments, in order to group the main theories about taxes by author (school, direction of thinking), or theories elaborated by them, ideas that Romanian taxation has taken more or less in its practice.

***Keywords:** tax system, taxation, tax, tax reform, principles of taxation.*

JEL: H21, H22, H71.

Introduction

The economists and the economic thinkers of the classic period concealed more or less the non-productive character of taxes and their negative consequences on production and consumption during the ascension of capitalism. They generally regarded taxes as a necessary evil, trying to formulate a series of principles of taxation and tax perception. Others provided a theoretical and scientific basis to taxes, especially those collected from the most of the population, trying to justify the increase of tax burden, motivating the problems of fiscal equity through the interests of the ruling class at the time. In antagonism with the feudal government, the bourgeois economists criticized it and its fiscal system which forced the “third level of

* Lucrarea a fost prezentată în cadrul Conferinței Științifico-Practice Internaționale „Controlul intern în cadrul instituțiilor financiare în contextul noului cadru de reglementare și al provocărilor tehnologice”, 22-23 martie 2019/ The paper was presented at the International Scientific and Practical Conference “Internal Control in Financial Institutions in the Context of the new Regulatory Framework and Technology Challenges”, 22-23 March 2019.

feudală, economiștii burghezi au criticat această orânduire, sistemul ei fiscal care obliga „a treia stare a societății” (masele) să plătească impozite grele, în timp ce nobilimea și clerul beneficiau de privilegiul fiscal. Astfel, burghezia progresistă de început lansează teza de introducere a principiului „generalității și egalității impozitelor”, teza adoptării unui sistem fiscal care să stimuleze crearea capitalismului, acumularea de capital și lichidarea modului de producție feudal.

Metode aplicate

La realizarea studiului, s-a recurs la următoarele metode: *analiza* datelor și informațiilor dintr-o serie de cărți și materiale de specialitate, *comparația* între doctrinele fiscale ale școlilor economice și *deducția*, formulând concluzii în baza studiului realizat.

Rezultate și discuții

William Petty a consacrat o serie din cercetările sale problemelor privind impozitele, pronunțându-se împotriva impozitelor împovărătoare și neechitabile de tip feudal, propunând reducerea cheltuielilor legate de guvernarea țării, de justiție și de biserică [1]. El însă greșește când afirmă că impozitele percepute și cheltuite de stat pentru spectacole, piramide, arcuri de triumf, construcții impunătoare nu micșorează averea națională, în sensul că banii proveniți din impozite ar ajunge în mâinile negustorilor care furnizează materiale pentru lucrările respective, iar de la aceștia la oamenii ce desfășoară meșteșuguri utile. Afirmatia eronată pleacă, de fapt, de la ideea lui greșită, că banii ar fi singura formă a averii naționale, care, prin plata de impozite și utilizarea lor, ar rămâne constantă în interiorul unei țări. În mod corect, deși masa de bani în circulație nu se restrânge prin plata impozitelor, utilizarea lor neproductivă micșorează venitul unei țări destinat acumulării sau consumului productiv.

În concluzia lui Petty, dacă, prin impozite se finanțează lucrări neproductive, acestea, în viitor, duc la o plafonare și scădere a venitului statului. La Petty, mai găsim și o teorie eronată a rolului taxelor de consumație, pe care le-a absolutizat, considerând că ar fi cel mai echitabil mijloc de acoperire a cheltuielilor statului (el nu a luat în calcul repercusiunea lor indirectă asupra consumatorilor finali, a maselor largi sau a neglijat acest important efect de alunecare a sarcinii fiscale). El însă câștigă în demersul său, atunci când se pronunță pentru stabilirea și perceperea impozitelor în baza unui sistem rațional

” (the masses) to pay heavy taxes, while the nobility and the clergy benefited from fiscal privileges. Thus, the initial progressive bourgeoisie launched the thesis of introducing the principle of “generality and equality of taxes”, the thesis of adopting a fiscal system that stimulated the creation of capitalism, the accumulation of capital and the liquidation of feudal production.

Applied methods

The study was conducted through the following methods: *analysis* of data and information from books and specialized materials, the comparison between the tax doctrines of the economic schools, *deduction*, drawing conclusions based on the study.

Results and discussions

William Petty devoted a number of his researches to tax issues, ruling against the burdensome and inequitable feudal taxes, proposing to reduce the expenses of the country's government, justice and the church [1]. But he was wrong when he stated that the taxes levied and spent by the state for shows, pyramids, triumphal arches, imposing constructions do not diminish the national wealth in the sense that the money from the taxes would get into the hands of the merchants who provide materials for the respective works, and from them to the working people. In fact, the wrong assertion starts from his mistaken idea that money would be the only form of national wealth, which through the payment of taxes and their use would remain constant within a country. Correctly, although the mass of money in circulation is not restricted by the payment of taxes, their non-productive use decreases the income of a country for accumulation or productive consumption.

In Petty's conclusion, if non-productive works are financed through taxes, they will, in the future, lead to a cap and decrease of the state's income. Petty had another wrong theory on the role of consumption taxes, because he considered them to be the most equitable means of covering the state expenditure (he did not consider their indirect impact on final consumers, large masses or neglected the important effect of sliding the tax burden). But he won when he decided to establish and collect taxes on the basis of a rational system (one of the first attempts to define the tax system), because only such taxes can be beneficial. He synthesized

(una din primele tentative de definire a sistemului fiscal), deoarece numai așa impozitele pot fi binefăcătoare. Această idee, precum și cele de repartiție prin impozit a „bogăției claselor neproducătoare pentru a le trece în mâna producătorilor”, el le sintetizează în lucrarea „Tratat despre impozite și dări”, lucrare în care enumeră, în „premieră” teoriei economice, opt reguli ale impunerii (spunem „în premieră”, deoarece patru dintre acestea aparțin lui Adam Smith). Fondator al metodelor cantitativiste, el a mai studiat renta din punct de vedere cantitativ, definind-o ca o diferență între produsul total minus sămânța și salariul, dar s-a oprit aici nesusținând aspectul calitativ al acesteia de materie impozabilă (fapt completat de Marx prin noțiunea de plusvaloare).

François Quesnay, întemeietorul Școlii fiziocrate, a studiat la rândul său impozitele, criticând sfera celor directe, care au dus la diminuarea capitalului productiv investit în agricultură și la restrângerea producției, dar și sfera impozitelor indirecte, care, așezate asupra bunurilor de consum, au provocat majorarea prețului mărfurilor și nivelul salariilor. Ambele categorii de impozite au condus, în opinia sa, la micșorarea venitului net în agricultură, situație pentru a cărei îndreptare propune înlocuirea tuturor impozitelor directe cu unul singur, direct, așezat doar asupra produsului net al agriculturii. Și el greșește (ca toți fiziocrații), considerând că acest plusprodus se realizează doar în agricultură, nu și în comerț sau industrie, considerate „neproducative”, situație în care acestea trebuiau scutite de impozite: „întrucât renta funciară este considerată ca fiind unica formă de plusvaloare și, datorită acestui fapt, toate impozitele sunt aruncate asupra ei, rezultă că orice impunere a altor forme de venit reprezintă numai o cale indirectă de impunere a proprietății funciare, deci, o cale dăunătoare din punct de vedere economic, care frânează producția. Ca urmare a acestui lucru, povara impozitelor și, prin aceasta, orice intervenție a statului, trebuie înlăturată din industrie și, astfel, ea este eliberată de orice amestec din partea statului” [1].

Quesnay împarte națiunea în trei clase sociale: clasa productivă (cultivatorii), clasa proprietarilor (regele, proprietarii funciari și încasatorii de zeciuiele) și clasa sterilă, neproductivă (industriașii și comercianții) și distinge, în tabloul economic elaborat, două tipuri de circulație între acestea incompletă și completă. Tabloul

that idea, as well as those of tax distribution of the “wealth of the non-producing classes to pass to the producers”, in the work “Treaty on taxes and duties”, a work in which he listed, for the first time in the economic theory, the eight rules of taxation (we say “for the first time” because four of them belong to Adam Smith). Founder of quantitative methods, he also studied the quantitative income, defining it as a difference between the total product minus the seed and the salary, but he stopped here by denying its qualitative aspect of taxable matter (a fact completed by Marx by the notion of surplus value).

Francois Quesnay, the founder of the physiocratic school, studied taxes as well, criticizing the sphere of the direct ones, which led to the reduction of the productive capital invested in agriculture and to production reduction, but also the sphere of the indirect taxes, which, placed on the consumer goods, caused the increase of the price of goods and the level of salaries. In his opinion, both categories of taxes led to the decrease of the net income in agriculture, a situation for whose rectification he proposed the replacement of all direct taxes with a single one, placed directly and only on the net product of agriculture. But he was wrong (like all the physiocrats), considering that this surplus resulted only from agriculture, not from commerce or industry, sectors he considered “unproductive”, meaning that they had to be tax exempt: “because the land rent is considered the only form of surplus value and, because of this, all taxes are thrown on it, it turns out that any taxation of other forms of income is only an indirect way of imposing the property, economically harmful, impeding production. As a result, the burden of taxes, and thereby, any intervention of the state, must be removed from industry and thus released from any state involvement” [1].

Quesnay divides the nation into three social classes: the productive class (cultivators), the owners’ class (the king, the landowners and the tithers) and the sterile, non-productive class (industrialists and traders) and distinguishes two types of circulation between them – complete and incomplete. However, he was wrong in dividing the social classes and started from a wrong theory of the net product based on an “order”. All these theses are included in the

însă a fost întocmit eronat, el greșind împărțirea claselor sociale și bazându-se pe o teorie greșită a produsului net, care circulă în baza unei „ordini”. Toate aceste teze sunt cuprinse în lucrările F. Quesnay: „Tabloul economic”, „Analiza tabloului economic și Despotismul dreptului natural”. Din ultima lucrare, rămân memorabile următoarele teze: privitoare la impozite, cheltuieli și politica fiscală a statului [2]:

- impozitul să nu fie distructiv sau disproporționat față de masa veniturii națiunii; el să fie unic asupra proprietății funciare și creșterea lui să aibă loc proporțional cu produsul net;
- să nu se diminueze îndestularea ultimelor clase de cetățeni, fiindcă nu ar mai putea să contribuie, în mod corespunzător, la consumul de bunuri, ceea ce va reduce reproducția și venitul națiunii;
- atenția guvernanților să fie orientată, mai degrabă, asupra creșterii veniturii decât a creșterii populației;
- cheltuielile normale și raționale ale statului să nu fie confundate cu cele excesive și abuzive, să fie corelate cu starea de progres, stagnare sau regres a națiunii.

Teoriile celor doi fiziocrați l-au influențat și pe gânditorul român Nicolae Bălcescu. Acesta a teoretizat goana boierilor după supramuncă (claca țăranilor), în condițiile economiei de schimb românești: „truditorii pământului sunt jefuiți de toate, când în numele statului, când în numele proprietății” [3, p.257]. Astfel, Bălcescu denunță fiscalitatea apăsătoare a vremii, dezordinea din modul de percepere arbitrară a impozitelor și taxelor.

Referindu-se la reforma fiscală a domnitorului Mavrocordat în Moldova, Bălcescu scria: „șăranii avură de suferit toată povara birurilor, de care mai înainte ca robi erau scutiți”, „astfel că mărimea nemăsurată a dăjdiilor făcură din țărani să fie cei mai nenorociți oameni din Europa” [3, p.258]. Bălcescu a criticat vehement Regulamentul Organic – „charta sărăciei mulțimii poporului în favoarea boierilor”, datorită triplării impozitelor directe în sarcina țăranilor, în timp ce boierii au fost scutiți de toate dările către stat. Referindu-se la impozitele indirecte, le apreciază ca „o cruzime mai mult către popor” [3, p.259], majorarea prețului sării pentru asigurarea veniturilor fiscale din lista civilă a domnului, înghițea o zecime din veniturile țării.

papers: “The economic picture”, “The natural law and general principles of economic governance in an agricultural country”. There are some memorable maxims regarding taxes, expenditures and the fiscal policy of the state from his last paper [2]:

- the tax should not be destructive or disproportionate to the mass of the nation's income; it should be unique on the land property and its growth should be proportional to the net product;
- the tax should not diminish the sufficiency of the last classes of citizens because they could no longer properly contribute to the consumption of goods which will reduce the reproduction and the income of the nation;
- the attention of the governors should focus more on income increase than on population growth;
- the normal and rational expenditures of the state should not be confused with the excessive and abusive ones, but be correlated with the progress, stagnation or regress of the nation.

The theories of the two physiocrats also influenced the Romanian thinker Nicolae Bălcescu. He theorized the boyars' pursuit for extra work (the peasants' clash) during Romanian exchange economy: “the earth workers are robbed of everything, in the name of the state or in the name of property” [3, p.257]. Thus, Bălcescu denounces the burdensome taxation of the time, the disorder in the way of arbitrary collection of taxes and fees.

As far as the tax reform of Mavrocordat in Moldavia is concerned, Bălcescu mentions: “the peasants had to suffer all the burden of the taxes of which they were exempted before, as slaves”, “so that the immeasurable size of taxes made the peasants to be the poorest people in Europe” [3, p.258]. Bălcescu vehemently criticized the Organic Regulation – “the poverty charter of the people in favour of the boyars”, due to the tripling of the direct taxes on the peasants, while the boyars were exempted from all duties to the state. Referring to the indirect taxes, he considers them “another cruelty to the people” [3, p.259], the increase of the salt price to insure the tax revenues from the gentleman's civil list swallowed one tenth of the country's revenues. He criticizes the high rate of the feudal taxes,

El critică mărimea ridicată a impozitelor feudale, arătând că neplata lor a fost cauza deposedării de pământ a moșnenilor (dijma în bani), dar critică și perceperea suplimentară peste acestea a impozitelor în natură (dijma în muncă). Analizând sistemul fiscal al vremii, Bălcescu l-a caracterizat ca fiind de „asuprire feudală” și având impozite propriu-zise plătite în bani de contribuabili, precum și impozite plătite în natură, precum: dijma sau zeciuală (impozit în natură plătit în produse) și claca (contribuție în muncă a contribuabililor).

Alți economiști și gânditori economiști ai perioadei preclasice sunt reprezentanții economiei politice clasice burgheze: Adam Smith și David Ricardo, care au avut o importantă contribuție în teoretizarea impozitelor. Astfel, Adam Smith consideră că impozitele sunt plăți, pe care cetățenii le suportă pentru serviciile aduse acestora de către stat, o prelevare neproductivă a unei părți din venitul național. El subliniază consecințele negative ale impozitelor asupra producției datorită caracterului neproductiv al impozitelor. În ideea sa, este completat de D. Ricardo, care arată că „impozitele sub orice formă oferă doar posibilitatea de a alege între mai multe rele”. „Orice impozit nou reprezintă un rău pentru societate (Ricardo condamnă introducerea în sistemul fiscal de noi impozite), deoarece, impozitul constituie o sarcină nouă asupra producției și urcă prețul natural” [4, 137]. Ricardo mai arată că sporirea cheltuielilor neproductive ale statului conduce la majorarea impozitelor. De asemenea, susține că impozitele pe venit nu afectează capitalul productiv, dacă va crește producția, în caz contrar, ele vor afecta capitalul „ceea ce înseamnă că vor ataca fondul atribuit consumației productive” [4, p.138]. Consecința acestei repercusiuni va consta în scăderea producției, a veniturilor populației și statului, ruina.

David Ricardo face abstracție de repercusiunea impozitelor, proces prin care capitaliștii transferă consumatorilor impozitele, pe care aceștia ar trebui să le suporte din veniturile lor. Referitor la incidența impozitelor (Cine este suportatorul impozitelor directe și indirecte?) atât el, cât și Smith, oferă variante false, arătând că impozitele ar fi suportate de capitaliști și proprietarii funciari, că, în sarcina clasei muncitoare, nu ar reveni niciun fel de impozit. El denaturează problematica suportatorului, arătând că impozitele pe salarii și taxele de consumație sunt introduse în prețuri, suportate de

showing that their non-payment was the cause of peasants' land dispossession (the money dyma), but also the additional levying of taxes in kind (the labour dyma). Analysing the tax system of the time, Bălcescu characterized it as “feudal oppression”, with taxes actually paid in taxpayers' money, as well as taxes paid in kind, such as dymas or tithes (taxes paid in products) and claca (taxes paid in work).

Other economists and economic thinkers of the pre-classical period are the representatives of the classical bourgeois political economy: Adam Smith and David Ricardo, who made important contributions in tax theorizing. Thus, Adam Smith considers that taxes are payments that citizens pay for the services provided to them by the state, a non-productive levy on part of the national income. He emphasizes the negative consequences of taxes on production, due to the non-productive nature of taxes. David Ricardo completed his idea, showing that “taxes in any form offer only the possibility of choosing between several evils”. “Any new tax is bad for society (Ricardo condemns the introduction of new taxes in the tax system), because the tax constitutes a new burden on the production and raises the natural price” [4, p.137]. Ricardo also shows that the increase of the non-productive expenses of the state leads to the increase of taxes. He also argues that income taxes do not affect productive capital if production increased, otherwise they will affect capital “which means they will attack the fund allocated to productive consumption” [4, p.138]. The consequence of this repercussion will be the decrease of production, population and state income, resulting in ruin.

David Ricardo ignores the impact of taxes, a process by which capitalists transfer to consumers the taxes that they should bear from their income. Regarding the incidence of taxes (Who is the supporter of direct and indirect taxes?), both Ricardo and Smith offer false variants, indicating that taxes would be borne by capitalists and landowners that no tax would be charged to the working class. He distorts the problem of the supporter, pointing out that taxes on wages and consumption taxes are introduced into prices and borne by capitalists and agricultural owners from profit and rent. From here Ricardo draws the wrong conclusion and issues the idea that “a tax on wages is a tax on

capitaliști și proprietarii agricoli din profit și din arendă. De aici, Ricardo trage concluzia eronată și emite ideea, conform căreia „un impozit pe salarii este un impozit asupra profitului, în timp ce un impozit asupra obiectelor de primă necesitate este, în parte, un impozit pe profit și, în parte, un impozit asupra consumatorilor bogați” [4, p.139].

Un alt aspect important, tratat de Smith și Ricardo, se referă la principiile, pe care ar trebui să le aibă la bază un sistem fiscal considerat rațional, sens în care A. Smith a formulat în „Avuția Națiunilor”, următoarele teze:

- 1) „supușii fiecărui stat să contribuie, pe cât posibil, la susținerea statului în raport cu posibilitățile lor, adică în raport cu veniturile realizate de ei”. Această teză ar reprezenta prima tratare a principiului justeții impunerii, a echității fiscale;
- 2) „cuantumul impozitelor datorate de fiecare persoană să fie cert și nu arbitrar. Termenele, modalitatea și sumele de plată să fie clare pentru fiecare contribuabil”. Această maximă ar reprezenta prima formulare a principiului certitudinii impunerii;
- 3) „impozitele trebuie percepute la termenele și în modul cel mai convenabil pentru contribuabil”. Se descrie aici principiul comodității percepției impozitelor, principiu ce ar ține cont de interesele contribuabililor;
- 4) „sistemul fiscal să asigure perceperea impozitelor cu minimum de cheltuieli și să fie cât mai puțin împovărător pentru popor” (aici Smith emite principiul randamentului impozitelor, care, în practica ulterioară, a fost raportat la cunoscuta teză a „Guvernului ieftin” în care aparatul fiscal nu trebuia să fie costisitor, iar strângerea impozitelor nu trebuia să perturbe activitatea economică a contribuabililor sau să-i îndepărteze de la ocupațiile lor) [5]. Adam Smith s-a mai pronunțat și împotriva stabilirii de impozite mari asupra capitalurilor, deoarece „sunt susceptibile de a izgoni capitalul dintr-o țară, de a seca izvoarele de venit, scăzând capitalul și renta pământului prin deplasarea acestuia [5, p.243].

El a mai făcut referiri și la taxele de consumație, arătând că deși ele ridică costul traiului, totuși, acestea aduc Guvernului un venit însemnat, ce nu s-ar putea obține ușor pe altă cale. Smith s-a pronunțat și pentru două modalități de

profit, while a tax on basic necessities is partly a tax on profit and partly a tax on wealthy consumers” [4, p.139].

Another important issue approached by Smith and Ricardo relates to the principles a rational tax system should be based on. A. Smith formulated in the “Wealth of Nations” the following maxims:

- 1) “the subjects of each state contribute as much as possible to the support of the state according to their possibilities, that is, in relation to the incomes they make”. This maximum would be the first approach of the principle of tax justice, of fiscal equity;
- 2) “the amount of taxes owed by each person should be certain and not arbitrary. The terms, the method and the amounts to pay should be clear for each taxpayer”. This maximum would be the first approach of the principle of tax certainty;
- 3) “taxes should be levied on the dates and in the manner most convenient for the taxpayer”. The principle of convenience of tax collection is described here, a principle that would take into account the interests of the taxpayers;
- 4) “the tax system should ensure the collection of taxes with minimum expenses and be as less burdensome for the people” – Smith issues here the principle of tax yield, which in the subsequent practice was related to the well-known thesis of “cheap government” in which the tax apparatus should not be costly and tax collection should not disrupt the taxpayers' economic activity or remove them from their occupations [5]. Adam Smith also made statements against setting high capital taxes because “they are likely to expel the capital of a country, to dry up the sources of income by lowering the capital and the rent of the land by moving it” [5, p.243].

He also referred to the consumption taxes, showing that although they raise the cost of living, they still provide the Government with a significant income that could not be easily found in another way. He also discussed two ways of collecting consumption taxes (through state officials or through concessions), considering that the first is better than the second. In chapter

percepere a taxelor de consumație (prin funcționari ai statului sau prin concesionari), considerând că prima este mai bună decât a doua. În capitolul II din „Avuția Națiunilor”, ce ține de izvoarele venitului general sau public al societății, la partea „despre impozite”, Adam Smith se pronunță pentru practicarea unui sistem de impozite multiplu suportat de fiecare ramură de venit în parte. El recomandă practicarea, de către un stat, a următoarelor impozite: impozitul funciar (în natură și în bani), perceput în sume fixe; impozitul pe vetre, case, ferestre; impozitul pe chiria clădirii; impozitul pe profit sau pe venitul capitalului; impozitul pe profitul din anumite activități (comerț, agricultură, cărăușie, licențe de vânzare cu amănuntul a berii și băuturilor spirtoase); impozitul pe moșteniri; impozitul pe venitul din muncă (pus pe salariu).

Adam Smith mai adaugă faptul că unele impozite ating orice venit, în această categorie intrând capitația și taxa pe articolele de consum (capitația îi apare ca un impozit inechitabil, atunci când se stabilește proporțional cu averea sau cu veniturile contribuabililor, în timp ce taxele pe articolele de consum i se par a fi impozite etice, fiind suportate de cei ce consumă obiecte de lux, stânjenindu-i sau descurajându-i pe aceștia). D. Ricardo, în lucrarea sa „Despre principiile economiei politice și impunerii”, pe parcursul a douăsprezece capitole, tratează următoarele probleme importante ce țin de teoria impozitelor:

- definește impozitele ca fiind o porțiune din produsul pământului și a muncii dintr-o țară, puse la dispoziția guvernării;
- arată că plata acestora se face din capital sau din venitul țării (dacă este plătit din venit, el micșorează acumularea, forțând contribuabilul să economisească suma plătită printr-o reducere corespunzătoare a consumului de obiecte de primă necesitate și de lux);
- recomandă, pentru prima oară, ca impozitele ce se percep din venit să se perceapă din câștigul net;
- încearcă o delimitare a impozitelor în directe și indirecte, în impozite reale și personale, pe avere și pe venit, în natură și în bani;
- consideră că impozitele în natură trebuie stabilite în proporții fizice, în timp ce impozitele în bani trebuie să fie variabile, să crească odată cu veniturile, altfel fiind apăsătoare și greu de suportat;

II of the “Wealth of Nations”, related to the sources of general or public income of a company, Adam Smith pronounces for practicing a multiple tax system supported by each branch of income. He recommends that a state should practice the following taxes: the land tax (in kind and in money), levied in fixed amounts, the tax on houses and windows, the tax on the rent of the building, the tax on profit or on capital income, the tax on profit from certain activities (trade, agriculture, carriages, licenses for retail sale of beer and spirits), the inheritance tax, the income tax (settled on salary).

Adam Smith adds that some taxes reach any income, as the capitation and the tax on consumer goods (the capitation appears as an unfair tax when it is established in proportion to the wealth or the income of the taxpayers, while the taxes on the consumption goods seem to be ethical taxes, being borne by those who consume luxurious objects, embarrassing or discouraging them). D. Ricardo, in his work “On the principles of political economy and taxation”, during twelve chapters, deals with the following important issues related to tax theory:

- defines taxes as a portion of the product of land and labour in a country, made available to the government;
- shows that their payment is made from the capital or the income of the country (if it is paid from the income, it decreases the accumulation, forcing the taxpayer to save the amount paid by a corresponding reduction of the consumption of basic necessities and luxury);
- recommends, for the first time, that the taxes levied on income be collected from the net profit;
- seeks a delimitation of direct and indirect taxes, in real and personal taxes, on wealth and income, in kind and in money;
- considers that taxes in kind must be fixed in physical proportions, while taxes in money must be variable, increasing with income, otherwise they are burdensome and difficult to bear;
- recommends the participation of the following direct taxes: the tithe (on the net product of the land), the land tax (on the income of the lessors), the tax on houses (on the income of the owners), the tax on gold (on the gold in circulation and on the

- recomandă participarea următoarelor impozite directe: zeciuiala (asupra produsului net al pământului), impozitul funciar (asupra veniturilor arendașilor), impozitul pe case (asupra veniturilor proprietarilor), impozitul pe aur (asupra aurului aflat în circulație și asupra aurului produs anual de către mineri), impozitul pe salariu (calculat asupra profiturilor);
- în domeniul impozitelor indirecte, recomandă: impozitul pe obiecte de primă necesitate, impozitul pe mărfurile de lux, impozitul pe produse agricole, impozitul pe mărfurile industriale, impozitul pe ceai, impozitul pe compensație (pentru importurile de sticlărie) și impozite protecționiste (care, în concepția sa, reprezentau taxe vamale aplicabile însă doar la importul de grâne).

Economiștii clasici se situează pe poziții de apărare premeditată a orânduirii capitaliste, la început, ei păreau adepți și continuatori ai economiei politice clasice, ulterior, transformându-se în apărători ai societății capitaliste. Prin concepțiile lor fiscale, ei au căutat să justifice dreptul de impunere al statului capitalist, sub acest aspect, ei fiind scindați în apărători ai teoriilor solidarității, echivalenței, sacrificiului, siguranței și neutralității prin impozite. Economiștii vulgari au tratat impozitele și politica fiscală în afara oricărei legături cu relațiile de producție, în afara legăturii cu procesele de distribuție și redistribuire a veniturilor între clase și păături sociale. Astfel, Thomas Malthus este susținător al teoriei solidarității. El nu face deosebire între venitul brut și venitul net al societății, evitând recunoașterea plății impozitelor din venitul net. Consideră că impozitele stimulează creșterea avuției naționale prin favorizarea procesului de realizare a produsului social.

John Stuart Mill a luat atitudine împotriva impozitelor progresive, considerând că sunt în dreptate împotriva dragostei de muncă și a spiritului de economie, impunerea progresivă împingând la risipă și frânând acumularea de capital. A fost un susținător al formării cooperativelor, preconizând, pentru aceasta, confiscarea pe cale fiscală a plusvalorii terenurilor. Atitudinea sa împotriva impozitelor progresive pleacă de la susținerea că ele distrug veniturile capitaliștilor, venituri ce constituie rezultatul muncii acestora.

gold produced annually by the miners), the salary tax (calculated on profits);

- in the field of indirect taxes, he recommends: the tax on first-class objects, the tax on luxury goods, the tax on agricultural products, the tax on industrial goods, the tax on tea, the tax on compensation (for imports on glassware) and the protectionist taxes (the customs duties applicable only to the import of wheat).

The classical economists are in positions of premeditated defence of the capitalist system, since they seemed followers of the classical political economy, but later they become defenders of the capitalist society. Through their fiscal conceptions they sought to justify the right of taxation of the capitalist state, and therefore they were split into defenders of the theories of solidarity, equivalence, sacrifice, security and tax neutrality. The vulgar economists treated the taxes and the fiscal policy apart from any connection with the production relations, apart from the connection with the processes of distribution and redistribution of income between classes and social blankets. For example, Thomas Malthus is a supporter of the theory of solidarity. He does not distinguish between the gross income and the net income of the company, avoiding the recognition of the payment of taxes from the net income. He considers that taxes stimulate the growth of national wealth by favouring the process of making the social product.

John Stuart Mill has taken a stance against the progressive taxes, considering that they are against the love of work and the spirit of economy, pushing waste and stopping capital accumulation. He was a supporter of cooperatives, foreseeing for this purpose the fiscal confiscation of the surplus value of the lands. His opposition to progressive taxes stems from the claim that they destroy the incomes of capitalists, incomes that are the result of their work.

The economic literature presents Jean Simonde de Sismondi, Pierre-Joseph Proudhon, Adolf Wagner and Francesco Nitti as supporters of the theory of equivalence. Through the theory of equivalence, they state that taxes are justified in the services and advantages guaranteed by the state. They appear as a counterpart that the citizens owe to the state for the services provided to them by it. In this case, the amount of

Ca susținători ai teoriei echivalenței, literatura economică îi prezintă pe Jean Simonde de Sismondi, Pierre-Joseph Proudhon, Adolf Wagner și Francesco Nitti. Prin teoria echivalenței, ei afirmă că impozitele au justificare în serviciile și avantajele garantate de stat. Ele apar ca o contraprestație, pe care cetățenii o datorează statului pentru serviciile aduse lor de către acesta. În acest caz, cuantumul impozitelor trebuie stabilit după costul serviciilor prestate de stat sau după valoarea avantajelor ce revin cetățenilor de pe urma serviciilor prestate de stat. În prima situație, fiecare individ datorează un impozit echivalent costului serviciilor prestate de stat în interesul lui, iar, în a doua situație, impunerea ar trebui să țină cont de valoarea serviciilor și avantajelor fiecărui individ în parte de pe urma activității statului.

În teorie, a existat și o variantă, conform căreia determinarea impozitului ar trebui să se facă în baza avantajelor speciale, de care s-ar bucura o persoană în virtutea unei autorizații guvernamentale (această persoană ar avea un privilegiu special de a exercita o anumită profesie, de a dispune de o succesiune, de a face afaceri), fapt ce ar conduce la impunerea ei în funcție de valoarea avantajelor speciale realizate prin permisiunea statului de a face ceva. Jean Simonde de Sismondi consideră impozitele ca o compensație, pe care cetățenii o plătesc Guvernului pentru apărarea persoanei și proprietății lor. Impozitul, fiind prețul „ce-l plătește cetățeanul pentru tihnită lui viețuire, va trebui să se ceară și de la acel ce nu are nimic. Niciodată, dar impozitul nu trebuie să atingă partea de venit ce este neapărat trebuitoare pentru ținerea vieții contribuabilului”. Sismondi susține ideea unui minimum neimpozabil, iar, în concepția sa, bogații trebuie să suporte impozite mai mari decât săracii, motivat de faptul că ei beneficiază de avantaje mai mari. Costul impunerii va fi aliniat la costul serviciului prestat de stat sau la valoarea avantajelor, de aici și denumirea de impozit echivalent cu valoarea sau costul serviciilor de stat. El afirmă că impozitele aduc avantaje și celor săraci: dreptul de a acționa în justiție, ordine socială, garantarea persoanei și proprietății, drumuri comode.

Teoria sa de echivalent adus de stat particularilor este subiectivă, aceste avantaje fiind greu de evaluat în bani. De asemenea, teoria se clatină și prin faptul că statul nu percepe impozite de la contribuabili în raport cu ser-

taxes must be determined by the cost of the services provided by the state or by the value of the benefits that come to the citizens from the services provided by the state. In the first situation, each individual owes a tax equivalent to the cost of the services provided by the state in his interest, and in the second situation the taxation should take into account the value of the services and the benefits of each individual partly from the activity of the state.

In theory, there was also an alternative according to which the tax determination should be made based on the special benefits a person would enjoy under a government authorization (this person would have a special privilege to exercise a certain profession, to benefit from a succession, to do business), which would lead to its imposition according to the value of the special advantages realized by the state's permission to do something. Jean Simonde de Sismondi considers the taxes as a compensation that the citizens pay to the Government for the defence of their person and property. Since the tax is the price “that the citizen pays for his quiet life, it will have to be asked from the one who has nothing. The tax must never reach the part of income that is necessarily to the taxpayer's life”. Sismondi supports the idea of a non-taxable minimum, while the rich must bear taxes higher than the poor, motivated by the fact that they benefit from greater benefits. The tax cost will be aligned with the cost of the service provided by the state or the value of the benefits, hence the name of tax equivalent to the value or cost of the state services. He states that taxes also bring benefits to the poor: the right to sue, the social order, the guarantee of person and property, or the comfortable roads.

His theory of equivalent brought by the state to individuals is subjective, these advantages being difficult to evaluate in money. The theory is also shaken by the fact that the state does not collect taxes from taxpayers in relation to the services they provide, but according to the contributory power of citizens. Pierre-Joseph Proudhon, another theorist of equivalence, argued that in capitalism taxes ceased to be obligatory duties to the state, without consideration, as they were in antiquity. “Tax is a form of exchange between different citizens and a specific producer such as the state; it is the price that citizens pay the state for its services”

viciile pe care le prestează acestora, ci în funcție de puterea contributivă a cetățenilor. Pierre-Joseph Proudhon, un alt teoretician al echivalenței, susținea că în capitalism impozitele încetează a mai fi dări obligatorii către stat, fără contraprestație, așa cum era în Antichitate. „Impozitul este o formă a schimbului între diferiți cetățeni și un producător specific, cum este statul, este prețul pe care cetățenii îl plătesc statului pentru serviciile sale” [6, p.259]. El justifică impozitele ca mijloc de egalizare a proprietății de transformare a economiei, de emancipare a clasei muncitoare (a fost reprezentant al socialiștilor mici-burghezi francezi), de nivelare a bogățiilor, de reorganizare a societății capitaliste pe principiile dreptății, libertății, belșugului. Adolf Wagner a caracterizat impozitele drept cotizații obligatorii ale indivizilor, destinate să acopere cheltuielile generale ale statului, pe care acesta le percepe în virtutea suveranității sale, ca o contraprestație și rambursare a cheltuielilor aferente prestațiilor efectuate de stat.

În afara rolului pur financiar, atribuie impozitului rol politic și social „impozitul exercită o intervenție regulatoare în repartitia venitului național” [7]. El susține teoria conform căreia impozitul poate servi drept mijloc de corectare a repartitiei venitului național, urmărind să denatureze natura exploataării muncitorilor de capitaliști, în sensul că acesta ar fi fost efectul injust al repartitiei venitului național, pe care statul l-ar putea înlătura pe cale legislativă. A. Wagner a avut o contribuție și la teoria justificării impozitului progresiv. În acest sens, el afirmă că venitul fiecărui contribuabil poate fi despărțit în două: o parte destinată cheltuielilor necesare acestuia, iar o parte destinată cheltuielilor de lux. Această a doua parte statul ar trebui să o impună prin impozite progresive, proporțional cu venitul curent al acestei părți.

Teoria echivalenței, dezbătută de acești economiști, a fost supusă criticii burghezilor contemporani, care au plecat de la teza, care nu se verifică în practică, faptul că impozitele reprezintă prețul serviciilor statului pentru populație. Aceasta, deoarece serviciile publice nu se pot măsura sau aprecia cantitativ, nu pot fi comensurate și repartizate pe indivizi, de acestea beneficiază în unele cazuri doar anumiți membri ai societății. Teza echivalenței nu se justifică nici în cazul contribuabililor scutiți de plata impozitelor, întrucât, între stat și aceștia, nu

[6, p.259]. He justifies taxes as means of equalizing the property of transforming the economy, of emancipating the working class (he was the representative of the French petty bourgeois socialists), of levelling the wealth, of reorganizing the capitalist society on the principles of justice, freedom, wealth. Adolf Wagner characterized the taxes as compulsory contributions of the individuals destined to cover the general expenses of the state which it perceives by virtue of his sovereignty, as a consideration and reimbursement of the expenses related to the benefits made by the state.

Apart from the purely financial role, he attributes the political and social role to the tax “the tax exercises a regulatory intervention in the distribution of national income” [7]. He supports the theory that the tax can serve as a means of correcting the distribution of national income, in order to distort the nature of the exploitation of capitalist workers in the sense that this would have been the unfair effect of the distribution of national income that the state could legally remove. Wagner also contributed to the theory of progressive tax justification. In this regard, he says that the income of each taxpayer can be divided into two: a part for the expenses necessary for it, and a part for the luxury expenses. This second part the state should impose through progressive taxes, in proportion to the current income of this part.

The theory of equivalence, debated by these economists, has been subjected to the criticism of the contemporary bourgeois who have departed from the thesis that is not verified in practice, that taxes represent the price of state services for the population. This is because public services cannot be measured or appreciated quantitatively, they cannot be commensurate and distributed among individuals, and in some cases only certain members of the society benefit from them. Also, the equivalence thesis is not justified in the case of tax-exempt taxpayers, because equivalent exchange relations do not work between the state and them. In addition, when these taxes are used for other non-fiscal purposes, for example, the support of the national currency rate, the state does not provide any direct service to the population. The supporters of the thesis start from the false assumption that the bourgeois state is an institution above the classes, organized for the

funcționează relații de schimb echivalent. În plus, atunci când aceste impozite sunt folosite pentru alte scopuri nefiscale, de exemplu, susținerea cursului monedei naționale, statul nu oferă niciun serviciu direct populației. Adepții tezei pleacă de la presupunerea falsă că statul burghez este o instituție situată deasupra claselor, organizată pentru îndeplinirea nevoilor obștești, a unor servicii în folosul tuturor, evitând să remarce că același stat își ține în stare de supunere masele de contribuabili. De aceea, considerăm că teoria echivalenței ar putea justifica impunerea proporțională cel mult, și nu pe cea progresivă.

Ch. Montesquieu și A. Smith sunt, de fapt, fondatorii acestei teze, însă ei au denumit-o diferit, ca teorie a schimbului sau teorie a intereselor. În evoluția fiscalității, teoria echivalenței a avut ca variantă teoria siguranței, care susține că impozitele constituie prima de asigurare pentru viața și bunurile contribuabililor, în baza unui „contract” între cetățeni și stat, pentru care aceștia plătesc un fel de primă de asigurare, sub forma impozitelor. Măsura acestor prime, deci a impozitelor, este dată de mărimea bunurilor contribuabililor și de calitatea diverșilor cetățeni. Această teză a fost combătută datorită faptului că statul nu-și asuma vreun angajament formal de asigurare față de cetățeni. În cazul în care acesta ar exista, statul ar trebui să despăgubească contribuabilii ori de câte ori bunurile lor ar fi sustrase sau distruse.

Emile de Girardin este un alt economist burghez vulgar, care, în lucrarea sa „Socialismul și impozitul”, afirmă că impozitele se grupează sub forma impozitelor unice, impozitul asupra capitalului și prime de asigurare voluntară, ce trebuie plătite împotriva oricărui risc care stânjenește posesiunea și folosirea asiguraților. În acest sens, el recomandă „renunțarea la orice impozit ce nu reprezintă garanție împotriva unor riscuri, propune desființarea tuturor impozitelor în afara primelor, deoarece trăsătura distinctivă a impozitului este constrângerea, în timp ce asigurarea ar avea caracter benevol” [1]. El mai remarcă faptul că înlocuirea impozitelor cu asigurarea ar duce la dispariția crizelor comerciale și agrare, pierderilor, falimentelor, a tuturor defectelor modului de producție capitalist.

K. Marx îi critică teza, susținând că: „statul burghez este altceva decât o societate de asigurare reciprocă a clasei burgheze, atât

fulfilment of the public needs, of services for the benefit of all, avoiding noticing that the same state subdues the masses of taxpayers. Therefore, we consider that the equivalence theory could justify at most the proportional imposition and not the progressive one.

Montesquieu and A. Smith are, in fact, the founders of this thesis, but they called it different, the theory of exchange or the theory of interests. In the evolution of taxation, the theory of equivalence had as a variant the theory of security, which argues that taxes are the insurance premium for the taxpayers' lives and assets, based on a “contract” between citizens and the state, for which they pay some kind of insurance premium, in the form of taxes. The measure of these premiums, therefore of taxes, is given by the size of the taxpayers' goods and the quality of the various citizens. This thesis was contradicted due to the fact that the state does not assume any formal insurance commitment towards the citizens. If it existed, the state should compensate taxpayers whenever their property is stolen or destroyed.

Emile de Girardin, is another vulgar bourgeois economist who in his paper “Socialism and Tax” states that taxes are grouped in the form of single taxes, capital tax and voluntary insurance premiums to be paid against any risk that impedes the possession and use of the insured. In this sense he recommends “giving up any tax that does not represent a guarantee against certain risks, proposes to abolish all taxes except the premiums, because the distinguishing feature of the tax is the constraint, while the insurance would be voluntary” [1]. He also states that replacing taxes with insurance would lead to the disappearance of commercial and agrarian crises, losses, bankruptcies, all defects of the capitalist production.

K. Marx criticized his thesis by saying that: “the bourgeois state is nothing more than a society of mutual assurance of the bourgeois class, both against its various members, taken individually and against the exploited class, an assurance that inevitably becomes more and more expensive; changing its name does not change the conditions of this insurance” [8]. Girardin's theory, the theory of security, was also supported by Montesquieu, who regarded the tax as a part given by each citizen in order to

împotriva diferiților săi membrii, luați în parte, cât și împotriva clasei exploatate, asigurare care, inevitabil, devine din ce în ce mai costisitoare, modificarea denumirii nu schimbă cu nimic condițiile acestei asigurări” [8]. La teoria siguranței a lui Girardin, s-a raliat și Ch. Montesquieu, care privea impozitul ca pe o parte ce o dă fiecare cetățean pentru a putea avea-o în siguranță pe cealaltă și pentru a se bucura de dânsa în tihnă. Economiiștii burghezi vulgari au lansat și teoria sacrificiului, ca variantă a teoriei solidarității. În acest caz, rațiunea impozitului stă în însăși natura statului. Conform acestei teorii, statul este un produs necesar al dezvoltării istorice, în timp ce impozitul este un produs necesar al raportului dintre supus și putere. Ca instituție de suprastructură, statul ar avea ca prerogativă de a cere supușilor săi să facă un sacrificiu pentru acoperirea cheltuielilor publice.

În practică, teoria sacrificiului a avut trei variante:

- teoria sacrificiului egal, care afirma că utilitatea absolută sacrificată prin impozite trebuie să fie egală pentru toți contribuabilii;
- teoria sacrificiului proporțional, variantă ce considera justificată, prin plata impozitelor, o pierdere proporțională din utilitatea individuală raportată la cea totală;
- teoria sacrificiului minim, în care s-a remarcat că impunerea trebuie să conducă la o sarcină minimă pentru totalitatea plătitorilor de impozit.

Teoria sacrificiului a avut la bază cercetările teoretice ale școlii economice austriece, bazată pe concepția utilității finale sau marginale (aceasta exprima faptul că utilitatea unor bunuri s-ar afla în raport invers proporțional cu volumul rezervelor de bunuri materiale). Teoria utilității marginale a fost combătută de K. Marx, care releva că unitatea de sacrificiu trebuie să fie susceptibilă măsurii, astfel impozitele nu pot servi ca mijloc de comparație. Economiiștii burghezi vulgari au mai propagat și teoria neutralității impozitelor, care susține că impozitele trebuie stabilite astfel, încât să nu modifice raporturile dintre contribuabili, existente înainte de vărsarea impozitelor, încât realitățile economice și sociale între membri să rămână neutre. Această teorie apără interesele de clasă capitaliste, în sensul că nu urmărește criteriul, prin

be able to safely have the other and to enjoy it in peace. The vulgar bourgeois economists also launched the theory of sacrifice as a variant of the theory of solidarity. In this case, the reason for the tax lies in the very nature of the state. According to this theory, the state is a necessary product of historical development, while the tax is a necessary product of the relationship between the subject and power. As a superstructure institution, the state would have the prerogative to ask its subjects to make a sacrifice in order to cover public expenses.

In practice the theory of sacrifice had three variants:

- the theory of equal sacrifice, which states that the absolute utility sacrificed by taxes must be equal for all taxpayers;
- the theory of proportional sacrifice, a variant that considered justified a proportional loss of the individual utility compared to the total one by the payment of taxes;
- the theory of minimum sacrifice, in which it was stated that taxation must lead to a minimum burden for all tax payers.

The theory of sacrifice was based on the theoretical research of the Austrian economic school, based on the conception of the final or marginal utility (this expressed that the utility of some goods would be in inverse proportion to the volume of supplies of material goods). The theory of marginal utility was countered by K. Marx, who said that the sacrificial unit must be susceptible to measurement, so taxes cannot serve as a means of comparison. The vulgar bourgeois economists have also propagated the theory of tax neutrality, which states that taxes must be set so as not to alter the relationships between taxpayers existing before the tax is paid, so that the economic and social realities between members remain neutral. This theory defends capitalist class interests, in the sense that it does not follow the criterion by which the tax burdens are distributed on individuals and the consequences of applying the distribution.

Conclusion

Following the theories set out above about taxes by vulgar bourgeois economists, one may say that they tried to show that the capitalist state would have a productive character called to perform services for the population. The increase of tax volume or number, justified it as

care se repartizează sarcinile fiscale pe indivizi și consecințele aplicării repartiției.

Concluzie

În urma analizei teoriilor expuse anterior despre impozite de către economiștii burghezi, se poate afirma că ei au încercat să arate că statul capitalist ar avea un caracter productiv chemat să îndeplinească servicii pentru populație. Creșterea volumului sau a numărului impozitelor au justificat-o ca rezultat al dezvoltării activității productive a statului. Astfel, economiștii au prezentat statul într-o situație de compătimit, aceea de a-i sacrifica pe toți indivizii pentru a-i ocroti. Ca instituție de suprastructură, statul ar avea ca prerogativă de a cere supușilor săi să facă un sacrificiu pentru acoperirea cheltuielilor publice.

a result of the development of the productive activity of the state. These economist thinkers presented the state in a pity situation, that of sacrificing all individuals to protect them. As a superstructure institution, the state would have the prerogative to ask its subjects to make a sacrifice in order to cover public expenses.

Bibliografie/ Bibliography:

1. MARX K. *Teorii asupra plusvalorii [Theories on Surplus Value]*. Capital, volume IV. Bucharest: Political Publishing House, 1959, p. 266.
2. TODOSIA M. *Doctrine economice [Economic doctrines]*. Iași: „Al.I. Cuza” University Publishing House, 1992, p. 53.
3. ZANE G.; BĂLCESCU N. *Opere [Works]*, vol. VI. Bucharest: Publishing House of RPR Academy, 1953, p. 257-259.
4. RICARDO D. *Opere alese [Selected Works]*, vol. I. Bucharest: Publishing House of RPR Academy, 1959, p.137-139.
5. SMITH A. *Avuția Națiunilor [The Nation's Wealth]*, vol. II. Bucharest: Romanian Academy Publishing House, 1965, p. 242-244.
6. PROUDHON P.J. *Théorie de l'impôt 1860*. Paris, 2000, p. 259.
7. WAGNER A. *Traité de science des finances, première partie*. Paris, 1909, p. 351.
8. MARX K.; ENGELS F. *Opere [Works]*, vol. VII. Bucharest: Political Publishing House, 1960.

336.777:[005.8:665.526]

FINANȚAREA PROIECTULUI DE INVESTIȚII „GRĂDINA DE TRANDAFIRI A IULITEI” PRIN CREDIT BANCAR*

*Conf. univ. dr. Mariana Rodica ȚIRLEA,
Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”,
București, România
rodicatrilea10@yahoo.ro
Cercet. șt. Iulita BÎRCĂ,
Institutul Național de Cercetări Economice,
Republica Moldova
bircaiulita@mail.ru*

Finanțarea reprezintă una dintre problemele majore pentru implementarea proiectului „Grădina de trandafiri a Iulitei”, deoarece finanțarea presupune, pe lângă fondurile obținute din finanțarea europeană, și un aport al beneficiarului. Obținerea surselor pentru cofinanțare este dificilă, uneori, chiar imposibilă, ținând cont de faptul că resursele financiare sunt limitate și accesul la creditele bancare presupune îndeplinirea unor cerințe și condiții impuse de către bancă. Cofinanțarea se poate realiza fie din surse proprii, fie din surse atrase, care comportă caracter rambursabil. În situația acestui proiect, creditul bancar reprezintă soluția pentru cofinanțarea proiectului.

Scopul cercetării, efectuate în această lucrare, constă în identificarea surselor atrase de finanțare de natura creditelor bancare pentru beneficiarul proiectului intitulat „Grădina de trandafiri a Iulitei” pentru partea de cofinanțare a proiectului. Realizarea acestui proiect, indiscutabil, va contribui și la dezvoltarea mediului rural.

Cuvinte-cheie: cheltuieli totale, cofinanțare, credit bancar, dezvoltare, finanțare, finanțare europeană, impozit pe venit, proiect, venituri totale.

JEL: E40, E50, E59.

Introducere

„Grădina de trandafiri a Iulitei” reprezintă ideea de proiect a autorilor, care s-a născut în anul

336.777:[005.8:665.526]

FINANCING THE “IULITA’S ROSES GARDEN” INVESTMENT PROJECT THROUGH BANK CREDIT*

*Assoc. Prof., PhD Mariana Rodica TIRLEA,
“Dimitrie Cantemir” Christian University,
Bucharest, Romania
rodicatrilea10@yahoo.ro
Scientific Researcher Iulita BIRCA,
National Institute for Economic Research,
Republic of Moldova
bircaiulita@mail.ru*

Financing represents one of the major problems for the implementation of the “Iulita’s roses garden”, as financing involves, in addition to the funds obtained from the European financing, also a contribution of the beneficiary. Obtaining sources for co-financing is difficult, sometimes even impossible, given that financial resources are limited and access to bank credits implies the fulfilment of requirements and conditions imposed by the bank. Co-financing may be provided either from own sources or from attracted sources that are reimbursable. Under this project, bank credit represents the solution for co-financing the project.

The purpose of the research, carried out in this paper, is to identify the sources attracted by the financing of the nature of the bank credits for the beneficiary of the project entitled “Iulita’s roses garden” for the co-financing part of the project. Undoubtedly, the realization of this project will contribute to the development of the rural environment

Keywords: total expenditure, co-financing, bank credit, development, financing, European financing, income tax, project, total income.

JEL: E40, E50, E59.

Introduction

“Iulita’s Roses Garden” represents a project idea of the authors on attracting European

* Lucrarea a fost prezentată în cadrul Conferinței Științifico-Practice Internațională „Controlul intern în cadrul instituțiilor financiare în contextul noului cadru de reglementare și al provocărilor tehnologice”, 22-23 martie 2019/ The paper was presented at the International Scientific and Practical Conference “Internal Control in Financial Institutions in the Context of the new Regulatory Framework and Technology Challenges”, 22-23 March 2019.

2018 cu privire la atragerea de fonduri europene în mediul rural și urmărește înființarea unei culturi de trandafiri la standarde europene. Obiectivul principal al proiectului intitulat „Grădina de trandafiri a Iulitei” este afacerea cu producție de trandafiri. Într-o succesiune logică, proiectul nostru este etapizat pe patru niveluri și orientat spre opt direcții concrete de dezvoltare: comercializarea de buchete de trandafiri; producția de dulceață de trandafiri; producția de cosmetice și parfumerie pe bază de uleiuri eterice obținute din florile de trandafiri; producția de lumânări colorate; producția de săpun de trandafiri; producția de ceaiuri; producția de siropuri de trandafiri; producția de uleiuri esențiale de trandafiri.

Înființarea microîntreprinderii s-a realizat în formă simplă în scopul luării deciziei pentru înființarea culturii de trandafiri Rosa Rugosa prin accesarea de fonduri europene nerambursabile și implementarea unui proiect, intitulat „Grădina de trandafiri a Iulitei”.

Pentru accesarea de fonduri nerambursabile, în mediul rural, s-a impus ca microîntreprinderea să fie nou-înființată și să demareze activitatea prin proiect. Managementul reprezintă modul de manifestare al deciziilor noastre, în care coordonarea se realizează pe verticală de sus în jos, având ca obiectiv general dezvoltarea pe termen lung și maximizarea profitului prin specializarea pe produs. Un rol important îl are tehnologia produsului. Cultura trandafirului Rosa Rugosa este cea care răspunde cerințelor de climă și economice.

Pentru proiectul intitulat „Grădina de trandafiri a Iulitei”, finanțarea europeană solicitată este prima etapă de dezvoltare prin proiect, iar cofinanțarea va fi susținută prin credit bancar.

În viziunea noastră, etapele premergătoare se succed, după cum urmează:

1. Dezvoltarea microîntreprinderii prin finanțări europene, respectiv prin proiectul intitulat: „Grădina de trandafiri a Iulitei”;
2. Realizarea de prognoze, proiecții și simulări ale cheltuielilor cu impozitele și taxele;
3. Stabilirea indicatorilor financiari privind sustenabilitatea investiției „Grădina de trandafiri a Iulitei”;
4. Stabilirea indicatorilor financiari și viabilitatea investiției „Grădina de trandafiri a Iulitei”;
5. Realizarea unui studiu de marketing pe bază de chestionare privind desfacerea produselor aferente proiectului „Grădina de trandafiri a Iulitei”;

funds in the rural area, which was born in 2018 and aims to establish a plantation of roses at European standards. The main objective of the project entitled “Iulita’s Roses Garden” is the business with the production of roses. In a logical succession, our project is staged on four levels and oriented towards eight concrete directions of development: commercialization of bouquets and flowers of roses; production of roses jams; production of cosmetics and perfumery of roses; production of colored candles; production of rose soap; tea production; production of rose syrups; production of essential oils of roses.

The establishment of the micro-enterprise was carried out in a simple form in order to take the decision to establish the Rosa Rugosa rose plant by accessing European non-reimbursable funds and implementing a project entitled “Iulita’s roses garden”.

In order to access non-reimbursable funds in the rural environment, it was required for the micro-enterprise to be newly established and start the activity through the project. Management represents the way of manifesting our decisions in which the coordination is performed vertically from top to bottom, having as a general objective the long-term development and the maximization of the profit by specializing on the product. Product technology plays an important role. The plant of the Rosa Rugosa rose is the one that responds to the climatic and economic demands.

For the project entitled “Iulita’s roses garden”, the requested European funding is for the first stage of development through the project, and the co-financing will be supported through a bank credit.

In our vision, the preliminary stages are as follows:

1. Development of the micro-enterprise through European financing, respectively by the project entitled “Iulita’s roses garden”;
2. Carrying out of forecasts, projections and simulations of the expenses with taxes and fees;
3. Establishing the financial indicators regarding the sustainability of the investment “Iulita’s roses garden”;
4. Establishing the financial indicators and the viability of the investment “Iulita’s roses garden”;
5. Carrying out a marketing study based on questionnaires regarding the sale of the products related to the project “Iulita’s roses garden”;

6. Cunoașterea prevederilor legislative actuale;
7. Finanțarea proiectului de investiții „Grădina de trandafiri a Iulitei” prin credit bancar.

„Grădina de trandafiri a Iulitei” este un proiect, care are drept scop contribuția la dezvoltarea mediului rural cu impact în dezvoltarea zonei în care va fi implementat.

Metodele aplicate

1. În cercetarea întreprinsă, s-a apelat la publicațiile din literatura de specialitate, rapoarte la creditare, normele bancare ce țin de creditarea persoanelor juridice și condițiile privind indicatorii de calcul ai bonității firmei, analiza situației financiare și economice a societății comerciale a datelor curente și dinamica indicatorilor previzionați, organizarea datelor și a informațiilor în vederea aplicării metodei simulării, a metodei extragerii, care să conducă la realizarea și formularea, pe bază de raționamente, a concluziilor.

2. În această cercetare, s-a recurs la următoarele metode de cercetare științifică în vederea atingerii scopului propus: metoda grupării, metoda selectării, metoda indicatorilor de calcul ai bonității firmei, metoda de analiză a datelor curente, metoda analizei dinamicii indicatorilor previzionați, metoda de simulare, metoda extragerii, metoda sintezei.

3. Metodologia aplicată a permis o analiză concretă a mai multor variante de creditare, ceea ce a condus la alegerea variantei prezentate în graficul de eșalonare a sumei, care reprezintă creditul solicitat și dovada contribuției potențialului beneficiar cu cota sa de participare de proiect, denumită cofinanțarea proiectului de investiții.

Rezultate și discuții

Opțiunea pentru cofinanțarea proiectului: „Grădina de trandafiri a Iulitei” prin credit bancar

Băncile, în activitatea lor de creditare, pot pune la dispoziția clienților lor, potrivit regulamentelor de funcționare, cât și normelor interne de creditare:

- linia de credit simplă pentru o durată de timp de un an, care reprezintă suma maximă a creditului ce se poate acorda clientului într-o situație bine stabilită;
- linia de credit confirmată pentru o durată de timp de un an, care constituie o formă de credit și este consemnată într-un document scris convenit de bancă;

6. Knowledge of the current legislative conditions;
7. Financing the investment project “Iulita’s roses garden” through bank credit.

“Iulita’s Roses Garden” is a project designed to contribute to the development of the rural environment with an impact on the development of the area where it will be implemented.

Applied methods

1. In our research we have appealed to publications from the specialized literature on crediting, bank rules on crediting of legal persons and conditions regarding the calculation indicators of the firm's creditworthiness, analysis of the financial and economic situation of the company regarding the current data and dynamics of the forecasted indicators, information and data organization in order to apply the simulation method and the extraction method that lead to the realization and formulation of conclusions based on reasoning, conclusions

2. In our research we have used the following methods of scientific research in order to achieve the proposed goal: grouping method, selection method, calculation method of the firm's creditworthiness, current data analysis method, predictive indicator dynamic analysis method, simulation method, extraction method, synthesis method.

3. The applied methodology allowed a concrete analysis of several lending variants which led to the choice of the option that we present in the scheduling chart of the amount representing the requested loan and the proof of the contribution of the potential beneficiary with his/her share of the project, named co-financing of the investment project.

Results and discussions

The option to co-finance the “Iulita’s roses garden” project through bank credit

Banks, in their lending activity, can make available to their clients according to their operating rules and internal lending rules:

- simple credit line for a one-year period that represents the maximum amount of credit that can be given to the client in a well-established situation;
- confirmed credit line for a one-year credit period which is a type of credit and is recorded in a written document agreed by the bank;

- creditele cu destinație specială, care sunt orientate pentru constituirea de stocuri sezoniere;
- linia de credit revolving, care este o formulă de creditare ce constă în faptul că, pe măsură ce au fost rambursate creditele anterioare, clientul băncii beneficiază de noi credite, fără întocmirea altor documente;
- avansurile în contul curent sub formă de credite pentru acoperirea unor goluri de casă, denumite credite de trezorerie și care nu au o destinație stabilită în prealabil. Acest tip de credit nu este garantat prin garanții de natura ipotecilor sau a gajurilor, ci doar prin starea de bonitate a clientului;
- credite pentru consum;
- credite pentru investiții.

„Creditul este o relație financiară stabilită între o entitate numită creditor, ce oferă împrumuturi în bani ori vinde bunuri sau servicii cu plată ulterioară și o altă entitate numită debitor, care beneficiază de oferta creditorului și care își ia un angajament de plată la o dată scadentă. Creditul are un rol major în mediul economic, pentru că pune la dispoziția agenților economici fonduri, pentru investiții sau activități curente, care pot fi rambursate ulterior” [1].

„Creditul este o relație ce se stabilește între o persoană (creditor), care acordă, sub formă de împrumut, o sumă de bani sau alte valori și o altă persoană (debitor), ce primește împrumutul, urmând ca restituirea să se efectueze la o dată ulterioară, determinată; împrumut acordat; creanța creditorului; obligația (bănească) a celui creditat” [2].

Creditul bancar reprezintă sume de bani împrumutate de către bănci persoanelor fizice și juridice, în schimbul unor garanții pentru a asigura credibilitate și condiționat de plata prețului acestuia concretizat în dobândă la creditul acordat și care reprezintă prețul creditului.

În vederea contractării cu banca a unui credit, care să reprezinte partea sa de cofinanțare, aferent proiectului: „Grădina de trandafiri a Iulitei”, potențialul beneficiar de proiect, prin reprezentantul proiectului, care, în cazul nostru, este administratorul microîntreprinderii, trebuie să solicite băncii suma respectivă.

Creditul bancar este varianta pentru care s-a optat pentru realizarea proiectului „Grădina de trandafiri a Iulitei” și care reprezintă operațiunea prin care se primesc resurse în schimbul

- special-purpose credits that are targeted for the constitution of seasonal stocks;
- revolving credit line is a credit formula that consists in the fact that, as the previous loans have been repaid, the bank's client benefits from new credits without the conclusion of documents.
- advances in the current account that are called treasury credits, in the form of credits to cover cash receipts, which do not have a predetermined destination. This type of credit is not guaranteed by guarantees such as mortgages or pledges, but only through the client's creditworthiness.
- consumption credit;
- credits for investments.

“Credit is a financial relationship that is established between an entity called a creditor, which offers cash loans or sells goods or services with subsequent payment and another entity called the debtor who receives the offer of the creditor and who makes a payment commitment at a time maturity. Credit plays a major role in the economic environment because it provides funds to economic agents for current investments or activities, which can be repaid later” [1].

“Credit is a relationship that is established between a person (creditor) who gives, in the form of a loan, an amount of money or other values and another person (debtor), who receives the loan, and the repayment will be made at a date subsequent, determined; loan granted; the creditor's debt; the (money) obligation of the credited one” [2].

Bank credit is the amount of money borrowed by banks to individuals and legal entities in exchange for guarantees to ensure credibility, being conditioned by payment of its price reflected in interest on the granted credit and which represents the price of the credit.

For the purpose of contracting a credit from the bank, which will represent its share of co-financing related to the “Iulita's roses garden” project, the potential beneficiary of the project, which in our case is represented by the manager of the micro-enterprise, must request the bank the respective amount through the representative of the project.

The bank credit is the option that was chosen for the implementation of “Iulita's roses garden” project and represents the operation by which resources are received in exchange for a

unui preț denumit dobândă și în schimbul unei promisiuni de rambursare viitoare a ratelor împrumutului în timp, la care se adaugă costurile generate de comisioanele bancare și asigurările aferente bunurilor luate în garanție.

Pentru acordarea de credite, banca se va raporta la:

- normele specifice emise de către banca centrală;
- normele interne proprii ale băncii;
- regulamentul de ordine și funcționare internă a băncii;
- politicile interne specifice ale sale;
- respectarea cu strictețe a principiilor generale ale creditării, care constau în: **credibilitatea clientului băncii, rentabilitatea clientului, bunul simț al clientului, responsabilitatea clientului, destinația creditului, rambursabilitatea la termen a creditului, garantarea creditului.**

1. Credibilitatea clientului băncii reprezintă elementul psihologic esențial, fără de care operațiunea de creditare nu poate avea loc. Câștigarea încrederii presupune cunoașterea clientului solicitant, această cunoaștere realizându-se printr-o continuă activitate de documentare și informare cu privire la: calitățile morale și profesionale ale managerilor societății și ale principalilor lor colaboratori și asociați; reputația privită din punctul de vedere al calității produselor și serviciilor, al relațiilor cu partenerii; situația patrimonială și financiară, studii de piață etc.

Pentru a obține date tehnice și pentru fundamentarea cifrei de afaceri pentru proiectul „Grădina de trandafiri a Iulitei”, am efectuat un studiu de marketing pentru potențialii clienți ai produselor realizate prin proiect: parfum de trandafiri, apa de trandafiri, săpun de trandafiri, loțiuni de corp de trandafiri, aromatizatoare de trandafiri pentru cameră, aromatizatoare de trandafiri pentru băi, aromatizatoare de trandafiri tip cadou pentru sărbători cu ornamente de petale de trandafiri, cremă de trandafiri pentru mâini. Studiul are ca scop și facilitează:

- tipurile produselor alese de potențialii cumpărători;
- dorințele și preferințele pentru un anumit produs;
- cunoașterea profilului cumpărătorului;
- informațiile de marketing și diagnosticul de marketing ca instrumente manageriale.

price called interest rate and in exchange for a future repayment pledge of the credit rates over time, plus the costs of bank commissions and assurances related to goods taken in guarantee.

For granting of credits, the bank will refer to:

- specific rules issued by the central bank;
- internal rules of the bank;
- Bank's internal order and operation rules;
- its specific internal policies;
- strict compliance with the general principles of credit, consisting in: **credibility of the bank's client, client's profitability, client's good sense, client's responsibility, destination of the credit, on-time loan repayment, credit guarantee.**

1. Credibility of the bank's client is the essential psychological element without which the lending operation cannot take place. Creating trust requires knowledge of the requesting client, this knowledge being accomplished through continuous documentation and information activity on: the moral and professional qualities of the managers of the company and their main collaborators and associates; reputation, viewed from the point of view of the quality of products and services, of relations with partners; financial and patrimonial situation, market studies, etc.

In order to obtain technical data and to substantiate the turnover for the “Iulita's roses garden” project, we conducted a marketing study for the potential clients of the products within the project: rose perfume, rose water, rose soap, body lotion of roses, roses flavouring for rooms, roses flavouring for baths, roses flavouring for holiday gifts with roses petals ornament, roses hand cream. The purpose of the study aims and facilitates:

- types of products chosen by the potential buyers;
- wishes and preferences for a particular product;
- knowledge of the buyer profile;
- marketing information and marketing diagnosis as managerial tools.

The bank-client relationship, which takes place on the contractual formula, based on the provisions of Article 21 of Law No. 33/91 on banking activity, in the sense that: “all credit operations and guarantees of the banking companies will have to be recorded in contract documents that will clearly stipulate all the terms and conditions of those transactions” [3].

Relația bancă-client, care se realizează prin formula contractuală, în baza prevederilor articolului 21 din Legea nr. 33/91 privind activitatea bancară, în sensul că: „toate operațiunile de credit și garanții ale societăților bancare vor trebui consemnate în documente contractuale, din care să rezulte clar toți termenii și toate condițiile respectivelor tranzacții” [3].

Toate variantele de credit se întocmesc în formă scrisă. Contractele de creditare trebuie să conțină toate elementele obligatorii ale unui contract. Toate elementele sunt scrise, fiind necesare în vederea formulării și adoptării unei decizii. Acordarea creditului se face potrivit normelor specifice bancare, condiționată de îndeplinirea tuturor prevederilor stabilite prin contractul de creditare.

Contractul se încheie conform deciziei de aprobare, după care se procedează la semnarea contractului de credit și, unde este cazul, la înregistrarea garanțiilor mobiliare sau imobiliare. Uneori, sunt întâlnite, în practică, și situații în care banca solicită atât garanții mobiliare, cât și garanții imobiliare.

2. Rentabilitatea clientului presupune calculul bonității clientului și are la bază faptul că decizia de creditare trebuie să fie luată după ce a fost efectuată analiza globală a rentabilității clientului. Creditul va constitui numai o bază pentru obținerea și întreținerea de rulaje a conturilor comerciale. Printre acestea se numără și creditele pentru investiții, care sunt acordate în completarea resurselor proprii.

3. Bunul simț al clientului este un element de care se va ține seama în toate deciziile de creditare. Fiecare dosar de credit va fi întocmit numai după ce clientul băncii este studiat îndeajuns, pentru a nu fi pusă în pericol situația băncii sau pentru a nu-i afecta buna reputație.

4. Responsabilitatea clientului presupune analizarea, la nivel maxim, a:

- nevoii de creditare;
- riscurilor asumate de către bancă.

5. Destinația creditului presupune ca beneficiarul de credit să utilizeze creditul:

- în concordanță cu scopul pentru care a fost acordat;
- cu respectarea destinației și a modului de utilizare;
- pentru activități legale.

Abaterea de la destinația declarată, de către beneficiarul de credit, conduce la retragerea acestuia de către bancă.

All credit options are made in a written form. Credit contracts must contain all the mandatory elements of a contract. All the elements are written, necessary for formulating and making a decision. The credit is granted according to the specific bank rules, subject to all the conditions set out in the credit agreement.

The contract is concluded after the approval decision, after which the credit agreement is signed and, where appropriate, securities or real estate collateral are registered. Sometimes we meet in practice situations according to which the bank requires both securities and real estate collateral.

2. The client's profitability assumes the customer's creditworthiness calculation and is based on the fact that the credit decision is taken after the overall client's cost analysis has been performed. The credit will only be a basis for obtaining and maintaining trading accounts. These include investment credits, which are granted in addition to their own resources.

3. The client's good sense is a key element that will be taken into account in all lending decisions. Each credit file will be prepared only after the bank's client has been sufficiently studied to avoid jeopardizing the bank's situation or harming its good reputation.

4. Client's responsibility requires the following to be considered with the utmost responsibility:

- the need for credit;
- the risks assumed by the bank.

5. The destination of the credit implies that the credit beneficiary uses the credit:

- in accordance with the purpose for which it was granted;
- respecting the destination and mode of use;
- use of credit for legal activities.

Deviation from the destination declared by the credit beneficiary leads to its withdrawal by the bank.

6. The repayment term of the loan involves:

- the balance of the credit process;
- the ongoing resumption of this lending process.

The accomplishment of this lending process involves:

- real determination of the bank's potential client capacity;

6. Rambursabilitatea la termen a creditului implică:

- echilibrul procesului de creditare;
- reluarea continuă a acestui proces de creditare.

Îndeplinirea acestui proces de creditare presupune:

- determinarea reală a capacității potențialului client al băncii;
- capabilitatea potențialului client al băncii de a realiza venituri;
- urmărirea permanentă a modului de utilizare a creditului;
- urmărirea situației garanțiilor asiguratorii.

Nerambursarea creditului la data prevăzută în contract are drept consecințe:

- calculul de penalități;
- calculul de majorări de întârziere;
- procedura de executare silită.

7. Garantarea creditului clientului diminuează riscul insolvabilității și se face cu:

- bunuri mobile;
- bunuri imobile;
- titluri de valoare.

Garantarea creditului presupune ca banca să se asigure pentru garanțiile aduse de către client.

Garanțiile prezentate de către client trebuie:

- să acopere suma împrumutată;
- să acopere dobânzile aferente creditului bancar;
- bunurile, cu care a fost garantat creditul, rămân în posesia beneficiarului;
- banca devine proprietar până la lichidarea creditului;
- banca are dreptul și obligația, pe tot parcursul derulării creditului, să verifice:
 - ✓ existența permanentă a bunurilor oferite spre garanție;
 - ✓ aspectele privind utilizarea garanțiilor aflate în folosința clientului.

Băncile procedează la „acordare de credite, incluzând printre altele: credite de consum, credite ipotecare, factoring cu sau fără regres, finanțarea tranzacțiilor comerciale, inclusiv forfetare” [4].

I. Situația economico-financiară a potențialului beneficiar de credit pentru proiectul „Grădina de trandafiri a Iulitei”

- the ability of the bank's potential client to earn income;
- continuous tracking of the way the credit is used;
- tracking the situation of insuring guarantees.

The non-reimbursement of the credit on the date stipulated in the contract has the following consequences:

- calculation of penalties;
- calculation of late payments;
- enforcement procedure.

7. Guaranteeing the credit of client reduces the risk of insolvency and is done with:

- movable property;
- real estate;
- securities.

The guarantee of the credit supposes the bank to ensure itself for the guarantees provided by client.

Guarantees provided by client must:

- cover the amount borrowed;
- cover interest on bank credit;
- goods with which the credit has been guaranteed remain in the possession of the beneficiary;
- bank becomes the owner until the credit is cleared.
- during the credit operation period, the bank has the right and obligation to check:
 - ✓ permanent existence of the goods offered for guarantee;
 - ✓ issues related to the use of warranties in use by the client.

Banks make “loans, including, but not limited to: consumer loans, mortgage loans, factoring with or without recourse, financing of commercial transactions, including lump sum” [4].

I. The economic-financial situation of the potential credit beneficiary of the “Iulita’s roses garden” project

From the applicant's business plan we have extracted:

- Projection of total income;
- Projection of total expenditures and expenses with taxes and fees;

Din planul de afaceri al solicitantului, au fost extrase:

- proiecția veniturilor totale;
- proiecția cheltuielilor totale și a cheltuielilor cu impozite și taxe;
- proiecția rezultatelor brute;
- proiecția numărului de personal la nivel de proiect.

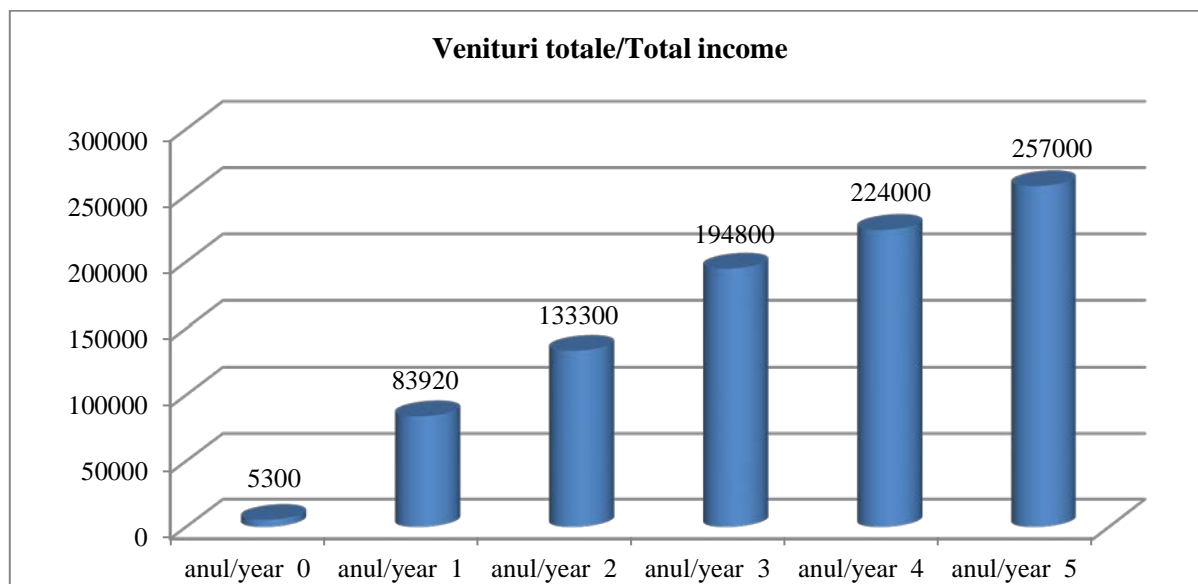
- Projection of gross results;
- Projection of the number of staff at the project level.

Tabelul 1/ Table 1

**Proiecția veniturilor totale pentru proiectul „Grădina de trandafiri a Iulitei”, lei/
Total income projection “Iulita’s roses garden”, RON**

Nr.crt./ No.crt.	Indicatori/ Indicators	Anul/ year 0	Anul/ year 1	Anul/ year 2	Anul/ year 3	Anul/ year 4	Anul/ year 5
1.	Venituri totale/ Total income	5.300	83.920	133.300	194.800	224.000	257.000

Sursa: elaborat de autori / Source: elaborated by authors

**Figura 1. Proiecția veniturilor totale pentru proiectul „Grădina de trandafiri a Iulitei”, lei
Figure 1. Total income projection for the project “Iulita’s roses garden”, RON**

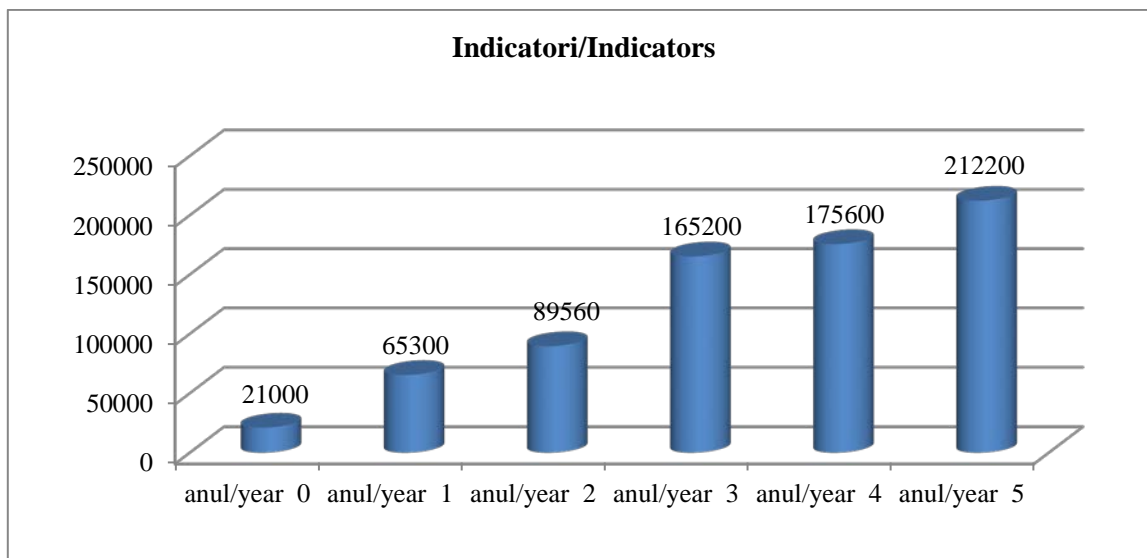
Sursa: elaborată de autori/ Source: elaborated by authors

Tabelul 2/ Table 2

**Proiecția cheltuielilor totale și a cheltuielilor cu impozite și taxe, lei /
Projection of total expenses and expenses with taxes and fees, RON**

Nr.crt./ No.crt.	Indicatori/ Indicators	Anul/ year 0	Anul/ year 1	Anul/ year 2	Anul/ year 3	Anul/ year 4	Anul/ year 5
1.	Cheltuieli totale din care/ Total expenditure, out of which:	21.000	65.300	89.560	165.200	175.600	212.200

Sursa: elaborat de autori/ Source: elaborated by authors

**Figura 2. Proiecția cheltuielilor totale și a cheltuielilor cu impozite și taxe pentru proiectul „Grădina de trandafiri a Iulitei”, lei/
Figure 2. Projection of total expenses and expenses with taxes and fees “Iulita’s roses garden”, RON**

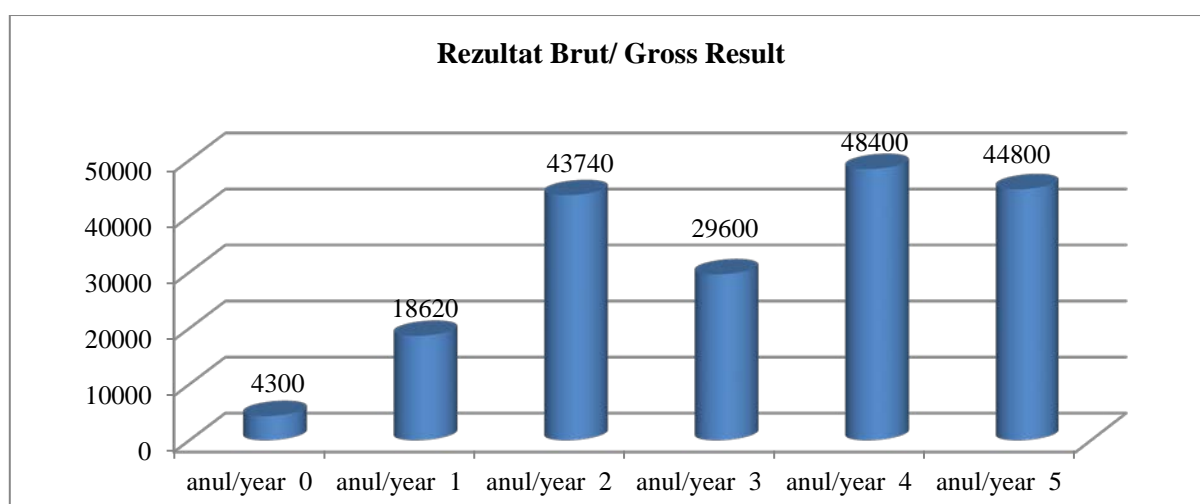
Sursa: elaborată de autori / Source: elaborated by authors

Tabelul 3/ Table 3

**Proiecția rezultatelor brute pentru proiectul „Grădina de trandafiri a Iulitei”, lei/
Projection of gross results “Iulita’s roses garden”, RON**

Nr.crt./ No.crt.	Indicatori/ Indicators	Anul/ year 0	Anul/ year 1	Anul/ year 2	Anul/ year 3	Anul/ year 4	Anul/ year 5
1.	REZULTAT BRUT/ GROSS RESULT	4.300	18.620	43.740	29.600	48.400	44.800

Sursa: elaborat de autori/ Source: elaborated by authors

**Figura 3. Proiecția rezultatelor brute pentru proiectul „Grădina de trandafiri a Iulitei”/
Figure 3. Projection of gross results “Iulita’s roses garden”**

Sursa: elaborată de autori / Source: elaborated by authors

Tabelul 4/ Table 4

Proiecția numărului de personal pentru proiectul „Grădina de trandafiri a Iulitei”, lei /
 Projection of the number of staff at project level “Iulita’s roses garden”, RON

Nr.crt./ No.crt.	Indicatori/ Indicators	Anul/ year 0	Anul/ year 1	Anul/ year 2	Anul/ year 3	Anul/ year 4	Anul/ year 5
1.	Numărul de personal/ Number of staff	2	4	4	4	4	4

Sursa: elaborat de autori / Source: elaborated by authors

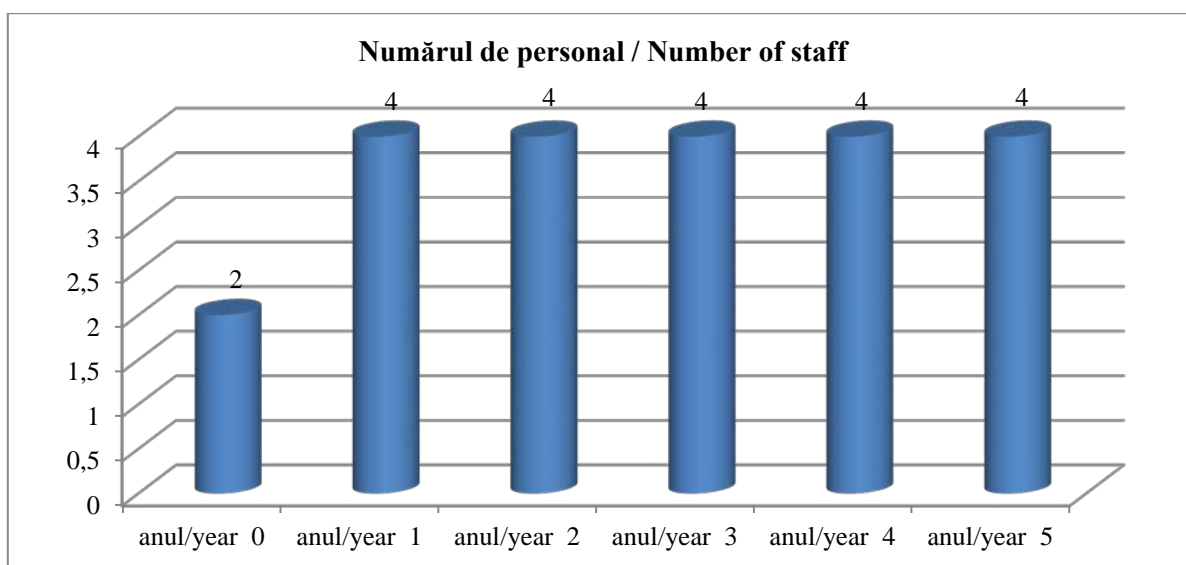

Figura 4. Proiecția numărului de personal pentru proiectul „Grădina de trandafiri a Iulitei”, lei /
 Figure 4. Projection of the number of personnel at project level “Iulita’s roses garden”, RON

Sursa: elaborată de autori/ Source: elaborated by authors

Nivelul dobânzilor active (nd_a), practicate de către bănci pentru creditele acordate clienților, este influențat de următorii factori:

- rata medie a dobânzilor pasive (rmd_p);
- prima de risc (p_r);
- riscul evoluției dobânzii (re_d);
- evoluția inflației (e_i).

Teoria globală a dobânzii, prezentată matematic de A. Kelley, se concretizează în următoarea formulă de calcul:

$$nd_a = rmd_p + p_r + re_d + e_i$$

II. Aspecte referitoare la fundamentarea sumei aferente creditului solicitat pentru proiectul „Grădina de trandafiri a Iulitei”

2.1. Aspecte cu privire la destinația și justificarea sumelor contractate ca și credit

As regards the level of active lending (nd_a) practiced by banks for credits offered to customers, it is influenced by the following factors:

- average rate of passive interest (rmd_p);
- risk premium (p_r);
- interest rate risk (re_d);
- evolution of inflation (e_i).

The A. Kelley’s global mathematical interest theory is concretized in the following formula:

$$nd_a = rmd_p + p_r + re_d + e_i$$

II. Issues related to substantiating the amount of the requested credit for the “Iulita’s roses garden” project

2.1. Aspects regarding the destination and justification of the amounts contracted as credit

Tabelul 5/ Table 5

Dotările exploatației în anul 0 din cofinanțarea proiectului „Grădina de trandafiri a Iulitei” / Estate of the holding in year 0 of the co-financing of the project “Iulita’s roses garden”

Clădirile și amenajările pentru producția agricolă/ Buildings and facilities for agricultural production		Unitatea de măsură/ Unit of measurement	Suprafața/ Surface	Valoarea în lei / Value in RON	Sursele atrase/ Attracted sources
1.	Seră/ greenhouse	1	1500 mp	18.000	Cumpărare/ purchase
2.	Seră/ greenhouse	1	1500 mp	18.000	Cumpărare/ purchase
3.	Teren / ground	1	0,50 ha	12.000	Cumpărare/ purchase
4.	TOTAL/ TOTAL:	2	3000 mp	48.000	Cumpărare/ purchase

Sursa: elaborat de autori / Source: elaborated by authors

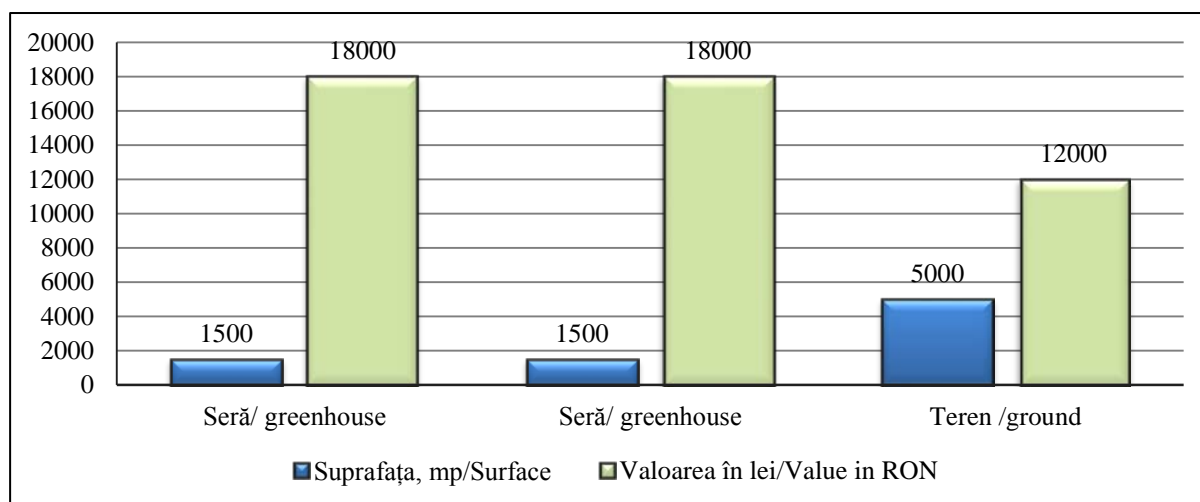

Figura 5. Dotările exploatației în anul 0 din cofinanțarea proiectului „Grădina de trandafiri a Iulitei”

Figure 5. Estate of the holding in year 0 of the co-financing of the project “Iulita’s roses garden”

Sursa: elaborată de autori / Source: elaborated by authors

2.2. Aspecte cu privire la garanții

Aspectele ce țin de situația terenurilor rezultă din documentele de proprietate, contractul de arendă și planul de afaceri al solicitantului, din care au fost extrase:

- situația suprafeței agricole în folosință aflată în proprietatea potențialului beneficiar de proiect (ha);
- suprafața agricolă în folosință și dobândită de potențialul beneficiar de proiect prin arendă, (ha) se prezintă potrivit tabelului de mai jos, astfel:

2.2. Guarantee issues

Aspects related to the situation of the land result from the ownership documents, the lease agreement and the business plan of the applicant, from which we have extracted:

- the situation of the agricultural area in use owned by the potential beneficiary (ha);
- the agricultural area in use and acquired by the potential project beneficiary by lease (ha) is presented according to the table below, as follows:

Tabelul 6/ Table 6

Situația terenurilor agricole deținute în prima fază (ANUL 0) pentru proiectul
 „Grădina de trandafiri a Iulitei”/
 Situation of agricultural land held in the first phase (YEAR 0)
 for the “Iulita’s roses garden project”

Nr.crt./ No.crt.	Tipul terenului/ The type of land	Suprafața agricolă totală (în ha)/ Total agricultural area (ha)	
		Suprafața agricolă în folosință aflată în proprietatea potențialului beneficiar de proiect (ha)/ The agricultural area in use owned by the potential beneficiary (ha)	Suprafața agricolă în folosință și dobândită de potențialul beneficiar de proiect prin arendă (ha)/ The agricultural area in use and acquired by the potential project beneficiary by lease (ha)
1.	Teren arabil/ Arable land	2,00	2,00
2.	Teren de tip fâneată/ Grassland	0,50	-
3.	TOTAL/TOTAL	2,50	2,00
TOTAL suprafața agricolă/ TOTAL agricultural area		4,50	

Sursa: elaborat de autori / Source: developed by authors

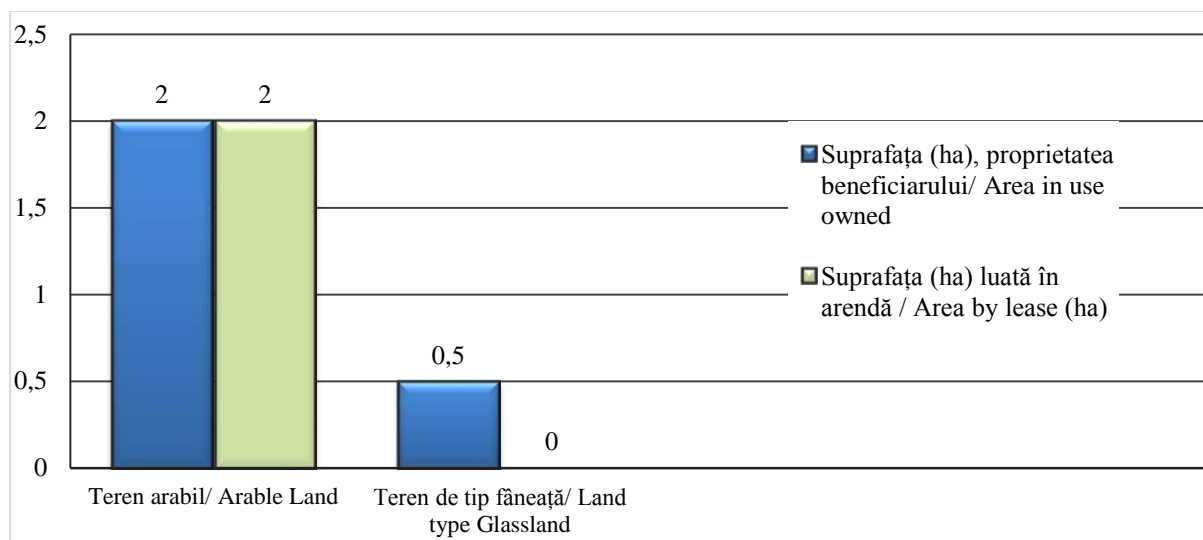

Figura 6. Situația terenurilor agricole deținute în prima fază (ANUL 0) pentru proiectul
 „Grădina de trandafiri a Iulitei”/

Figure 6. Situation of agricultural land held in the first phase (YEAR 0)
 for the “Iulita’s roses garden” project

Sursa: elaborată de autori/ Source: elaborated by authors

Potrivit tabelului 6, potențialul beneficiar de proiect deține, în anul 0, următoarele categorii de terenuri:

1. Teren arabil în suprafață totală de 4 ha;
2. Teren de tip fâneată în suprafață totală de 0,5 ha.

According to table 6, the potential project beneficiary holds the following categories of land in year 0:

1. Arable land with a total area of 4 ha;
2. Grassland with a total area of 0.5 ha.

Este de menționat că 2,5 ha de teren sunt proprietatea potențialului beneficiar și 2 ha sunt dobândite prin arendare de la o persoană fizică, potrivit contractului de arendă încheiat cu acesta.

2.3. Eșalonarea sumei aprobate a creditului de nevoi personale pentru proiectul „Grădina de trandafiri a Iulitei”

Suma solicitată de către potențialul client al băncii este de 48.000 lei.

Dobânda: 4,76%. Comision lunar de administrare credit: 0,04%.

One should note that 2,5 ha of land represent the property of the potential beneficiary and 2 ha are acquired by lease from a natural person according to the lease agreement concluded with him.

2.3. Reschedule of the approved credit amount for the “Iulita’s roses garden” project

The amount requested by the potential client of the bank: 48.000 RON

Interest: 4,76%. Monthly credit management fee: 0,04%

Tabelul 7/ Table 7

Graficul de rambursare al creditului pentru proiectul: „Grădina de trandafiri a Iulitei” / Credit repayment schedule for the “Iulita’s roses garden” project

Perioada (an calendaristic)/ Period (calendar year)	Soldul/ Balance	Rata credit/ Credit rate	Rata dobândă/ Interest rate	Comisionul/ Fee	Total/ Total
Inițial / Incipient	47289	711	190	18.92	919.92
După 1 an/ After 1 year	39285	742	159	15.71	916.71
După al 2 an/ After 2 year	30147	778	123	12.06	913.06
După al 3 an/ After 3 year	20562	816	85	8.22	909.22
După al 4 an/ After 4 year	10511	856	45	4.20	905.2
După al 5 an/ After 5 year	0	870	3	0	873
Total:		48000	6032	588.89	54620.89

Sursa: Normă bancară specifică băncii finanțatoare [5]/

Source: Banking rate specific to the lending bank [5]

Notă: Creditul se acordă numai în valuta națională/

Note: Credit is provided only in national currency

Cercetarea noastră a fost orientată în vederea obținerii surselor de finanțare pentru proiectul „Grădina de trandafiri a Iulitei”, respectiv găsirea unor oportunități pentru atragerea de surse de natura credite bancare pentru partea de cofinanțare a proiectului. Fiind vorba de un start-up, de o societate comercială nou-înființată potrivit reglementărilor legale în acest scop, deține doar un capital social subscris și vărsat de 200 lei, fapt care generează probleme în ceea ce privește partea sa de contribuție la proiect. Problemele identificate nu sunt doar la nivel de microîntreprindere. Probleme se ridică atât la nivel de banca finanțatoare, cât și la nivel de proiect, fapt pentru care am procedat la gruparea acestora pe trei categorii.

Studiul nostru s-a soldat cu următoarele rezultate și concluzii:

Our research was oriented to obtain the funding sources for the project “Iulita’s Garden of Roses”, respectively to find opportunities for attracting sources of nature bank loans for the co-financing part of the project. Being a start-up, a newly established trading company according to the legal regulations for this purpose, it has only a subscribed and paid up share capital of 200 lei, which creates problems regarding its share of contribution to the project. The problems identified are not just at the micro enterprise level. Problems arise both at the level of the financing bank and at the project level, which is why we proceeded to group them into three categories.

Our study resulted to the following results and conclusions:

I. Pentru societățile comerciale de tip micro-întreprinderi

Microîntreprinderile se confruntă cu o serie de probleme în ceea ce privește obținerea de surse de finanțare atrase, motiv pentru care apreciem că ar fi necesară satisfacerea următoarelor aspecte:

- cunoașterea oportunităților de finanțare pentru proiecte cu destinația pentru microîntreprinderi;
- acțiuni de prospectare a pieței bancare;
- atragerea de parteneri străini;
- informarea prin programe de asistență financiară a microîntreprinderilor;
- accesul pe piața creditelor;
- obținerea de scrisori de confort și de garanție bancară în condiții mai rapide și mai ieftine;
- simplificarea procedurii de obținere a scrisorilor de confort și condiții mai rapide și mai ieftine;
- consultanță financiară;
- pregătire în domeniu;
- angajarea absolvenților;
- politici și măsuri concrete în vederea dinamizării și orientării microîntreprinderilor pentru atragerea de fonduri;
- promovarea produselor de creditare cu destinație pentru proiecte;
- acordarea de credite preferențiale pentru microîntreprinderile care accesează fonduri și creează noi locuri de muncă;
- planificare strategică;
- planificare operațională;
- management eficient;
- orientarea spre consumatori;
- cunoașterea nevoilor clienților și orientarea din această perspectivă spre inovare. În acest sens, succesul inovației depinde de reacția consumatorilor față de produsul nou-apărut [2], în cazul nostru, creditul bancar.

II. Pentru proiectul „Grădina de trandafiri a Iulitei”:

- imposibilitatea luării în garanție a terenurilor deținute de către microîntreprindere;
- imposibilitatea luării în garanție a investițiilor viitoare;
- dobânzi mari;
- lipsa acordării unei perioade de grație de un an pentru ratele creditului.

I. For companies of micro-enterprises type

Micro-enterprises face a series of problems in obtaining financing sources, which is why we believe that the following aspects would be needed:

- knowing the funding opportunities for projects for micro-enterprises;
- bank market prospecting activities;
- attracting foreign partners;
- information through micro-enterprise financial support programs;
- access to the credit market;
- obtaining letters of convenience and bank guarantee in quicker and cheaper terms;
- simplifying the procedure for obtaining letters of convenience and faster and cheaper conditions;
- financial consultancy;
- training in the field;
- hiring graduates;
- concrete measures and policies for mobilizing and targeting micro-enterprises to raise funds;
- promotion of credit products intended for projects;
- granting preferential credits to micro-enterprises that access funds and create new job places;
- strategic planning;
- operational planning;
- efficient management;
- consumer orientation;
- knowledge of customer needs and orientation from this perspective towards innovation. In this respect, the success of innovation depends on the consumer's reaction to the new product [2], in our case the bank credit.

II. For “Iulita’s roses garden” project:

- impossibility of guaranteeing the lands owned by the micro-enterprise;
- impossibility of guaranteeing future investments;
- high interest rates;
- lack of granting a grace period of one year for credit rates.

III. Pentru finanțatori, respectiv pentru bănci:

În activitatea de creditare, băncile trebuie să aibă în vedere următoarele aspecte:

- respectarea cu strictețe a principiilor specifice creditării, pentru ca activitatea de creditare să decurgă normal și să implice cât mai puține riscuri;
- performanțele sistemelor proprii de evidență ale băncii;
- detalierea cât mai largă a informațiilor despre clienți;
- accentul plasat pe cunoașterea clientului;
- încadrarea clientului în categorii de risc ale băncii;
- planul de afaceri al solicitantului;
- bugetul proiectului;
- suma solicitată;
- studiul de prefizabilitate;
- studiul de fezabilitate;
- aspectele ce țin de managementul și administrarea afacerii clientului;
- aspectele privind managementul proiectului;
- nivelul garanțiilor pe care le deține clientul;
- posibilitatea restituirii creditului, precum și a comisioanelor și asigurărilor cerute de către bancă;
- proiecția veniturilor totale pentru perioada de acordare a creditului;
- proiecția cheltuielilor totale pentru perioada de acordare a creditului;
- proiecția profitului brut pentru perioada de acordare a creditului;
- proiecția numărului de personal pentru perioada de acordare a creditului;
- destinația creditului bancar;
- situația reală a garanțiilor mobiliare;
- urmărirea îndeplinirii de către client a tuturor obligațiilor asumate prin contractul de credit;
- urmărirea îndeplinirii de către client a tuturor obligațiilor asumate prin contractul de gaj sau ipotecă;
- verificarea situației reale a garanțiilor ipotecare.

În cazul nostru, firma fiind nouă, fără un istoric, fără elemente patrimoniale, a putut prezenta băncilor doar planul de afaceri al solicitantului:

- proiecția veniturilor totale pentru următorii cinci ani;

III. For financiers, respectively banks:

In crediting activity, banks should consider the following aspects:

- strict adherence to credit-specific principles, so that credit activity to take place in a normal path and involve as few risks as possible;
- performance of the bank's own records systems;
- the widest possible detailing of customer information;
- emphasis on customer knowledge;
- placing the client in risk categories of the bank;
- the applicant's business plan;
- project's budget;
- the requested amount;
- pre-feasibility study;
- feasibility study;
- aspects related to customer management and leadership;
- aspects of project management;
- the level of collateral held by the client;
- the possibility of repaying the credit, as well as commissions and insurance required by the bank;
- projection of the total income for the period of credit granting;
- projection of total expenses for the period of credit granting;
- projection of gross profit for the period of credit granting;
- projection of the number of staff for the period of credit granting;
- destination of bank credit;
- the real situation of the securities;
- tracking the client's fulfillment of all the obligations assumed under the credit contract;
- tracking the client's fulfillment of all the obligations assumed under the pledge or mortgage contract;
- verifying the real situation of mortgage collateral.

In our case, the company being new, without a history, without patrimonial elements, it could present to the banks only the business plan of the applicant:

- projection of total revenues for the next five years;

- proiecția cheltuielilor totale pentru următorii cinci ani;
- și a cheltuielilor cu impozite și taxe pentru următorii cinci ani;
- proiecția rezultatelor brute pentru următorii cinci ani;
- proiecția numărului de personal pentru următorii cinci ani la nivel de proiect.

Ca urmare, banca se află în imposibilitate de a efectua procedura de bonitate a clientului.

La acestea, se mai adaugă:

- lipsa garanțiilor mobiliare;
- lipsa garanțiilor ipotecare;

Soluția finală, pentru care am optat la gama oportunităților de creditare bancară, a fost creditul de nevoi personale. Suma solicitată este de 48.000 lei. Suma a fost solicitată de către administratorul societății comerciale în nume propriu, ca și persoană fizică, sumă cu care a creditat microîntreprinderea.

Această variantă s-a obținut cu cheltuieli mai mici, respectiv cu o dobândă de 4,76%/an și comision lunar de administrare credit: 0,04%.

- projection of the total expenses for the next five years;
- and expenses with taxes and fees for the next five years;
- projection of the gross results for the next five years;
- projection of the staff number for the next five years at project level.

As a result, the bank is unable to carry out the client's credit procedure.

To these are added:

- lack of securities;
- lack of mortgage guarantees;

The final solution for which we opted for the range of bank lending opportunities was the credit of personal needs. The requested amount is RON 48,000. The amount was requested by the administrator of the trading company in his own name, as well as a natural person, amount with which he credited the micro-enterprise.

This variant was obtained with lower expenses, respectively with an interest of 4.76%/ year and monthly credit administration fee: 0.04%.

Bibliografie/ Bibliography:

1. Dictionar-financiar-bancar. [Accesat 29.03.2019]. Disponibil: <https://www.creditfix.ro/dictionar-financiar-bancar>
2. Credit. [Accesat 29.03.2019]. Disponibil: <https://dexonline.net/definitie-credit>
3. Legea privind activitatea bancară: nr. 33 din 29.03.1991. In: Monitorul Oficial. 1991, nr. 70. [Accesat 29.03.2019]. Disponibil: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act_text?id=8063
4. Ordonanța de urgență privind instituțiile de credit și adecvarea capitalului: nr. 99 din 06.12.2006. [Accesat 29.03.2019]. Disponibil: https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/ro_geo_99.2006.pdf
5. Norme interne bancare privind acordarea de credite. [Accesat 29.03.2019]. Disponibil: <https://www.bnr.ro/apage.aspx?pid=404&actId=21833>

366.22:330.101.5(100+498)

TEORII CONTEMPORANE PRIVIND IMPOZITELE ȘI IMPU- NEREA FORMULATE ÎN FISCA- LITATEA INTERNAȚIONALĂ ȘI ÎN ROMÂNIA *

Prof.univ. dr. Luigi POPESCU,
Universitatea din Pitești, România
popesculuigi.p@gmail.com
Conf.univ. dr. Larisa MISTREAN, ASEM
mistrean_larisa@yahoo.com
Prof.univ. dr. Magdalena RĂDULESCU,
Universitatea din Pitești, România
youmagdar@yahoo.com

Am putea remarca faptul că toate teoriile ce țin de impozite și taxe vor să justifice necesitatea acestora, atât pentru stat, cât și pentru contribuabili, ascunzând că, în realitate, ele sunt mai favorabile statului decât contribuabililor. Prin formularea teoriilor respective, organele de conducere se străduiesc să justifice mărimea impunerii și presiunii fiscale, doresc să demonstreze o anumită echitate fiscală orizontală și verticală, care, de cele mai multe ori, nu există în practică.

Aceste teorii fiscale au încercat să argumenteze, mai mult sau mai puțin științific, creșterea presiunii fiscale prin instituirea de noi impozite și taxe sau prin creșterea mărimii impozitelor existente, făcând o tentativă de motivare a calității impozitelor ca instrument de reglare a economiei, în sensul că acestea trebuiau să mențină inflația din anumite perioade la un anumit nivel, au căutat să sublinieze necesitatea redistribuirii veniturilor și averilor de la contribuabili la stat.

Cunoaștem, în acest sens, de fapt, că, întotdeauna, statul, prin partidele aflate la putere, își protejează interesele și, în special, ocrotește anumite categorii de contribuabili, care îi sunt fideli.

Cuvinte-cheie: sarcină fiscală, politică fiscală, repercusiunea impozitelor, progresivitatea impunerii, repartitie prin fiscalitate, principii fiscale.

JEL: H21, H22, H30, H71.

366.22:330.101.5(100+498)

CONTEMPORARY THEORIES ON TAX AND TAXATION FORMULATED IN INTERNATIONAL TAXATION AND IN ROMANIA *

Professor PhD Luigi POPESCU,
University of Pitesti, Romania
popesculuigi.p@gmail.com
Assoc. Prof. PhD Larisa MISTREAN, ASEM
mistrean_larisa@yahoo.com
Professor PhD Magdalena RADULESCU,
University of Pitesti, Romania
youmagdar@yahoo.com

We could note the fact that all the theories related to taxes tend to justify their need, both for the state and for the taxpayers, hiding the fact that they are more favourable to the state than to the taxpayers. Having formulated these theories, the authorities strive to justify the extent of taxation and fiscal pressure; they want to demonstrate a certain horizontal and vertical fiscal equity, which in reality, most of the time, does not exist in practice.

These fiscal theories have tried to prove, more or less scientifically, the increase of fiscal pressure by imposing new taxes and fees or by increasing the size of existing taxes, they have tried to motivate the quality of taxes as an instrument for regulating the economy, in the sense that they had to maintain inflation for certain periods at a certain level, they have sought to emphasize the need to redistribute income and wealth from taxpayers to the state.

It is known, however, that the state, by means of its ruling parties, protects its interests and, in particular, protects certain categories of taxpayers, who are loyal to it.

Keywords: tax burden, fiscal policy, tax refunds, tax progressivity, tax breakdown, tax principles.

JEL: H21, H22, H30, H71.

* Lucrarea a fost prezentată în cadrul Conferinței Științifico-Practice Internaționale „Controlul intern în cadrul instituțiilor financiare în contextul noului cadru de reglementare și al provocărilor tehnologice”, 22-23 martie 2019/ The paper was presented at the International Scientific and Practical Conference “Internal Control in Financial Institutions in the Context of the new Regulatory Framework and Technology Challenges”, 22-23 March 2019.

Introducere

Impozitele și taxele sunt considerate instrumente financiare cu caracter istoric, a căror apariție se află în conexiune cu existența statului și banilor. În decursul timpului, fiecare stat aflat la putere, prin intermediul teoriei economice, a formulat încercări prin care să definească și să justifice impozitele și taxele. Aceasta a contribuit la prezentarea impozitului ca element al bunăstării, securității și justiției sociale, prin intermediul cărora statul asigură funcționarea societății, protejându-și cetățenii.

Metode aplicate

La realizarea studiului, s-a recurs la următoarele metode: analiza datelor și informațiilor dintr-o serie de cărți și materiale de specialitate din domeniul fiscalității și finanțelor, comparația între doctrinele fiscale ale școlilor economice de pe plan internațional și din România și deducția, formulând concluzii în baza studiului realizat.

Rezultate și discuții

Ideii și doctrine formulate de economiștii clasici și moderni, referitoare la impozite, pe plan internațional

Economiștii străini contemporani s-au străduit să justifice creșterea volumului și numărului impozitelor, procesul de transferare a sarcinii fiscale către contribuabili. Alvin Hansen susține că „... impozitele sunt prețuri stabilite prin constrângere, pentru serviciile guvernamentale” [1, p.182]. În lucrarea „Teoria monetară și politica fiscală”, precum și în lucrarea „Politica fiscală și ciclul industrial”, el susține că scăderea impozitelor și a cheltuielilor de stat poate determina o sporire a venitului național. Hansen este împotriva sistemului progresiv de impozitare, recomandând micșorarea lor, în special a celor pe profit, arătând că astfel ar fi favorizată creșterea investițiilor particulare. Acesta tratează efectele impozitării demonstrând că, în perioadele de declin economic, atunci când încasările din impozite descresc, efectul constituie o creștere a cheltuielilor de stat pentru șomaj și asigurări sociale și subliniază faptul că, în faza de refacere a economiei de după criză, volumul impozitelor crește mai repede decât „produsul național global”.

În concepția lui A. Hansen, politica fiscală ar trebui să urmărească folosirea deplină a forței de muncă și anumitor proprietăți sociale, să reglementeze problemele sectorului particular, încât resursele și capitalurile să fie complet folosite. Cotele de impozit, periodic, trebuie ridicate

Introduction

Taxes and fees are considered to be historical financial instruments whose occurrence is in connection with the existence of the state and money. Over time each state in power, through economic theory, has formulated attempts to define and justify taxes and duties. This has contributed to the presentation of the tax as an element of welfare, security and social justice through which the state ensures the functioning of the society by protecting its citizens.

Applied methods

In carrying out the study, the following methods were used: analysis of data and information from a series of books and specialized materials in the field of taxation and finance, comparison between the tax doctrines of the international and Romanian economic schools and the deduction making conclusions based on the study achieved.

Results and discussions

International ideas and doctrines formulated by classical and modern economists, regarding taxes.

Contemporary foreign economists have tried to justify the increase in the volume and number of taxes, the process of transferring the tax burden to taxpayers. Alvin Hansen argues that “... taxes are constrained prices for government services” [1, p.182]. In the paper “Monetary Theory and Fiscal Policy” as well as in the paper “Fiscal Policy and the Industrial Cycle”, he argues that lowering taxes and state spending can lead to an increase in national income. Hansen is against the progressive system of taxes, recommending their reduction in particular of those on profit, showing that it would increase the private investments. He treats the effects of taxation by showing that in periods of economic decline, when tax revenues decrease, the effect is an increase in state expenditures for unemployment and social insurance. He stresses that in the recovery phase of the post-crisis economy, the volume of taxes is growing faster than the “global national product”.

According to A. Hansen fiscal policy should aim to fully utilize labour and certain social properties, to regulate the problems of the particular sector, so that resources and capital are fully utilized. Tax rates should be raised periodically by the state in order to prevent inflation and be lowered so as to ensure full use of the

de stat, încât să preîntâmpine inflația și să fie coborâte, într-atât, încât să asigure folosirea deplină a forței de muncă. Aceste cote trebuie adaptate permanent, încât să corespundă ofertei particularilor și statului pentru mărfurile produse și serviciile prestate de aceștia. Autorul susmenționat dezvăluie efectul pe care îl are creșterea impozitelor în reducerea puterii de cumpărare a cetățenilor, tendința acestora de a nu se mai înclina spre economii, ci de a consuma suplimentar bunuri și servicii. Acesta a considerat reducerea impozitelor, prin efectul ei de ușurare a poverii fiscale, un motiv de a pune capăt stagnării economice, un motiv de a accelera investițiile private datorită unor cereri de consum sporite.

Fritz Karl Mann susținea că „cetățenii capătă, prin impozite, dreptul de a pretinde, pentru suma totală a impozitelor plătite, la un bun cumulativ, din partea societății, format dintr-o complexitate extrem de variată și multiplă de servicii publice. Dar cetățeanul care plătește impozite nu beneficiază, în mod efectiv, de toate serviciile publice, pe care le prestează statul, ci este liber să beneficieze de cele care-i convin în funcție de obiceiurile, capriciile și fanteziile sale” [2, p.60]. Prin această teorie, el este un continuator al ideilor anterioare, al plății impozitelor contra serviciu. El susținea că cetățenii nu beneficiază de orice serviciu din partea statului capitalist, că ar putea să selecționeze serviciile publice în funcție de poziția fiecărui individ în sistemul de producție capitalist (dacă este capitalist, va alege servicii publice, dacă este muncitor va suporta cheltuieli antrenate de serviciile de care se bucură clasa aflată la putere), prin aceasta justificând faptul că muncitorii suportă impozite mai mari decât capitaliștii și nu au posibilitatea transferării acestor obligații.

Henry Laufenburger emite teoria conform căreia „statul capitalist asigură bunăstarea generală, aceasta datorită faptului că sarcinile fiscale ating și depășesc o treime din venitul național”, motiv pentru care afirmă că „statul aduce servicii în schimbul impozitelor percepute” [3, p.88]. Maurice Duverger s-a pronunțat împotriva sistemului de impozite apăsător, deoarece împiedică dezvoltarea întreprinderilor moderne, rentabile și eficiente, favorizând și protejând întreprinderile vechi, arhaice, perimate. Critică protecția vamală prin impozite, întrucât aceasta înlătură concurența străină. El susține că a vinde mai puțin, dar cu prețuri mai mari, este idealul unui sistem economic primitiv, depășit, respins

labour force. These quotas must be permanently adapted to correspond to the offer of individuals and the state for goods and services provided by them. This author shows the effect of the increase of taxes in reducing the purchasing power of citizens, their tendency not to lean towards economies but to consume additional goods and services. He considered the reduction of taxes, by its effect of alleviating the fiscal burden, a reason to put an end to the economic stagnation, a reason to accelerate private investments due to increased consumer demands.

Fritz Karl Mann argues that “citizens get through taxes the right to claim for the total amount of taxes paid, a cumulative good from the society consisting of an extremely varied and multiple complexities of public services. But the citizen, who pays taxes, does not benefit effectively from all the public services provided by the state, but it is free to benefit from those that suit him according to his habits, whims and fantasies” [2, p.60]. By this theory he is a continuator of previous ideas, of payment of taxes against service. He argues that citizens do not benefit from any service from the capitalist state, that they could select public services according to the position of each individual in the capitalist production system (if he is a capitalist he will choose public services, if he is a worker he will bear the expenses incurred by the services of which the power class enjoys), by justifying the fact that the workers bear taxes higher than the capitalists and do not have the possibility to transfer these obligations.

Henry Laufenburger emits the theory that “the capitalist state ensures the general welfare, due to the fact that the tax burdens reach and exceed one third of the national income”, which is why it states that “the state brings services in exchange for the taxes” [3, p.88]. Maurice Duverger has ruled against the heavy tax system because it hinders the development of modern, cost-effective and efficient enterprises, favouring and protecting old, archaic, outdated businesses. It criticizes customs protection through taxes because it eliminates foreign competition. He argues that to sell less, but at higher prices, is the ideal of a primitive economic system, outdated, rejected by modern economies. Regarding the distribution of tax burden on individuals, it is concluded that “the richest citizens benefit from greater indirect benefits than the poor” [4, p.69].

de economiile moderne. Privitor la repartitia sarcinilor fiscale pe indivizi, acesta ajunge la concluzia ca „cetatenii cei mai bogati profita de avantaje indirecte mai mari decat cei saraci” [4, p.69]. In aceasta opinie, insa, el se contrazice afirmand ca „impozitele in sarcina capitalistilor sunt exagerat de mari, micșorand apetitul pentru noi investitii de capital si largirea productiei” [4, p.88]. Duverger lanseaza teza, conform careia parghia impozitelor este necesara pentru accelerarea concentrării și centralizării capitalului.

Alain Barrère a încercat să explice noțiunea de presiune fiscală, care, în opinia sa, arată o exploatare suplimentară, o sarcină suportată din venit. El afirmă că, de la noțiunea de presiune fiscală, se poate ajunge ușor la măsura presiunii acesteia, iar de aici la măsura variațiilor și limitelor sale, la efectele reale ale fiscalității asupra veniturilor individuale. În acest sens, el a lansat și calculat un efect al presiunii fiscale, ca instrument de fundamentare a produsului social, ci nu a venitului național, relevând că ultimul indicator creează o impresie falsă, mai ridicată decât produsul social. Barrère tratează și teorii ce țin de efecte ale parafiscalității, dar nu arată care au fost suportatorii acestor impozite. În opinia sa, dacă se raportează sarcina fiscală la mărimea produsului național, din care se suportă aceasta, rezultă efectul apăsării, al sacrificiului fiscal. Presiunea fiscală, susține el, devine cu atât mai greu de suportat cu cât venitul național este mai redus, sarcina fiscală ridicată corespunde unui volum intens de satisfacere a nevoilor publice.

Raportat la impozitele de consumație (asupra consumului), economistul francez arată că repercusiunea acestora duce la inegalizări accentuate, pe care le explică datorită structurii producției, puternic concentrate, care ar aduce venituri importante și care stabilește, cu titlu de impozit, un produs fiscal, după capacitatea contributivă a fiecăruia. Barrère afirmă că atunci când veniturile individuale sunt ridicate în totalul veniturilor populației, se justifică aplicarea unor impozite mari, că persoanele ce dețin aceeași categorie de venituri pot fi impuse în baza aceluiași regim de impunere (justiție fiscală). După părerea sa, „veniturile ridicate sunt proporțional mai greu lovite de impozite decât veniturile mici, iar veniturile ridicate sunt, în general, venituri ale capitalului”. În concepția sa, „veniturile din muncă ar fi favorizate la impunere” [5, p.81], ceea ce ar concluziona că statul îi avantajează pe muncitori și lovește în capitaliști. Similară acestei

According to this opinion, however, he contradicts that “the taxes on capitalists are exaggeratedly high, reducing the appetite for new capital investments and expanding production” [4, p.88]. He launches the thesis that the leverage of taxes is necessary to accelerate the concentration and centralization of capital.

Alain Barrère tried to explain the notion of fiscal pressure, which in his opinion shows an additional exploitation, a burden borne by the income. He states that from the notion of fiscal pressure, one can easily reach the measure of its pressure, and from here to the measure of its variations and limits, to the real effects of taxation on individual incomes. In this sense, he launched and calculated an effect of fiscal pressure, as a tool for substantiating the social product and not the national income, showing that the last indicator gives a false impression, higher than the social product. Barrère also treats theories related to the parafiscal effects, but does not show who the supporters of these taxes are. In his opinion, if the fiscal burden is related to the size of the national product from which it is borne, results the effect of the pressure, of the fiscal sacrifice. Fiscal pressure, he argues, becomes more difficult to bear as the lower the national income; the higher fiscal burden corresponds to an intense volume of public needs.

Related to consumption taxes, it shows that their repercussion leads to accentuated inequalities, which they explain due to the highly concentrated production structure, which would bring significant incomes and which establishes a tax product by tax, according to the contributory capacity of each. Barrère states that when the individual incomes are high in the total income of the population, it is justified to apply high taxes, that people who have the same category of income can be taxed under the same tax regime (fiscal justice). In his opinion “high incomes are proportionally harder to hit than small incomes, and high incomes are generally capital incomes. In his view, labour incomes would be favoured to tax” [5, p.81], which would conclude that the state benefits the workers and strikes into capitalists. Similar to this theory is the thesis that “excessive taxes negatively influence the economy, undermining the initiative and the incentive of entrepreneurs, impeding the growth of production, that excessive taxes on capitalists are harmful and lack them of the proper reward and

teorii este și teza conform căreia, „impozitele excesive influențează negativ economia, subminând inițiativa și stimulul întreprinzătorilor, împiedicând creșterea producției, că impozitele excesive asupra capitaliștilor sunt dăunătoare și îi lipsesc pe aceștia de recompensa cuvenită, profitul și capitalul, recompensă ce rezultă din abținerea de a consuma” [6, p.15]. Astfel de impozite dăunează, datorită faptului că duc la o nivelare a situației materiale, sunt ineficace din punct de vedere financiar.

Kurt Schmidt, în lucrarea „Progresivitatea impunerii” (1960), se pronunță contra impozitelor progresive, și arată că acestea inhibă formarea capitalurilor private, iar „Capitalurile, înființarea de noi întreprinderi și dezvoltarea celor existente sunt afectate de impozitele mari” [7, p.75], de aici apărând necesitatea reducerii sarcinii fiscale, precum și scutirea de impozit a profiturilor întreprinderii. Golul creat în mobilizarea veniturilor la bugetul de stat ar urma să fie acoperit de la populație, căreia impozitele nu îi afectează interesele. În plus, el lansează, în mod voit eronat, problema poverii fiscale, afirmând că impozitul constituie o amendă percepută de la capitaliști pentru abținerea lor de la consumul profitului și al capitalului, afirmație ce nu reprezintă decât o altă exprimare a „teoriei abstenenței”, criticată de Marx. În completarea argumentației sale, susține că impozitele mari, aplicate capitaliștilor, „păcătuiesc” prin egalizarea situației lor economice, lucru pe care îl critică, patronatul fiind doar o „mică parte” a populației, chemată să contribuie la resursele financiare ale statului, restul trebuind să revină maselor largi. El adaugă, referindu-se la rolul impozitelor în evoluția societății: „renunțarea la impunerea progresivă este soluția ideală, care ar putea să împiedice transformarea orânduirii capitaliste, ducând la o socializare a acesteia” [7, p.77]. În cazul practicării unei impunerii progresive și a unor cheltuieli publice pentru investiții, ce cresc în proporție egală cu impozitele, atunci se va schimba raportul dintre investițiile particulare și cele publice în favoarea acestora din urmă, stare ce va dezvolta sectorul public, va socializa economia (lucru considerat periculos).

H. M. Groves este un alt economist burghez contemporan, care, pronunțându-se asupra impunerii și impozitelor, asupra efectelor impozitelor asupra producției, declară că: „în condiții egale, cea mai bună sursă fiscală este aceea ce se amestecă cel mai puțin în producerea privată a

profit” [6, p.15]. Such taxes are harmful due to the fact that they lead to a levelling of the material situation, they are financially ineffective.

Kurt Schmidt, in his work “Progressive taxation” (1960), ruled against progressive taxes, showing that they inhibit the formation of private capital. “The capitals, he says, the setting up of new enterprises and the development of existing ones are affected by high taxes” [7, p.75], hence the need to reduce the tax burden and to exempt the profits of the tax enterprises. The gap created in mobilizing the revenues to the state would be covered by the population, whose taxes do not affect their interests. In addition, he deliberately mistakenly launches the problem of fiscal burden, saying that the tax constitutes a fine levied by capitalists for their abstention from the consumption of profit and capital, a claim that represents only another expression of the “abstinence theory” criticized by Marx. In addition to his argument, he claims that the high taxes applied to capitalists, they are wrong by equating their economic situation, which he criticizes, the employer being only a “small part” of the population, called to contribute to the financial resources of the state, the rest having to return to the wide masses. He adds referring to the role of taxes in the evolution of society: “renouncing progressive taxation is the ideal solution that could prevent the transformation of the capitalist order leading to its socialization” [7, p.77]. In case of practicing a progressive taxation and of public expenses for investments that increase in equal proportion to taxes, then the ratio between private and public investments in favour of the latter will change, a state that will develop the public sector, socialize the economy (thing considered dangerous).

H. M. Groves, is another contemporary bourgeois economist who, pronouncing on taxation and taxes, on the effects of taxes on production, states that: “under equal conditions, the best fiscal source is the one that mixes least in the private production of the assets, the taxation must be elaborated in such a way that the goose that makes golden eggs is not killed” [8, p.17]. He also formulated an entire demonstration regarding the regulation of the economy and the budgetary balance with the help of finance, through taxes like this: the follower of the theory of the balanced budget based on “short economic cycles” declares itself, being against “cyclical,

averii, impunerea trebuie să fie elaborată în așa fel, încât să nu se ucidă găina care face ouă de aur” [8, p.17]. El a formulat, în plus, o întrebare demonstrativă privind reglarea economiei și echilibrului bugetar cu ajutorul finanțelor, prin impozite, astfel: se declară adeptul teoriei bugetului echilibrat, fundamentat pe „cicluri economice scurte”, fiind contra teoriilor „ciclice, compensatorii” (acestea ar recomanda, ca în fazele de declin economic, atunci când cheltuielile private scad, Guvernul să mărească cheltuielile publice și să reducă impozitele, iar în fazele de prosperitate, să procedeze invers, adică să reducă cheltuielile publice și să mărească impozitele).

Din studiul teoriilor ciclice și compensatorii, el trage concluzia că echilibrarea bugetară prin acestea nu este posibilă, deoarece deficitul contractat în faza de depresiune nu poate fi mereu compensat la același nivel, în următoarea fază de prosperitate (excedentele bugetare din acel moment nu pot acoperi mereu „căderea” înregistrată anterior): „echilibrarea, declară el, în condițiile stagnării seculare, nu va fi realizată de veniturile din anii următori” [8, p.18]. Comparativ cu economiștii dinaintea sa, care au apreciat că impozitele plătite de capitaliști sunt apăsătoare, alții au recunoscut că impozitele pe venit, oferă întreprinzătorilor multiple posibilități de transpunere a presiunii fiscale către categorii sociale cu venituri reduse.

În acest sens, Robert Nöll von der Nahmer arată că impozitele pe venit duc tocmai la degrevarea unor cercuri de întreprinzători deosebit de capabile din punct de vedere fiscal și la o grevare suplimentară a unor părți ale populației cu o poziție mai slabă din punct de vedere economic” [9, p.104], acestea, „în forma lor actuală, conțin numeroase încălcări ale principiului uniformității impunerii” [9, p.105]. Consider că aceste teze sunt însă simple constatări, dat fiind faptul că ele se limitează aici, nerecomandând altceva în loc, lăsând lucrurile neschimbate în ceea ce privește intervenționismul statului prin fiscalitate. Reprezentantul opticii intervenționiste a statului în economie, prin impozite, a fost John Maynard Keynes. Referindu-se la influențele impozitelor și ale fiscalității, acesta arată că reducerea impozitelor ar determina o creștere a consumului particularilor, ar conduce la o ușurare a activității întreprinderilor, la creșterea cererilor de bunuri (cerere pornită de la persoanele cu venituri prea mici). În acest caz, afirmația sa se raportează la impozitele ordinare pe

compensatory” theories (they would recommend, as in the phases of economic decline when private spending goes down, the Government increases public spending and reduces taxes, and in the prosperity phases, it does the opposite, reducing public spending and raising taxes).

From the study of the cyclical and compensatory theories he draws the conclusion that the budgetary balancing through them is not possible, because the deficit contracted during the depression phase cannot always be compensated at the same level in the next phase of prosperity (the budgetary surpluses from that moment cannot always cover the “fall” “previously registered): “the balancing, he declares, under the conditions of secular stagnation, will not be achieved by the revenues of the following years” [8, p.18]. Compared with the economists before him, who appreciated that the taxes paid by the capitalists are depressing, others acknowledged that income taxes offer entrepreneurs multiple possibilities of transposing fiscal pressure to low income social categories.

In this regard, Robert Nöll von der Nahmer shows that “income taxes lead precisely to the relief of certain circles of entrepreneurs who are particularly capable of taxation and to an additional burden of some parts of the population with a weaker economically position” [9, p.104], income taxes “in their current form contain numerous violations of the principle of uniformity of taxation” [9, p.105]. However, we believe that these theses are simple findings given that they are limited here, not recommending something else, leaving things unchanged regarding state interventionism through taxation. The representative of the state’s interventionist optics in the tax economy was John Maynard Keynes. Referring to the influences of taxes and taxation, it shows that reducing taxes would lead to an increase in the consumption of individuals, leading to an easing of business activity, to an increase in demand for goods (demand from people with very low incomes). In this case, his assertion is related to ordinary income taxes and exceptional income taxes (not the profit tax resulting from using capital, inheritance taxes and the similar ones). He complements the idea, stating that when fiscal policy is deliberately used as a tool for more equal distribution of income, its maximum effect is that of inclination to consumption (to increase it). He argues that the

venit și la impozitele excepționale pe venituri (nu la impozitul pe profitul rezultat din folosirea capitalurilor, impozitele pe succesiuni și altele similare). El completează ideea, afirmând că, atunci când politica fiscală este folosită deliberat ca un instrument de repartizare mai egală a veniturilor, efectul ei maxim este acela de înclinație spre consum (de creștere a acestuia). Susține că aportul impozitelor directe – pe venit și pe veniturile excepționale, trebuie să fie corelat cu nivelul veniturilor și averilor, altfel se ajunge la evaziune fiscală. Acesta a militat, la vremea sa, pentru introducerea unui impozit de stat consistent, aplicat transferurilor, care să fi fost perceput pentru toate tranzacțiile, pentru a combate speculațiile asupra spiritului întreprinzător. Economistul britanic a arătat oportunitatea vremii sale de aplicare a impozitului asupra inflației, măsură menită să combată acest flagel: „așa cum se poate prevedea o taxă asupra folosirii drumurilor sau un impozit asupra tranzacțiilor comerciale, se poate prevedea și o taxă asupra monedei”. Mărirea acestui impozit urma să fie corelată cu cea a inflației și cu mărirea speculațiilor: „numai o impunere extrem de ridicată ar opri traficul, afacerile, plățile în bani” [10, p.337]. Rolul acestui impozit pe inflație ar fi fost, după autorul propunerii, și acela de a reduce inflația „la jumătate în fiecare an”, de a determina populația să accelereze circulația monetară, „banii să servească publicul de mai mult de o sută de ori într-un an” [10, p.338, 339]. Pentru a înjumătăți cantitatea de bani anual, rezultă, deci, logic, o valoare a impozitelor pe inflație de 50% pe totalul sumelor aflate în circulație anual.

J. M. Keynes a făcut referiri ample în teoria sa și la repartitia prin fiscalitate a averilor și veniturilor între indivizi, caz în care a apreciat pozitiv „impunerea directă a veniturilor cedulare și a succesiunilor, prin care statul exercită o influență diriguitoare asupra înclinației spre consum prin politica fiscală, reducându-se marile ilegalități între avere și venituri” [11, p.391]. Se pronunță, însă, pe această problemă pentru limitarea, la un anumit nivel maxim, a impunerii capitaliștilor, justificarea fiind: „este în interesul muncitorilor să înțeleagă că stabilirea de impozite mari asupra veniturilor capitaliștilor ori titularilor averilor moștenite de aceștia ar putea duce la creșterea șomajului, la un grad de folosire a brațelor de muncă ce va scădea sub cel actual” [11, p.392].

Ulterior, lui J. M. Keynes, i-a succedat, în opinii, William Beveridge, susținător al teoriei

contribution of direct taxes – on income and on exceptional income must be correlated with the level of income and wealth, otherwise tax evasion is reached. He advocated at the time for the introduction of a consistent state tax, applied to transfers, which would have been levied for all transactions, to combat speculation on the entrepreneurial spirit. The British economist pointed to the opportunity of his time to apply the inflation tax, a measure aimed at combating this scourge: “as a tax on road use or a tax on commercial transactions can be foreseen, a tax on the currency can also be provided”. The size of this tax was to be correlated with that of inflation and the size of speculation: “only an extremely high tax would stop traffic, business, and money payments” [10, p.337]. The role of this inflation tax would have been, according to the author of the proposal, and that of reducing inflation “by half every year”, of determining the population to accelerate the monetary circulation, “the money to serve the public more than a hundred times in one year” [10, p.338, 339]. In order to halve the amount of money annually, it therefore logically results in a value of taxes on inflation of 50% on total amounts in circulation annually.

J.M. Keynes made extensive references in his theory and on the distribution by means of taxation of assets and incomes between individuals, in which case he appreciated positively “the direct imposition of transferable incomes and of the successions through which the state exerts a leading influence on the inclination to consumption through fiscal policy, “reducing the great illegality between wealth and income” [11, 391]. But it is pronounced on this issue to limit to a certain maximum level of capitalist taxation, the justification being: “it is in the interest of the workers to understand that the establishment of high taxes on the income of the capitalists or the holders of the assets inherited by them could lead to an increase in unemployment, to a degree of use of work arms that will fall below the current one” [11, p.392].

Later, J. M. Keynes succeeded William Beveridge in his opinions, who was a proponent of the systematic budget deficit theory. His theses promoted a periodic increase of the budgetary expenses over the tax revenues, the purpose being investments. These investments were to increase production, lead to an increase in national income and tax revenues. In turn, the tax revenues were

deficitului bugetar sistematic. Tezele acestuia promovau creștere periodică, în mod voit, a cheltuielilor bugetare peste veniturile fiscale, scopul fiind efectuarea de investiții. Aceste investiții urmau să sporească producția, să conducă la creșterea venitului național și a veniturilor fiscale. La rândul lor, veniturile fiscale erau destinate, iarăși, unor investiții particulare, care să înlocuiască investițiile publice, se reducea șomajul și, odată cu el, cheltuielile bugetare pentru plata indemnizației de șomaj, creșterea veniturilor bugetare, care să susțină economia în perioadele de stagnare. Tot acest lanț închis trebuia respectat „sistematic”. Ulterior, însă, au apărut economiști ce au combătut caracterul „sistematic”, propagând teoria deficitelor temporare.

Continuatori ai lui J. M. Keynes și Beveridge au fost economiștii americani W. J. Schultz și C. L. Hariss, care, studiind impozitele, au afirmat că acestea influențează nivelul activității economice pe mai multe direcții: prin afectarea investițiilor, prin absorbirea puterii de cumpărare (aceasta fiind altfel cheltuită sau economisită), prin afectarea înclinației corelate de a cheltui și economisi, prin afectarea stimulentului de a lucra și de a conduce activitatea economică eficient (spirit gospodăresc). La nivel de individ, gradul ridicat al fiscalității, după părerea lor, urma să aibă un efect negativ (retragerea acestora din activitate), sau un efect stimulator (depunerea unei activități suplimentare pentru a recupera impozitele mari plătite). Pentru întreprinderi, însă, impozitele mari ar fi dăunătoare: „aplicate asupra veniturilor corporațiilor și asupra profiturilor excesive, ele înlătură factorul stimulatoriu pentru o practică chibzuită și prudentă în afaceri” [12, p.264], fapt ce ar descuraja marile capitaluri. Impozitele mari descurajează și investițiile prin reducerea dividendelor, dobânzilor și profiturilor, în plus, ele descurajează economiile.

În contextul enunțurilor despre fiscalitate, despre impozite și impunere, în decursul timpului, au lansat idei valoroase numeroși economiști, doctrinari și politicieni. Fără a revendica pretenția unei respectări strict cronologice a perioadei în care aceștia au activat, voi încerca să redau sintetic, în continuare, exemple asupra acestor personalități și asupra formulării exprimate de aceștia. Astfel, Nicolae Bălcescu a încercat o analiză amplă a sistemului fiscal al vremii sale, evidențiind probleme de reformă fiscală din vremea lui Mavrocordat, aspecte de

destinate din nou pentru investiții particulare, care să înlocuiască investițiile publice, se reducea șomajul și, odată cu el, cheltuielile bugetare pentru plata indemnizației de șomaj, creșterea veniturilor bugetare, care să susțină economia în perioadele de stagnare. Tot acest lanț închis trebuia respectat „sistematic”. Ulterior, însă, au apărut economiști ce au combătut caracterul „sistematic”, propagând teoria deficitelor temporare.

destinate din nou pentru investiții particulare, care să înlocuiască investițiile publice, se reducea șomajul și, odată cu el, cheltuielile bugetare pentru plata indemnizației de șomaj, creșterea veniturilor bugetare, care să susțină economia în perioadele de stagnare. Tot acest lanț închis trebuia respectat „sistematic”. Ulterior, însă, au apărut economiști ce au combătut caracterul „sistematic”, propagând teoria deficitelor temporare.

The followers of J. M. Keynes and Beveridge, were American economists W. J. Schultz and C. L. Hariss, that stated that taxes influence the level of economic activity in several directions: by affecting investments, by absorbing purchasing power (this is otherwise spent or saved), by affecting the correlated inclination to spend and save, by affecting the incentive to work and conduct economic activity efficiently (household spirit). At the individual level, the high degree of taxation, in their opinion, would have a negative effect (withdrawal from their activity), or a stimulating effect (the submission of an additional activity to recover the high taxes paid). For businesses, however, high taxes would be harmful: “applied to corporate revenues and excessive profits, they remove the stimulating factor for a prudent and prudent business practice” [12, p.264], which would discourage large capital. High taxes also discourage investments by reducing dividends, interest and profits, in addition they discourage savings.

In the context of statements about taxation over time, valuable ideas have been launched by numerous economists, doctrinaires and politicians. Without creating the claim of a strictly chronological observance of the period in which they were activated, we will try to summarize, in the following, examples on these personalities and on the formulation expressed by them. Thus, Nicolae Balcescu tried a broad analysis of the tax system of his time, highlighting problems of fiscal reform in Mavrocordat’s time, aspects of fiscal pressure of his time: “the immeasurable size of indebtedness, made by the poorest peasants in Europe” [13, p.257]. By introducing the Organic Regulation he shows that the fiscal burden has tripled, for the population, while the boyars were exempt from all duties to the state. In addition, the harsh criticism of indirect taxes (especially on salt, which he considers “an extra cruelty for the people”) shows the class role of

presiune fiscală ale timpului său: „mărima nemăsurată a dăjdiilor, făcură pe țărani cei mai nenorociți oameni din Europa” [13, p.257]. El arată că, prin introducerea Regulamentului Organic, sarcina fiscală s-a triplat, pentru populație, în timp ce boierii erau scutiți de toate dările către stat. În plus, critică asprimea impozitelor indirecte (în special, asupra sării, pe care le apreciază „o cruzime în plus pentru popor”, demască rolul de clasă al impozitelor feudale și efectul aplicării lor, ce s-a soldat cu căderea feudalismului și a favorizat acumularea primitivă a capitalului în România din trecut. În plus, critică aparatul fiscal și modul lui de organizare: „În țara noastră, administrația și boierii nu sunt decât o ființă cu două fețe și a face procesul administrației înseamnă a face procesul proprietății” [14, p.70], militând pentru schimbări.

Dionisie Fotino, în lucrarea sa „Istoria vechii Dacii, acum a Transilvaniei, Valachiei și Moldovei”, dezaprobă despotismul, pe care îl consideră vinovat de starea economică a României, critică sistemul feudal fiscal (birul pe persoane) bazat pe discriminări, privilegii, abuzuri. Se pronunță pentru reformă democratică fiscală (impozitul pe avere aplicabil tuturor locuitorilor fără excepții). Ion Ionescu de la Brad exprimă ideea de „stat ca reprezentant al tuturor” și vede în impozite plata serviciilor prestate de stat. Critică povara fiscală în condițiile orânduirii feudal-iobage, caracterul inechitabil al reprezentării sarcinilor fiscale pe categorii sociale. Sesizează arbitrarul în perceperea impozitelor vremii, generat de sistemul fiscal feudal bazat pe capitație, cerând desființarea acesteia: nedreptatea asta crudă, de a cere de la sărac cât și de la bogat, face din impozitul pe cap, din capitație, darea cea mai odioasă, ea trebuind să fie înlăturată imediat [15]. Acesta propune un nou sistem fiscal bazat pe principiile:

- „Impozitul să fie răzemat pe principiul egalității, o singură măsură pentru toată lumea;
- Impozitul să fie moderat, adică nu cere decât o mică parte din veniturile cetățenilor;
- Așezarea și strângerea impozitelor să fie organizată în chipul cel mai regulat, simplu și economic” [16, p.169].

Consideră problemele cu privire la impozite drept „cele mai importante din domeniul finanțelor”, a catalogat impozitele timpului ca: „fixe, proporționale, progresive”; „pe capital sau pe venit”; „multiple sau unice”. Ionescu de la

the feudal taxes and the effect of their application, which determined the fall of feudalism and favoured the primitive accumulation of capital. In addition, he criticizes the fiscal apparatus and its way of organizing: “In our country, the administration and the boyars are only a two-faced being and to do the administration process means to do the property process” [14, p.70], advocating for changes.

Dionisie Fotino, in his work “The history of the old Dacia, now of Transylvania, Wallachia and Moldova” disapproves of despotism, which he considers guilty of the economic status of Romania, criticizes the fiscal feudal system (office for persons) based on discrimination, privileges, abuses. It is in favour of democratic fiscal reform (the tax on wealth applicable to all residents without exceptions). Ion Ionescu from Brad, expresses the idea of “state as representative of all” and sees in taxes the payment of the services provided by the state. He criticizes the fiscal burden in the conditions of the feudal arrangement, the inequitable character of the representation of the fiscal tasks by social categories; notices the arbitrariness in collecting the taxes of the time, generated by the feudal fiscal system based on capitation, demanding its abolition: this cruel injustice, to ask from the poor as from the rich, makes the head tax, from capitation, the most odious gift, should be removed immediately” [15]. He proposes a new tax system based on the following principles:

- “The tax should be levied on the principle of equality, a single measure for everyone;
- The tax should be moderate, if it requires only a small part of the income of the citizens;
- The settlement and collection of taxes should be organized in the most regular, simple and economical way” [16, p.169].

He considers the problem of taxes as “the most important in the field of finance”, he categorized the taxes of the time as: “fixed, proportional and progressive”; “on capital or income”; “multiple or unique”. He studied the principle of taxation: “bureau on the head, on the land, on patents, taxes”. He is trying to define direct taxes, as those “to ask for and on behalf of taxpayers as a part of the income they get from it or from land, or from meats, or from the fruit of their agonies” [17, p.486]. He defines correctly, states about indirect taxes: “they were not right from the

Brad a studiat principiul așezării impozitelor: „birul pe cap, pe pământ, pe patente, taxe” încercând să definească impozitele directe, ca fiind acelea ce „se cer de-a dreptul și pe nume de la contribuabili, ca o parte din venitul ce-l capătă sau din pământ, sau din acareturi, sau din rodul agoniselilor lor” [17, p.486]. Acesta le definește corect și afirmă că impozitele indirecte: „nu erau de-a dreptul de la contribuabili, ci pieziș ... îl lovește prin tarife pe hrana sa, în mărfurile ce le cumpără, în tot ce consumă sau din străinătate prin vamă sau din țară prin octroale” [17, p.487]. Critică modul de instituire a impozitelor indirecte: „nedrepte, neegale și care lovesc nu numai producția, dar și comerțul unei țări”. În lucrările sale, savantul român arată pericolul presiunii fiscale, în special, prin impozite indirecte și îl dă exemplu pe Napoleon al III-lea, care compara „strângerea birurilor cu lucrarea soarelui ce soarbe aburii pământului și îi dă înapoi pământului”, cerând o reîmpărțire echitabilă. Napoleon I (Bonaparte) afirma: „dacă nu aș fi pus dările unite, eu n-aș fi acum aici și n-aș fi pierdut Bătălia la Waterloo” [17, p.488]. Ion Ionescu de la Brad mai atrage atenția asupra folosirii impozitelor încasate, ele trebuind, în opinia sa, să fie dirijate spre „treburi productive”, pentru „a învinge sărăcia, activând și organizând lucrul”.

Un alt mare merit al economistului pașoptist român îl constituie reformularea terminologiei fiscale, sens în care el respinge termenii de „birnic” și de „fisc”, care aduc aminte de „ideile de împilare și înrobire”. „În noul regim, oamenii nu trebuie să se mai numere după capete ca vitele, de unde s-a făcut și cuvântul capitație, tot atâta de urât în vorbă, pe cât este și de nedrept omenirii în faptă” [17, p.486]. Acesta a propus aplicarea impozitelor proporționale pe venit datorită echitabilității lor: „un impozit direct foarte mic de la contribuabil dă puțință statului să-și îndeostuleze trebuințele” [17, p.487, 488]. Se pronunță contra impozitelor progresive, care i-ar obliga pe bogați la impozite mai mari decât pe cei săraci și critică privilegiile în materie de impunere.

Ion Ghica este un alt economist ce a analizat problema impozitelor, analiză din care a concluzionat că, în România timpului său, există cel mai mic venit din Europa pe cap de locuitor și, în același timp, cele mai mari impozite. De aceea, el critică presiunea fiscală deosebit de ridicată, în special pentru țărani: „totalul dărilor unui clăcaș, de vom socoti și pe cele județene și pe cele comunale, se suie ... la ceva mai mult de

taxpayers but the market ... it hits him with tariffs on his food, in the goods he buys, in everything he consumes or abroad through customs or in the country through octal” [17, p.487]. He criticizes indirect taxes: “unfair, unequal and affecting not only the production but also the trade of a country”. He shows in his works the danger of fiscal pressure, especially through indirect taxes, and sets an example for Napoleon III, who compares “the gathering of burials with the work of the sun that steams the earth and gives you back to the earth” demanding a fair distribution. Napoleon himself stated: “If he had not put his united duties, I would not have been here now and I would not have lost the battle at Waterloo” [17, p.488]. Ion Ionescu from Brad also draws attention to the use of taxes collected, in his opinion, they should be directed to “productive tasks” in order to “overcome poverty, activating and organizing the work”.

Another great merit of the Romanian economist is the reformulation of fiscal terminology, in which he rejects the terms “contributor” and “fiscal” that remind of “the ideas of stacking and enslaving”. In the new regime, people should no longer count themselves as cattle, hence the word captivity, as ugly in speech as it is unfair to humanity in fact” [17, p.486]. He proposed applying proportional income taxes due to their fairness: “a very low direct tax from the taxpayer gives the state the power to indulge its duties” [17, p.487, 488]. He militates against progressive taxes, which would force the rich to higher taxes than the poor.

Ion Ghica is another economist who analysed the problem of taxes, analysis from which he concluded that in Romania at his time had the lowest income in Europe per capita and at the same time the highest taxes. That is why he criticizes the very high fiscal pressure, especially for the peasants: “the total giving of a bargain to be counted both on the county and on the communal ones amounts to ... more than 32% of the annual income” [18, p.167]. He is also critical in his works on the use of the amounts paid to the taxpayers, these are easily thrown on “futile and harmful expenses”, which he declares: “nothing is more legitimate than to increase the income of our capital, especially for those who would have good use, such as the removal of impurities and molds, the prevention of the causes of disease and the reduction of the mortality rate” [18,

32% din venitul anual” [18, p.167]. Acesta mai critică, în lucrările sale, și modul de folosire al sumelor percepute contribuabililor, acestea fiind aruncate cu ușurință pe „cheltuieli zadarnice și vătămătoare”, fapt pentru care declară: „nimic mai legitim decât a spori veniturile capitalei noastre, mai ales pentru cele care ar avea o întrebuințare bună, precum ar fi stârpirea necurătențiilor și a mocirlelor, împușinarea cauzelor de boală și micșorarea cifrei mortalității” [18, p.189]. Ion Ghica s-a pronunțat contra impozitelor indirecte asupra bunurilor vitale traiului și pentru o impunere suplimentară a obiectelor de lux sau a produselor dăunătoare sănătății. De asemenea, acesta combate modul în care se întocmeau bugetele, cei mai mulți miniștri de Finanțe ai timpului său așezând cifrele bugetului, în așa fel, ca nu cumva să poată cineva cunoaște starea adevărată a tezaurului, motiv pentru care nu se putea stabili o metodă științifică de evaluare a veniturilor sau a cheltuielilor, nu se putea stabili datoria publică: „în loc de a evalua veniturile ceva mai jos decât probabilitățile încasărilor și de a trece cheltuielile în toată mărimea lor, s-a făcut contrariu, s-a trecut cifra veniturilor umflate și când nici așa nu s-a putut combina echilibrarea aparentă, umpleau golul deficitului prin cifre de rămășițe imaginare” [19, p.479].

Economistul român sus-menționat denunță risipirea banilor publici ca un flagel durabil, folosește maxima lui Tacit, care afirma că „tezaurul secăt prin prodigalitate nu se umple decât prin crimă”, arătând că, în perioada analizată în România, el se umplea „cu rănille ce lasă biciul jandarmilor pe spinarea săracului, prin secarea ochilor de iuțeala fumului de băligar” (metode de executare silită ale fîscului vremii). Nu în ultimul rând, el mai critică împrumuturile neproductive la care apelau guvernele „ce nu știau să cumpănească cheltuielile după venituri”, fapt ce „le obliga să vîndă din averea statului domeniului sau să alerge la împrumuturi – mijloace care toate se reduc, dacă băgăm de seamă tot la sporirea impozitelor” [19, p.480], iar „mărimea de impozite sărăcește pe contribuabil” [19, p.481, 482].

Dionisie Pop-Marțian, în analizele sale fiscale, afirmă că impozitul unic pe venit este cel mai bun mod de repartizare dreaptă a impozitelor: „principiul este dreptatea, însă aplicarea lui este o greutate, împărțirea sarcinilor publice este un studiu al împrejurărilor” [20, p.497]. El analizează și impozitele indirecte, sens în care se

p.189]. Ion Ghica ruled against indirect taxes on the living goods and for further imposition of luxury items or products harmful to health. He also fights the way the budgets were being prepared, with most finance ministers of their time setting the budget figures in such a way that someone might not know the true status of the treasury, which is why a scientific method could not be established to evaluate the assessment of revenues or expenses, it was not possible to establish the public debt: “instead of evaluating the income slightly below the probabilities of the receipts and passing the expenses in their full size, the opposite was done, the inflated revenue figure was passed and when not so the apparent balance could not be combined, they filled the deficit gap with imaginary remnants” [19, p.479].

The above mentioned Romanian economist denounces the waste of public money as a sustainable scourge, he uses Tacitus' maxim, which states that “the treasury dried up by prodigality is filled only with crime”, showing that during the period analysed in Romania he was “filled with wounds that leave the whips of the gendarmes on the poor man's back,” by drying out the eyes of the rattlesnake smoke “(forced execution methods of the time whistle). Last but not least, he criticizes the non-productive loans called on by the governments that did not know how to pay the expenses by incomes”, which obliges them to sell state assets or run for loans – that lead to increase taxes” [19, p.480], and “the size of taxes decreases the income of the taxpayer” [19, p.481, 482].

Dionisie Pop Martian, in his fiscal analyses, states that the single tax on income is the best way to distribute taxes correctly: “the principle is justice, but its application is a burden, the division of public tasks is a study of the circumstances” [20, p.497]. He also analyses the indirect taxes, in which he pronounces against the abolition of customs: in no European state is it allowed for customs to be set up for fiscal purposes only but also to protect the indigenous industry. “He argued that the customs tariffs should have a double role – fiscal and protectionist – meaning that he recommends: “to tax more luxurious objects and those articles that we produce; to reduce the tax on objects of strict necessity for the national industry; export of national products to be taxed on a mobile scale,

pronunță contra desființării vămilor: „în nici un stat european nu este admis ca vămile să fie înființate numai în scop fiscal, ci și pentru a proteja industria indigenă”. Susținea că tarifele vamale ar trebui să aibă un dublu rol – fiscal și protecționist – sensul în care recomanda: „să se taxeze mai multe obiecte de lux și acele articole ce noi le producem; să se reducă taxa obiectelor de strictă necesitate pentru industria națională; exportul produselor naționale să se taxeze după o scară mobilă, taxând doar produsele cu care alții ne pot concura” [20, p.291]. Acesta a criticat cererea proprietarilor funciari de a desființa taxele la exportul de grâu din Principatele Unite, arătând că produc un important gol în veniturile statului ce se compensează doar prin majorarea impozitului asupra importului de obiecte sau prin impozite directe ce cad mai cu seamă în sarcina populației: „o manoperă de a rostogoli un impozit indirect de pe capul proprietarilor mari de moșii pe spinarea claselor mai neavute” [21, p.443]. Referitor la impozitele asupra patentelor din comerț, industrie și profesii, el consideră legea despre acestea ca fiind „mai mult o clasificare statistică decât fiscală a acestor impozite” [20, p.449].

Privitor la veniturile statului din monopolul sării, statisticianul și economistul român menționat a criticat ideea concesionării salinelor, care ar fi produs mari pierderi pentru stat, a privit acest monopol ca pe o capitație și o dare nedreaptă „pe care cetățeanul o plătea nu după puterea economică și venit, ci după numărul membrilor”. El a înclinat pentru desființarea acestui impozit: „dare pe cap de om sau pe vită analogă” [20, p.291]. În problematica impunerii, Dionisie Pop-Martian a comis și erori, susținând că impozitele indirecte sunt mai ușoare și facultative: „nu este în interesul dreptății, dar nici în al siguranței publice propunerea unora de a desființa toate impozitele indirecte ce sunt mai ușoare, fiind facultative și le poartă cei mai avuți și a sili pe stat de a lua refugiul la contribuții directe, cari în sistema noastră actuală a impozitelor, cad cu mai mare greutate pe cel sărac, prin urmare mai simțit” [20, p.449]. Bogdan Petriceicu Hasdeu a formulat, la rândul său, o serie de opinii în domeniul financiar, punând accentul pe exploatarea domeniului statului în detrimentul percepției de impozite, arătând că acesta: „aduce bugetului un însemnat contingent anual, a cărui lacună n-am putea-o umple fără a alerga la înmulțirea impozitelor, deja destul de oneroase și așa cum sunt în comparație cu ceea

taxing only the products that others can compete with” [20, p.291]. He criticized the request of landowners to abolish taxes on wheat exports from the United States, pointing out that they produce a significant gap in state revenues that is offset only by increasing the tax on the importation of goods or by direct taxes that fall mainly on the population: “a manoeuvre to roll an indirect tax from the head of the large owners of estates on the back of the poorer classes” [21, p.443]. Regarding taxes on patents in commerce, industry and professions, he considers their law to be “a statistical classification” [20, p.449].

Regarding the state’s income from the salt monopoly, he criticized the idea of concession of salt mines that would have caused great losses for the state, he regarded this monopoly as a capitation and an unfair donation “which the citizen paid not by economic power and income, but by number of members” [20, p.291]. He was inclined to abolish this tax: “giving on the head of man or on similar cattle”. In the issue of taxation Dionisie Pop-Martian made mistakes claiming that indirect taxes are easier and optional: “It is not in the interest of justice but also of public safety the proposal of some to abolish all indirect taxes that are easier, being optional and they carry them the most wealthy and forced the state to take refuge in direct contributions, which in our current system of taxes, fall more heavily on the poor” [20, p.449]. Bogdan Petriceicu Hasdeu, in his turn, formulated a series of opinions in the financial field emphasizing the exploitation of the state domain to the detriment of the collection of taxes, showing that it: “brings to the budget a significant annual quota, whose gap we could not fill without running to the multiplication of taxes, already quite expensive and as compared to the one receiving the taxpayer in return” [22, p.136]. It turns out that he recommended the use of public domain revenues for the economy of state spending, not the call for heavy taxes.

Mihai Eminescu is another writer who expresses economic concerns. In his works “Semibarbaria” and “Tax policy” he launches valuable economic ideas, such as the urge for productive activities, the call for rationality in the economy, the criticism of inefficient and anti-population economic practices (for example: the ruinous character of the taxes included in “agricultural land” “for the peasants with insufficient land, the excessive taxation of his time, the

ce primește contribuabilul în schimb” [22, p.136]. Rezultă că el recomanda folosirea veniturilor domeniului public pentru economia cheltuielilor statului, nu apelul la impozite grele.

Mihai Eminescu este, la rândul său, un alt scriitor ce manifestă preocupări economice. În articolele „Semibarbaria noastră” și „Politica impozitelor”, el lansează idei economice valoroase, cum sunt îndemnul spre activități productive, apelul la raționalitate în economie, critica unor practici economice ineficiente și antipulare (de exemplu: caracterul ruinător al impozitelor cuprinse în „tocmelile agricole” pentru țăranii cu pământ insuficient, fiscalitatea excesivă a timpului său, hipertrofia funcționarismului, înmulțirea intermediarilor și operațiilor speculative, toate acestea având ca efect „lipsa de diversificare a muncii, recăderea omului în barbarie”) [23, p.376]. Alexandru D. Xenopol face următoarele referiri fiscale: „profitând de insuficiența pământului primit de țărani, boierii au elaborat legea „draconică” a tocmelilor agricole, „luând înapoi prin impozite cea ce cedaseră anterior țăranului prin împroprietărire” [24, p.214]. El propune „reducerea prin legea Rossetti a învoierilor de la 5 ani la un an, anularea datoriilor țăranilor către boieri prin crearea unui impozit pentru datorii, reducerea impozitelor personale” [24, p.215]. Acesta este adeptul unui buget echilibrat și critică „umflarea veniturilor fiscale ale statului în proiectul de buget pentru a face să se aprobe un buget mai mare de cheltuieli, fapt ce conduce, ulterior, la o sporire a veniturilor pentru acoperirea deficitului bugetar. Veniturile bugetului provin, mai ales, din impozite asupra populației și trecerea lor peste o anumită limită poate atinge puterile productive ale națiunii” [24, p.215] (atrage atenția asupra presiunii fiscale), criticând și stările de excedent bugetar create prin impozite: „ne temem de starea prea înfloritoare înainte de cea mergătoare decăderii” [25, p.8], sens în care a recomandat prudență în creșterea nivelului fiscalității: „Guvernul este dator a încorda, pe cât se poate fără pericol, puterile impozabile ale țării” [25]. El a militat pentru o politică protecționistă prin taxe vamale (cu rol fiscal), care să „nu mai lase jugul supremației străine să apese pe grumazul țării, să-i sliească puterile și s-o îmbrâncească spre pieire prin inaniție” [26, p.406].

Nicolae Șutu s-a pronunțat, în materie de impunere, pentru practicarea de impozite proporționale profiturilor realizate. În concepția sa,

hypertrophy of the functionalism, the multiplication of the intermediaries and the speculative operations, all of which have the effect" the lack of diversification of the work, the relapse of the man in barbarism)” [23, p.376]. Alexandru D. Xenopol, makes the following fiscal references: “taking advantage of the insufficiency of the land received by peasants, the boyars elaborated the” draconian “law of the agricultural land”, “taking back by taxes what had been ceded before to the peasant by” [24, p.214]. He proposed the cancellation of the peasants' debts to the boyars by creating a tax for debts, the reduction of personal taxes” [24, p.215]. He is a follower of a balanced and critical budget. The budget revenues come mainly from taxes on the population and crossing them over a certain limit can reach the productive powers of the nation” [24, p.215] (draws attention to fiscal pressure). Criticism and states of budget surplus created by taxes: “we are afraid of too flourishing state before the one about the decay” [25, p.8], in which he advised caution in increasing the level of taxation: “The government is obliged to tighten as much as possible the taxable powers of the country” [25]. He advocated for a protectionist policy through customs duties (with fiscal role), which to “not let the yoke of foreign supremacy press upon the country's grumble, to enforce its powers and to bring it to ruin by inanition” [26, 406].

Nicolae Sutu has pronounced in the matter of taxation for the practice of taxes proportional to the realized profits. In its conception, taxpayers had to participate in public spending in relation to the wealth they were using or “commensurate with the income they were enjoying” [27, 498]. He considered the most fair in tax matters, the land tax, but he opposed its application, invoking that other branches produce higher income by placing capital (defending the privileges introduced by the Organic Regulation for the ruling class, privileges of the class to which it belonged).

D. Gh. Creangă was one of the most prolific economic thinkers. In the field of tax revenues, he defined taxes as “those duties that are received from individuals by a public authority (the state), based on its sovereignty. Forced, normed in a unilateral way and size, to cover the expenses of the state, necessary for its purpose” [28, p.503]. He also set out a series of principles that in his conception were to be the basis of

contribuabilii trebuiau să participe la cheltuielile publice în raport cu averea pe care o foloseau sau „proporțional cu veniturile de care se bucurau” [27, p.498]. Acesta a considerat drept cel mai just, în materie fiscală, impozitul funciar, dar s-a opus aplicării sale invocând că alte ramuri produc venit mai mare prin plasarea de capitaluri (apăra privilegiile introduse prin Regulamentul Organic pentru clasa conducătoare, privilegiile ale clasei din care făcea parte).

D. Gh. Creangă a fost unul din cei mai prolifici gânditori economici. În materie de venituri fiscale, definea impozitele ca „acele dări care se percep de la particulari de o autoritate publică (statul), pe baza suveranității sale, în mod forțat, normate în mod și mărime unilaterală, pentru acoperirea cheltuielilor statului, necesare scopului său” [28, p.503]. Acesta a enunțat și o serie de principii care, în concepția sa, trebuiau să stea la baza impozitelor: echitatea impozitelor, generalitatea, proporționalitatea și legitatea. Referindu-se la echitatea impozitelor din timpul său, arată: „la noi, situația este deplorabilă, căci vedem cu durere două popoare din același popor, vedem un popor cu o stare economică relativ formidabilă, care se bucură de binefacerile autorităților și un popor înapoiat, în adevăratul sens al cuvântului, care știe că există autorități mai mult prin faptul că plătește impozite acestora, decât prin faptul că ar simți roade de la acestea” [28, p.504]. În viziunea sa, un bun sistem de impozite era unul ce ținea de dezvoltarea economică, sens în care el atrage atenția asupra „reproductivității” impozitelor, adică, asupra necesității ca orice impozit să genereze o cheltuială ce are ca efect dezvoltarea economiei. S-a pronunțat pentru o progresivitate moderată, chemată nu să niveleze averile, ci să repartizeze cât mai echilibrat sarcinile fiscale. Adept al impozitului pe venit, a criticat teoriile de echivalență a impozitelor, a fost promotor al teoriei organice a impunerii, a dezvoltat aspecte asupra consumului, arătând că ele se apropie de capitație doar prin procedul perceperii.

Nicolae Titulescu a militat, ca gânditor economic și ministru de finanțe, pentru un sistem fiscal de o dreptate socială mai largă. Justifică introducerea contribuțiilor directe în vremea sa, astfel: „un regim în care impozitul cel mai general, birul, este deopotrivă pentru sărac și bogat, un regim în care omul dator plătește statului o dare egală cu cel avut, liber de orice sarcini, un regim în care proprietatea mobilă, sub pretextul

taxes: tax equity, generality, proportionality and legality. Referring to the tax equity of his time, he shows: “the situation is deplorable to us, because we see two different type people from the same society, we see a part with a relatively formidable economic status enjoying the benefits of the authorities and a part in a deplorable state that know that there are authorities more by the fact that it pays taxes to them, than by the fact that it would feel fruit from them” [28, 504]. In his view, a good tax system was one related to economic development, meaning that it draws attention to the “reproducibility” of taxes, that is, to the need for any tax to generate an expense that has the effect of developing the economy. It was in favour of a moderate progressivity, called not to level the assets, but to distribute the fiscal burdens as much as possible. A follower of income tax, he criticized the theories of tax equivalence, he was a promoter of the organic theory of taxation, and he developed aspects on consumption, showing that they approach capitalization only through the process of collection.

Nicolae Titulescu advocated as an economic thinker and finance minister for a wider social justice tax system. He justified the introduction of direct contributions in his time as follows: “a regime in which the most general tax, the bureau, is both for the poor and the rich, a regime in which man owes the state a pay equal to the one he had, free of any tasks, a regime in which the movable property under the pretext of the development of the national economy grows far below our eyes, away from the scissors of the treasury, a regime in which the high incomes of professional work pay nothing, being quieter, renumbered by shares and tokens, completely exempt, when the minimum wage is hit by a tax of 3%, such a tax regime must be abolished by us, if we do not want to be demolished by him”. “The strong ones will use their almighty power to shed the burden of burdens on the weak. I am not afraid, if those awakened to new life will show them that no one is strong today, that to consider yourself strong today means being late in thinking” [29, 237].

Through the reform requested by him, 7 elementary taxes (transfer) related to the 7 categories of income realized during that period were introduced. He also proposed a progressive tax on global taxes to better meet the require-

dezvoltării economiei naționale, crește mult sub ochii noștri, ferită aproape de foarfecele fiscului, un regim în care veniturile mari ale muncii profesionale nu plătesc mai nimic, fiind mai liniștite, renumerate prin tantieme și jetoane, complet exonerate, atunci când cel mai minimal salariu este izbit de un impozit de 3%, un asemenea regim fiscal trebuie dărâmat de noi, dacă nu vrem să fim dărâmați noi de el”. „Cei tari își vor întrebuința atotputernicia ca să zvârle povara birului pe cei slabi . Nu mă tem, dacă cei treziți la viață nouă le vor arăta că azi nimeni nu e tare, că a te considera tare azi înseamnă a fi un întârziat al cugetării” [29, p.237].

Prin reforma cerută de N. Titulescu, s-au introdus 7 impozite elementare (cedulare) aferente celor 7 categorii de venituri realizate în acea perioadă. A mai propus impozit progresiv asupra impozitelor globale, care să răspundă și mai bine cerințelor de echitate fiscală. Dintre cele două categorii de impozite (directe și indirecte) a ales reforma celor directe, denunțând caracterul nejust al celor indirecte în care greul poverii fiscale îl preluau masele. Acesta a cerut introducerea de impozite excepționale: impozitul progresiv pe avere și impozitul pe îmbogățirea de război care trebuiau în ideea sa, „să scoată capitalul din punga bogaților spre a-l pune în punga săracilor” [29, p.237], trebuiau să fie un „mijloc de justificare a avuției funcționarilor publici” (sens în care a împărțit averile pe grupe și subgrupe de impozitare, cele mai prelevate către stat fiind cele din speculă sau corupție „exercițiul scurtat al puterii publice”). În plus, a propus completarea reformei fiscale inițiale prin introducerea impozitelor pe lux și pe cifra de afaceri, motivând: „înțelegem ca fiecare cheltuială, care întrece cu mult ceea ce este considerat indispensabil de majoritatea populației, acei care ar face astfel de cheltuieli, să contribuie în proporție mărită la salvarea finanțelor statului” [29, p.238]. Pentru o raționalizare a impozitării și în materie de lux, a diferențiat și aici problemele astfel: impozitul asupra luxului propriu-zis, impozitul pe cheltuielile somptuoase și impozit pe spectacole.

Datorită nivelului social ridicat, la care se repercutau aceste impozite (în special, asupra claselor la putere), reforma fiscală a lui Titulescu a fost criticată de acestea, ca „regim de supra-fiscalitate prin care se introduceau cele mai mari impozite, care existau în Europa ..., fiscalitate prea mare, care duce la anihilarea simțului de

ments of fiscal equity. Of the two categories of taxes (direct and indirect) he chose the reform of the direct ones, denouncing the unfair nature of the indirect ones in which the burden of fiscal burden was taken over by the masses. He called for the introduction of exceptional taxes: the progressive wealth tax and the war enrichment tax that were supposed to be, “to take the capital out of the rich's purse to put it in the poor's purse” [29, 237], they had to be a “means of justifying the public officials' wealth” (meaning that he divided the assets into groups and sub-groups of taxation, the most levied to the state being those of speculation or corruption “the shortened exercise of public power”). In addition he proposed completing the initial tax reform by introducing taxes on luxury and turnover, motivating: “we understand that each expenditure that far exceeds what is considered indispensable by the majority of the population, those who would make such expenses, contribute to the increased proportion to saving state finances” [29, p.238]. For a rationalization of taxation and luxury, it also differentiated the problems as follows: the tax on the luxury itself, the tax on the sumptuous expenses and the tax on the performances.

Due to the high social level to which these taxes were impacted (especially on the ruling classes), Titulescu's tax reform was criticized by them, as “the super-tax regime introducing the highest taxes that existed in Europe ..., too high taxation that leads to the annihilation of the sense of work and production on the part of individuals ..., leads to fiscal suicide” [29, p.238].

Virgil Madgearu, as finance minister, has made an important contribution to the evolution of taxation in Romania. In his vision, the fiscal system introduced by Titulescu should have been based on the principles: “discrimination of incomes, proposed differentiated treatment in agriculture, trade, industry, the principle of basic exemption (the existence of a non-taxable minimum) and the principle of progressivity (to ensure the idea of tax justice)” [30, p.190]. “The principle of discrimination tends to distinguish only the financial treatment of labour and capital incomes, as well as of mixed incomes from labour and capital” [31, p.253]. It shows that tax evasion is within the reach of the taxpayers in industry and commerce, compared to those in agriculture, which is why it proposes taxation in

muncă și de producție din partea particularilor ..., duce la sinucidere fiscală” [29, 238].

Virgil Madgearu, ca ministru de Finanțe, și-a adus o importantă contribuție la evoluția fiscalității în România. În viziunea sa, sistemul fiscal introdus de Titulescu ar fi trebuit să aibă la bază principiile: „discriminarea veniturilor, a propus tratament diferențiat în agricultură, comerț, industrie, principiul exonerării la bază (existența unuia minim neimpozabil) și principiul progresivității (care să asigure ideea de justiție fiscală)” [30, p.190]. „Principiul discriminării nu tinde la altceva, decât să deosebească tratamentul financiar al veniturilor din muncă și al veniturilor din capital, precum și al veniturilor mixte din muncă și capital” [31, p.253]. Arată că evaziunea fiscală este la îndemâna contribuabililor din industrie și comerț, comparativ cu cei din agricultură, fapt pentru care propune impunerea în raport de izvorul de formare a veniturilor (în agricultură, capitalurile erau mici și aveau randament scăzut). Acesta evidențiază o serie de aspecte greșite de procedură fiscală în agricultură, unde impunerea (stabilirea impozitelor) se făcea din 3 în 3 ani, iar plata anual, indiferent de nivelul producției anuale, sens în care se cere reducerea cotelor de impunere.

Subliniază tratamentul preferențial fiscal, de care se bucura industria și comerțul datorită reducerilor de taxe de transport, taxe vamale pentru importul de materii prime, aplicarea de taxe protecționiste și arată efectul de transmitere a sarcinii fiscale a acestora de către agricultură, unde deveneau împovărătoare. A cerut aplicarea principiului exonerării la bază, reducerea impozitului pe venitul global total și pe codule care compuneau acest venit global, degrevări pentru contribuabili cu familii având mulți copii, diferențieri pentru mediul rural și urban, „plata în raport de puterea contributivă” [30, p.194]. A criticat exonerările de impozite, de care beneficiau veniturile mari, precum și micșorarea cotelor de impozit aplicate veniturilor băncilor din depozite: „scopul unor asemenea reduceri de fațadă a celor mici, ca să facă înlesniri și favoruri extraordinare pentru cei mari, le puteți vedea din simpla comparație a celor două scări de progresivitate, în care cei sătui nu vor să știe de cei flămânzi” [31, p.44]. Pe direcția impozitului progresiv pe avere și a impozitului pe îmbogățirea de război, a cerut constant aplicarea acestora însă a concluzionat către adversarii politici: „nu vă dă mâna, fiindcă lovește în partizanii dumneavoastră”

relation to the source of income formation (in agriculture the capitals were small and had low yields). It shows a number of wrong aspects of the fiscal procedure in agriculture where the taxation (taxing) was done every 3 to 3 years, and the annual payment, regardless of the level of annual production, meaning that the reduction of tax rates is required.

It underlines the preferential tax treatment enjoyed by industry and commerce due to reductions in transport taxes, customs duties for importing raw materials, application of protectionist taxes and shows the effect of transferring their fiscal burden by the agriculture where they became burdensome. He called for the application of the principle of basic exemption, the reduction of the tax on the total global income and on the coupons that made up this global income, deductions for taxpayers with families with many children, differentiations for the rural and urban areas, “payment in relation to the contributory power” [30, p.194]. He criticized the tax exemptions benefited by the high incomes, as well as the reduction of the tax rates applied to the incomes of the banks from the deposits: “the purpose of such facade reductions of the small ones to make facilities and favours extraordinary for the big ones, you can see them from the simple comparison of the two steps of progressivity, in which the wealthy do not want to know about the hungry” [31, p.44]. In the direction of the progressive tax on wealth and the tax on the enrichment of war he constantly asked for their application but concluded to the political opponents “do not give your hand, because it strikes in your partisans” [32, p.269]. He criticized the direct taxes (direct contributions) that generated an excessive fiscal policy: “the system did not fully correspond to our economic structure – high tax rates, defective and incomplete tax procedure, with incomplete tax administration and without social education, have facilitated an evasion of taxes on a large scale and which was only in favour of the banking and industrial capital, in the consolidation of the political positions of the liberal party” [32, p.269], but it was inconsistent in criticism. Its inconsistency with direct taxes also manifested against indirect taxes. On the one hand, he criticized them as one of the causes of stagnation of the consumption of industrial products for the population, but in

[32, p.269]. A adus critici impozitelor directe (contribuțiile directe), care au generat o politică fiscală excesivă: „sistemul n-a corespuns pe deplin structurii noastre economice – cote ridicate de impunere, procedură de impunere defectuoasă și incompletă, cu o administrație fiscală incompletă și fără educație socială, au înlesnit o evaziune de la impozite pe scară întinsă și care a fost numai în favoarea capitalului bancar și industrial, în consolidarea pozițiilor politice ale partidului liberal” [32, p.269], însă a fost inconsecvent în critici. Inconsecvența sa, raportată la de impozitele directe, a manifestat-o și față de cele indirecte. Pe de o parte, le-a criticat, ca fiind una din cauzele stagnării consumului de produse industriale destinate populației, dar pentru asigurarea echilibrului financiar al bugetului preconiza majorarea impozitelor de natura monopolurilor fiscale (la zahar, orez, ceai, cafea).

V. Madgearu s-a pronunțat pentru creșterea fiscalității pe perioade scurte, atunci când era necesar, pentru reducerea cheltuielilor bugetare, contractarea de împrumuturi ca măsuri de echilibrare bugetară, preferabile inflației monetare și neachitării furnizorilor (blocaj financiar). A militat pentru emiterea unei legi specifice de combatere a evaziunii (lucru realizat în anul 1929), motivând: „nu urmărim un fiscalism excesiv, noi urmărim o împărțire mai dreaptă a impozitelor acestei țări între cetățeni, pentru a veni în ajutorul celor deja cuprinși în scopul de a mări veniturile statului” [33, p.44]. Datorită faptului că nu a dat rezultate, ca ministru de Finanțe, a dispus însă mărirea cotelor tuturor impozitelor cu 10% și, ca efect al crizei din anul 1929, a dispus reducerea salariilor și instituirea, pe lângă impozitul ordinar aplicat acestora, a unor impozite excepționale progresive (până la 60% din valoarea salariilor), celebrele „curbe de sacrificiu”. El a conceput reforma finanțelor publice locale din anul 1933, prin care lăsa bugetelor locale 15-30% din sumele încasate ca impozite de stat, a criticat impozitul în supracotă, care lovea veniturile din muncă, a desființat „Direcția taxelor de consumație” din Ministerul Finanțelor Publice și a organizat monopoluri alcoolice și monopoluri petroliere, a militat pentru introducerea de cote adiționale la bugetele locale și pentru descentralizarea acestor bugete (prin practicarea „preluărilor asupra veniturilor statului”, instrument asemănător cotelor defalcate practicate actualmente în politica bugetar fiscală).

order to ensure the financial balance of the budget he envisaged the increase of the taxes of the nature of the fiscal monopolies (on saccharine, rice, tea, coffee).

V. Madgearu was in favour of increasing the taxation for short periods when it was necessary, in order to reduce the budgetary expenses, borrowing as budgetary balancing measures, preferable to monetary inflation and non-payment of suppliers (financial blockage). He advocated for the issuance of a specific law to combat evasion (made in 1929), motivating: “we do not pursue excessive taxation, we pursue a more equitable distribution of the taxes of this country among the citizens, in order to help those in need, and to increase state revenues” [33, p.44]. Due to the fact that he did not give results, as finance minister he ordered the increase of all taxes by 10%, and as a result of the crisis of 1929, he ordered the reduction of wages and the establishment, besides the ordinary tax applied to them, of exceptional progressive taxes (up to 60% of wages), the famous “sacrificial curves”. He conceived the reform of the local public finances from 1933 by which he allowed the local budgets 15-30% of the amounts collected as state taxes, criticized the overcharge tax that hit the incomes from the work, abolished the “Consumer Tax Directorate” of the Ministry of Public Finance and organized alcoholic monopolies and oil monopolies, advocated for the introduction of additional quotas in local budgets and for decentralization of these budgets (by practicing “takeovers on state revenues” instrument similar to the breakdown quotas currently practiced in fiscal budgetary policy).

Conclusions

Regardless of the conceptions formulated by economists, we can say that taxes and duties must first of all correspond to the requirements formulated by the elaboration of the local and central budgets of each state, in the sense that the number and the size of their collection must ensure the volume of tax revenues required of these budgets.

Otherwise, taxes will not ensure the size of the financial resources needed to cover the public expenses provided by budgets. We must, however, say that too many taxes (direct and indirect), applied on a constant volume of taxpayers, will lead to increased fiscal pressure and implicitly tax evasion, because the taxpayers, especially

Concluzii

Indiferent de concepțiile formulate de economiști, putem spune că impozitele și taxele trebuie să corespundă, în primul rând, cerințelor formulate de întocmirea bugetelor locale și centrale ale fiecărui stat, în sensul că numărul și mărimea percepției acestora trebuie să asigure realizarea volumului de venituri fiscale cerute de aceste bugete.

În caz contrar, impozitele nu vor asigura mărimea resurselor financiare necesare pentru acoperirea cheltuielilor publice prevăzute prin bugete. Trebuie, însă, să spunem că un număr prea mare de impozite (directe și indirecte), aplicate pe un volum constant de contribuabili va conduce la creșterea presiunii fiscale și implicite a evaziunii fiscale, deoarece contribuabilii, mai ales în perioada de recesiune, vor suporta mai greu efortul fiscal cerut de către stat.

Considerăm, de asemenea, că, în aceste perioade de recesiune, este mai important decât creșterea numărului de impozite și taxe, sau decât creșterea mărimii sarcinii fiscale, creșterea gradului de colectare a acestora de către aparatul fiscal (se cunoaște din experiența țărilor din UE că acest grad de colectare este insuficient realizat în toate statele, fie ca deficiență a modului de aplicare a impozitelor instituite, fie ca deficiență de încasare a acestora de către organele fiscale).

Cea mai importantă concluzie, pe care o putem formula, este că fiecare stat trebuie să își asigure resursele fiscale prin impozite și taxe directe și indirecte, la care contribuabilii să consimtă plata cu civism fiscal. Însă, pentru aceasta, sarcinile fiscale trebuie să fie proporționale cu veniturile și averea realizate de către contribuabili, încât aceștia să nu conteste sarcina fiscală a altor plătitori și să asigure echitatea fiscală orizontală și verticală a plătitorilor din sistemul fiscal.

Un stat modern trebuie să își asigure veniturile fiscale cu largul concurs al contribuabililor, fără a-i determina pe aceștia să migreze spre alte teritorii fiscale din UE, unde fiscalitatea este mai relaxată, deoarece, prin acest fenomen, va pierde resurse fiscale și va întări sistemele fiscale din țările spre care migrează contribuabilii săi.

during the recession, will endure harder the fiscal requirements required by the state.

We also consider that in these periods of recession it is more important than increasing the number of taxes and duties, or increasing the size of the tax burden, increasing the degree of their collection by the fiscal apparatus (it is known from the experience of UE countries that this collection rate is insufficient achieved in all states, either as a deficiency of the way of applying the imposed taxes, or as a deficiency of collecting them by the tax authorities).

The most important conclusion we can make is that each state must provide its fiscal resources through direct and indirect taxes and fees, in which the taxpayers consent to the payment with fiscal civility. But for this, the tax burdens must be proportionate to the income and wealth made by the taxpayers, so that they do not challenge the tax burden of other payers and ensures the horizontal and vertical tax equity of the tax payers.

A modern state must ensure its tax revenues with the broad help of taxpayers, without causing them to migrate to other tax territories in the EU, where taxation is more relaxed because, by this phenomenon, it will lose tax resources and strengthen the tax systems in the countries to which its taxpayers migrate.

Bibliografie/ Bibliography:

1. HANSEN A. *Fiscal Policy and Business Cycles*. New York, 1941, p. 182.
2. MANN F.K. *Finanztheorie und Finanzsoziologie*, Gotingen. 1951, p. 60.

3. LAUFENBURGER Henry. *Histoire de l'impôt, Press Universitaires de France*. Paris, 1959, p. 88.
4. DUVERGER M. *Finances Publiques*. Paris, 1963, p. 69,88.
5. BARRÈRE Alain. *Politique Financière*. Paris, 1959, p. 81.
6. CIMMEL H. *Taxes and Economic Incentives*. Washington, 1950, p.15.
7. SCHMIDT Kurt. *Die Steuerprogression*. Basel, 1960, p. 75,77.
8. GROVES Harold M. *Financing, Gouvernement*. Sixth edition, 1964, p. 17,18.
9. NOLL Robert von der Nahmer. *Lehrbuch der Finanzwiserchaft*. Band II. Spezielle Steuerlehre, 1964, p. 104,105.
10. KEYNES J.M. *Teoria generală a folosirii mâinii de lucru, a dobânzii și a banilor*. București: Editura Științifică, p. 337-339.
11. KEYNES J.M. *Theorie générale de l'emploi, de l'interet et de la monnaie*. Paris, 1963, p. 391-392.
12. SHULTZ W.J. și HARISS C.L. *American Public Finance*. New York, 1954, p. 264.
13. BĂLCESCU Nicolae. *Opere*, vol. I, Editura Academiei, RPR, 1953, p. 257.
14. BĂLCESCU Nicolae. *Chestiunea economică a principatelor dunărene*; citat după C.I. Gulian, lucrarea Gîndirea social-politică a lui N. Bălcescu, E.S.P.L.P., București, 1954, p. 70.
15. IONESCU DE LA BRAD Ion. *Capitația*, Articol în „Țăranul română”, anul II, nr.8, nr.6, 1861.
16. *Texte din literatură economică în România, sec. XXI*, Editura Academiei, 1973, p.169.
17. IONESCU DE LA BRAD Ion. *Tratat de finanțe*, partea I, conf. univ. dr. I. Burduja, Iași, 1971, p. 486-488.
18. GHICA Ion. *Opere*, vol. II, E.S.P.L.P., 1927, p. 189, 167.
19. GHICA Ion, în lucrarea „Curs de finanțe, autor conf. univ. dr. I. Burduja, Iași, 1971, p. 479-482.
20. POP-MARȚIAN Dionisie. *Curs de finanțe*, autor conf. univ. dr. I. Burduja, Iași, 1971, p. 497, 291, 449.
21. POP-MARȚIAN Dionisie. *Opere economice*, Editura Științifică, Buc., 1961, p. 443.
22. PETRICEICU-HASDEU Bogdan, Editura Academiei Române, Buc., 1943, p. 136.
23. EMINESCU M. *Opera Politică*, vol. II, Editura Cugetarea, Georgescu Delafros, Buc., 1941, p. 376.
24. Doctrina economică a lui A.D. Xenopol. Teză de doctorat, Vasile Ioța, Buc., 1968, p. 214-215.
25. XENOPOL A.D. *Situația financiară a țării sub Guvernul liberal în 1887*, p. 8.
26. XENOPOL A.D. *Chestiuni economice. Rapoartele consulilor români*. Românul, 6 mai 1883, p. 406.
27. Viața și opera economistului Nicolae Șuțu., Buc.: Editura Academiei Române, 1941, p. 498.
28. CREANGĂ D.Gh. *Curs de finanțe*, autor conf. univ. dr. I. Burduja, Iași, 1971, p. 503, 504.
29. TITULESCU Nicolae. *Discursuri*. Buc.: Editura Științifică, 1967, p. 237-238.
30. MADGEARU V. *Drumul echilibrului financiar. Probleme actuale ale economiei românești*. Atelierele „Adevărul, S.A., Buc., 1935, p. 190, 194.
31. MADGEARU V. *Dezbaterile adunării deputaților*, moțiunea din 20 mai 1921, p. 253, 441.
32. MADGEARU V. *Contribuțiile directe și desființarea impozitului global*. Buc., 1933, p. 269.
33. MADGEARU V. *Realitatea finanțelor publice românești*. București: Editura Economistul, 1937, capitolul Situația Financiară și Bugetul, p. 44.

336.71.078.3:347.734(478)

PRINCIPIILE ORGANIZĂRII FUNȚIEI DE CONFORMITATE ÎN ÎNSTITUȚIILE FINANCIARE BĂNCARE*

*Drd. Daniela DERMENGI, ASEM
danieladermengi@gmail.com*

Acest articol abordează principiile formulate de Comitetul de la Basel privind organizarea și rolul funcției de conformitate în cadrul instituțiilor financiare bancare. De asemenea, sunt analizate prevederile legislației financiare naționale și maniera în care propunerile Comitetului de la Basel au fost reflectate în cadrul regulator local. Conformarea la standardele Basel III constituie principala provocare pentru sistemul bancar autohton, iar principalele acte normative de punere în aplicare a standardelor denotă că Banca Națională a Moldovei a preluat toate principiile propuse de Comitet cu privire la conformitate. Unele prevederi ale actelor legislative emise de BNM sunt chiar o relatare mot-à-mot a principiilor Basel.

***Cuvinte-cheie:** Basel III, control intern, funcție de conformitate, cadru legislativ, administrare a riscurilor.*

JEL: E58.

Introducere

Criza financiară mondială din anul 2008, urmată ulterior de criza datoriilor suverane din Uniunea Europeană din anul 2012, au scos în evidență slăbiciunile sectorului financiar, implicit a sistemului bancar. Aceasta a impus regândirea cadrului internațional de reglementare și supraveghere a sectorului bancar, în vederea consolidării capacităților de gestiune a riscurilor bancare și a crizelor financiare. Astfel, la nivel internațional, observăm o întărire a reglementărilor și o implicare mai puternică a autorităților de supraveghere. În această ordine de idei, obiectivul noului Acord Basel III îl constituie perfecționarea managementului riscurilor, vizând

336.71.078.3:347.734(478)

COMPLIANCE FUNCTION PRINCIPLES IN THE FINANCIAL BANKING INSTITUTIONS*

*PhD candidate Daniela DERMENGI, ASEM
danieladermengi@gmail.com*

This article refers to the principles formulated by the Basel Committee on the organization and role of the compliance function within banking financial institutions. Also, the provisions of the national financial legislation and the manner in which the proposals of the Basel Committee were reflected in the local regulatory framework are analysed. The compliance with the Basel III standards is the main challenge for the national banking system, and the main normative acts for implementing the standards show that the National Bank of Moldova has adopted all the principles imposed by the Basel Committee, regarding the compliance function. Some provisions of the legislative acts issued by the NBM are even a word-by-word account of the Basel principles.

***Keywords:** Basel III, internal control, compliance function, legislative framework, risk management*

JEL: E58.

Introduction

The global financial crisis of 2008, followed by the sovereign debt crisis in the European Union in 2012, highlighted the weaknesses of the financial sector, implicitly of the banking system. This forced the rethinking of the international regulatory and supervisory framework of the banking sector, in order to strengthen the bank's capabilities to manage the banking risks and the financial crises. Thus, we see, at international level, a strengthening of the regulations and a stronger involvement of the supervisory authorities. In this sense, the new Basel III Agreement aims to improve risk management, targeting both micro-prudential measures (individual risks of

* Lucrarea a fost prezentată în cadrul Conferinței Științifico-Practice Internaționale „Controlul intern în cadrul instituțiilor financiare în contextul noului cadru de reglementare și al provocărilor tehnologice”, 22-23 martie 2019/ The paper was presented at the International Scientific and Practical Conference “Internal Control in Financial Institutions in the Context of the new Regulatory Framework and Technology Challenges”, 22-23 March 2019.

deopotrivă măsuri microprudențiale (riscurile individuale ale băncilor) și macroprudențiale (ansamblul sistemului bancar) [1, p.58].

Potrivit noului cadru de reglementare, soliditatea practicilor manageriale este demonstrată de: existența unui personal competent, a unor politici adecvate, a unui program de audit propriu și control intern corespunzător mărimii și complexității instituției, abilității în administrarea riscurilor, precum și existenței unui sistem informațional eficient [2, p.16].

Ralierea la cerințele reglementărilor Uniunii Europene impune sistemul bancar din Republica Moldova să depună eforturi susținute în vederea reducerii riscurilor de neconformitate și să preia bunele practici de gestionare a riscurilor bancare. În vederea implementării standardelor impuse de Basel III, Banca Națională a Moldovei (BNM) a emis o nouă lege bancară – Legea privind activitatea băncilor, care a intrat în vigoare din 01.01.2018. Noua lege bancară reprezintă o transpunere a legislației europene, care impune o viziune mai extinsă asupra riscurilor, principii stricte privind cadrul de administrare a activității bancare, mai multă prudență și noi instrumente de intervenție din partea băncii centrale. Astfel, potrivit Legii privind activitatea bancară, fiecare bancă trebuie să dispună de un cadru de administrare a activității riguros conceput, care să includă o structură organizatorică clară, cu linii de responsabilitate bine definite, procese eficiente de identificare, administrare, monitorizare și raportare a riscurilor existente și potențiale, un proces de evaluare a adecvării capitalului la riscuri și a adecvării lichidității și, nu în cele din urmă, mecanisme adecvate de control intern [3, art. 38 alin.(1)].

Cadrul de administrare a activității trebuie să fie cuprinzător și adaptat la natura, amploarea și complexitatea riscurilor inerente modelului de afaceri și activităților desfășurate de bancă. Mecanismele de control intern trebuie să asigure cel puțin organizarea funcțiilor de administrare a riscurilor, de asigurare a conformității și de audit intern [3, art. 38 alin. (2)]. Aceste funcții trebuie să fie independente, independența acestora fiind asigurată prin subordonare și raportare directă la Consiliul Băncii.

banks) and macro-prudential measures (banking system as a whole) [1, p.58].

According to the new regulatory framework, the soundness of managerial practices is demonstrated by: the existence of competent personnel, adequate policies, an own audit program and an internal control adequate to the size and complexity of the institution, the ability to manage risks, as well as the existence of an efficient information system [2, p.16].

The compliance to the requirements of European Union regulations requires the banking system of the Republic of Moldova to make efforts to reduce the risks of non-compliance and to take over the good practices of managing the banking risks. In order to implement the standards imposed by Basel III, the National Bank of Moldova (NBM) has made a new banking law – the Law on the activity of banks, which has come into force since 2018. The new banking law is a transposition of the European legislation, which imposes a broader view on risks, strict principles regarding the framework for managing the banking activity, more prudence and new intervention tools from the central bank. Thus, according to the Law on the activity of banks, “each bank shall have a solid clear-cut governance framework that includes a clear organizational structure with well-defined, transparent and consistent lines of responsibility, effective procedures for identifying, managing, monitoring and reporting the risks to which the bank is or may be exposed (crisis simulation scenarios), the operational risk capital adequacy assessment procedure, a liquidity adequacy assessment procedure, adequate internal control mechanisms, including rigorous administrative and accounting procedures, remuneration policies and practices that promote and are consistent with sound and effective risk management [3, art.38 par. (1)].

The governance framework, the procedures and mechanisms provided for in paragraph (1) shall be comprehensive and tailored to the nature, scale, and complexity of the risks inherent in the business model and the activities carried out by the bank. Internal control mechanisms shall ensure at least the implementation of risk management, compliance and internal audit functions [3, art.38 par. (2)]. These functions must be indepen-

Funcția de conformitate este considerată a fi partea centrală a cadrului de administrare intern al băncii și are rolul de a asigura faptul că banca activează în conformitate cu legislația financiară și nu numai. Nu e suficient ca politicile și procedurile interne ale băncii să fie în conformitate, ci să fie capabile de administrarea eficientă a riscurilor. În plus, fiecare persoană din cadrul băncii trebuie să fie pe deplin conștientă de responsabilitățile sale în legătură cu asigurarea conformității. Responsabilitatea administrării riscurilor de conformitate nu se limitează la nivelul specialiștilor în domeniul riscurilor sau al funcțiilor/ subdiviziunilor de conformitate.

În continuare, articolul analizează funcția de conformitate, din perspectiva cerințelor impuse de noile reglementări ale Băncii Naționale a Moldovei. Concomitent, se vor urmări principiile de bază stabilite de Basel III pentru organizarea funcției de conformitate în bănci.

Metode aplicate

Articolul tratează o temă de cercetare cu aspecte teoretice și legislative privind funcția de conformitate și riscul de conformitate în cadrul instituțiilor financiare bancare.

Astfel, cercetarea teoretică va cuprinde detalierea, pe de o parte, a actelor legislative ale Republicii Moldova – Legea privind activitatea băncilor (LAB) și Regulamentul privind cadrul de administrare a activității băncilor (în continuare – Regulamentul) – și, pe de altă parte, a Acordului Basel III. Pentru analiza reglementărilor cu caracter național și internațional, s-a recurs la metoda de cercetare comparativă. Analiza și interpretarea informațiilor obținute vor fi prezentate sub formă de text sau de tabel.

Rezultate și discuții

Comitetul de la Basel a stabilit zece principii de bază pentru organizarea funcției de conformitate și administrarea eficientă a riscului de conformitate în cadrul instituțiilor financiare bancare. Primele patru principii se referă la responsabilitățile organelor de conducere de a asigura și gestiona funcția de conformitate, precum și relațiile de raportare. Următoarele șase principii detaliază definiția de „funcție de conformitate permanentă și eficientă” din principiul 4.

dent, their independence being ensured by subordination and direct reporting to the Bank Council.

The compliance function is considered to be the central part of the bank's internal management framework and has the role of ensuring that the bank operates in accordance with the financial legislation and not only. The bank's internal policies and procedures are not sufficient to be in compliance, but they have to be capable to manage the risks efficiently. Moreover, each person within the bank must be fully aware of their responsibilities regarding ensuring compliance. The responsibility for managing compliance risks is not only compliance function's responsibility.

The article analyses the compliance function, from the perspective of the requirements imposed by the new regulations of the National Bank of Moldova. In parallel, the basic principles established by Basel III for organizing the compliance function in banks will be followed.

Applied methods

The article has a research theme with theoretical and legislative aspects regarding compliance function and compliance risk within banking financial institutions.

Thus, the theoretical research will describe, on the one hand, the requirements of legislative acts of the Republic of Moldova – the Law on the activity of banks (LAB) and the Regulation on banking activity management framework (hereinafter – the Regulation) – and, on the other hand, the principles of the Basel III Agreement. For the analysis of national and international regulations, it is used the comparative research method. The analysis and interpretation of the information obtained will be presented in text or tabular form.

Results and discussions

The Basel Committee has established ten basic principles for organization of the compliance function and managing the compliance risk within the banking financial institutions efficiently. The first four principles refer to the responsibilities of the governing bodies to ensure and manage the compliance function, as well as the reporting relationships. The following six principles detail the definition of “permanent and efficient compliance function” mentioned in 4th principle.

Tabelul 1/ Table 1

**Formularea principiilor Comitetului de la Basel în prevederile actelor BNM/
The formulation of Basel Committee Principles in the legislation issued by NBM**

Cerințele Comitetului de la Basel/ Basel Committee requirements	Prevederile actelor normative emise de BNM/ Provisions of legislation issued by NBM
Principiul 1. Monitorizarea procesului de administrare a riscului de conformitate de Consiliu/ Principle 1. Overseeing the management of the bank's compliance risk by the Bank's Council	Pct.11 din Regulament. Responsabilitățile Consiliului/ P.11 Regulation. Bank's Council responsibilities
Principiul 2. Administrarea eficientă a riscului de conformitate de către organul executiv/ Principle 2. Insurance by executive body of effective management of the bank's compliance risk	Art.42, alin.(2) din LAB. Atribuțiile organului executiv/ Art.42, paragraph (2) LAB. The duties of executive body
Principiul 3. Asigurarea formulării și comunicării politicii de conformitate de către organul executiv/ Principle 3. Ensuring the formulation and communication of a compliance policy by executive body	Pct.56 din Regulament. Atribuțiile organului executiv/ P.56 Regulation. The duties of executive body
Principiul 4. Asigurarea existenței unei funcții de conformitate permanente și eficiente de organul executiv/ Principle 4. Insurance by executive body a permanent and effective compliance function	Art.42, alin.(2) din LAB. Atribuțiile organului executiv Pct.56. Atribuțiile organului executiv Pct.61. Dreptul membrului organului executiv de a fi șef sau coordonator al funcției de conformitate/ Art.42, paragraph (2) LAB. The duties of executive body P.56. The duties of executive body P.61. The right of executive body member to be head or coordinator of compliance function
Principiul 5. Independența funcției de conformitate/ Principle 5. Independence of compliance function	Pct.202. Independența funcției de conformitate/ P.202. Independence of compliance function Pct.207. Drepturile funcției de conformitate/ P.207. The rights of compliance function Pct.209. Raportarea către Consiliu/ P.209. Reporting to the bank's Council Pct.269. Politica privind riscul de conformitate/ P.269. Policy on compliance risk
Principiul 6. Asigurarea funcției cu resurse necesare/ Principle 6. Resources for compliance function	Pct.207. Drepturile funcției de conformitate/ P.207. The rights of compliance function Pct.210. Calificările și abilitățile personalului/ P.210. Staff needed qualifications and abilities
Principiul 7. Responsabilitățile funcției de conformitate/ Principle 7. Compliance function responsibilities	Pct.206. Responsabilitățile funcției de conformitate/ P.206. The duties of compliance function
Principiul 8. Relația cu funcția de audit intern/ Principle 8. Relationship with Internal Audit	Pct.173. Relația cu funcția de audit intern/ P.173. Relationship with Internal Audit Pct.212. Scopul funcției de audit intern/ P.212. The scope of Internal Audit activity
Principiul 9. Conformarea cu legislația financiară și toate reglementările țării/ Principle 9. Compliance with applicable laws and regulations in all jurisdictions	Pct.152. Rolul mecanismului de control intern al băncii de a asigura conformarea cu prevederile legislației/ P.152. The role of internal control mechanism for ensuring the compliance
Principiul 10. Externalizarea funcției/ Principle 10. Compliance function outsourcing	Pct.183. Externalizarea sarcinilor operaționale ale funcției de conformitate/ P.183. Outsourcing of operational tasks of compliance function

Sursa: realizat de autor în baza sintezei literaturii de specialitate [3, art.42; 4, pct.11-269; 5, p.9-16]/ Source: drawn up by the author based on specialty literature [3, art.42; 4, pct.11-269; 5, p.9-16]

Principiul 1 presupune că responsabil de supravegherea procesului de gestiune a riscului de conformitate este Consiliul băncii. Consiliul e cel care aprobă politica de conformitate. Cel puțin o dată pe an, Consiliul trebuie să evalueze gradul în care banca gestionează eficient riscurile de conformitate. În pct.11 subpct.5 din Regulament, acest principiu se reflectă prin faptul că Consiliul e responsabil de supravegherea și asigurarea eficacității activității funcțiilor de control intern [4, pct.11] și poate fi considerat ca fiind respectat total.

Principiile 2, 3 și 4 țin de responsabilitățile organului executiv, vizavi de funcția de conformitate – administrarea eficientă a riscului de conformitate, asigurarea formulării și comunicării politicii de conformitate și raportării Consiliului, asigurarea existenței unei funcții de conformitate permanente și eficiente. În art.42 din LAB, printre atribuțiile organului executiv este menționată „implementarea obiectivelor strategice: strategiei privind administrarea riscurilor și cadrul de administrare a activității băncii, inclusiv codului de governanță corporativă, aprobate de Consiliul băncii” [3, art.42]. În pct.56 din Regulament, este menționat că „organul executiv este responsabil de conducerea activității curente a băncii și raportează în fața Consiliului. În acest scop, organul executiv este obligat să asigure implementarea adecvată a cadrului de administrare a activității băncii, să elaboreze și să aprobe, după caz, reglementările interne secundare” [4, pct.56]. Pct.61 al Regulamentului permite membrului organului executiv să fie numit șef sau coordonator al funcției de administrare a riscurilor sau al funcției de conformitate sau al funcției combinate, cu condiția că membrul respectiv nu mai are alte atribuții sau responsabilități în cadrul organului executiv, care pot compromite activitățile de control intern derulate de membrul respectiv și independența funcțiilor de control intern și nu poate fi responsabil pentru liniile de activitate care generează profituri. Consiliul băncii poate să atribuie membrului respectiv dreptul de veto asupra deciziilor organului executiv. Astfel, prevederile actelor normative emise de BNM acoperă aceste trei principii formulate de Comitetul de la Basel ce se referă la responsabilitățile organului executiv.

Principiul 5 se referă la **independența funcției de conformitate** și la aspectele principale privind organizarea funcției-statut, șeful funcției, conflictul de interese și accesul la informație și personal.

Principle 1 says that the bank’s Council is responsible for overseeing the management of the bank’s compliance risk. The Council should approve the bank’s compliance policy. At least once a year, the Council should assess the extent to which the bank is managing its compliance risk effectively. In Regulation, this principle is reflected in p.11 subsection 5) – The council shall supervise and ensure the effectiveness of internal control functions [4, point 11]. Thus, the principle is considered fully respected.

Principles 2, 3 and 4 refer to the responsibilities of executive body for compliance – effective management of the bank’s compliance risk, responsibility for establishing and communicating a compliance policy and for reporting to the Council, responsibility for establishing a permanent and effective compliance function. In art.42 from LAB, through the executive body duties it is mentioned “to implement strategic objectives, the risk management strategy and the bank’s business management framework, including the corporate governance code, approved by the Board of the bank” [3, art.42]. In p.56 from Regulation is written that the “executive body is in charge of managing the current business of the bank and reports to the council. To this end, the executive body shall ensure proper implementation of the bank’s management framework, develop and approve secondary bylaws, where appropriate” [4, point 56]. P.61 of Regulation allows the member of the executive body to be appointed head or coordinator of the risk management function or compliance function or combined function provided that the member has no other duties or responsibilities in the executive body that may compromise internal control activities carried out by that member and the independence of internal control functions, and cannot be responsible for profit-generating activity lines. The council of the bank may assign to that member the right to veto decisions of the executive body. Thus, the provisions of NBM acts cover all these three principles formulated by Basel Committee.

Principle 5 refers to the **compliance function independence** and the main aspects regarding the organization of the compliance function – status, head of compliance, conflict of interests and access to the information and staff.

Astfel, Comitetul de la Basel menționează că funcția de conformitate trebuie să aibă un **statut** formal în cadrul băncii, pentru a i se conferi autoritate și independență. Acesta poate lua forma politicii de conformitate sau orice alt document formal. Documentul trebuie comunicat angajaților băncii.

Orice bancă trebuie să aibă un **șef al funcției de conformitate** pentru a coordona procesul de identificare și gestionare a riscului de conformitate și pentru supravegherea activității personalului funcției de conformitate.

Funcția de conformitate trebuie să fie independentă și personalul ce exercită această funcție să nu aibă și alte responsabilități.

Funcția de conformitate presupune dreptul de a comunica, din proprie inițiativă, cu oricare membru al personalului și să obțină acces la informația necesară pentru a-și îndeplini responsabilitățile [5, p.10].

Toate aceste aspecte ale Principiului susmenționat se regăsesc integral în prevederile Regulamentului. În pct.202 din Regulament, este menționat că „Banca trebuie să dispună de o **funcție independentă de conformitate**, care nu este implicată în nicio activitate de afaceri și suport al liniilor de afaceri și a cărei independență în activitate este asigurată prin raportarea nemijlocită la Consiliul băncii” [4, pct.202].

De asemenea, Regulamentul impune instituțiile bancare să dispună de o politică cu privire la riscul de conformitate, care să conțină unele aspecte obligatorii, printre care descrierea rolului, drepturilor, responsabilităților funcției de conformitate și stabilirea măsurilor care asigură independența acesteia; cerințe privind procesul de alocare a resurselor pentru îndeplinirea responsabilităților ce țin de funcția de conformitate; cerințe privind procedurile de stabilire a relațiilor cu funcția de administrare a riscurilor băncii și cu funcția de audit intern [4, pct.269].

Șeful funcției de conformitate raportează, în mod regulat, Consiliului băncii asupra oricăror aspecte ce țin de riscul de conformitate, precum și asupra activității funcției de conformitate [4, pct.209].

Personalul funcției de conformitate dispune de următoarele drepturi:

- 1) să comunice din proprie inițiativă cu orice angajat al băncii și să aibă acces la orice înregistrări, informație sau documente necesare pentru a-i permite îndeplinirea responsabilităților;

Basel Committee mentions that compliance function should have a formal status within the bank to give it the appropriate standing, authority and independence. This may be set out in the bank's compliance policy or in any other formal document. The document should be communicated to all staff throughout the bank.

Each bank should have an **executive or senior staff member** with overall responsibility for coordinating the identification and management of the bank's compliance risk and for supervising the activities of other compliance function staff.

The compliance function should be independent and the compliance function staff should be not involved in other bank's activities.

The compliance function should have the right on its own initiative to communicate with any staff member and obtain access to any records or files necessary to enable it to carry out its responsibilities [5, p.10].

All these aspects are covered by the provisions of Regulation. In p.202 is mentioned “The bank shall have an **independent compliance function** that is not involved in any activity and business line support, and whose independence of activity shall be ensured by reporting directly to the council of the bank” [4, point 202].

As well, the Regulation imposes to the banking institutions to have a compliance risk policy that includes, at a minimum: a description of roles, rights, responsibilities of the compliance function, and establishment of measures to ensure its independence; requirements for the resource allocation process for the exercise of responsibilities related to the compliance function; requirements for establishing relations with the bank's risk management function and with the internal audit function [4, point 269].

The head of the compliance function shall regularly report to the council of the bank on any matters relating to compliance risk and on the compliance function [4, point 209].

The compliance function staff shall have the following rights:

- 1) communicate upon their own initiative to any bank staff and have access to any records, information or documents required to enable them to fulfil their responsibilities;

- 2) să efectueze investigații asupra încălcărilor posibile ale politicii de conformitate și să dezvăluie liber constatările organelor de conducere;
- 3) să propună recomandări în scopul corectării situațiilor de neconformitate constatate [4, pct.207].

Principiul 6 presupune necesitatea de a pune la dispoziția funcției de conformitate resursele necesare pentru a se asigura că riscul de conformitate este gestionat eficient. Abilitățile profesionale ale personalului funcției de conformitate trebuie să fie menținute prin intermediul unei educații sistematice și traininguri [5, p.13].

Textul principiului formulat de Comitetul Basel a fost preluat integral în Regulament – „Personalul funcției de conformitate trebuie să aibă calificările necesare, experiență în domeniu și calitățile personale și profesionale, care să îi permită să desfășoare aceste activități specifice. De asemenea, acesta trebuie să aibă o bună cunoaștere a cadrului de reglementare și a standardelor profesionale și de etică” [4, pct.210].

Principiul 7 se raportează la **responsabilitățile funcției de conformitate**. Funcția de conformitate are în responsabilitate asistarea organului de conducere în:

- gestionarea eficientă a riscurilor de conformitate.
- educarea personalului în aspecte de conformitate și crearea punților de comunicare cu personalul în acest sens;
- formularea în scris a indicațiilor pentru personal, în ce privește implementarea conformității cu acte legislative, reguli, proceduri, prin politici și proceduri și alte documente, cum ar fi manuale de conformitate, coduri de conduită și ghiduri.

Funcția de conformitate trebuie să identifice, să documenteze și să evalueze riscurile de conformitate aferente activităților băncilor, inclusiv în contextul lansării de produse noi și practici noi de afaceri. Dacă banca deține un comitet al noilor produse, funcția de conformitate trebuie să fie parte din acest comitet. Funcția de conformitate trebuie să folosească metode specifice de măsurare a riscului de conformitate (de exemplu, prin utilizarea indicatorilor de performanță, cum ar fi numărul de reclamații sau de plăți/activități de tranzacționare neregulate). Funcția de conformitate trebuie să evalueze conformitatea actelor interne și să corecteze deficiențele și, unde e necesar, să formuleze propuneri de amendamente [5, p.13].

- 2) investigate possible violations of compliance policy and freely disclose the findings to management bodies;
- 3) propose corrective recommendations for detected incompliances [4, point 207].

Principle 6 refers to the necessity to ensure the compliance function with the appropriate resources to carry out its responsibilities effectively. The professional skills of compliance function staff should be maintained through regular and systematic education and training [5, p.13].

Text of this Principle has been fully taken over in Regulation – “The compliance function staff shall have the required qualifications, experience and personal and professional qualities that enable them to carry out these specific activities. They shall also have good knowledge of the regulatory framework and professional and ethical standards” [4, point 210].

Principle 7 refers to the **compliance function responsibilities**. The bank’s compliance function should be to assist management body in:

- managing effectively the compliance risks;
- educating staff on compliance issues, and acting as a contact point within the bank for compliance queries from staff members;
- establishing written guidance to staff on the appropriate implementation of compliance laws, rules and standards through policies and procedures and other documents such as compliance manuals, internal codes of conduct and practice guidelines.

The compliance function should identify, document and assess the compliance risks associated with the bank’s business activities, including the development of new products and business practices. If the bank has a new products committee, compliance function staff should be represented on the committee. The compliance function should also consider ways to measure compliance risk (e.g. by using performance indicators, such as number of complaints or irregular payments/ trading activities). The compliance function should assess the appropriateness of the bank’s compliance procedures and guidelines, promptly follow up any identified deficiencies, and, where necessary, formulate proposals for amendments” [5, p.13].

All these aspects are found in national regulations. According to the Regulation, the compliance function staff shall issue recommendations to the bank’s management body on

Toate aceste aspecte se regăsesc în reglementările naționale. Potrivit Regulamentului, personalul funcției de conformitate va emite recomandări organului de conducere al băncii cu privire la respectarea legilor, regulilor și standardelor, inclusiv informarea acestora despre situația actualizată în domeniul respectiv și despre posibilul impact al oricăror schimbări asupra băncii [4, pct.205].

Responsabilitățile funcției de conformitate trebuie să fie îndeplinite în baza unui program care să cuprindă minimum:

- 1) implementarea și revizuirea politicilor și procedurilor specifice;
- 2) evaluarea riscului de conformitate, testarea și informarea personalului băncii asupra aspectelor de conformitate;
- 3) verificarea corespunderii noilor produse și noilor proceduri cadrului de reglementare și amendamentelor acestuia incluse în actele normative adoptate, ale căror prevederi vor deveni aplicabile ulterior;
- 4) elaborarea și aplicarea metodologiilor de evaluare a riscului de conformitate, prin utilizarea unor indicatori de performanță (se prezumă orice încălcare identificată și/sau deficiențe, precum și măsurile corective recomandate pentru a le înlătura), care vor fi dezvoltate prin prelucrarea, agregarea sau filtrarea datelor ce indică potențialele probleme de conformitate;
- 5) monitorizarea și testarea conformității pe baza unor testări relevante și comunicarea rezultatelor potrivit liniilor de raportare ale băncii, în conformitate cu procedurile interne de administrare a riscurilor – text preluat integral din principiul formulat de Comitetul de la Basel [4, pct.206].

Șeful funcției de conformitate raportează, în mod regulat, Consiliului băncii asupra oricăror aspecte ce țin de riscul de conformitate, precum și asupra activității funcției de conformitate [4, pct.209] – această formulare a fost preluată integral din Principiul 7 al Comitetului de la Basel.

Principiul 8 descrie **relația funcției de conformitate cu funcția de audit intern**. Funcția de conformitate și funcția de audit trebuie să fie separate, pentru a se asigura că activitățile funcției de conformitate sunt analizate obiectiv. Riscul de conformitate ar trebui să fie inclus în metodologia de evaluare a riscurilor funcției de audit intern și trebuie să fie stabilit un program de audit, care să cuprindă și auditarea eficienței

compliance with laws, rules and standards, including their briefing on the current situation in the field and possible impact of any changes on the bank. [4, point 205].

The responsibilities of the compliance function shall be fulfilled based on a program comprising, at a minimum:

- 1) implementation and review of specific policies and procedures;
- 2) assessment of compliance risk, testing and informing bank staff on compliance issues;
- 3) checking the conformity of new products and new regulatory framework procedures and amendments included in the adopted normative acts, the provisions of which shall become applicable subsequently;
- 4) developing and applying methodologies for assessing compliance risk through performance indicators (assuming any identified violations and/or deficiencies, as well as recommended remedies to eliminate them) that shall be developed by processing, aggregating or filtering data indicating potential compliance issues;
- 5) monitoring and testing compliance based on relevant tests and communicating the results according to the bank's reporting lines in accordance with internal risk management procedures [4, point 206].

The head of the compliance function shall regularly report to the council of the bank on any matters relating to compliance risk as well as on the compliance function [4, point 209] – this formulation was fully taken over from Principles 7 of the Basel Committee.

Principle 8 describes the **relationship between the compliance function and internal audit**. The compliance function and the audit function should be separate, to ensure that the activities of the compliance function are subject to independent review. The scope and breadth of the activities of the compliance function should be subject to periodic review by the internal audit function. It is important, therefore, that there is a clear understanding within the bank as to how risk assessment and testing activities are divided between the two functions, and that this is documented (e.g. in the bank's compliance policy).

According to Regulation, the risk management function and compliance function may be combined, but the internal audit function shall not be combined with another internal control function [4, point 173].

funcției de conformitate. Rolul și responsabilitățile funcției de conformitate trebuie să fie periodic revizuite de funcția de audit intern. În același timp, este important să se facă o divizare clară a responsabilităților pe partea de evaluare riscului și testare a activităților între aceste două funcții și acest lucru să fie documentat (de exemplu, în politica de conformitate).

Potrivit Regulamentului, funcția de administrare a riscurilor și funcția de conformitate pot fi combinate, dar funcția de audit intern nu poate fi combinată cu altă funcție de control intern [4, pct.173].

De asemenea, este menționat, la modul general, despre legătura dintre funcția de audit intern și mecanismul de control intern, nu neapărat cu funcția de conformitate – „Scopul de bază al funcției de audit intern constă în evaluarea independentă, imparțială și obiectivă a suficienței și eficienței cadrului de administrare, în conformitate cu prevederile cadrului legal și normativ, cu regulamentele interne ale băncii, precum și în raportarea rezultatelor Consiliului băncii, comitetului de audit și informarea organului executiv, în vederea îmbunătățirii indicatorilor de activitate ai băncii prin aplicarea sistematică și ordonată a metodelor de evaluare și perfecționare a mecanismului de control intern în cadrul băncii” [4, pct.212].

Principiul 9 se referă la faptul că băncile trebuie să se conformeze legislației din toate jurisdicțiile în care își desfășoară activitățile, iar organizarea și structura funcției de conformitate trebuie să respecte cerințele legale ale țării. În Regulament, este menționat că „banca trebuie să dispună de propriul mecanism de control intern, care trebuie să asigure gestionarea eficientă a băncii, desfășurarea activităților financiare, într-un mod sigur și prudent, conformarea cu prevederile legislației, precum și protejarea intereselor deponenților și ale altor creditori ai băncii” [4, pct.152].

Principiul 10 se raportează la externalizarea funcției. Funcția de conformitate este o funcție-cheie în bancă. Potrivit Comitetului de la Basel, unele sarcini ale funcției de conformitate ar putea fi externalizate, dar trebuie să rămână sub supravegherea strictă a șefului funcției de conformitate [5, p.15].

Potrivit pct.183 din Regulament, sarcinile operaționale ale funcțiilor de control intern pot fi externalizate parțial sau integral, însă șefii funcțiilor de control intern și organul de conducere

Also, it is generally mentioned about the relationship between Internal Audit and internal control mechanism – “The main purpose of the internal audit function is independent, impartial and objective assessment of adequacy and effectiveness of the management framework in accordance with the provisions of the legal and regulatory framework, the bank’s bylaws, and reporting of results to the council of the bank, the audit committee and informing the executive body to improve bank activity indicators by systematically and orderly applying the methods of evaluation and improvement of the internal control mechanism within the bank” [4, point 212].

Principle 9 says that banks should comply with applicable laws and regulations in all jurisdictions in which they conduct business, and the organization and structure of the compliance function and its responsibilities should be consistent with local legal and regulatory requirements. In Regulation is mentioned that “The bank shall have its own internal control mechanism, which shall ensure efficient bank management, safe and prudent financial activities, compliance with legal provisions, and protection of the interests of depositors and other creditors of the bank” [4, point 152].

Principle 10 refers to the compliance function outsourcing. Compliance function is a key-function in the bank. According to Basel Committee, specific tasks of the compliance function may be outsourced, but they must remain subject to appropriate oversight by the head of compliance [5, p.15].

According to point 183 of Regulation, the operational tasks of internal control functions shall be partially or fully outsourced, but the heads of internal control functions and the management body shall remain accountable for these activities and for maintaining an adequate internal control functions within the bank [4, point 183]. Thus, this principle is fully respected by national legislation.

Regarding to the compliance function organization within a bank, the Basel Committee notes that there may be significant differences between banks depending on their size. In large banks, compliance staff can be located directly in the bank’s business lines, and internationally active banks can also have a group of local compliance officers. In smaller banks, the compliance function can be located in a separate unit.

rămân, în continuare, responsabili pentru aceste activități și pentru menținerea unei funcții de control intern adecvate în cadrul băncii [4, pct.183]. Deci, este un principiu respectat în totalitate de legislația locală.

Referitor la modul de organizare a funcției de conformitate într-o bancă, Comitetul Basel menționează că pot exista diferențe semnificative între bănci în funcție de mărimea acestora. În băncile mari, personalul de conformitate poate fi localizat direct în liniile de afaceri ale băncii, iar băncile internațional active pot avea, de asemenea, un grup de ofițeri de conformitate locali. În băncile mai mici, funcția de conformitate poate fi localizată într-o unitate separată.

Responsabilitățile de conformitate nu trebuie neapărat să fie îndeplinite de o subdiviziune separată de conformitate. În unele bănci, există subdiviziuni separate pentru ofițeri de conformitate specializați pe domenii concrete, cum ar fi protecția datelor, prevenirea spălării banilor și finanțării terorismului.

Comitetul de la Basel sugerează băncilor să-și organizeze funcția de conformitate și să stabilească prioritățile pentru gestionarea riscului de conformitate într-o manieră care să fie adecvată cu propria strategie de gestionare a riscurilor. Pentru început, unele bănci își doresc să organizeze funcția de conformitate în cadrul funcției de risc operațional, având în vedere că există o relație strânsă între riscul de conformitate și unele aspecte privind riscul operațional. Alte bănci preferă însă să separe funcția de conformitate de funcția de risc operațional, dar să stabilească mecanisme prin care aceste două funcții să coopereze pe aspecte ce țin de conformitate [5, p.8].

Potrivit Regulamentului, funcția de conformitate poate fi combinată cu funcția de gestionare a riscurilor, dar funcția de audit intern nu poate fi combinată cu altă funcție de control intern [4, pct.173]. Totodată, „Banca trebuie să dispună de o funcție independentă de conformitate, care nu este implicată în nicio activitate de afaceri și suport al liniilor de afaceri și a cărei independență în activitate este asigurată prin raportarea nemijlocită Consiliului băncii” [4, pct.202] și „Funcția de conformitate nu trebuie implicată în efectuarea nemijlocită, suportul sau evidența tranzacțiilor și/sau a operațiunilor băncii sau cumulată cu o funcție de efectuare, de suport sau de evidență a tranzacțiilor și/sau a operațiunilor băncii” [4, pct.204]. Astfel spus, funcția de conformitate nu poate fi încadrată direct în liniile de

Compliance responsibilities are not necessarily to be met by a separate compliance subdivision. In some banks there are separate subdivisions for compliance officers specialized in specific fields, such as data protection, money laundering prevention and terrorist financing.

Basel Committee suggests that a bank should organize its compliance function and set priorities for the management of its compliance risk in a way that is consistent with its own risk management strategy and structures. For instance, some banks may wish to organize their compliance function within their operational risk function, as there is a close relationship between compliance risk and certain aspects of operational risk. Other banks may prefer to have separate compliance and operational risk functions, but establish mechanisms requiring close cooperation between the two functions on compliance matters [5, p.8].

According to Regulation, the risk management function and compliance function may be combined with the risk management function, but the internal audit function shall not be combined with another internal control function [4, point 173]. As well, “The bank shall have an independent compliance function that is not involved in any activity and business line support, and whose independence of activity shall be ensured by reporting directly to the Council of the bank” [4, point 202] and “The compliance function shall not be involved in the direct performance, support or recording of banks transactions and/or operations, or cumulate with a function of performing, supporting or recording transactions and/or operations of the bank” [4, point 204]. In other words, the compliance function cannot be involved in any business lines and respectively it cannot be cumulated with judicial division which represents by itself a business line support.

Conclusions

Compliance with Basel III standards is the main challenge for the domestic banking system. This reform was undertaken by the Republic of Moldova by the conclusion of the Association Agreement with the European Union in 2014. The Law on the activity of banks and the main normative act for the implementation of the law – the Regulation on banking activity management framework – are formulated in accordance with the principles Basel III on the compliance function. Some provisions of the legislative acts

afaceri și, respectiv, nu poate fi cumulată cu subdiviziunea juridică, ce reprezintă în sine un suport al subdiviziunilor business.

Concluzii

Conformarea la standardele Basel III constituie principala provocare pentru sistemul bancar autohton. Această reformă a fost asumată de Republica Moldova prin încheierea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană în anul 2014. Legea privind activitatea băncilor și principalul act normativ pentru punerea în aplicare a legii – Regulamentul privind cadrul de administrare a activității băncilor – sunt formulate în conformitate cu principiile Basel III privind funcția de conformitate. Unele prevederi ale actelor legislative emise de BNM sunt chiar o relatare mot-à-mot a principiilor Basel.

Un aspect important de menționat rezidă în faptul că o reglementare bancară eficientă reprezintă un proces desfășurat în două direcții. Autoritatea de supraveghere trebuie să se asigure că băncile au politici și proceduri de conformitate eficiente și că managementul inițiază acțiuni potrivite pentru corectarea neconformităților. Astfel, băncile au o libertate de reglementare a propriilor funcții de control intern.

Acolo unde Comitetul lasă loc la mai multe opțiuni posibile în funcție de mărimea băncii sau specificul activităților sale, BNM formulează reguli care să difere în funcție de „semnificația băncii”, toleranța/apetitul la risc al băncii, în conformitate cu politicile, procedurile și rezultatele controalelor băncii.

Un element-cheie, formulat atât în principiile Basel, cât și în actele normative naționale, constă în faptul că asigurarea conformității nu este doar responsabilitatea specialiștilor de conformitate, ci a întregului personal al instituției. Conformitatea trebuie să fie parte integrantă a culturii organizaționale a băncilor.

issued by the NBM are even a word-for-word formulation of the Basel principles.

An important aspect to note is that effective banking regulation is a two-way process. The supervisory authority must ensure that banks have effective compliance policies and procedures and that management initiates appropriate actions to correct non-conformities. Thus, banks have the freedom to regulate their own internal control functions.

Where the Basel Committee leaves several possible options depending on the size of the bank or the specificity of its activities, the NBM formulates rules that differ according to the “significance of the bank”, the risk tolerance / appetite of the bank, in accordance with the policies, procedures and results of bank controls.

A key element formulated both in the Basel principles and in the national normative acts is that ensuring compliance is not only the responsibility of the compliance specialists, but of the entire staff of the institution. Compliance must be an integral part of the organizational culture of banks.

Bibliografie/ Bibliography:

1. NUCU, A.E. *Provocările Basel III pentru sistemul bancar românesc*, Economie teoretică și aplicată, ISSN 1841-8678, 2011, pp.57-68.
2. WALTER, S. *Basel III: Stronger Banks and a More Resilient Financial System*, Financial Stability Institute, Basel, 2011, <https://www.bis.org>
3. *Legea nr.202 privind activitatea băncilor din 06.10.2017*. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.434-439 din 15.12.2017.
4. *Regulamentul privind cadrul de administrare a activității băncilor*, aprobat prin Hotărârea Comitetului Executiv nr.146 din 07.06.2017. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.201-213 din 23.06.2017.
5. Comitetul de la Basel. *Compliance and the compliance function in banks*, aprilie 2005, <https://www.bis.org>

005.915:005.216.1

EXIGENȚE PRIVIND IMPLEMENTAREA ȘI DEZVOLTAREA BUGETĂRII BAZATE PE PERFORMANȚĂ ÎN CADRUL ÎNTREPRINDERILOR

*Drd. Anastasia MIHAILA, USM
mihaila.anastasia@yahoo.com*

În condițiile economiei contemporane, constatăm că mediul de activitate și dezvoltare a întreprinderilor s-a schimbat radical, ca rezultat al reorganizării economiei și orientarea acestora spre integrarea în spațiul economic mondial. Prin urmare, întreprinderile, cu diverse domenii de activitate, se confruntă cu necesitatea identificării unor noi instrumente de gestiune. Actualitatea cercetării este focalizată pe dezvoltarea subiectelor legate de managementul bazat pe bugete și conexiunea acestuia cu strategiile întreprinderilor. Identificarea deficiențelor procesului de bugetare constituie un subiect actual și din perspectiva întreprinderilor care, în pofida modificărilor din ultimii ani, nu-și pot asigura crearea unui sistem de management financiar eficient. Astfel, în baza cercetărilor experienței locale și internaționale, cu privire la implementarea sistemului de bugetare, au fost identificate unele probleme, cu care se confruntă întreprinderile, dar au fost propuse și unele recomandări în vederea creării unui sistem eficient de bugetare.

***Cuvinte-cheie:** buget, performanță, management, management bazat pe bugete, strategie, centre de responsabilitate.*

JEL: G30, G300.

Introducere

În etapa actuală, managementul bazat pe bugete în cadrul întreprinderilor cunoaște modificări semnificative ca rezultat al necesității conducerii entităților de a-și crește performanța activităților nu numai pe termen scurt, dar și pe termen lung. Acest lucru accentuează exigența de a acorda o mai mare atenție obiectivelor strategice pe termen lung și, nemijlocit, implementarea managementului performanțelor în cadrul întreprinderilor. În acest context, *problema principală* constă în crearea unui sistem de gestionare operativă a entității pe centre de responsabilitate, prin intermediul bugetelor, care per-

005.915:005.216.1

IMPLEMENTATION AND DEVELOPMENT REQUIREMENTS OF PERFORMANCE-BASED BUDGETING FOR COMPANIES

*PhD candidate Anastasia MIHAILA, SUM
mihaila.anastasia@yahoo.com*

Under the conditions of modern economy, we find that the environment of business activity and development has changed radically, as a result of the economy reorganization and its orientation towards integration in the world economic space. Therefore, companies, with various fields of activity, are facing the need to identify new management tools. The topicality of the theme developed below is based on the development of topics related to financial management and its connection with business strategies. The identification of the shortcomings of the budgeting process is a current topic and from the perspective of the companies, which despite the changes of the last years, cannot ensure the creation of an efficient financial management system. Thus, based on the analysis of local and international experience, regarding the implementation of the budgeting system, the problems faced by the companies in their attempts to create an efficient budgeting system have been identified.

***Keywords:** budget, performance, management, budget-based management, strategy, responsibility centres.*

JEL: G30, G300.

Introduction

Currently, budget-based management within the companies goes through significant changes as a result of the need for the entities' management to increase the performance of their activities not only in the short term, but also in the long term. This enhances the need to pay more attention to long-term strategic objectives and, directly, the implementation of performance management within enterprises. In this context, *the main problem* is the creation of an operative management system of the entity on responsibility centers, through budgets, which allows the achievement of strategic objectives, with the most efficient use of resources. In other words, bud-

mite realizarea obiectivelor strategice, cu folosirea cât mai eficientă a resurselor. Cu alte cuvinte, bugetarea reprezintă planificarea activității entității, pornind de la scopurile strategice și tactice, stabilite în prealabil, care se bazează pe indicatorii concreți ai bugetelor, orientați spre realizarea obiectivelor entității. Alegerea corectă a strategiei reprezintă etapa cea mai importantă a procesului bugetar. Astfel, gestiunea, prin bugete, se integrează în sistemul de management al performanțelor și ajută la realizarea strategiei companiei.

Motivația și importanța cercetării

Chiar dacă multe entități sesizează necesitatea și eficiența aplicării sistemului de bugete în cadrul activității pe care o desfășoară, totuși, aplicarea reală a acestuia condiționează un șir de probleme, care nu permit obținerea efectului așteptat. Așadar, autorul își propune ca **scop** scoaterea în evidență a problemelor, cu care se confruntă, în prezent, entitățile economice din R. Moldova, dar și formularea unor recomandări orientate spre îmbunătățirea procesului de implementare și dezvoltare a sistemului de bugetare bazat pe performanță.

Utilizarea metodelor de analiză și sinteză a literaturii de specialitate, inclusiv diverse cercetări științifice autohtone și străine, a făcut posibilă sintetizarea opiniilor mai multor cercetători în domeniu. În plus, prin intermediul metodei de comparație, s-a reușit susținerea unor comentarii și discuții, în urma cărora se va realiza o îmbunătățire a domeniului de cercetare ales, iar prin aplicarea metodelor de inducție și deducție este posibilă evidențierea esenței problematicei aferente cercetării săvârșite.

Rezultate și discuții

Problemele aplicării și dezvoltării metodelor de eficientizare a managementului prin intermediul bugetării sunt reflectate în lucrările mai multor economiști străini, precum: Horngren C., Datar M., Foster G., [5], Baye M. [1], Drucker P. [4], Kaplan R., Norton D. [8], Marshall W. [16], Nair M. [11], Savitskaya G. [18], Shakhovskaya L., Hohlov V., Kulakova O. [15], Lorino P. [15, p. 411], Hoaran Ch. [7, p. 55], Horomnea E. [6, p. 344], Tabără N. [13, p. 18], Ionașcu I. [12, p. 174], dar și autohtoni: Țurcanu V. [14, p.55], Mihaila S., Bădicu G. [10, p.58], Bugaian L. [2, p.60], Ciubotaru M., Hîncu R., Hîncu V. [3] ș.a. Aportul savanților menționați este semnificativ, însă, lucrările lor nu tratează exhaustiv și nu relevă, sub aspectul complexității, problemele subiectului analizat.

Remarcăm faptul că problemele, ce țin de procesul de dezvoltare și implementare a procesului de bugetare, comportă un caracter retrospectiv și se suprapun etapelor de evoluție adap-

geting represents the planning of the entity's activity, starting from the predetermined strategic and tactical goals, which are based on exact indicators of budgets, oriented towards achieving the entity's objectives. Choosing the right strategy is the most important stage of the budget process. Thus, budget-based management is integrated into the performance management system and helps to achieve the company's strategy.

Motivation and importance of research

Even though many entities are aware of the necessity and efficiency of the budgeting system implementation in the activity they carry out, however, its real application involves a number of problems, which do not allow the expected effect to be achieved. Thus, the author **aims** to highlight the problems that are faced at the current stage by the economic entities in the process of implementation and development of the performance-based budgeting system.

The use of methods of analysis and synthesis of the specialized literature, including various domestic and foreign scientific researches, has made possible the synthesis of the opinions of several researchers in the field. In addition, through the comparison method, we managed to make comments and discussions, after which we will obtain an improvement of the chosen field of research and by applying the induction and deduction methods it is possible to highlight the essence of the problem related to the research topic.

Results and discussions

The problems of applying and developing management efficiency methods through performance-based budgeting are reflected in the work of several foreign economists such as: Horngren C., Datar M., Foster G., [5], Baye M. [1], Drucker P. [4], Kaplan R., Norton D. [8], Marshall W. [16], Nair M. [11], Savitskaya G. [18], Shakhovskaya L., Hohlov V., Kulakova O. [15], Lorino P. [15, p. 411], Hoaran Ch. [7, p. 55], Horomnea E. [6, p. 344], Tabără N. [13, p. 18], Ionașcu I. [12, p. 174], and local ones: Țurcanu V. [14, p.55], Mihaila S., Bădicu G. [10, p.58], Bugaian L. [2, p.60], Ciubotaru M., Hîncu R., Hîncu V. [3] and others. The contribution of the mentioned scholars is significant; however, their works do not deal exhaustively and do not reveal, in terms of complexity, the problems of the analysed subject.

We note that the problems related to the process of development and implementation of the budgeting process have a retrospective character and overlap the evolution stages adapting to modern conditions. The set of problems that

tându-se condițiilor moderne. Setul de probleme, care pot apărea, este unic și specific fiecărei întreprinderi în parte. Analiza critică a literaturii de specialitate a permis identificarea problematicii în concordanță cu etapa evolutivă a procesului de bugetare. Astfel, istoria bugetării poate fi divizată în 3 etape prezentate în tabelul 1.

may arise are unique and specific to each enterprise. However, we will try to highlight the problem area in accordance with the evolutionary stage of the budgeting process. Thus the budget history can be divided into 3 stages (table 1).

Tabelul 1/ Table 1

Etapile dezvoltării bugetării/ Stages of budget development

Etapa/ Stage	Descrierea etapei/ Stage description	Probleme apărute/ Issues appeared
<i>Etapa inițială (prima jumătate a anilor '90)/ Initial stage (the first half of the '90s)</i>	Scopul acestei etape constă în încercările de a atrage resurse financiare de la creditorii și investitorii occidentali, iar ca rezultat apare necesitatea pregătirii unui document numit buget. În rândurile managerilor întreprinderilor, persistă ideea discriminatorie față de bugetare și buget./ The purpose of this stage consists in the attempts to attract financial resources from Western creditors and investors and as a result the necessity of preparing a document called budget appears. The discriminatory idea of budget and budgeting persists among business managers.	Managerii nu au o imagine clară despre bugetare, despre scopul și rolul acesteia în activitatea pe care o desfășoară./ Managers do not have a clear picture of what budgeting is, what is its purpose and role in its work.
<i>Etapa de tranziție (a doua jumătate a anilor 1990)/ Transition stage (the second half of the 1990s)</i>	Experții în domeniu propun diverse modele pe piața serviciilor de bugetare, care se deosebesc după nivelul de calitate sau perioada de elaborare./ The experts in the field propose different models on the market of budgeting services, which differ according to the quality level or the elaboration period.	Managementul întreprinderii are o implicare minimă în procesul de bugetare, în absența unei strategii sau misiuni concret stabilite. Lipsa unui sistem informațional eficient în cadrul procesului de gestiune. Angajații entităților nu dispun de profesionalismul sau calificarea necesară în acest domeniu./ The management of the company has minimal involvement in the budgeting process, in the absence of a concrete strategy or mission. The lack of an efficient information system in the management process. The employees of the entities do not have the necessary professionalism or qualification in this field.
<i>Etapa modernă (începând cu anul 2000)/ Modern stage (since 2000)</i>	Mai mulți manageri recunosc utilitatea procesului de bugetare în cadrul sistemului de gestiune financiară, prin intermediul căruia este posibilă obținerea unui șir de avantaje competitive pe piață. Întreprinderile aflate în curs de dezvoltare apelează la serviciile companiilor de consulting specializate în acest domeniu, astfel, entitățile încep să stăpânească de sine stătător tehnologiile de bugetare și să elaboreze, în cele din urmă, documente relevante acestui proces./ Several managers recognize the usefulness of the budgeting process within the financial management system, through which it is possible to obtain a range of competitive advantages on the market. Developing companies call on the services of consulting companies specialized in this field, so entities begin to master the budgeting technologies and finally develop documents relevant to this process.	Abaterile mari între datele efective și cele bugetate denotă faptul că bugetarea activează ca un instrument separat de restul întreprinderii. Lipsa instrumentelor, precum și perioada de timp prea lungă necesară pentru aprobarea documentelor la diverse niveluri de management, duce la faptul că bugetul, în cele din urmă, nu mai este aprobat. Lipsa unui sistem unificat între documentele de raportare și cele de planificare face ca datele obținute să fie incomparabile. Bugetele operaționale întocmite nu sunt legate de planul strategic al întreprinderii./ The large deviations between the actual and the budgeted data denote that the budgeting acts as an instrument separate from the rest of the enterprise. The lack of tools and the too long period of time required to approve documents at various levels of management, leads to the fact that the budget is finally no longer approved. The lack of a unified system between the reporting and the planning documents makes the data obtained incomparable. The operational budgets drawn up are not related to the strategic plan of the company.

Sursa: elaborat de autor în baza [15] / Source: elaborated by the author based on [15]

Cercetarea evoluției bugetării în cauză denotă faptul că, în etapa actuală:

- Bugetarea prezintă un interes sporit pentru companiile noi aflate în dezvoltare, deoarece este important pentru ei, încă de la început, să își prezinte perspectivele de dezvoltare și investițiile de capital necesare, planurile financiare și, nu în ultimul rând, indicatorii financiari planificați;
- Bugetarea înlocuiește cu succes procesul de planificare existent anterior, care, la acea etapă istorică, nu prezenta legătura între planificare și finanțe, din cauza regimului economic existent;
- Bugetarea permite exercitarea controlului financiar, permițând, astfel, adoptarea unor decizii manageriale efective, iar în condițiile unei economii instabile, această calitate devine o funcție foarte importantă.

Pentru a realiza și a pune în valoare scopul cercetării, au fost stabilite următoarele momente-cheie, care pot fi soluționate și îmbunătățite prin intermediul bugetării:

- ✓ prognozarea rezultatelor financiare ale activității economice a întreprinderii;
- ✓ determinarea capacității financiare pe produs sau activitate individuală;
- ✓ stabilirea indicatorilor de performanță, dar și limitele cheltuielilor;
- ✓ determinarea/identificarea direcțiilor de dezvoltare ulterioară a întreprinderii;
- ✓ argumentarea economică a business-proceselor, precum și identificarea surselor de finanțare a acestora (interne sau externe);
- ✓ analiza eficienței diferitelor subdiviziuni ale întreprinderii;
- ✓ controlul asupra deciziilor luate la nivel de subdiviziuni.

În opinia noastră, problema primordială, în cadrul întreprinderilor, constă în faptul că nu se acordă atenție suficientă procesului de bugetare. Drept exemplu, în cazul lipsei de vigilență în bugetarea resurselor financiare, servește faptul că întreprinderea se poate ciocni cu lipsa de lichidități, ceea ce ar avea drept consecințe agravarea relațiilor cu partenerii, încălcarea condițiilor de plată, precum și utilizarea nerațională a fondurilor suplimentare împrumutate. Întrucât orice întreprindere, indiferent de domeniul de activitate, este parte a economiei de piață, care, în continuu, este supusă condițiilor de incertitudine și riscuri, aceasta trebuie să dispună de bugete, care să descrie, cu lux de amănunte, probabilitatea apariției

The study of the budgeting evolution highlights the fact that currently:

- Budgeting is of great interest to new developing companies, as it is important for them, from the very beginning, to present their development prospects and the necessary capital investments, financial plans and, last but not least, the planned financial indicators.
- Budgeting successfully replaces the previously existing planning process, which at that historical stage did not have anything to do with planning and finance, due to the existing economic regime;
- Budgeting allows the exercise of financial control, thus allowing effective managerial decisions to be made, and in the conditions of an unstable economy, this quality becomes a very important function.

In order to achieve and enhance the research purpose, the following key moments have been set, which can be solved and improved through budgeting:

- ✓ forecasting the financial results of the economic activity of the company;
- ✓ determining the financial capacity by product or individual activity;
- ✓ establishing performance indicators, but also spending limits;
- ✓ determining/identifying the directions for further development of the company;
- ✓ economic argumentation of the business processes as well as the identification of their financing sources (internal or external);
- ✓ efficiency analysis of different subdivisions of the enterprise;
- ✓ control over decisions made at the subdivisions level.

In our opinion, the main problem in business is that insufficient attention is paid to strategic budgeting. For example, in the case of lack of vigilance in the budgeting of financial resources, the company may face with the lack of liquidity, which would have the consequences of aggravating relations with partners, breach of payment conditions, and irrational use of additional borrowed funds. As any enterprise, regardless of its field of activity, is part of the market economy, which is constantly subject to conditions of uncertainty and risks, it must have budgets that describe in detail the probability of

riscurilor caracteristice întreprinderii, dar și să identifice metode recomandate pentru gestionarea acestora sau nemijlocit prevenirea lor.

Este cunoscut faptul că obiectivul primordial al unei întreprinderi îl constituie maximizarea valorii de piață, prin minimalizarea riscurilor. Acest obiectiv poate fi exprimat atât în indicatori absoluți, cât și relativi. Explicația existenței diversilor indicatori, ce se referă la obiectivele entității, denotă că obiectivele pe termen lung nu sunt supuse unui studiu adecvat. În primul rând, obiectivele financiare trebuie să se raporteze la obiectivele strategice generale, totodată, acestea se consideră realizate, în condițiile în care compania dă dovadă că deține resurse financiare suficiente, dispune de un randament optim al capitalului propriu și o structură echilibrată între capitalul propriu și cel împrumutat. Prin prisma măsurării performanței entității, autorul și-a permis sistematizarea legăturii dintre obiectivele companiei și indicatorii financiari (figura 1).

occurring risks characteristic of the company, but also identify recommended methods for managing them or directly preventing them.

It is well-known that the main objective of an enterprise is to maximize the market value, by minimizing the risks. This objective can be expressed in both absolute and relative indicators. The explanation of the existence of the various indicators, which refers to the entity's objectives, denotes that the long-term objectives are not subject to an adequate study. First of all, the financial objectives must relate to the general strategic objectives, at the same time, they are considered achieved, provided the company proves that it has sufficient financial resources, it has an optimal return on equity and a balanced structure between its own capital and the borrowed one. Through the light of the entity's performance, the author allowed to systematize the connection between the company objectives and the financial indicators (figure 1).

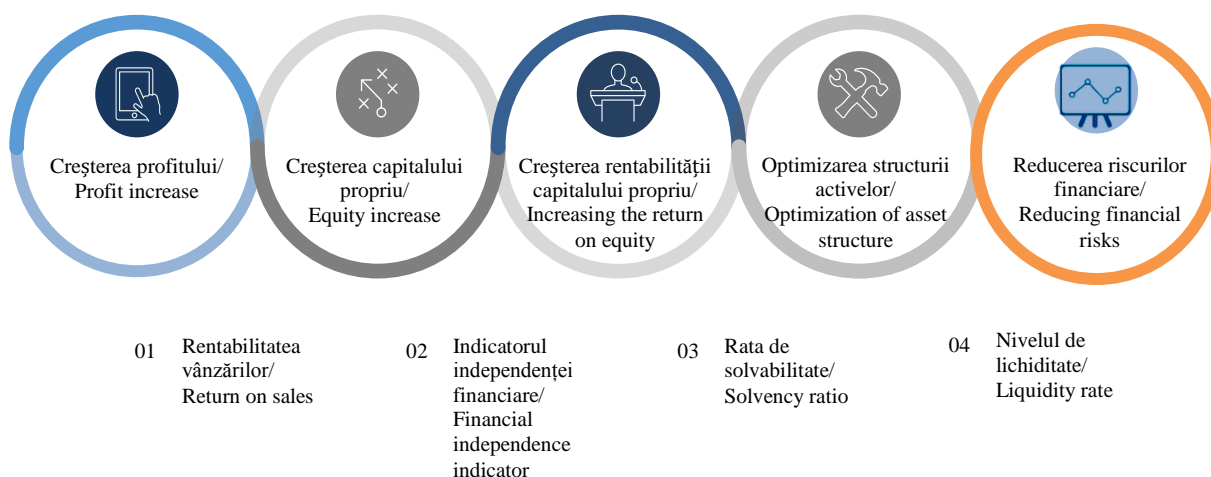

Figura 1. Legătura dintre obiectivele companiei și indicatorii financiari/

Figure 1. Link between company objectives and financial indicators

Sursa: elaborată de autor/ Source: elaborated by the author

În baza figurii 1, constatăm că principalul obiectiv financiar al unei întreprinderi poate fi detaliat în mai multe sub-obiective, precum: creșterea profitului, creșterea capitalului propriu, creșterea rentabilității capitalului propriu, optimizarea structurii activelor întreprinderii, reducerea riscurilor financiare. Fiecare obiectiv trebuie să fie clar formulat și să fie exprimat în indicatori financiari specifici, după cum urmează: rentabilitatea vânzărilor; indicatorul

Based on figure 1, we find that the main financial objective of an enterprise can be detailed in several sub-objectives, such as: increase of profit, increase of own capital, increase of profitability of own capital, optimization of the structure of the assets of the company, reduction of financial risks. Each objective must be clearly formulated and expressed in specific financial indicators, as follows: profitability of sales; the indicator of financial independence (the ratio

independenței financiare (raportul dintre capitalul propriu și cel împrumutat); rata de solvabilitate; nivelul de lichiditate.

Dezvoltarea strategiei financiare a întreprinderii implică în sine nu numai dezvoltarea obiectivelor, dar și elaborarea măsurilor necesare pentru realizarea acestora. Managementul companiei trebuie să fie orientat spre coordonarea legăturii dintre activitatea curent desfășurată și strategiile stabilite. Pentru monitorizarea implementării unei strategii financiare, obiectivele strategice trebuie divizate în sarcini strategice concrete, a căror soluționare trebuie efectuată într-o anumită perioadă de timp. Se impune ca obiectivele financiare stabilite să fie grupate pe direcții și să fie condiționate de politica financiară a întreprinderii.

Investigarea temei a permis abordarea întregului spectru de probleme, care au demonstrat că, în condiții de incertitudine survenite pe piața economică, întreprinderile trebuie să reacționeze prompt la modificările mediului extern, iar un sistem de bugetare rigid poate împiedica acest lucru.

Practica demonstrează că, în cadrul companiilor mari, aprobarea modificărilor în cadrul bugetelor poate necesita mai mult timp, deoarece fiecare propunere sau decizie urmează să fie argumentată sau, de cele mai multe ori, survine dificultatea de a fi formulată. Astfel, apare necesitatea existenței unor instrumente, precum managementul strategic, care ar asigura reacția rapidă în modificarea planurilor. Asigurarea întreprinderii cu un sistem de management strategic eficient devine o condiție necesară de îndeplinit, pentru dezvoltarea cu succes a businessului autohton. Conducerea companiei trebuie să prezinte obiective clare, pe termen lung, a căror realizare le va permite să acceseze poziții competitive.

În argumentarea opiniilor expuse anterior, autorul consideră că, simultan cu sistemul de bugetare, întreprinderea trebuie să elaboreze și un sistem de control intern al realizării bugetelor, scopul lui fiind monitorizarea prezentării și întocmirea, în timp util, a acestora, precum și analiza abaterilor între datele efective și cele planificate. Nivelul abaterilor poate fi diferit (5%, 10%, 15% etc.), iar în baza lor vor fi luate deciziile ulterioare. Totodată, în baza analizei abaterilor, întreprinderea își poate crea un sistem motivațional pentru manageri, însă este o metodă riscantă, deoarece există pericolul ca datele analizate să nu aibă un grad de precizie înalt. Un

between equity and borrowed capital); solvency rate; the level of liquidity.

The development of the financial strategy of the company involves itself not only the development of the objectives, but also the elaboration of the necessary measures to achieve them. The management of the company must be oriented towards coordinating the connection between the current activity and the strategies established. In order to monitor the implementation of a financial strategy, the strategic objectives must be divided into concrete strategic tasks, the solution of which must be carried out within a certain period of time. The financial objectives set should be grouped by direction and be linked to the financial policy of the company.

The crisis situations have shown that in the uncertainty of the economic market, companies must respond promptly to changes in the external environment, and a rigid budgeting system can prevent this.

In large companies, approving changes in budgets may take longer, as each proposal or decision is to be argued or most often appears the difficulty to formulate correctly the proposal. Thus, there is a need for tools, such as strategic management, that would ensure a rapid response to the change of plans. Providing the company with an efficient strategic management system becomes a necessary condition for the successful development of the local business. The management of the company must present clear long-term objectives, whose achievement will allow them to occupy competitive positions.

In arguing the opinions mentioned above, the author considers that, simultaneously with the budgeting system, the company must also develop an internal control system for budget implementation, its purpose being to monitor the presentation and timely presentation of them, as well as to analyse the deviations between actual and planned data. The level of deviations may be different (5%, 10%, 15%, etc.), and on their basis the subsequent decisions will be taken. All these moments must be reflected in the regulation on budgeting. Moreover, based on the analysis of deviations, the company can create a motivational system for managers. But it is a risky method, because there is a danger that the analyzed data may not have a high degree of accuracy. Such a system can only be used by companies where the budgeting system has already been implemented and has a stable character.

astfel de sistem poate fi folosit doar de companiile unde sistemul de bugetare a fost, deja, implementat și comportă un caracter stabil.

O altă problemă ține de faptul că întreprinderile nu-și creează o structură de buget individuală, care să fie integrată cu activitatea desfășurată, dar aplică unele metode sau modele standard. Identificarea incorectă a structurii financiare și a business-proceselor poate conduce la obținerea unui buget eronat, care nu va fi în concordanță cu strategiile stabilite. Structura financiară a întreprinderii trebuie să stabilească centrele de responsabilitate, ceea ce va permite urmărirea fluxurilor de numerar, controlarea surselor de venit și cheltuieli, iar, ca urmare, managementul va putea diagnostica, cu un grad înalt de precizie, starea financiară a întreprinderii. Astfel, în dependență de scopul urmărit (generarea fluxurilor de numerar, urmărirea surselor de venit și cheltuieli, identificarea unor noi tipuri de activitate), centrele de responsabilitate pot fi grupate în patru categorii (figura 2).

Another problem is that companies do not create an individual budget structure that is integrated with their activity, but applies some standard methods or models. Incorrect identification of the financial structure and business processes can lead to an erroneous budget, which will not be in accordance with the established strategies. The financial structure must establish the centers of responsibility, which will allow the monitoring of the cash flows, the control of the sources of income and expenses, and as a result, the management will be able to diagnose with a high degree of precision the financial status of the company. The responsibility centers can be grouped into four categories (figure 2).

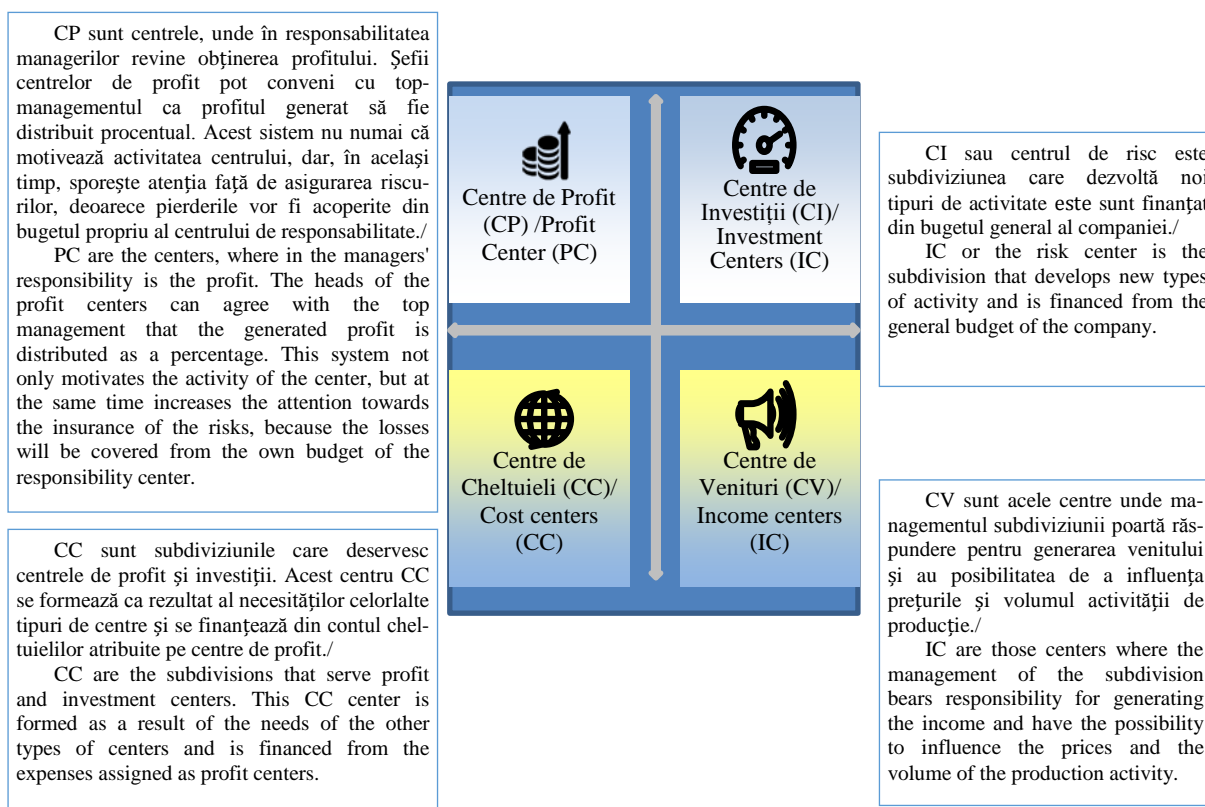

Figura 2. Patru categorii ale centrelor de responsabilitate/

Figure 2. Four categories of responsibility centers

Sursa: elaborată de autor în baza [7]/ Source: elaborated by the author based on [7]

Din punctul de vedere al performanței, pentru a efectua o evaluare competentă și complexă a activității centrelor de responsabilitate, este necesară utilizarea indicatorilor de referință caracteristici pentru activitatea desfășurată. Eficiența activității va putea fi determinată prin compararea datelor efective cu cele planificate. Iar, în baza rezultatelor obținute, șeful centrului de responsabilitate va întreprinde măsuri orientate spre atingerea obiectivelor propuse și creșterea eficienței centrului în ansamblu.

Principala problemă, care trebuie abordată la instituirea unui sistem de bugetare, o constituie lipsa unor obiective strategice clare și definirea incorectă a sarcinilor ce urmează a fi realizate. Tot aici, pot fi incluse și problemele ce țin de lipsa instrucțiunilor pentru participanții la procesul de bugetare, astfel, apare necesitatea creării unui sistem de bugetare centralizat cu o persoană responsabilă pentru actualizarea regulamentului și a documentației ce se referă la procesul de bugetare.

Procesul de bugetare poate avea de suferit și din cauza incompetenței managerilor de proiecte, lipsei unui cadru de reglementare unic sau inexistenței unei terminologii bugetare comune în cadrul întreprinderii, de asemenea, din pricina divizării incorecte a centrelor de responsabilitate, precum și a lipsei unui mecanism clar de interacțiune cu procesul de bugetare. Deseori, există o distribuție incorectă a rolurilor și responsabilităților în cadrul procesului bugetar și chiar absența persoanelor responsabile pentru îndeplinirea unor indicatori. Astfel, un factor, care ar contribui la faptul ca sistemul de bugetare să devină funcțional, este crearea legăturii între bugetare și sistemul de motivare a personalului.

Studiul denotă că sistemul informațional, care stă la baza procesului de bugetare, în cadrul mai multor întreprinderi, se bazează pe informațiile furnizate de sistemul contabil. În etapa actuală, în cadrul mai multor întreprinderi, informația furnizată de contabilitatea financiară nu poate constitui baza procesului de bugetare, deoarece:

- Nu asigură transparența structurii fluxurilor financiare ale companiei;
- Nu dispune de mecanisme ale controlului financiar, care ar permite identificarea, în timp util, a tendințelor negative în activitatea entității;
- Sistemul informațional nu prezintă, în timp util, informații despre circulația resur-

From the performance point of view, in order to carry out a competent and complex evaluation of the activity of the responsibility centers, it is necessary to use reference indicators characteristic to the activity carried out. The efficiency of the activity can be determined by comparing the actual data with the planned ones. And based on the results obtained the head of the responsibility center will take measures aimed at achieving the proposed objectives and increasing the efficiency of the whole center.

The main problem that needs to be addressed when establishing a budgeting system is the lack of clear strategic objectives and the incorrect definition of the tasks to be carried out. Also here we can include the problems related to the lack of instructions for the participants in the budgeting process, so it appears the need to create a centralized budgeting system with a person responsible for updating the regulation and the documentation regarding the budgeting process.

The budgeting process may also suffer due to the incompetence of the project managers, the lack of a single regulatory framework or the lack of a common budgetary terminology within the company. Also, the incorrect division of responsibility centers, as well as the lack of a clear mechanism of interaction with the budgeting process. Often there is an incorrect distribution of roles and responsibilities within the budgetary process and even the absence of the persons responsible for meeting some indicators. Thus one factor that would contribute to the fact that the budgeting system becomes functional is the creation of the link between the budgeting and the staff motivation system.

If we are referring to the information system that is the basis of the budgeting process, we find that several companies rely on the information provided by the accounting system. At this stage, within several companies, the existing financial accounting system cannot be the basis of the budgeting process, because:

- Does not ensure transparency of the structure of the financial flows of the company;
- It does not have financial control mechanisms, which would allow timely identification of negative trends in the activity of the entity;
- The information system delays information on the circulation of financial and material

selor financiare și materiale, starea financiară a organizației sau rezultatele activității economice.

În acest context, în opinia autorului, organizarea eficientă a sistemului bugetar trebuie să se dezvolte în cadrul întreprinderii ca parte componentă a acesteia reflectând toate aspectele activității, cu scopul de a satisface necesitățile informaționale ale tuturor utilizatorilor procesului de bugetare, după cum urmează:

- pentru proprietari: crearea unui sistem financiar eficient orientat spre controlul volumului fondurilor și resurselor cheltuite; asigurarea monitorizării eficiente asupra dezvoltării financiare;
- pentru top-management: crearea unui sistem eficient de gestionare financiară; asigurarea transparenței fluxurilor financiare; crearea unor planuri flexibile, dinamice și fiabile; crearea unui sistem eficient de monitorizare a subdiviziunilor și subordonaților;
- pentru angajați: obținerea unor instrucțiuni clare, cu indicarea nemijlocită a responsabilităților, dar și asigurarea interacțiunii constante de jos în sus.

În consecință, se poate discuta despre bugetare nu doar din punct de vedere conceptual, dar și ca o arhitectură creată, în mod individual, pentru fiecare întreprindere în parte, aceasta modificându-se în funcție de locație, misiune și strategie, structura managementului, specificul activității desfășurate (producere sau prestări servicii), fluxurile financiare și, nu în ultimul rând, de tradiții.

Concluzii

Problemele enumerate anterior constituie doar o parte din gama largă de probleme cu care se confruntă întreprinderile moderne, atunci când își planifică activitățile. Prin urmare, se recomandă soluționarea acestora într-un mod complex, dar și specific, ținând cont de caracteristicile fiecărei întreprinderi în parte.

Cercetările, efectuate în domeniul bugetării, bazate pe performanță au permis formularea unor *Recomandări*, care vor permite perfecționarea și îmbunătățirea sistemului de bugetare bazat pe performanță. Una dintre aceste recomandări ar fi întocmirea unui Regulament intern, în care vor fi clar formulate procedurile de reglementare a procesului de bugetare. Regulamentul trebuie să descrie detaliat procesul bugetar, care trebuie să cuprindă toate nivelurile organizaționale ale întreprinderii, ceea ce va

resources, the financial status of the organization or the results of the economic activity.

In this context, according to the author, the efficient organization of the budget system should be developed within the company as a component part of it, reflecting all aspects of the activity, in order to meet the information needs of all users of the budgeting process, as follows:

- for owners: creating an efficient financial system oriented to control the volume of funds and resources spent; ensuring efficient monitoring of financial development;
- for top management: creating an efficient financial management system; ensuring transparency of financial flows; creating flexible, dynamic and reliable plans; creating an efficient system for monitoring the subdivisions and subordinates;
- for employees: obtaining clear instructions, with direct indication of responsibilities, but also ensuring constant interaction from the bottom up.

Thus, we can talk about budgeting not only from a conceptual point of view, but also as an individual architecture created for each company, which is modified depending on location, mission and strategy, management structure, specific activity (production or service provision), the financial flows and last but not least the traditions.

Conclusions

The problems listed above are only part of the wide range of problems faced by modern businesses when planning their activities. Therefore, it is recommended to solve them in a complex, but also specific way, taking into account the characteristics of each company.

The researches, carried out in the field of budgeting, based on performance have allowed the formulation of some Recommendations, which will allow to perfect and improve the system of budgeting based on performance. One of these recommendations would be the drafting of an Internal Regulation, in which the procedures for regulating the budgeting process will be clearly formulated. The regulation must describe in detail the budgetary process, which must include all the organizational levels of the enterprise, which will favor the elaboration of the individual budgets as accurately as possible, and in the end the consolidated one. Also here, standard report templates will be developed, used to collect infor-

favoriza elaborarea cât mai corectă a bugetelor individuale, iar într-un final și a celui consolidat. Tot aici, vor fi elaborate modele de rapoarte standard, utilizate pentru colectarea informațiilor de la subdiviziunile întreprinderii, cu descrierea clară a modului de completare și prezentare a acestora, lucru ce va permite consolidarea rapidă a informației. Este foarte necesară stabilirea structurii ierarhice a managementului întreprinderii, ceea ce va ușura procesul de aprobare și coordonare a modificărilor, precum și primirea feedback-urilor.

Un alt moment-cheie, în lipsa unei subdiviziuni separate (departament financiar sau subdiviziune de bugetare și raportare), este identificarea persoanelor responsabile pentru gestionarea procesului de bugetare. Aceste persoane vor avea un șir de obligații, precum colectarea informației, verificarea veridicității acesteia și identificarea raționamentelor, care au stat la baza calculelor (pentru a exclude practica potrivit căreia planificarea are loc în baza experienței anilor precedenți), consolidarea acesteia și raportarea rezultatelor obținute top-managementului. Pentru asigurarea realizării cu succes a procesului de bugetare, se recomandă efectuarea investițiilor suplimentare în creșterea calificării persoanelor implicate în procesul de bugetare, prin participarea la diverse training-uri tematice. Totodată, pentru raționalizarea procesului, dar și pentru limitarea numărului erorilor, se propune automatizarea acestora prin aplicarea și dezvoltarea diverselor programe software, cum ar fi: Microsoft Office Excel, Oracle (Financial Analyzer), Hyperion sau SAP SEM.

Considerăm că un alt factor, care ar asigura realizarea cu succes a procesului bugetar, este corelarea strategiei cu sistemul de bugetare. Acest lucru poate fi realizat, în primul rând, prin aducerea la cunoștință a strategiilor propuse tuturor angajaților de la toate nivelurile întreprinderii și, nemijlocit, implicarea fiecăruia în parte în realizarea acestora. Astfel, se recomandă divizarea strategiei alese în mai multe obiective, care, la rândul lor, vor fi exprimate prin anumiți indicatori ai performanței. În cele din urmă, fiecare angajat este responsabil pentru realizarea indicatorului care i-a fost atribuit, conform poziției deținute, iar în baza rezultatelor obținute va fi posibilă elaborarea unui sistem motivațional.

information from the company's subdivisions, with a clear description of how to complete and present them, which will allow for quick consolidation of information. It is very necessary to establish the hierarchical structure of the management of the company, which will facilitate the process of approval and coordination of the changes, as well as receiving the feedback.

Another key moment, in the absence of a separate subdivision (financial department or budgeting and reporting subdivision), is identifying the persons responsible for managing the budgeting process. These individuals will have a series of obligations, such as collecting information, verifying its accuracy and identifying the reasoning, which were the basis of the calculations (to exclude the practice according to which planning takes place based on previous years experience), consolidating it and reporting the results obtained top-management. To ensure the successful implementation of the budgeting process, it is recommended to make additional investments in increasing the qualification of the people involved in the budgeting process, by participating in various thematic trainings. At the same time, to streamline the process, but also to limit the number of errors, it is proposed to automate them by applying and developing various software programs, such as: Microsoft Office Excel, Oracle (Financial Analyzer), Hyperion or SAP SEM.

We consider that another factor, which would ensure the successful implementation of the budget process, is the correlation of the strategy with the budgeting system. This can be achieved, first of all, by making known the strategies proposed to all the employees at all levels of the company and, directly, the involvement of each one in order to achieve them. Thus, it is recommended to divide the chosen strategy into several objectives, which, in turn, will be expressed through certain performance indicators. Finally, each employee is responsible for the achievement of the indicator assigned to him, according to his position, and based on the obtained results it will be possible to develop a motivational system.

Bibliografie/ Bibliography:

1. BAYE, M. E. *Managerial Economics and Business Strategy*. New York: Irwin Professional Publishing, 3rd ed., 2000. – 558 p.
2. BUGAIAN, Larisa. *Managementul costurilor și contabilitatea managerială*. Chișinău: Bons Offices, 2003. – 150 p.
3. CIUBOTARU, M.; HÎNCU, R.; HÎNCU, V. Experiența internațională privind aplicarea instrumentelor de monitorizare, evaluare și raportare a performanțelor bugetare și identificarea oportunităților de aplicare în Republica Moldova. În: *Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii. Materialele conferinței științifice internaționale*. Chișinău: ASEM, 2015, p. 15-22.
4. DRUCKER, Peter. *The essential Drucker: Selections from the management works of Peter F. Drucker*. New York: Harper Business, 2001. 368 p.
5. HORNGREN, C.; DATAR, M.; FOSTER, G. *Contabilitatea costurilor, o abordare managerială*, Ed. Arc, Chișinău 2006. – 939 p.
6. HOROMNEA, Emil. *Tratat de contabilitate. Teorii, concepte, principii, standarde, aplicații*, Vol. I, Vol II, Editura Sedcom Libris, Iași, 2001, 2003. – 488 p., 256 p.
7. HOARAN, Ch. *Comptabilité et management*, Editions Foucher, Varves, 2004. – 256 p.
8. KAPLAN, Robert; NORTON, David. *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*, Harvard Business School Press, Boston, 1996. – 322 p.
9. LORINO, Philippe. *Méthodes et pratiques de la performance. Le pilotage par les processus et les compétences*, 2e édition, Editions d'Organisation, Paris, 2001. – 552 p.
10. MIHAILA, S.; GHEDROVICI O.; BADICU, G. The importance of budgeting for strategy implementation. În: *European Journal of accounting, finance & business*, Vol. 3, 2015, 57-69 p.
11. NAIR, Mohan; *Essentials of Balanced Scorecard*. New Jersey: John Wiley & Sons, 2004. – 269 p.
12. IONAȘCU, Ion. *Dinamica doctrinelor contabilității contemporane. Studii privind paradigmele și practicile contabilității*, Editura Economică, București, 2003, p.176.
13. TABĂRĂ, Neculai. *Delimitări conceptuale în dezvoltarea contabilității de gestiune pe plan internațional*, Revista Finanțe, Credit, Contabilitate nr. 2 și nr. 3/2001, p.18.
14. ȚURCANU, Viorel. *Calculația costurilor*, Editura ASEM, Chișinău, 2001. – 116 p.
15. ШАХОВСКАЯ, Л.; ХОХЛОВ, В.; КУЛАКОВА, О. *Бюджетирование: теория и практика*. Москва, КНОРУС, 2009. – 396 с.
16. МАРШАЛ, В. Мейер, *Оценка эффективности бизнеса. Что будет после Balanced Scorecard?* Москва: Вершина, 2004. – 272 с.
17. ГЛАЗЬБЕВ, С.; БОЛОТИН, Б.; НИЖЕГОРОДЦЕВ. Р. *Обучение рынку*. Москва: Экономика, 2004. – 639 с.
18. САВИЦКАЯ, Глафира. *Экономический анализ*. Москва: Новое знание, 2003. – 640 с.

314.93:330.59(478)

DIFERENȚIERI TERITORIALE ALE CALITĂȚII POPULAȚIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

*Drd. Silvia SUVAC, ASEM
godonoagasilvia@gmail.com*

Dezvoltarea continuă, durabilă și spațială a unui stat prezintă o foarte mare importanță. Aceasta poate avea loc cu implicarea activă a uneia dintre cele mai importante forțe motrice ale oricărui stat – „populația”. În condițiile schimbărilor actuale din societate, când numărul populației este în continuă scădere, studiul calității populației devine tot mai important. Capitalul uman reprezintă unul dintre factorii principali în dezvoltarea oricărui stat. Studiul regional al calității populației permite deducerea punctele forte și a celor vulnerabile ale fiecărei unități administrativ-teritoriale, ceea ce va servi drept sursă de date și informație în elaborarea politicii de dezvoltare regională a țării.

***Cuvinte-cheie:** calitatea populației, indicele calității populației, unitate administrativ-teritorială, raion.*

JEL: J, J1, J11.

Introducere

Dezvoltarea continuă și durabilă spațială a unui stat este foarte importantă, când este însoțită de dezvoltarea socială, economică și culturală. De aceea, de fiecare dată, componenta teritorială își pune amprenta, cu prioritate, în stabilirea diferențelor geodemografice, ceea ce reprezintă un cadru de cunoaștere indispensabil al particularităților specifice ale populației.

În etapa contemporană, rolurile intelectual, profesional și cultural ale membrilor societății sunt primordiale pentru dezvoltarea societății în întregime. Resursele umane însă, nu se pot dezvolta separat de regiunea unde acestea se nasc, cresc și activează. Organizarea teritorială rațională este una dintre cele mai importante laturi ale dezvoltării sociale și economice ale oricărui stat. În acest sens, importanța studiului regional al calității populației este majoră, deoarece baza

314.93:330.59(478)

TERRITORIAL DIFFERENTIATION OF POPULATION QUALITY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

*PhD candidate Silvia SUVAC, ASEM
godonoagasilvia@gmail.com*

The continuous, sustainable and spatial development of a state is very important. This process could be realized within the active involvement of one of the most important driving forces of any state – “the population”. Taking into account current changes in society, when population numbers are steadily declining, the study of population quality becomes more and more important. The regional study of population quality allows the deduction of the strengths and weaknesses for each administrative-territorial unit, which will serve as a source of data and information in the elaboration of regional development policies of the country.

***Keywords:** population quality, population quality index, administrative-territorial unit, district.*

JEL: J, J1, J11.

Introduction

The continuous and sustainable spatial development of a state is very important, accompanied by social, economic and cultural development. Therefore, every time, the territorial component represents one of the highest priorities, especially, in establishing the geodemographic differences, which represents an indispensable knowledge framework of the specific characteristics of the population.

The intellectual, professional and cultural roles of the society members are essentially in the process of the society development as a whole, on the contemporary stage. However, human resources cannot be developed separately from the region where they are born, grow and activate. The rational territorial organization is one of the most important aspects of the social and economic development of any state. On this line, the importance of the regional study of population quality is major, because the quality basis of the society is the main factor in the development pro-

calitativă a societății reprezintă factorul principal în dezvoltarea oricărui stat. În plus, dezvoltarea confirmă că cea mai importantă resursă a țării sunt oamenii, fără e care celelalte resurse nu pot fi făcute în valoare.

Diferențierile teritoriale majore ale nivelului de dezvoltare, în cadrul unui stat, duc la destrămarea lui ca identitate teritorială și socială, de aceea, dezvoltarea concomitentă a tuturor regiunilor unui stat va putea genera ascensiunea acestuia sub toate aspectele. Este foarte important ca toți copiii, indiferent de regiunea unde s-au născut și cresc, să primească o educație de calitate, încât să fie educat, începând de mic copil, ca un membru al societății, care va contribui pe viitor la prosperarea acestui stat. De asemenea, orice persoană, din orice regiune, trebuie să aibă acces la o asistență medicală de calitate, mai ales, în contextul îmbătrânirii demografice, proces de care Republica Moldova este vizată direct. Acest fapt va permite creșterea și menținerea unei societăți sănătoase, fără de care ar fi imposibilă evoluția și dezvoltarea țării. Importanță deosebită o are și menținerea unei balanțe demografice echilibrate intergenerații și intragenerații, în toate regiunile administrativ-teritoriale ale țării, pentru că acest aspect determină, în primul rând, evoluția unei societăți. Este dificil de a evolua fără a avea o balanță echitabilă între principalele grupe demografice și regiuni geografice, astfel, încât să se asigure o continuitate a evoluției societății. Practicarea anumitor activități culturale în toate raioanele, orașele și satele țării constituie un alt aspect definitoriu pentru a menține și dezvolta membri culți și integri ai societății noastre.

Metode aplicate

Studiul teritorial al calității populației cuprinde analiza acesteia la nivel de unități administrativ-teritoriale și scoate în evidență punctele forte și pe cele vulnerabile ale fiecărei unități administrativ-teritoriale. Acest fapt va servi ca bază în determinarea și cercetarea cauzelor care au generat astfel de diferențieri.

Calitatea populației Republicii Moldova este evaluată prin prisma valorilor *indicii calității populației*. Acest indice reprezintă valoarea cuantificată în unități (de la 0 la 1 unități, cu 4 intervale: 0 – 0,299 unități – nivel foarte scăzut; 0,300 – 0,499 unități – nivel scăzut; 0,500 – 0,799 unități – nivel mediu; 0,800 – 1,00 unități – nivel

calitativă a societății reprezintă factorul principal în dezvoltarea oricărui stat. În plus, dezvoltarea confirmă că cea mai importantă resursă a țării sunt oamenii, fără e care celelalte resurse nu pot fi făcute în valoare.

cess of any state. Additionally, the development confirms that the last resources in the territory are people and their characteristics.

The major territorial differentiations of the development level within a state lead to its disintegration as a territorial and social identity. Therefore the concomitant development of all the state regions will be able to generate its ascension in all aspects. It is very important for all children, regardless of the region where they were born and raised, to receive a quality education so that they can educate, from an early age, a member of society, which will contribute to the prosperity of the state in the future. Any person, from any region, should have access to quality healthcare, especially in the context of demographic aging, a process that the Republic of Moldova is directly concerned with. This fact will allow the growth and maintenance of a healthy society, without which the evolution and development of the country would be impossible. Also, the maintenance of a demographic balance between inter-generational and inter-generational in all administrative-territorial regions of the country is of particular importance, because this aspect determines, first of all, the evolution of a society. It is difficult to develop a country without having a fair balance between the main demographic groups and geographical regions, in such a way as to ensure a sustainable evolution of the society. The practice of certain cultural activities in all the districts, cities and villages of the country is another defining aspect to maintain and develop educated and integral members of our society.

Applied methods

The territorial study of population quality includes its analysis at the level of administrative-territorial units, and highlights the strengths and weaknesses for each administrative-territorial unit. This fact will serve as basis in determining and investigating the causes that have led to such differentiations.

The quality of the population of the Republic of Moldova is evaluated using the value of *the population quality index*. It represents the quantified value in units (from 0 to 1 units, with 4 intervals: 0 – 0,299 units – very low level; 0,300 – 0,499 units – low level; 0,500 – 0,799 units – medium level; 0,800 – 1,00 units – high level), calculated as the arithmetic mean of four pre-

înalt), calculată ca medie aritmetică a patru indici determinați anterior: indicele dezvoltării demografice, indicele sănătății, indicele educației și indicele culturii. Opțiunea pentru această metodă de calcul se bazează pe argumentarea autorului A. A. Sargadov, care menționează, într-una dintre lucrările sale, că: „media aritmetică este o valoare mult mai relevantă în cazul analizei nivelului calitativ al populației, deoarece va descrie aspectele-cheie ale activităților vitale ale populației mult mai complet și va reflecta componentele reproducerii populației mult mai clar” [5, p.181].

Rezultatul acestui calcul face posibilă evaluarea cuprinzătoare a calității populației Republicii Moldova, deoarece valoarea acesteia cuprinde mai mulți indici cumulați într-unul singur (câte doi/trei indici pentru fiecare componentă: demografică, sănătate, educație și cultură). Aceste rezultate sunt reprezentate în format cartografic și servesc drept analiză detaliată a situației la nivel teritorial (pe unități administrativ-teritoriale). Hărțile oferă o vizibilitate mai clară a disparităților teritoriale cu ajutorul cărora sunt deduse cauzele situației create pe diferite regiuni ale țării (acestea fiind diferite de la o regiune la alta). Astfel, acest studiu va fi util pentru elaborarea politicii de dezvoltare regională a țării, cu accentuarea rolului „potențialului uman sau în expresie geografică, populația unui teritoriu, care reprezintă, în orice societate, principala sursă și resursă de dezvoltare și creștere economică” [2, p.12].

Pentru a realiza o analiză teritorială mai concludentă, au fost luați ca ani de referință – anii 2010 și 2018. Evaluarea teritorială realizată pentru acești doi ani, oferă posibilitatea observării unor schimbări actuale la nivelul unităților administrativ-teritoriale.

Rezultate și discuții

Sub aspect teritorial, indicele calității populației se caracterizează prin diferențieri pestrice de la o regiune la alta, dar și de la o unitate administrativ-teritorială la alta, cu prevalarea valorilor medii ale indicelui calității populației. Această situație se înregistrează atât pentru anul 2010, cât și pentru 2018.

Anul 2010 încadrează toate unitățile administrativ-teritoriale din Republica Moldova în limitele valorilor medii și scăzute (tabelul 1) ale indicelui calității populației, mai exact 19 unități administrative sunt cuprinse în limitele valorilor

prevederilor determinate anterior: indicele dezvoltării demografice, indicele sănătății, indicele educației și indicele culturii. Alegerea acestei metode de calcul se bazează pe argumentul autorului A. A. Sargadov, care menționează într-una din lucrările sale, că: „media aritmetică este o valoare mult mai relevantă în cazul analizei nivelului calitativ al populației, deoarece va descrie aspectele-cheie ale activităților vitale ale populației mult mai complet și va reflecta componentele reproducerii populației mult mai clar” [5, p.181].

Rezultatul acestui calcul face posibilă evaluarea cuprinzătoare a calității populației Republicii Moldova, deoarece valoarea acesteia cuprinde mai mulți indici cumulați într-unul singur (câte doi/trei indici pentru fiecare componentă: demografică, sănătate, educație și cultură). Aceste rezultate sunt reprezentate în format cartografic și servesc drept analiză detaliată a situației la nivel teritorial (pe unități administrativ-teritoriale). Hărțile oferă o vizibilitate mai clară a disparităților teritoriale cu ajutorul cărora sunt deduse cauzele situației create pe diferite regiuni ale țării (acestea fiind diferite de la o regiune la alta). Astfel, acest studiu va fi util pentru elaborarea politicii de dezvoltare regională a țării, cu accentuarea rolului „potențialului uman sau în expresie geografică, populația unui teritoriu, care reprezintă, în orice societate, principala sursă și resursă de dezvoltare și creștere economică” [2, p.12].

Pentru a realiza o analiză teritorială mai concludentă, au fost luați ca ani de referință – anii 2010 și 2018. Evaluarea teritorială realizată pentru acești doi ani, oferă posibilitatea observării unor schimbări actuale la nivelul unităților administrativ-teritoriale.

Results and discussions

From the territorial point of view, the population quality index is characterized by differentiation from one region to another, and also from one administrative-territorial unit to another, prevailing the medium values of the population quality index. This situation is noted for both for 2010 and 2018 years.

The year 2010 includes all the administrative-territorial units of the Republic of Moldova within the limits of the medium and low values (table 1) of the population quality index, namely

medii (0,500-0,799 unități), și 16 în limitele valorilor scăzute (0,300-0,499 unități).

Indicele calității populației, pentru anul 2018, înregistrează schimbări nesemnificative, comparativ cu anul 2010, fiind înregistrate, în majoritatea unităților administrative, valori medii ale indicelui, cu o ușoară scădere a valorilor, practic, pentru toate unitățile administrativ-teritoriale, cu excepția municipiului Chișinău, Cantemir, Ialoveni, Șoldănești și Municipiul Bălți (tabelul 1). Numeric, unitățile administrativ-teritoriale cu valori medii scad până la 10, pe când cele cu valori scăzute cresc până la cifra 24; de asemenea, o singură unitate administrativ-teritoriale (Edineț) trece în categoria cu valori foarte scăzute ale indicelui calității populației. Pentru municipiul Chișinău, indicele crește foarte puțin, cu numai 0,032 unități, înregistrând 0,766 unități pentru anul 2018. Menținerea valorilor aproximativ la același nivel confirmă, încă o dată, evoluția lentă a calității populației. Astfel, necesitatea elaborării și implementării de politici funcționabile, în acest domeniu, sunt strict necesare. Existența lor ar contribui la creșterea calității populației și, cu siguranță, la evoluția pozitivă a statului atât pe plan social, cât și economic.

Una dintre caracteristicile generale constă în faptul că 6 unități administrativ-teritoriale înregistrează creșteri ale indicelui calității populației, și anume 3, din cadrul regiunii de dezvoltare Centru (municipiul Chișinău, Șoldănești, Ialoveni), din cadrul regiunii de dezvoltare Nord – municipiul Bălți și 2 din cadrul regiunii de dezvoltare Sud (Cantemir, Basarabeasca). Aceste rezultate confirmă, o dată în plus, că regiunea centrală a țării prezintă o situație mai bună, în mare parte, grație centrului monopolizat Chișinău și proximității celorlalte raioane cu acesta, după care urmează regiunea sudică și, respectiv, cea nordică.

Restul unităților administrativ-teritoriale înregistrează scăderi ale indicelui calității populației, în majoritate, scăderi cuprinse între 10-20% (tabelul 1). Scăderi mai semnificative, pentru anul 2018, comparativ cu anul 2010, sunt înregistrate pentru raioanele din aria nordică a țării (figura 1), unde se înregistrează scăderi ale indicelui calității populației, cu aproximativ 30-40% în cadrul a 6 unități teritorial-administrative.

19 administrative units are within the limits of the medium values (0.500-0.799 units), and 16 within the limits of the low values. (0,300-0,499 units).

The population quality index, for the year 2018, shows insignificant changes, compared to 2010. Most of the administrative units register medium values of the index, with a slight decrease, practically, for all administrative-territorial units, except Chisinau Municipality, Cantemir, Ialoveni, Soldanesti, and Balti Municipality (table 1). Numerically, the administrative-territorial units with medium values fall to 10, while those with low values increase to 24; also, a single administrative-territorial unit falls in the category with very low values (0-0.299 units) of the population quality index. For Chisinau, the index is growing barely, with only 0.032 units, registering 0.766 units for 2018. The same values for both two years confirm, once again, the slow evolution of population quality. Thus, the need to develop and implement workable policies in this area is strictly necessary. Their existence would contribute to increasing the population quality and, certainly, to the positive evolution of the state, both socially and economic.

One of the general characteristics is that 6 administrative-territorial units register increases in the population quality index, namely 3 within the Central development region (Chisinau, Soldanesti, Ialoveni), from the North development region – Balti and 2 from within South development region (Cantemir, Basarabeasca). These results confirm, once again, that the central region of the country presents a better situation, mostly, thanks to the monopolized Chisinau center and the proximity of the other districts to it. Then the southern region follows and, respectively, the northern one.

The rest of the administrative-territorial units register decreases of the population quality index, mostly, decreases between 10-20% (table 1). More significant decreases, for the year 2018 compared to 2010, are registered for the districts of the northern area of the country (figure 1), where the population quality index decreases with approximately 30-40% within 6 territorial-administrative units.

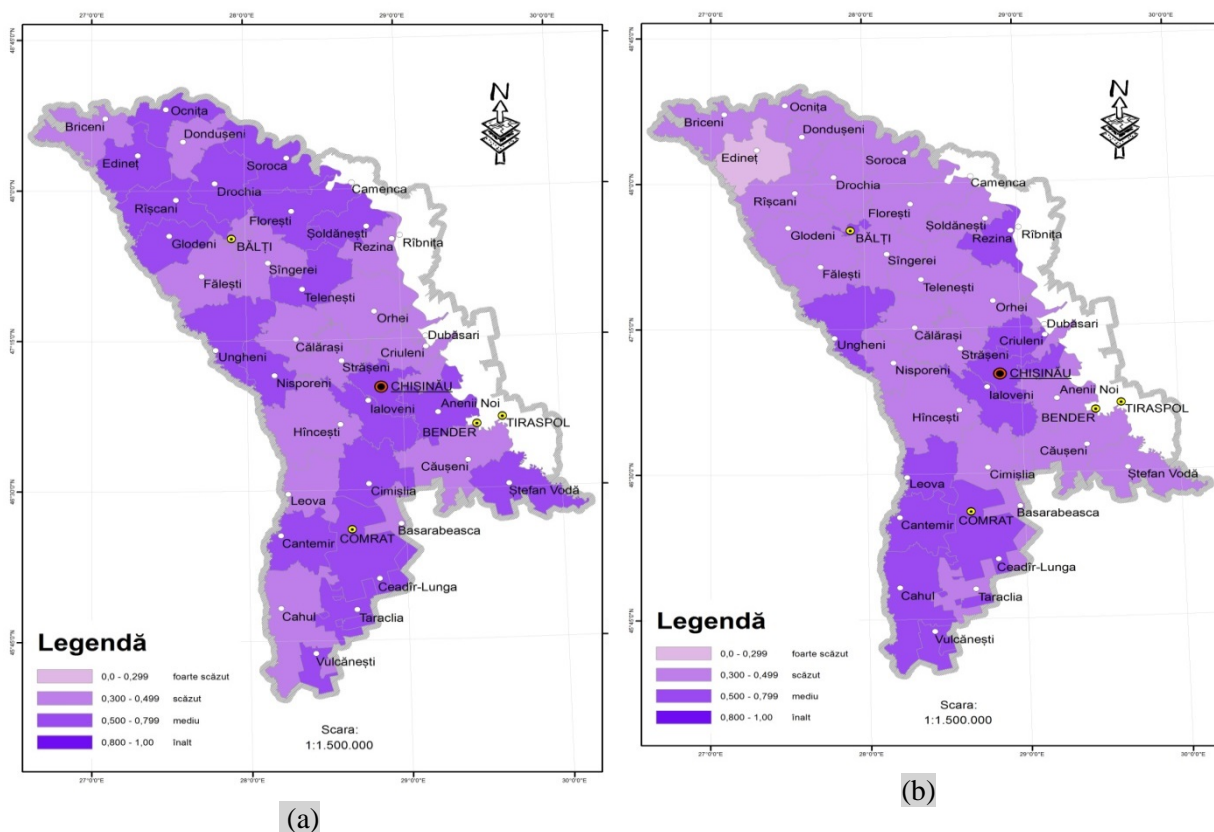

Figura 1. Indicele calității populației, 2010 (a), 2018 (b), unități/
Figure 1. The population quality index, 2010 (a), 2018 (b), units
Sursa: realizată de autor în baza calculelor proprii/
Source: elaborated by the author based on own calculation

În cadrul Regiunii de Dezvoltare Nord, se înregistrează, în ansamblu, valori scăzute spre medii ale indicelui calității populației, adică o bună parte a unităților administrativ-teritoriale înregistrează valori cuprinse între 0,400-0,500 unități pentru anul 2010 (tabelul 1). Pentru anul 2018, valorile indicelui calității populației, în această regiune, scad, înregistrând, practic, în toate unitățile teritorial-administrative (cu excepția municipiului Bălți) valori scăzute și foarte scăzute. Cele mai mici valori sunt înregistrate în raionul Edineț – 0,467 unități în anul 2010 și 0,289 unități în anul 2018. Diminuarea bruscă se datorează valorilor în scădere ale indicelui dezvoltării demografice, dar și ale indicelui sănătății. Acest raion, împreună cu toată regiunea nordică, au fost primele afectate de procesul de tranziție demografică, inclusiv de procesul accelerat de îmbătrânire demografică (coeficientul de îmbătrânire în raionul Edineț – 23,3% anul 2018, conform Biroului Național de Statistică, accesat 27.10.2019). Pentru această regiune, este, de asemenea, remarcat numărul de 6 raioane unde sunt

Within the Northern Development Region, the population quality index registers low to medium values, so, mostly of the administrative-territorial units note values between 0.400 – 0.500 units for the year 2010 (table 1). For the year 2018, the population quality index values decreases in this region, registering, almost in all administrative-territorial units (with the exception of the Balti municipality) low and very low values. The lowest values are registered in Edinet district – 0.467 units in 2010 and 0.289 units in 2018. The sharp decline is due to the declining values of the demographic development index, and also of the health index. This district, along with the entire Northern region, was affected first by the demographic transition process, including the accelerated demographic aging process (the aging coefficient in Edinet district – 23.3% in 2018, according to the National Bureau of Statistics, accessed 27.10.2019). Six districts are remarkable with significant decreases of the population quality index (by 20-30%), namely the districts: Briceni, Drochia, Falesti, Edinet, Glodeni and

înregistrate scăderi semnificative ale indicelui calității populației (cu 20-30%) și anume, raioanele: Briceni, Drochia, Fălești, Edineț, Glodeni și Râșcani. Pentru celelalte raioane din regiune, descreșterile aproximativ cuprinse sunt între 10-20% mai puțin pentru anul 2018, comparativ cu anul 2010. Aceste realități sunt cauzate, în primul rând, de componenta demografică, una dintre cele mai afectate, de unde purced și celelalte componente. Componenta sănătate este afectată, inclusiv de procesul de îmbătrânire demografică, dar și de infrastructura medicală precară, cât și de distanța mare până la centrele urbane cu o dotare medicală mai bună.

Cele mai mari valori din regiune, adică valori medii, se înregistrează în municipiul Bălți, care reprezintă un centru economic și social important în nordul țării, fapt ce determină o infrastructură mai dezvoltată pentru această zonă.

Spre zona centrală a țării, valoarea indicelui calității populației crește ușor, cu prevalarea unităților administrativ-teritoriale, unde valoarea indicelui este cuprinsă în limitele medii (figura 1), cu cea mai mare valoare înregistrată în municipiul Chișinău – 0,734 unități în anul 2010. Cauzele sunt evidente, municipiul Chișinău reprezintă cel mai important centru economic, cultural și social al țării, cu o concentrare mare a numărului populației în această zonă. Acest fapt determină și migrația internă spre zona centrală. Acestea determină o structură mai echitabilă pe grupe de vârstă în această regiune. De asemenea, activitatea culturală este cea mai diversificată în capitală, cu concentrarea celor mai multe instituții culturale, ceea ce determină valori mai mari ale indicelui culturii. De remarcat, totuși, că valoarea indicelui calității populației și în municipiul Chișinău se înscrie în limite medii spre ridicate, dar încă nu a depășit valoarea înaltă a acestuia, ceea ce demonstrează un nivel mediu al calității populației, inclusiv pentru cea mai polarizată unitate administrativ-teritorială din țară.

Se remarcă raioanele din nemijlocita apropiere de municipiul Chișinău, anume Ialoveni și Criuleni, cu valori medii ale indicelui calității populației pentru ambii ani luați în calcul. Cauza este evidentă, proximitatea cu cel mai mare centru economic și social din țară – Chișinău, ceea ce determină o situație demografică mai bună, cu un număr mai mare al tinerilor, respectiv și sarcina demografică mai mică. Componenta sănătate este influențată de spectrul larg de servicii la care au acces mai mare populația acestor raioane.

Râșcani. For the other districts in the region, the decreases are between about 10-20% less for 2018 compared to 2010. These realities are caused, first of all, by the demographic component, which is one of the most affected, following other components. The health component is affected, by the process of demographic aging, and also by the poor medical infrastructure, and by long distance to urban centers with better medical facilities.

The highest values in the region – medium values are recorded in Balti municipality. Balti represents an important economic and social center in the north of the country, with more developed infrastructure for this area.

To the central area of the country, the value of the population quality index increases slightly. Most administrative-territorial units notes medium value of the index (figure 1), with the highest value registered in Chisinau – 0.734 units in 2010. The causes are obvious; the Chisinau municipality is the most important economic, cultural and social center in the country, with a large concentration of population in this area. This fact also determines the internal migration to the central area. These determine a more equitable structure by age groups in this region. Cultural activity is the most diversified in the capital, with the concentration of most cultural institutions, which determines higher values of the culture index. It should be noted, that the value of the population quality index for Chisinau municipality is included in medium to high limits, and has not yet exceeded its high value, which demonstrates the medium level of population quality, including for the most polarized administrative-territorial unit of the country.

The neighbouring districts of the Chisinau municipality, namely Ialoveni and Criuleni are remarkable with medium values of population quality index for both years (2010 and 2018). The proximity to the largest economic and social center in the country – Chisinau, determines a better demographic situation, with a larger number of young people, respectively a smaller demographic dependency ratio. The health component is influenced by a large spectrum of services to which the population of these districts have access.

Tabelul 1 / Table 1

**Indicele calității populației în Republica Moldova, 2010, 2018, unități/
The population quality index in the Republic of Moldova, 2010, 2018, units**

Raioane/ Districts	Indicele calității populației, 2010, unități/ The population quality index, 2010, units	Indicele calității populației, 2018, unități/ The population quality index, 2018, units	În % 2018 față de 2010/ In % 2018 compared to 2010	Raioane/ Districts	Indicele calității populației, 2010, unități/ The population quality index, 2010, units	Indicele calității populației, 2018, unități/ The population quality index, 2018, units	În % 2018 față de 2010/ In % 2018 compared to 2010
<i>m. Chișinău</i>	0,734	0,766	104	<i>Ialoveni</i>	0,552	0,569	103
<i>Anenii Noi</i>	0,516	0,420	82	<i>Leova</i>	0,589	0,530	90
<i>Basarabeasca</i>	0,393	0,455	116	<i>m. Bălți</i>	0,519	0,547	105
<i>Briceni</i>	0,444	0,301	68	<i>Nisporeni</i>	0,499	0,486	97
<i>Cahul</i>	0,593	0,527	89	<i>Ocița</i>	0,406	0,351	86
<i>Călărași</i>	0,421	0,365	87	<i>Orhei</i>	0,493	0,437	87
<i>Cantemir</i>	0,538	0,563	105	<i>Rezina</i>	0,580	0,571	89
<i>Căușeni</i>	0,557	0,456	82	<i>Râșcani</i>	0,488	0,362	74
<i>Cimișlia</i>	0,395	0,339	86	<i>Sângerei</i>	0,561	0,479	85
<i>Criuleni</i>	0,551	0,546	99	<i>Șoldănești</i>	0,486	0,495	102
<i>Dondușeni</i>	0,351	0,317	90	<i>Soroca</i>	0,491	0,477	97
<i>Drochia</i>	0,468	0,320	68	<i>Ștefan- Vodă</i>	0,597	0,484	81
<i>Dubăsari</i>	0,537	0,473	88	<i>Strășeni</i>	0,511	0,476	93
<i>Edineț</i>	0,467	0,289	62	<i>Taraclia</i>	0,610	0,471	77
<i>Fălești</i>	0,540	0,351	65	<i>Telenești</i>	0,496	0,492	99
<i>Florești</i>	0,488	0,439	90	<i>Ungheni</i>	0,550	0,534	97
<i>Glodeni</i>	0,501	0,344	69	<i>UTA Găgăuzia</i>	0,573	0,505	88
<i>Hâncești</i>	0,399	0,386	97				

Sursa: calculat de autor în baza datelor BNS/ Source: calculated by author based on NBS

Regiunea de Dezvoltare Sud cuprinde unități administrativ-teritoriale, în care nivelul calității populației este, în general, mediu, cu valori ale indicelui cuprinse între 0,500–0,799 unități. Numai 2 raioane înregistrează, în anul 2010, valori scăzute: Basarabeasca și Cimișlia. Raionul Basarabeasca se remarcă prin valori în creștere ale indicelui calității populației pentru anul 2018. Acest fapt este determinat, în primul rând, de creșterea indicelui demografic, condiționat de o creștere a valorilor bilanțului natural (-5,1% – 2010; -1,2% – 2018, conform Biroului Național de Statistică). Raionul Cantemir se remarcă prin creșteri ale indicelui calității populației (tabelul 1), unde creșterea înregistrată se datorează ridicării indicelui dezvoltării demografice. Indicatorii

The Southern Development Region includes administrative-territorial units where the population quality level is medium, with the index values ranging from 0.500 to 0.799 units. Only 2 districts registered low values in 2010: Basarabeasca and Cimislia. Basarabeasca district stands out by increasing values of the population quality index for 2018. This fact is determined, first of all by the demographic index increase, caused by an increase of the natural increase values (-5,1% – 2010; -1,2% – 2018, according to the National Bureau of Statistics). Cantemir district is noted by increases in the population quality index (table 1), where the growth is due to the rise of the demographic development index. The demographic indicators, in this district, with

demografici, în acest raion, cu valori în creștere ale ratei natalității, determină un coraport mai bun pe grupe de vârstă a populației. De asemenea, indicele culturii înregistrează valori mai mari pentru anul 2018, față de anul 2010, determinat de promovarea activităților noi de valorificare și conservare a valorilor culturale pentru ultima perioadă de timp.

Pentru anul 2018, valorile sunt în scădere pentru toate raioanele din regiune, cu excepția celor menționate mai sus. Cele mai semnificative scăderi ale indicelui calității populației se înregistrează în raionul Taraclia, cauzat, în special, de scăderi ale valorii indicelui culturii.

Concluzii

Inegalitățile teritoriale ale calității populației semnaleză diferențele în ceea ce privește dezvoltarea economică și socială dintre diferite regiuni și teritorii. Disparitățile teritoriale ale indicelui calității populației, pe teritoriul Republicii Moldova, prezintă neomogenitatea prezenței factorului uman (inclusiv a calității acestuia), unul dintre principalii actori în procesul de dezvoltare al statului. Pornind de la cele analizate privind disparitățile teritoriale ale calității populației, pot fi trase următoarele concluzii:

- Calitatea populației reprezintă una dintre cele mai importante priorități de viitor ale Republicii Moldova, deoarece forța de muncă și calitatea potențialului uman este una dintre resursele strict necesare evoluției unui stat, în contextul schimbărilor economice și sociale din societatea modernă;
- Indicele calității populației reprezintă valoarea de referință, care elucidează cel mai cuprinzător diferențierile teritoriale ale calității populației în Republica Moldova;
- Sub aspect teritorial, se remarcă aria nordică cu valori mai mici ale indicelui calității populației, urmând cea sudică și, cu cele mai înalte valori, – zona centrală a țării;
- Majoritatea unităților administrativ-teritoriale se încadrează în limitele valorilor scăzute (0,300-0,499 unități) și medii ale indicelui calității populației (0,500-0,799 unități);
- În dinamică, indicele calității populației Republicii Moldova înregistrează valori în creștere numai în cadrul a 6 unități administrativ-teritoriale, majoritatea înregistrând valori în scădere.

increasing values of the birth rate, determine a more equitable balance by the population age groups. Also, the culture index registers higher values for 2018 compared to 2010, determined by the promotion of new activities of the cultural values capitalization and conservation for the last period of time.

For the year 2018, the values are decreasing for all the districts in the region, except for the ones mentioned above. The most significant decreases of the population quality index are recorded in the Taraclia district, caused, in particular, by decreases in the culture index value.

Conclusions

Territorial inequalities of population quality point to differences in economic and social development between different regions and territories. The territorial disparities of the population quality index on the Republic of Moldova territory show the non-homogeneity of human factor presence (including its quality), one of the main actors in the state development process. Based on analysed facts regarding the territorial disparities of population quality, the following conclusions can be drawn:

- The population quality is one of the most important future priorities of the Republic of Moldova, because the workforce and the human potential quality is one of the resources strictly necessary for the evolution of a state, in the context of the economic and social changes of the modern society;
- The population quality index represents the reference value, which elucidates comprehensively the territorial differentiations of the population quality in the Republic of Moldova;
- Territorially, the northern area is noted with lower values of the population quality index, following the southern one, and with the highest values – the central area of the country;
- Most administrative-territorial units fall within the limits of low (0.300-0.499 units) and medium values of the population quality index (0.500-0.799 units);
- In dynamics, the population quality index records in the Republic of Moldova increasing values only within 6 administrative-territorial units, the majority registering declining values;

Rezultatele studiului teritorial al calității populației oferă pârghii de analiză diferențiată, sub aspect regional, a calității potențialului uman și servesc drept sursă de date și informație în elaborarea de politici de dezvoltare regională a țării.

The results of the population quality territorial study offer possibility to make a differentiated analysis, from regional point of view, of the human potential quality and serve as a source of data and information in the elaboration of regional development policies of the country.

Bibliografie/ Bibliography:

1. GODONOAGĂ, Silvia. Calitatea populației Republicii Moldova – imperativ al dezvoltării economice a statului, *Conferința științifică internațională „Competitivitate și inovare în economia cunoașterii”*. Chișinău, 22-23 septembrie 2017, p.152-158, ISBN 978-9975-75-892-5.
2. HACHI, Mihai. *Modul de trai al populației Republicii Moldova. Abordare socio-geografică*. Chișinău: Editura ASEM, 2005, 245 p. ISBN 9975-75-318-3.
3. FAIRCHILD, H. P. People. *The quantity and quality of population*. N.Y., 1939. 315 p.
4. MATEI, C.; HACHI, M.; GÂLCA, V. *Evoluția demografică a populației în perioada contemporană*. În: *Formarea populației Republicii Moldova (studiu istorico-demografic)*, Coordonatori: C. Matei, M. Hachi, V. Sainsus. Chișinău, 2017, p.172-195. ISBN: 978-9975-75-883-3.
5. SAGRADOV, A. A., *Population Quality: Concept and its application to analysis of sociodemographic change in Russia*, *Statistics in transition*, March, 2001, Vol.5, No.1, p. 167-184. ISSN 1234-7655, e-ISSN 2450-0291.
6. SOCHIRCĂ, Elena, SUVAC, Silvia, Calitatea demografică a populației în Republica Moldova, *Economica nr.3 (105)/2018*. Chișinău: Editura ASEM, 2018, pag.45-56, ISSN 1810-913.
7. Biroul Național de Statistică www.statistica.md

339.543:347.7(478)

**COLABORAREA DINTRE
SERVICIUL VAMAL ȘI MEDIUL
DE AFACERI PRIVIND
RESPECTAREA REGLE-
MENTĂRIILOR VAMALE ÎN
PROCESUL DE MANAGEMENT
AL CONTROLULUI
MĂRFURILOR**

*Drd. Evghenii POPESCU, ASEM
popescuevghenii@gmail.com*

Relația dintre comunitatea de afaceri și serviciul vamal este o parte integrantă a activității autorităților vamale. Având în vedere legătura dintre globalizare și comerțul mondial, consolidarea securității economice și facilitarea lanțului internațional de aprovizionare cu bunuri, accelerarea și simplificarea procedurilor vamale, creșterea saturației caracteristicilor informative ale mărfurilor supuse controlului vamal, colaborarea dintre Serviciul Vamal și mediul de afaceri prezintă o importanță primordială.

Colaborarea vamală constă într-un set de măsuri pentru interacțiunea cu autoritățile statelor străine a organizațiilor internaționale în domeniul vamal, în general, precum și a procedurilor de vămuire și control, în particular. Problemele cooperării vamale intră sub jurisdicția Departamentului de Coordonare Instituțională al Serviciului Vamal al Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: control vamal, Serviciul Vamal, mediu de afaceri, business; control vamal, reglementare vamală.

JEL: F02, F15.

Introducere

Sistemul de servicii vamale înregistrează o eficiență ridicată doar atunci când stabilește relații de parteneriat între serviciile vamale și mediul de afaceri și, prin urmare, interpretarea serviciului vamal ca zonă de servicii, reglementată și controlată de stat domină strategia de transformare a sistemului vamal și posibilitatea de a dezvolta comerțul exterior al țării.

Odată cu integrarea activă a Republicii Moldova în economia mondială, dezvoltarea serviciilor de brokeri vamali și sistemul de servicii

339.543:347.7(478)

**COLLABORATION BETWEEN
THE CUSTOMS SERVICE AND
THE BUSINESS ENVIRONMENT
REGARDING THE COMPLIANCE
WITH CUSTOMS REGULATIONS
THROUGHOUT THE PROCESS
OF MANAGING THE CONTROL
OF GOODS**

*PhD candidate Evghenii POPESCU, ASEM
popescuevghenii@gmail.com*

The relationship between the business environment and the customs service is an integral part of the activity of the customs authorities. Taking into account the connection between the globalization and the world trade, consolidation of economic security and facilitation of the international chain of the supply of goods, acceleration and simplification of the customs procedures, increase of the saturation of information features of goods subjected to the customs control, the collaboration between the Customs Service and business environment is presented to be of primary importance.

Customs cooperation presents a set of measures for the interaction with the authorities of the foreign states and of the international organizations in the customs domain in general, as well as of the customs clearance and control procedures in particular. The issues of the customs cooperation are under the jurisdiction of the Department of Institutional Coordination of the Customs Service of the Republic of Moldova.

Keywords: customs control; Customs Service; business environment; business; customs control; customs regulation; etc.

JEL: F02, F15.

Introduction

The system of customs services achieves a high efficiency only when it establishes partnership relations between the customs services and business environment and, therefore, the interpretation of the customs service as the area of services regulated and controlled by the state dominates the strategy of the transformation of the customs system and the possibility of the development of the foreign trade of the country.

„vamale” reprezintă un pas important spre dezvoltarea, pe piața civilizată, a relațiilor economice externe, precum și simplificarea semnificativă a interacțiunii dintre autoritățile vamale și participanții la operațiunile de tranzacționare. Înființarea institutului de organizații private nestatale, care se ocupă cu medierea vamală, poate juca un rol crucial în dezvoltarea sistemului de cooperare în domeniul vamal. Astfel, dezvoltarea brokerajului vamal oferă o calitate îmbunătățită a serviciilor vamale, reducerea nivelului încălcărilor și a infracțiunilor operate la vamă [3, p.6].

O nouă abordare în furnizarea de servicii vamale în străinătate rezidă, în primul rând, în identificarea clienților și nevoilor acestora. Această abordare, în străinătate, este numită abordare a serviciilor pentru întreținere. Abordarea serviciilor vamale, în special, în Australia, a fost percepută ca bază pentru organizarea activităților vamale. Scopul ei constă în obținerea unui rezultat bun în implementarea a două tipuri de servicii: cunoașterea opiniilor clienților și dezvoltarea de inițiative, care să răspundă nevoilor acestora în limitele definite de lege.

În conformitate cu această abordare, este recunoscut faptul că serviciile vamale din Australia oferă servicii de calitate publicului larg. Sarcina prioritară o constituie facilitarea comerțului și circulației persoanelor de peste frontiera australiană, în același timp, protejând societatea. În contextul acestei sarcini, relația dintre vamă și clienții săi se bazează pe cooperare și încredere, ținând cont de obligațiile reciproce. Dezvoltarea acordurilor de parteneriat între mediul de afaceri și Serviciul Vamal este binevenită în cadrul Organizației Mondiale a Vămilor.

Metode aplicate

Pentru elaborarea prezentului articol, s-a recurs la metoda comparativă, analiză și sinteză. În calitate de suport informațional, s-au utilizat documente oficiale, acorduri de colaborare, acte departamentale și publicații de specialitate.

Rezultate și discuții

În prezent, sistemul vamal mondial se dezvoltă ca sistem de Serviciu Vamal, al cărui scop este de a asista efectiv mediul de afaceri, în același timp, menținând un nivel ridicat, în mod constant, de securitate economică. Într-un mediu global extrem de competitiv, comerțul internațional și investițiile nu vor fi direcționate spre zone care sunt privite de afaceri ca fiind birocratice și costisitoare. Prin urmare, la prima vedere, expre-

With the active integration of the Republic of Moldova into the world economy, the development of the services of the customs brokers and the system of “customs” services represent an important step towards the development at the civilized market of the foreign economic relations as well as the significant simplification of the interaction between the customs authorities and the participants in the trading operations. The establishment of the institute of the non-state private organizations that occupy with the customs mediation can play a crucial role in the development of the system of cooperation in the customs domain. Thus, the development of the customs brokerage offers an improved quality of the customs services, reduction of the level of the violations and offences operated at the customs [3, p.6].

A new approach in the provision of the customs services abroad is primarily aimed at identifying the clients and their needs. This approach abroad is called the approach of maintenance services. The approach of the customs services in particular was perceived in Australia as the basis for the organization of the customs activities. According to the experts of the Australian customs that has the official name “Australian Customs Service”. This word emphasizes the significance of the “service provided to the government and the service provided to the business environment in terms of the meeting of expectations”. Their goal is to achieve a good result in the implementation of two types of services: knowledge of the clients’ opinions and development of initiatives that meet their needs within the limits defined by the law.

According to this approach, it is recognized that the customs services of Australia offer qualitative services to the general public. The priority objective is to facilitate the trade and movement of people across the Australian border protecting at the same time the society. In the context of this objective, the relationship between the customs and its clients is based on cooperation and trust, taking into account the mutual obligations. The development of the partnership agreements between the business environment and the Customs Service is welcomed within the World Customs Organization.

Applied methods

In the elaboration of this article we used the comparative method along with analysis and synthesis. As an informational support were used official documents, collaboration agreements, departmental documents and specialized publications.

sia paradoxală „facilitarea și controlul comerțului nu trebuie să se opună reciproc” este considerată, de serviciile vamale străine, drept singura soluție corectă și acceptabilă pentru a dezvolta comerțul și a proteja bunăstarea economică [4, p.42].

În calitate de sarcini principale în menținerea comerțului internațional, managementul vamal din străinătate le consideră pe următoarele:

- realizarea unei atitudini favorabile dintre mediul de afaceri și vamă; asigurarea colectării plăților vamale către bugetul de stat;
- folosirea procedurilor vamale simplificate pentru respectarea legii participanților la comerțul exterior;
- îmbunătățirea calității serviciilor, nevoilor clienților; reducerea costului implementării tranzacțiilor de comerț exterior de către participanții la comerț.

Practica străină arată că sistemele de servicii vamale reușesc să obțină o eficiență ridicată numai atunci când stabilesc relații de parteneriat cu mediul de business. În consecință, recomandările Organizației Mondiale a Vămilelor, care vizează dezvoltarea sistemului vamal în secolul XXI, se concentrează pe transformarea sa într-un sistem de servicii vamale de calitate.

Astfel, în prezent, dorința de a înțelege serviciul vamal ca serviciu pentru comunitate, în special, în privința posibilităților de dezvoltare a întregului comerț exterior al țării este dominantă în strategia internațională de transformare a sistemelor vamale.

Serviciile vamale reprezintă un sector căruia i se acordă o atenție deosebită din partea instituțiilor internaționale, deoarece acestea pot fi atât un catalizator, cât și o barieră în calea dezvoltării economice și a relațiilor interstatale. Precum arată practica mondială, simplificarea acestora se află în domeniul utilizării, pe scară largă, a sistemelor informatice moderne.

Punerea în aplicare a principiilor de bază și a recomandărilor Organizației Mondiale a Vămilelor a devenit particularitatea principală a modernizării serviciului vamal din Statele Unite. Drept urmare, în prezent, în SUA, interacțiunea dintre mediul de afaceri și vamă, furnizarea de servicii vamale este construită pe Sistemul de Fereastră Unică, recomandat de către Organizația Mondială a Vămilelor. Pentru serviciul vamal al Republicii Moldova, sistemul american de gestionare vamală

Results and discussions

At present, the world customs system is developing as a system of Customs Service, the purpose of which is to assist effectively the business environment, maintaining at the same time a consistently high level of economic security. In a highly competitive global environment, international trade and investments will not be directed to the areas that are viewed by the businesses as being bureaucratic and expensive. Therefore, at first glance, the paradoxical expression “facilitation and control of trade shall not oppose each other” is considered by the foreign customs services as the only right and acceptable solution for the development of trade and protection of the economic well-being [4, p.42].

As the main objectives in the maintenance of international trade, the customs management abroad considers the following:

- achievement of a favourable attitude between the business environment and customs; assurance of the collection of the customs payments to the state budget;
- use of simplified customs procedures for the compliance with the law of the participants in the foreign trade;
- improvement of the quality of services, needs of the clients; reduction of implementation cost of the foreign trade transactions by the participants in the trade.

Foreign practice demonstrates that the systems of customs services manage to obtain high efficiency only when partnership relations between the customs and business environment are established. Therefore, the recommendations of the World Customs Organization, which aim at the development of the customs system in the 21st century, are focused on its transformation into a system of qualitative customs services.

Thus, today, the dominant concept in the international strategy for customs systems’ transformation resides with the desire to have the customs service perceived as a community service, mainly in relation to opportunities for development of the whole foreign trade of the country.

The customs services represent a sector which is given a special attention by the international institutions; because they can be a catalyst or vice versa a barrier on the way of the economic development and interstate relations. As the world practice demonstrates, their simplification is in the domain of use on a large scale of the modern computer systems.

și serviciile de vămuire a mărfurilor prezintă un interes deosebit din punctul de vedere al nivelului de optimizare a interacțiunii cu participanții la activitatea economică externă din SUA.

Sistemul de gestionare a vămuirii mărfurilor în Statele Unite se bazează pe principiul creării unor imagini electronice complete a bunurilor, și anume informatizarea datelor despre un produs în procesul de transport al acestuia, din punctul de plecare, din străinătate, până la punctul de destinație și eliberare în Statele Unite. Informația cu privire la imaginea electronică a mărfurilor este generată în Centrul de date al Serviciului Vamal al SUA, pe baza datelor primite de la compania de transport maritim, reprezentantul vamal al importatorului, alte agenții guvernamentale, servicii de consultanță, bănci și alte entități. Declarația vamală este, de asemenea, transmisă Centrului în formă electronică, care poate fi preluată pentru control în orice moment. Centrul ia o decizie, care este comunicată punctului de control propriu-zis. Ca urmare, Centrul de prelucrare a datelor este o autoritate îndepărtată pentru organizarea vămuirii mărfurilor și efectuarea de la distanță a procedurilor de control vamal. Decizia finală privind produsul este adusă de Centru, în atenția tuturor subiecților procesului vamal, la punctul de destinație.

În SUA, 40% din mărfuri sunt transportate către statele federale ale țării pentru eliberarea finală și obținerea permisiunii de vămuire, pe care destinatarii o fac în mod deliberat. Și, de regulă, destinatarii americani plătesc vama prin intermediul reprezentanților vamali.

Un reprezentant vamal din Statele Unite este o persoană fizică sau o companie care a primit o licență de stat de la secretariatul Serviciului Vamal Federal al SUA. Acest fapt îi permite desfășurarea activităților vamale, pregătirea și transmiterea tuturor documentelor și informațiilor necesare referitoare la respectivul importator american. Reprezentanții vamali din Statele Unite asigură, pe deplin, interacțiunea participantului economic extern cu serviciul vamal local în obținerea autorizațiilor și legalizarea importului de bunuri, clasificarea și evaluarea acestora, plata taxelor vamale, impozitelor și altor plăți, acesta fiind, de asemenea, responsabil de furnizarea documentelor necesare tuturor agențiilor guvernamentale autorizate.

Un interes deosebit, pentru Republica Moldova, îl prezintă procesul de modernizare a ges-

The full implementation of the basic principles and recommendations of the World Customs Organization is the main peculiarity that led towards the modernization of the customs service of the United States. As a result, at present, in the USA, the interaction between the business environment and the customs, the provision of the customs services is built on the Single Window System that is recommended by the World Customs Organization. For the customs service of the Republic of Moldova, the American customs management system and the customs clearance services is of particular interest from the point of view of the level of optimization of the interaction with the participants in the foreign economic activity of the USA.

The management system of the customs clearance in the United States is based on the principle of the creation of a complete electronic image of goods, and namely the computerization of data about a product in the process of its transportation from the point of departure abroad to the point of destination and release in the United States. The image of information of the goods is generated in the Data Centre of the Customs Service of the USA, on the basis of the data received from the shipping company, the customs representative of the importer, other government agencies, consultancy services, banks and other entities. The customs declaration is transmitted also to the Centre in the electronic form that can be received for the control at any time. The Centre makes a decision; it is communicated to the checkpoint itself. As a result, the Data Processing Centre is a remote authority for the organization of the customs clearance of goods and remote execution of the customs control procedures. The final decision on the product is brought by the centre to the attention of all subjects of the customs process at the point of destination.

In the USA, 40% of the goods are transported to the domestic states of the country for the final release and the obtainment of clearance authorization, which the consignees make deliberately. And, as a rule, the American recipients pay the customs through the customs representatives.

A customs representative in the United States is a natural person or a company that received a state license from the secretariat of the Customs service of the USA that allows the conduct of the customs activities, prepares and transmits all necessary documents and information for the benefit of an American importer that are sent then

ționării serviciilor vamale și serviciul de accize din Regatul Unit al Marii Britanii. Cercetătorii remarcă faptul că funcțiile serviciilor vamale și accizelor din Marea Britanie sunt similare cu cele ale Serviciului Vamal Federal al SUA. Una dintre caracteristicile serviciilor vamale englezești este că plățile vamale sunt administrate în conformitate cu tratatele Uniunii Europene.

Principala sarcină a reformei britanice în domeniul serviciilor vamale este de a pune în aplicare elementele moderne de gestionare financiară și a reformelor în sfera serviciilor vamale și accizelor.

Abordarea de reengineering, aleasă de autoritățile vamale britanice și serviciul de accize pentru modernizarea sistemului de servicii vamale, este diferită de abordarea adoptată în SUA. Versiunea britanică se caracterizează printr-o abatere de la abordarea funcțională în favoarea procesului de abordare, care include diagnosticarea și restructurarea proceselor de afaceri în serviciul vamal de stat. Subiectul formării structurii organizatorice și a sistemului de management, în Marea Britanie, este tratat prin accentuarea proceselor de afaceri. Reengineering-ul este realizat prin intermediul proiectării și descrierii proceselor de afaceri noi și moderne.

În anii 1980, în Marea Britanie, a fost introdus un sistem general de calitate (Total Quality). Acest sistem a servit drept bază pentru dezvoltarea unei noi metodologii de management al proceselor de afaceri – Business Processes Management. Sistemul dat include o metodologie pentru analiza acestora, evaluarea performanței interne, analiza percepției procesului, analiza calității procesului de management [5, p.24]. Prestarea serviciilor vamale vizează introducerea unui sistem electronic de acordare a serviciilor către populație și participanții la activitatea economică externă în scopul reducerii timpului și a costurilor materiale pentru deservirea subiecților supuși controlului vamal. Aceasta și alte tendințe determină baza pentru dezvoltarea principalelor direcții de îmbunătățire a metodelor de furnizare a serviciilor vamale ca domeniu de administrare vamală.

Sistemul vamal al Republicii Moldova se dezvoltă în aceeași direcție. Astfel, sistemul vamal este considerat o structură de stat, al cărui scop îl constituie, pe de o parte, promovarea instrumentelor de facilitare a comerțului exterior, implicând

to other regulatory agencies. The customs representatives of the United States ensure fully the interaction of the external economic operator with the local customs service in the obtainment of authorizations and legalization of the import of goods, their classification and assessment, payment of customs duties, taxes, fees and other payments that are responsible also for the supply of the required documents to all authorizations of the government agencies.

Of special interest for the Republic of Moldova is the modernization process of the customs services management and excise service of the United Kingdom of Great Britain. Researchers note the fact that the functions of the customs and excise services of the Great Britain are similar to those of the Federal Customs Service of the USA. One of the features of the English customs services is that the customs payments are managed in accordance with the treaties of the European Union.

The main objective of the British reform of the customs services is the implementation of the developments of the financial management and management of the reforms in the domain of customs services and excises.

The reengineering approach chosen by the British customs authorities and the excise service for the modernization of the system of customs services is slightly different from the approach adopted in the USA. The British version is characterized by a deviation from the functional approach in favour of the process of approach that includes the diagnosis and restructuring of the business processes in the state customs service. In Great Britain, the formation of the organizational structure and management systems is conducted with an emphasis on the business processes. Reengineering is being achieved by designing and describing new and modern business processes.

In the 1980's, there was introduced the general quality system (Total Quality) that served as the basis for the development of a new business processes management methodology – Business Processes Management that includes a methodology for their analysis, assessment of internal performance, analysis of the perception of the process, analysis of the quality of the management process [5, p.24]. The provision of the customs services aims at the introduction of an electronic system of the provision of services to the population and to the participants in the foreign economic activity for the purpose of the reduction of time and material costs for the servicing of the

mai ales accelerarea și simplificarea serviciilor vamale și, pe de altă parte, asigurarea activităților de control și de aplicare a legii în cadrul funcțiilor sale [1].

Consolidarea parteneriatului Vamă-Business rămâne pe agenda priorităților și, în acest context, o importanță deosebită i se acordă Comitetului Consultativ al Serviciului Vamal, membrii căruia sunt reprezentanții asociațiilor de business și ai organizațiilor non-guvernamentale specializate în comerțul internațional. Totodată, Comitele Consultative sunt instituite și în cadrul birourilor vamale pentru a asigura examinarea subiecților actuale la nivel regional. Astfel, pe parcursul anului 2018, au fost desfășurate 7 ședințe ale Comitetului Consultativ al Serviciului Vamal, fiind abordate diverse probleme relevante activității vamale, dintre care, câte două ședințe în cadrul birourilor vamale Centru, Nord și Sud și una în cadrul Aparatului Central al Serviciului Vamal. *Dialogul cu mediul de afaceri a fost dezvoltat și în cadrul ședințelor Grupului de lucru privind rectificarea valorii în vamă*, grup de lucru creat la inițiativa Directorului General al Serviciului Vamal, obiectivul căruia îl constituie analiza detaliată a cazurilor de rectificare a valorii în vamă de către organul vamal. Fiind creat la începutul lunii octombrie 2017, Grupul de lucru a reușit, până la sfârșitul anului dat, examinarea activității pe dimensiunea valorii în vamă a 5 agenți economici, fiind desfășurate ședințe de lucru cu companiile a căror activitate a fost analizată. Menționăm că Grupul de lucru și-a continuat activitatea și pe parcursul anului 2019.

Au fost actualizate și sunt accesibile mediului de afaceri, următoarele baze de date:

- TARIM
(<http://customs.gov.md/ro/content/tariful-vamal-integrat-al-republicii-moldova>);
- Traficurile în posturile vamale în regim online
(<http://customs.gov.md/ro/content/traficul-posturile-vamale-regim-line>);
- Harta interactivă
(<http://customs.gov.md/ro/content/harta-interactiva>).

În decursul semestrului I, 2018, Serviciul Vamal al Republicii Moldova a semnat 4 acorduri de colaborare între:

1. Acordul de colaborare cu Camera de Comerț și Industrie Moldo-Italiană;

entity subjected to the customs control. This and other trends determine the basis for the development of the main directions of the improvement of the methods of the provision of the customs services as the domain of customs administration.

The customs system of the Republic of Moldova is developing in the same direction. Thus, the customs system is considered a state structure the purpose of which is, on the one hand, the active promotion of the foreign trade activities, involving, in particular, the acceleration and simplification of the customs services and, on the other hand, the assurance of control activities and law enforcement within its functions [1].

Consolidation of the partnership Customs-Business remains on the agenda of priorities and, in this context, a particular importance is given to the Consultative Committee of the Customs Service the members of which are the representatives of the business associations and non-governmental organizations specialized in the international trade. At the same time, the Consultative Committees are instituted also within the customs offices in order to ensure the examination of the current subjects at the regional level. Thus, during the year 2018, 7 meetings of the Consultative Committee of the Customs Service were carried out, being approached various issues related to the customs activity, 2 meetings within the customs offices Centre, North and South and 1 within the Central Office of the Customs Service each. *The dialogue with the business environment was developed also during the meetings of the Working group regarding the rectification of customs value*, the Working group created at the initiative of the General Director of the Customs Service the objective of which is the detailed analysis of the cases of the rectification of the customs value by the customs authority. Being created at the beginning of October 2017, the Working group managed to examine the activity on the dimension of the customs value of 5 economic agents, being held the working meetings with the companies the activity of which was analysed. We would like to mention that the activity of the Working group is to be carried out also during the year 2019.

The following databases were updated and are accessible to the business environment:

- TARIM
(<http://customs.gov.md/ro/content/tariful-vamal-integrat-al-republicii-moldova>);
- Traffics in the customs posts in the online mode (<http://customs.gov.md/ro/content/traficul-posturile-vamale-regim-line>);

2. Acordul de parteneriat și colaborare cu Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova;
3. Acordul de colaborare cu Asociația Obștească Camera Tinerilor Antreprenori „JCI Chișinău”;
4. Acordul de colaborare cu Asociația Businessului European.

Serviciul Vamal al Republicii Moldova și Camera de Comerț a Republicii Moldova și Industrie (CCI a RM) își propun dezvoltarea parteneriatului instituit în vederea susținerii întreprinzătorilor, care desfășoară operațiuni internaționale de comerț. Acest document vine în susținerea eforturilor Serviciului Vamal de facilitare a comerțului internațional și ameliorare a climatului investițional, angajamente care derivă din Acordul de Asocieri cu UE, în special la capitolul Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (DCFTA).

Documentul are drept scop stabilirea unui cadru durabil de colaborare între părți în vederea contribuției la facilitarea și securizarea comerțului internațional, conjugarea eforturilor comune pentru dezvoltarea dialogului între organele vamale și antreprenori, precum și promovarea bunelor practici de parteneriat public-privat în condițiile prevăzute de legislația Republicii Moldova.

În decursul anului 2018, Serviciul Vamal a participat la două operațiuni privind contracararea traficului ilicit de tutun, și anume:

1. Operațiunea „FOX”, desfășurată în perioada 15 ianuarie – 28 februarie 2018, sub egida Organizației Mondiale a Vămirilor (OMV).

În cadrul operațiunii, au fost monitorizate mai multe tranzacții cu tutun și țigarete, în care au fost implicați agenți economici din Republica Moldova (unele iregularități nu au fost depistate). La recomandarea OMV, au fost stabilite criteriile de selectivitate în privința a 18 companii suspectate că ar fi implicate în traficul ilicit cu produse din tutun.

2. Operațiunea internațională „Janus”, desfășurată în perioada 25 mai – 14 iunie 2018, sub egida Misiunii Uniunii Europene de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina (EUBAM) și Biroul anti-fraudă al UE (OLAF).

Pe parcursul anului 2018, Serviciul Vamal a înregistrat 86 de capturi de țigarete, unde numărul de țigarete reținute a constituit 508.040 țigarete.

În același an, a fost asigurat schimbul de informații cu Atașatul Marii Britanii pe probleme

- Interactive map (<http://customs.gov.md/ro/content/harta-interactiva>).

During the semester I, 2018, 4 collaboration agreements were signed:

1. Collaboration agreement with the Moldavian-Italian Chamber of Commerce and Industry;
2. Partnership and collaboration agreement with the Chamber of Commerce and Industry of the Republic of Moldova;
3. Collaboration agreement with the Public Association Chamber of Young Entrepreneurs “JCI Chișinău”;
4. Collaboration agreement with the European Business Association.

The Customs Service and the Chamber of Commerce and Industry (CCI) aim to develop the partnership established for the purpose of the support of the entrepreneurs that conduct the international trade operations. This document is in the support of the efforts of the Customs Service of the facilitation of the international trade and improvement of the investment climate, commitments originating from the Association Agreement with the EU, in particular in the chapter DCFTA.

The document has as the purpose of establishing a sustainable framework of collaboration between the parties for the purpose of the contribution to the facilitation and securing of international trade, combination of the joint efforts for the development of the dialogue between the customs authorities and entrepreneurs as well as the promotion of good public-private partnership practices under the conditions stipulated by the legislation of the Republic of Moldova.

During 2018, the Customs Service participated in two operations regarding the counteraction of the illicit tobacco traffic, and namely:

1. Operation “FOX”, conducted during the period of January 15th – February 28th, 2018, under the aegis of the World Customs Organization (WCO).

Several transactions with tobacco and cigarette in which were involved the economic agents of the Republic of Moldova (any irregularities were not revealed) were monitored within the operation. On recommendation of the WCO the selectivity criteria were created in relation to 18 companies suspected of being involved in the illicit trafficking in tobacco products.

2. International operation “Janus”, conducted during the period of May 25th – June 14th,

de criminalitate fiscal-vamală, în urma căruia vameșii din Londra au confiscat 6980 de țigarete transportate de către doi cetățeni ai Republicii Moldova prin Aeroport.

Suplimentar, se menționează că, în scopul dotării direcției, Centrul chinologic cu câini antrenati în depistarea produselor de tutun al Serviciului Vamal a semnat un contract de donație cu companiile JTI-Moldova, BRITISH AMERICAN TOBACCO și compania PHILIP MORRIS.

De asemenea, Serviciul Vamal al Republicii Moldova și Japan Tobacco International (JTI) continuă cooperarea în domeniul prevenirii și combaterii traficului ilicit cu țigarete. Părțile au reînnoit Protocolul de colaborare, semnat în anul 2008, atunci când au fost puse bazele cooperării bilaterale. Documentul actualizat a fost semnat în cadrul întrevederii Directorului adjunct al Serviciului Vamal cu reprezentanții JTI Moldova [6].

Principalele rezultate ale acestei interacțiuni dintre vamă și mediul de afaceri le prefigurează fluxul de mărfuri, care se deplasează peste granița vamală, sub rezerva condițiilor prevăzute în legile aplicabile la nivel național și supranațional. Analiza a arătat că principalele probleme ce țin de interacțiunea dintre vamă și mediul de afaceri sunt următoarele:

1. Complexitatea desfășurării activității economice externe pentru noii participanți și, ca urmare, reticența de a desfășura activități în mod continuu. Aceasta conduce la absența posibilității de a crea parteneriate și relații pe termen lung între autoritățile vamale și participanții la activitatea economică externă, deoarece participanții de „o singură dată” ai activității economice externe necesită mai multă atenție din partea autorităților vamale.
2. Termenul de trecere și numărul de documente solicitate pentru livrările „cu risc ridicat” nu sunt reglementate și implică costuri semnificative, în special, pentru participanții de încredere ai activității economice străine, care au fost supuși unor verificări și controale suplimentare.
3. Declarația electronică pentru livrările non-riscante este de aproape 100%, totuși, restul livrărilor se transformă în declararea „hârtiei”, ceea ce implică costuri semnificative. În plus, majoritatea declarațiilor electronice constau în transferul documen-

2018, under the aegis of EUBAM and OLAF.

During 2018, the Customs Service recorded 86 seizures of cigarettes where the number of the detained cigarettes constituted 508,040 cigarettes.

Also, there was ensured the exchange of information with the Attaché of the Great Britain on the issues of the fiscal-customs criminality, as a result of which by the customs officers of London were withdrawn 6980 cigarettes transported by two citizens of the Republic of Moldova through the Airport.

In addition, it is mentioned that in order to provide the department of the Cynological Centre with dogs trained in the detection of the tobacco products, the Customs Service signed a donation agreement with the companies JTI-Moldova, BRITISH AMERICAN TOBACCO and the company PHILIP MOORIS.

At the same time the Customs Service of the Republic of Moldova and Japan Tobacco International continue the cooperation in the domain of the prevention and control of the illicit trafficking in cigarettes. The Parties renewed the Collaboration Protocol, signed in 2008, when the foundations for bilateral co-operation were created. The updated document was signed within the meeting of the Deputy Director of the Customs Service [6].

The main results of this interaction between the customs and the business environment should be understood as the flow of goods moving across the customs border, subject to the laws of the national and supranational level. The analysis demonstrated that the main issues related to the interaction between the customs and the business environment are as follows:

1. The complexity of the conduct of the foreign economic activity for new participants and, consequently, the reluctance to carry out activities on a continuous basis. This leads to the absence of the possibility to create the long-term partnerships and relations between the customs authorities and participants in the foreign economic activity, since the „one-use” participants of the foreign economic activity require more attention of the customs authorities.

2. The term of crossing and the number of documents requested for the “high-risk” deliveries are not regulated and involve the significant costs, especially for the trusted participants of the foreign economic activity that were subjected to some additional verifications and controls.

telor pe suport hârtie în formă electronică, care este asociat și problemelor de interacțiune dintre autoritățile vamale și alte organe guvernamentale.

4. Creșterea infracțiunilor în domeniul activității economice externe (atât administrative, cât și penale), creșterea costului bunurilor transferate ilegal, cuantumul taxelor vamale suplimentare și neachitate, penalitățile și amenzi.

Modelul general de interacțiune dintre autoritățile vamale și mediul de afaceri este prezentat în figura 1.

3. The electronic declaration for the non-risky deliveries is almost 100%, however, the rest of the deliveries are transformed into the declaration of “paper” that implies the significant costs. In addition, the majority of the electronic declarations are the transfer of the documents in print format into the electronic form that is associated also with the issues of the interaction between the customs authorities and other governmental authorities.

4. Increase of the offences in the domain of foreign economic activity (both administrative and criminal), the increase of the cost of the illegally transferred goods, the amount of the additional and unpaid customs duties, penalties and fines.

Figure 1 presents the general model of the interaction between the customs authorities and business structures.

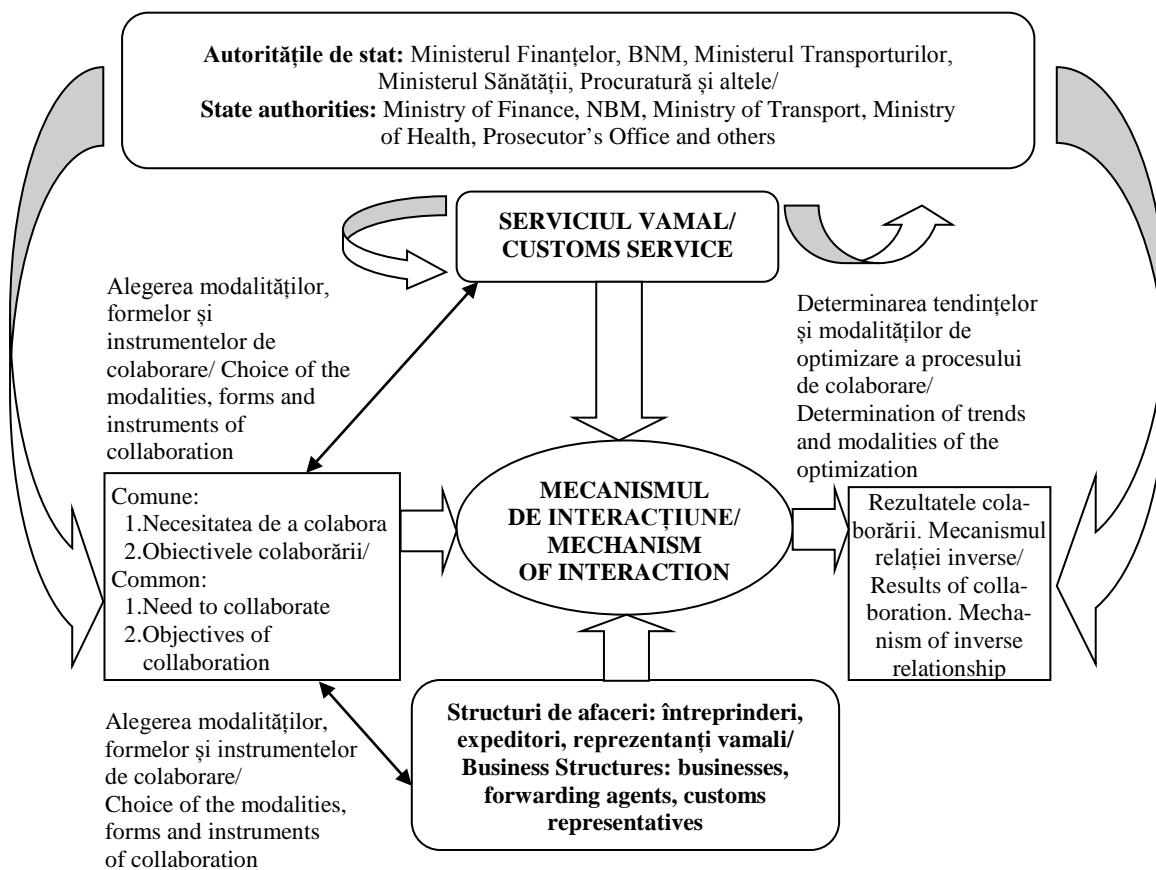

Figura 1. Model de interacțiune între autoritățile vamale și mediul de afaceri/
Figure 1. Model of interaction between customs authorities and business environment
Sursa: elaborată de autor/ Source: elaborated by the author

După cum se poate observa din datele expuse în figura 1, modelul de interacțiune examinat include patru componente:

As it can be observed from the data in figure 1, the examined model of interaction includes four components:

- 1) componenta structurală (sistemul organelor de stat și alți participanți ai interacțiunii);
- 2) componenta funcțională (funcțiile atribuite organelor de stat în procesul de interacțiune);
- 3) componenta instrumentală (forme, metode, principii de interacțiune etc.);
- 4) componenta de reglementare (acte normative de reglementare care reglementează interacțiunea).

Problemele de mai sus pot fi rezolvate prin îmbunătățirea mecanismului de interacțiune dintre autoritățile vamale și mediul de afaceri. Acest mecanism determină ordinea interacțiunii dintre vamă și afaceri, și, datorită formalizării sale, este posibil să aibă un impact pozitiv asupra procesului de interacțiune. Mecanismul de interacțiune este un element-cheie în sistemul relațiilor dintre autoritățile vamale ale Republicii Moldova și structurile de afaceri în ceea ce privește soluționarea în comun a problemelor de interes comun.

Modelul de interacțiune între autoritățile vamale și structurile de afaceri constă în următoarele elemente: actorii, necesitatea de a spori interacțiunea, obiectivele activității, mecanismul de activitate, rezultatele activităților, mecanismul de feedback, precum și diferitele relații și fluxuri de informații [2]. În plus, un element al organizării activității îl constituie și mediul extern al actorilor (adică domeniul juridic). Pentru ca părțile să interacționeze, trebuie să existe o nevoie de interacțiune, atunci ar trebui să apară un impuls suficient de stabil pentru activitate, adică o motivație (o forță care impulsionează realizarea anumitor acțiuni) și ar trebui definite scopurile acestor acțiuni. După procesul de interacțiune propriu-zis (adică, eliberarea bunurilor), se observă rezultatele obținute, care, apoi, sunt comparate cu obiectivele identificate anterior. Cu ajutorul mecanismului de feedback, sunt identificați factorii care împiedică interacțiunea eficientă și se determină modalitățile de optimizare a procesului de interacțiune.

Concluzii

În concluzii, menționăm că autoritățile vamale joacă un rol imens în dezvoltarea economică a țării și interacțiunea cu întreaga comunitate de afaceri. În interacțiunea cu reprezentanții structurilor de afaceri, serviciul vamal, în stadiul actual, constă în faptul că accelerarea circulației mărfurilor peste granița vamală conduce la o scădere a costurilor de tranzacționare ale companiilor și, prin urmare, sunt gata să ne propună nu doar infor-

- 1) the structural component (the system of state authorities and other participants of the interaction);
- 2) the functional component (the functions assigned to the state authorities in the interaction process);
- 3) the instrumental component (forms, methods, principles of interaction, etc.);
- 4) the regulatory component (normative regulatory acts regulating the interaction).

The above mentioned problems can be solved by improving the mechanism of interaction between the customs authorities and the business environment. This mechanism determines the interaction order between customs and business, and, due to its formalization, it is possible to have a positive impact on the interaction process. The mechanism of interaction is a key element in the system of relations between the customs authorities of the Republic of Moldova and the business structures regarding the joint solution of the problems of common interest

The interaction model between the customs authorities and business structures consists of the following elements: actors, the need to enhance the interaction, the objectives of the activity, the mechanism of the activity, the results of the activities, the feedback mechanism, as well as various relationships and information flows [2]. In addition, an element of the organization of the activity is also the external environment of the actors (i.e. the legal domain). For the parties to interact, there shall exist a need for interaction, then there should be a sufficiently stable impulse for activity, that is, a motivation (a force that causes to carry out the certain actions) and the purposes of these actions should be defined. According to the actual process of interaction (i.e. release of goods), are observed the obtained results, which are then compared with the previously identified objectives. With the help of the feedback mechanism, are identified the factors that prevent the effective interaction and are determined the modalities of the optimization of the interaction process.

Conclusions

It can be concluded that the customs authorities play an immense role in the economic development of the country and interaction with the entire business community. In the interaction with the representatives of the business structures, the customs service in the current stage results from the fact that the acceleration of the goods flow across the customs border leads to a

mațiile necesare vamale, ci și investițiile financiare în această zonă. Politica vamală competentă a statului, raportată la interacțiunea cu comunitatea de afaceri, permite tuturor entităților economice ale acestui stat să se dezvolte și să se consolideze în arena economică globală.

Mecanismul interacțiunii dintre vamă și mediul de afaceri există și funcționează în practică, totuși, datorită lipsei formalizării elementelor mecanismului acestei interacțiuni, este imposibil să se realizeze o interacțiune eficientă între autoritățile vamale și mediul de afaceri. Definirea, structurarea și formalizarea elementelor mecanismului vor permite determinarea clară a participanților la interacțiune, funcționalitatea și gradul de responsabilitate ale acestora. Măsurile enumerate vor reduce costurile părților care apar în procesul de interacțiune.

Astfel, mecanismul interacțiunii dintre autoritățile vamale și structurile de afaceri reprezintă un set de principii, forme și metode, care definesc relațiile de afaceri între structurile de afaceri și autoritățile vamale. Îmbunătățirea acestuia implică definirea obiectivelor părților, nivelurile și etapele, tipurile și formele, mecanismul de feedback, precum și legile, principiile conform cărora interacțiunea va avea loc. Îmbunătățirea mecanismului de interacțiune între autoritățile vamale și structurile de afaceri vizează simplificarea interacțiunii pentru ambele părți, precum și crearea condițiilor optime pentru circulația mărfurilor la frontiera vamală a Uniunii Europene, respectând legislația și asigurând securitatea economică a comunității.

decrease in the transaction costs of the companies and therefore they are ready not to sell only the necessary customs information, but also the financial investments in this area. The competent state customs policy opposed to the interaction with the business community allows all economic entities of this state to develop and to consolidate in the global economic arena.

The interaction mechanism between the customs and the business environment exists and functions in practice; however, due to the lack of the formalization of the elements of the mechanism of this interaction, it is impossible to achieve an effective interaction between the customs authorities and the business environment. Definition, structuring and formalization of the elements of the mechanism will allow defining clearly the participants in the interaction, functionality and degree of their responsibility. These measures will reduce the costs of the parties that occur in the process of interaction.

Thus, the mechanism of interaction between the customs authorities and business structures represents a set of principles, forms and methods that define the business relations between the business structures and customs authorities. Its improvement involves the definition of the objectives of the parties, levels and stages, types and types, forms, feedback mechanisms, as well as the laws and principles according to which the interaction will take place. The improvement of the mechanism of interaction between the customs and business structures aims to simplify the interaction for both sides as well as to create the optimal conditions for the movement of goods at the customs border of the European Union complying with the legislation and ensuring the economic security of the community.

Bibliografie/ Bibliography:

1. Codul vamal al Republicii Moldova, nr.1149-XIV din 20.07.2000. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.160-162 din 23.12.2000.
2. Proiectul Codului vamal remis Guvernului spre examinare și aprobare, prin scr.nr.09/1-03/270 din 05.07.2018.
3. ЕРШОВ, А.Д. Теоретико-методологические аспекты взаимодействия таможи и бизнеса. *Вестник Российской таможенной академии*, 2010. № 3, стр.5-9.
4. КОСЕНКО, В.П. *Основы теории эффективности таможенного дела.*/ В.П. Косенко, Л.И. Опшнян. – М.: РИО РТА, 2005, стр.42-45.
5. ЯСЕНЕВ, В.Н. *Информационные таможенные технологии: учебное пособие.* Ч. 1. Нижний Новгород: Нижегородский госуниверситет им. Н.И. Лобачевского, 2014, стр.60.
6. <http://customs.gov.md> (vizualizat la data de 15.08.2019).

005.311.6

MODELE ȘI ALGORITMI DE ELABORARE A DECIZIILOR ÎN SITUAȚII DE INCERTITUDINE

Drd. Lilian GOLBAN, ASEM
golban.lilian@gmail.com
Conf. univ. dr. Anatol GODONOAGĂ, ASEM
anagodon22@yahoo.com

În acest studiu, sunt descrise trei modele decizionale pentru situațiile incerte, în care decidentul dispune de o infinitate de alternative, activitatea se determină de factori necontrolabili, iar numărul de stări ale naturii este considerat finit. Modelele matematice propuse posedă anumite grade de complexitate, reflectând, totodată, adecvat, aspectele decizionale în condiții de informare incompletă, nedeterministă etc. Concomitent, acestea constituie o viziune actuală pentru extinderea posibilităților clasice ale algoritmilor de optimizare a diferitelor procese economice de producție, de tip piață liberă sau monopoliste și transport (distribuție), pentru cazurile cu decizii continue în jocul cu natura. De altfel, se admite că comportamentul consumatorului este unul incert, iar cererea nu poate fi determinată a priori, cunoscând doar variantele posibile de realizare a acesteia.

Cuvinte-cheie: incertitudine, decizii, criteriul Wald, criteriul Savage, gradient generalizat, algoritmi numerici.

JEL: C02, C61.

Introducere

În general, procesul de luare a unei decizii presupune că decidentul se confruntă cu o situație decizională, în care trebuie să opteze pentru o singură decizie dintr-un anumit set. Acest proces este unul destul de dificil, în care, pentru obținerea rezultatelor dorite, decidentul trebuie să acționeze în modul următor: la realizarea favorabilă a factorilor necontrolabili externi și interni, procesul economic trebuie influențat astfel, încât pierderile să fie minime sau venitul – maximal. Însă, aceste situații sunt extrem de puține. De aceea, activitatea economică presupune că, în marea majoritate a cazurilor, decidenții trebuie să proiecteze deciziile, pornind de la condițiile reale, cele ale incertitudinii.

005.311.6

DECISION MAKING MODELS AND ALGORITHMS IN SITUATIONS OF UNCERTAINTY

PhD candidate Lilian GOLBAN, ASEM
golban.lilian@gmail.com
Assoc. Prof. PhD Anatol GODONOAGĂ, ASEM
anagodon22@yahoo.com

This study describes three decision making models for uncertain situations, when the decision maker has infinity of alternatives, the activity is determined by uncontrollable factors, and the number of states of nature is considered finite. The proposed mathematical models have certain degrees of complexity, while, also, adequately reflecting the decision-making aspects under insufficient, non-deterministic information conditions, etc. At the same time, they represent a current vision for extending the classical possibilities of the optimization algorithms of different economic processes of production, of free market or monopolistic type, and transport (distribution), for the cases with continuous decisions in the game with nature. Moreover, it is admitted that the consumer's behaviour is uncertain, and the demand cannot be determined a priori, knowing only the possible variants of its realization.

Keywords: uncertainty, decisions, Wald criterion, Savage criterion, generalized gradient, numerical algorithms.

JEL: C02, C61.

Introduction

Generally speaking, the decision-making process implies that the decision maker is facing with a decision-making situation, where he or she has to choose a single option from a particular set. This process is quite difficult and, in order to obtain the desired results, the decision maker must act in the following way: for the favourable realization of the external and internal uncontrollable factors, the economic process must be influenced so that the losses are minimum or the income – maximum. However, these situations are extremely rare. That is why the economic activity implies that, in the vast majority of cases, the decision makers have to design their decisions, based on the real conditions, those of the uncertainty.

Incertitudinea se asociază cu situațiile în care deciziile se proiectează și se adoptă în condiții de minimă informare cu privire la factorii necontrolabili și lipsa de informații privind realizarea concretă a stărilor naturii. Acești factori, la rândul lor, se supun „controlului” fie din partea naturii, care, uneori, este destul de loială față de decident, fie din partea unui grup conștient și care urmărește, preponderent, interese contradictorii în raport cu decidentul. Aceste situații survin, de regulă, în momentul în care nu se cunosc probabilitățile de realizare a factorilor necontrolabili, dar nici nu există oarecare mijloace pentru a le determina.

Metode de cercetare

Situațiile decizionale, în condiții incerte, deseori, se tratează în limbajul teoriei jocurilor, în care se confruntă doi jucători A (decidentul) și B (natura sau un grup conștient) și pentru fiecare pereche $(u, \omega) \in U \times \Omega$ jucătorului A îi corespunde o anumită funcție de utilitate $r(u, \omega)$. În termeni economici, indicatorul $r(u, \omega)$ poate exprima, în unități monetare, venitul sistemului economic dat sau costul suportat de acesta, care este controlat și condus pentru satisfacerea intereselor decidentului A. Fără a restrânge generalitatea, $r(u, \omega)$ se va interpreta ca o funcție-cost pentru A. Dacă a priori s-ar cunoaște starea concretă ω , atunci, e firesc să se ia decizia $u = u^*(\omega) \in U$, care minimizează funcția cost:

$$r(u^*(\omega), \omega) = \min_{u \in U} [r(u, \omega)]. \tag{1}$$

Incertitudinea se manifestă prin faptul că e dificil sau chiar imposibil de prezis varianta concretă, prin care s-ar produce factorul $\omega \in \Omega$, cu atât e mai dificil în care decizia se cere să fie „aprobată” și pusă în acțiune înainte, sau mult prea înainte de momentul producerii variantei concrete ω . Dacă ambele mulțimi U și Ω sunt finite: $U = \{u_1, u_2, \dots, u_m\}$, $\Omega = \{\omega_1, \omega_2, \dots, \omega_n\}$, atunci situația decizională se încadrează într-un joc matriceal, în care elementele matricei de plăți $r_{ij} = r(u_i, \omega_j)$, $i = \overline{1, m}$, $j = \overline{1, n}$. Asemenea cazuri sunt amplu studiate în lucrările [1-4].

În continuare, se va admite că mulțimea deciziilor admisibile U este convexă și compactă în spațiul euclidian E^n , iar $r(u, \omega)$, pentru orice

Uncertainty is associated with the situations when decisions are designed and taken under conditions of minimal information about the uncontrollable factors and the lack of information regarding the concrete realization of the states of nature. These factors, in their turn, are subject to the “control” either of nature, which is sometimes quite loyal to the decision maker, or of a conscious group that pursues, mainly, contradictory interests in relation to the decision maker. These situations usually occur when the probabilities of achieving the uncontrollable factors are not known, and there are no means to determine them.

Research methods

Decision-making situations under uncertain conditions are often dealt with in the language of game theory, when two players A (the decision maker) and B (the nature or a conscious group) confront, and for each pair $(u, \omega) \in U \times \Omega$, player A has a certain utility function $r(u, \omega)$. In economic terms, indicator $r(u, \omega)$ can express in monetary units, the income of the given economic system or the cost incurred by it, which is controlled and meant to satisfy the interests of the decision maker A. Without restricting the generality, $r(u, \omega)$ shall be interpreted as a cost-function for A. If the concrete state ω would be known *a priori*, then it is natural to take the decision $u = u^*(\omega) \in U$ which minimizes the cost function:

Uncertainty is reflected by the fact that it is difficult or even impossible to predict the concrete variant when the factor $\omega \in \Omega$ can occur. It is even more difficult the case when the decision is required to be “approved” and put into action before, or too much before the moment the concrete variant ω was produced. If both sets U and Ω are finite: $U = \{u_1, u_2, \dots, u_m\}$, $\Omega = \{\omega_1, \omega_2, \dots, \omega_n\}$, then the decision situation becomes part of a matrix game, where the elements of the payment matrix $r_{ij} = r(u_i, \omega_j)$, $i = \overline{1, m}$, $j = \overline{1, n}$. Such cases are extensively studied in the works [1-4].

Next, it will be admitted that the set of admissible decisions U is convex and compact in

element fixat $\omega \in \Omega$, este o funcție convexă și continuă pe domeniul U . De aceea, prin analogie cu situațiile în care U și Ω sunt finite, ar fi firesc de analizat criteriile decizionale cunoscute și pentru mulțimi U , care conțin o infinitate de elemente [5].

Criteriul Wald (criteriul pesimist). S-ar considera, într-o formulă mai potrivită, ca acest criteriu să fie numit de *supremă prudență*, deoarece nu e neapărat necesar ca decidentul, după firea sa, să fie pesimist. Aplicând acest criteriu, decizia optimă $u^* \in U$ determină costul optimal $R_W(u^*)$ după regula:

$$R_W(u^*) = \min_{u \in U} R_W(u) = \min_{u \in U} \max_{\omega \in \Omega} r(u; \omega). \quad (2)$$

Astfel, în această abordare, decidentul, așteptându-se, pentru orice variantă de decizie $u \in U$, la pierderi maxime $\max_{\omega \in \Omega} r(u; \omega)$, dar, procedând, totodată, rațional (adică, utilizând posibilitățile sale), va încerca să minimizeze aceste costuri nedorite. Se cunoaște că funcția $R_W(u) = \max_{\omega \in \Omega} r(u; \omega)$ (care se va numi funcția Wald) este convexă pe domeniul U .

Criteriul Savage (criteriul regretelor). Conceptul regretului se consideră echivalent cu evaluarea pierderii suportate din neselectarea celei mai bune alternative, în raport cu realizarea unei anumite stări a naturii [6]. Savage explică (ceea ce este logic în condiții reale) că decidentul, în mod rațional, va urma calea minimizării celui mai mare regret posibil. Așadar, în raport cu fiecare stare a naturii $\omega \in \Omega$, pentru decizia dată $u \in U$, se va calcula valoarea regretului:

$$\bar{r}(u, \omega) = r(u, \omega) - \min_{u \in U} [r(u, \omega)], \quad (3)$$

care reprezintă pierderea (sau plata) suplimentară corespunzătoare perechii (u, ω) în raport cu cea mai bună decizie $u \in U$ pentru starea dată ω a factorului necontrolabil. Deci, dacă decidentul, pentru starea naturii ω , adoptă decizia u , atunci el poate regreta că, nefolosind cea mai bună decizie, va pierde suplimentar $\bar{r}(u, \omega)$ unități monetare.

the Euclidean space E^n , and $r(u, \omega)$ for any fixed element $\omega \in \Omega$ it is a convex and continuous function in the domain U . That is why, by analogy with the situations where U and Ω are finite, it would be natural to consider the decision-making criteria known also for the sets U , containing an infinity of elements [5].

Wald criterion (pessimist criterion). It would be considered in a more appropriate formula that this criterion be called *the supreme prudence*, because it is not necessary that the decision maker, by his/her nature, to be pessimistic. By applying this criterion, the optimal decision $u^* \in U$ determines the optimal cost $R_W(u^*)$, according to the rule:

Therefore, under this approach, the decision maker who is expecting for any variant of decision $u \in U$, at maximum losses $\max_{\omega \in \Omega} r(u; \omega)$, but also proceeding rationally (i.e. using his/her possibilities), will try to minimize these unwanted costs. It is known that the function $R_W(u) = \max_{\omega \in \Omega} r(u; \omega)$ (which we shall call Wald function) is convex on the domain U .

Savage criterion (criterion of regrets). The concept of regret is considered equivalent to assessing the loss incurred by not selecting the best alternative in relation to achieving a certain state of nature [6]. Savage explains (what is logical in real conditions), that the decision maker will rationally follow the path of minimizing the *greatest regret possible*. Therefore, in relation to each state of nature $\omega \in \Omega$, for the respective decision $u \in U$, shall be calculated the *value of regret*:

and represent the additional loss (or payment) corresponding to the pair (u, ω) in relation to the best decision $u \in U$ for the given state ω of the uncontrollable factor. So, if the decision maker, for the state of nature ω , makes the decision u , then he or she may regret that by not using the best decision, will lose additional $\bar{r}(u, \omega)$ monetary units.

Definiție. Funcția $\bar{r}(u, \omega)$ se va numi funcție a regretelor în raport cu starea naturii $\omega \in \Omega$, iar $R_S(u) = \max_{\omega \in \Omega} \bar{r}(u; \omega)$ – funcția Savage.

Având funcția sau matricea regretelor $\bar{r}(u, \omega)$, conform conceptului Savage, asupra acesteia se va aplica criteriul Minimax:

$$R_S^* = \min_{u \in U} R_S(u) = \min_{u \in U} \max_{\omega \in \Omega} \bar{r}(u; \omega) \quad (4)$$

unde valoarea R_S^* reprezintă cea mai mică plată suplimentară la realizarea celei mai nefavorabile stări ω din mulțimea Ω . Se poate constata că, în cazul unei funcții convexe $r(u, \omega)$, pe domeniul convex U , pentru orice stare a factorului necontrolabil, funcția regretelor $\bar{r}(u, \omega)$, de asemenea, este o funcție convexă pe U pentru orice $u \in U$ [7].

Problema minimizării funcției $R_S(u) = \max_{\omega \in \Omega} \bar{r}(u; \omega)$, pe domeniul admisibil U al factorilor de control, sub aspect general, se confruntă cu anumite dificultăți:

- în primul rând, pentru fiecare stare a naturii, este imposibil calculul, cu orice precizie, al valorilor $\min_{u \in U} r(u, \omega)$ și, cu atât mai mult, al valorii funcției regretelor $\bar{r}(u, \omega)$;
- în cazul unei mulțimi Ω cu un număr mare, sau cu o infinitate de elemente, devine problematică evaluarea „corectă” a funcției $R_S(u)$, fără de care e imposibilă soluționarea problemei în întregime.

În acest context, prezintă un mare interes determinarea unor instrumente constructive și eficiente de rezolvare a problemelor, chiar și de natură convexă, în care participă funcția regretelor Savage. În continuare, se va presupune că mulțimea Ω constă dintr-un număr finit de elemente: $\Omega = \{\omega_1, \dots, \omega_i, \dots, \omega_m\}$. În baza metodei proiecției gradientului generalizat [8], se va considera o schemă numerică, ce ar soluționa problema minimizării funcției Savage pe domeniul U . Pentru aceasta, în paralel, se construiesc $m+1$ procese similare metodei

Definition. The function $\bar{r}(u, \omega)$ shall be called the function of regrets in relation to the state of nature $\omega \in \Omega$, while $R_S(u) = \max_{\omega \in \Omega} \bar{r}(u; \omega)$ – Savage function.

Having the function or matrix of regrets $\bar{r}(u, \omega)$, according to the Savage concept, the Minimax criterion shall be applied:

where the value R_S^* represents the smallest additional payment for the realization of the most unfavourable state ω of the set Ω . One can find that in case of a convex function $r(u, \omega)$, for the convex domain U , for any state of the uncontrollable factor, the function of regrets $\bar{r}(u, \omega)$, is also a convex function U for any $u \in U$ [7].

The problem of minimization of the function $R_S(u) = \max_{\omega \in \Omega} \bar{r}(u; \omega)$, in the allowed domain U of control factors, generally faces certain difficulties:

- first, for each state of nature, it is impossible to calculate, with any precision, the values $\min_{u \in U} r(u, \omega)$ and the value of the function of regrets $\bar{r}(u, \omega)$;
- in the case of a set Ω with a larger number or an infinity of elements, the “correct” evaluation of the function $R_S(u)$, becomes problematic, without which, the overall settlement of the problem becomes impossible.

In this context, it is of great interest to determine constructive and efficient tools for solving problems, even of a convex nature, with the participation of the Savage function of regrets. Next step, it will be assumed that the set Ω consists of a finite number of elements: $\Omega = \{\omega_1, \dots, \omega_i, \dots, \omega_m\}$. Based on the generalized gradient projection method [8], a numerical scheme is considered to solve the problem of minimizing the Savage function in the domain U . For this purpose, and concomitantly, $m+1$ processes, similar to the respective method, shall be set up,

respectiv. Și anume: pentru fiecare $i = 1, 2, \dots, m$ se lansează m procese de calcul iterativ, fiecare dintre care are menirea determinării aproximative a valorilor $\min_{u \in U} r(u; \omega_1), \min_{u \in U} r(u; \omega_2), \dots, \min_{u \in U} r(u; \omega_m)$:

and namely: for each $i = 1, 2, \dots, m$ processes of iterative calculation shall be launched, each having the purpose to approximately determine the values $\min_{u \in U} r(u; \omega_1), \min_{u \in U} r(u; \omega_2), \dots, \min_{u \in U} r(u; \omega_m)$:

$$u_{(i)}^{k+1} = P_U(u_{(i)}^k - h_{(i)k} \cdot \text{grad}r(u_{(i)}^k, \omega_i)), \quad i = \overline{1, m}. \quad (5)$$

Aici, $\text{grad}r(u_{(i)}^k, \omega_i)$ reprezintă gradientul generalizat al funcției $r(u, \omega_i)$ pentru $u = u_{(i)}^k$. Prin urmare, se va conta pe faptul că, odată cu creșterea valorilor k , valorile $r(u_{(i)}^k, \omega_i)$, vor fi din ce în ce mai aproape de $r(u_{(i)}^*, \omega_i) = \min_{u \in U} r(u, \omega_i)$, $i = \overline{1, m}$. Totodată, estimațiile $r(u_{(i)}^k, \omega_i)$ se vor folosi la construirea celui de-al $(m+1)$ -lea proces iterativ (acesta din urmă se desfășoară în paralel cu primele m procese):

Here, $\text{grad}r(u_{(i)}^k, \omega_i)$ represents the generalized gradient of the function $r(u, \omega_i)$ for $u = u_{(i)}^k$. Therefore, one shall count on the fact that, the higher the values k , values $r(u_{(i)}^k, \omega_i)$ will become more and more closer to $r(u_{(i)}^*, \omega_i) = \min_{u \in U} r(u, \omega_i)$, $i = \overline{1, m}$. At the same time, the estimations $r(u_{(i)}^k, \omega_i)$ will be used for the construction of the $(m+1)$ -th iterative process (the latter develops in parallel with the first m processes):

$$u^{k+1} = P_U(u^k - h_k \cdot \text{grad}\tilde{R}_S(u^k)), \quad (6)$$

unde u^0 – arbitrar din U , iar $\tilde{R}_S(u^k) = \max_{1 \leq i \leq m} [r(u^k, \omega_i) - r(u_{(i)}^k, \omega_i)]$.

where u^0 – arbitrary of U , while $\tilde{R}_S(u^k) = \max_{1 \leq i \leq m} [r(u^k, \omega_i) - r(u_{(i)}^k, \omega_i)]$.

La realizarea procesului corespunzător de calcul, se va presupune îndeplinirea condițiilor necesare cu privire la mărimile pașilor, pentru asigurarea convergenței șirurilor $u_1^k, u_2^k, \dots, u_m^k$ și u^k :

For the realization of the appropriate calculation process, shall be considered the necessary conditions for the sizes of steps, for the assurance of the convergence of strings $u_1^k, u_2^k, \dots, u_m^k$ and u^k :

$$h_{(i)k} \geq 0; h_{(i)k} \rightarrow 0; \sum_{k=0}^{\infty} h_{(i)k} = \infty; i = 1, 2, \dots, m; h_k \geq 0; h_k \rightarrow 0; \sum_{k=0}^{\infty} h_k = \infty \quad (7)$$

Rezultatele cercetării
Abordarea modelului producătorului în viziunile Wald și Savage

Fie, se consideră o situație de decizie, exprimată cantitativ în forma:

Research Results
Approach of the producer's model in the views of Wald and Savage

Consider a decision situation expressed quantitatively in the form:

$$r(u, \omega) = \sum_{j=1}^n C_j(\omega) \cdot u_j \quad (8)$$

$$\sum_{j=1}^n a_{ij} \cdot u_j \leq b_i, \quad i = \overline{1, m}, \quad (9)$$

$$\underline{u}_j \leq u_j \leq \overline{u}_j, \quad j = \overline{1, n}. \quad (10)$$

Fie, pentru ilustrare, $n=1$ și mulțimea „stărilor naturii”, formată din două elemente: $\omega \in \{\omega^1, \omega^2\}$. $r(u, \omega)$ – utilitatea exprimată în unități monetare pentru perechea (u, ω) .

Conform criteriului Wald, pentru modelele de producție, scopul decidentului este să identifice acea ofertă, care i-ar asigura utilitatea maximală pentru condițiile cele mai nefavorabile. Varianta optimă care determină utilitatea maximală, după Wald, se identifică după regula:

$$R_W(u^*) = \max_{u \in D} R_W(u) = \max_{u \in D} \min_{\omega \in \Omega} r(u, \omega), \tag{11}$$

unde D exprimă domeniul determinat de restricțiile (9)-(10).

Astfel, problema constă în maximizarea funcției:

$$R_W(u) = \min_{\omega \in \Omega} r(u; \omega) \rightarrow \max_{u \in U} \tag{12}$$

$$\sum_{j=1}^n a_{ij} \cdot u_j \leq b_i, \quad i = \overline{1, m}, \tag{13}$$

$$\underline{u}_j \leq u_j \leq \overline{u}_j, \quad j = \overline{1, n}. \tag{14}$$

Se vor defini funcțiile

$$\Psi_i(u) = \sum_{j=1}^n a_{ij} \cdot u_j - b_i, \quad i = \overline{1, m} \tag{15}$$

și mulțimea $U = \{u = (u_1, \dots, u_j, \dots, u_n) : \underline{u}_j \leq u_j \leq \overline{u}_j, j = \overline{1, n}\}$.

și mulțimea

$$U = \{u = (u_1, \dots, u_j, \dots, u_n) : \underline{u}_j \leq u_j \leq \overline{u}_j, j = \overline{1, n}\}$$

Utilizând metoda gradientului generalizat [5,8], se va construi un algoritm, care urmează să soluționeze problema maximizării funcției Wald pe domeniul U .

Pentru fiecare $k = 0, 1, \dots$, se va lansa un proces de calcul iterativ, care constă în determinarea elementelor $u^0, u^1, \dots, u^k, u^{k+1}, \dots \in U$. Punctul u^0 este elementul de start, cunoscut și care poate fi luat arbitrar din U .

Fiind deja obținut u^k , următorul element u^{k+1} se va calcula în conformitate cu regula:

$$u^{k+1} = P_U(u^k + h_k \cdot \eta^k), \quad k = 0, 1, 2, \dots \tag{16}$$

Let us consider, for illustration, $n=1$ and set of “states of nature” consisting of two elements: $\omega \in \{\omega^1, \omega^2\}$. Here, $r(u, \omega)$ – the utility expressed in monetary units for the pair (u, ω) .

According to the Wald criterion, for the production models, the scope of the decision maker is to identify that offer that will assure the maximum utility for the most unfavourable conditions. The optimal variant that determines the maximal utility, according to Wald, can be identified under the rule:

where D – domain determined by the restrictions (9)-(10).

Therefore, the problem lies in the maximization of the function:

$$R_W(u) = \min_{\omega \in \Omega} r(u; \omega) \rightarrow \max_{u \in U} \tag{12}$$

$$\sum_{j=1}^n a_{ij} \cdot u_j \leq b_i, \quad i = \overline{1, m}, \tag{13}$$

$$\underline{u}_j \leq u_j \leq \overline{u}_j, \quad j = \overline{1, n}. \tag{14}$$

Functions

$$\Psi_i(u) = \sum_{j=1}^n a_{ij} \cdot u_j - b_i, \quad i = \overline{1, m} \tag{15}$$

and set

$$U = \{u = (u_1, \dots, u_j, \dots, u_n) : \underline{u}_j \leq u_j \leq \overline{u}_j, j = \overline{1, n}\}$$

shall be defined.

By using the method of the generalized gradient [5,8], an algorithm that will solve the problem of maximization of the Wald function in the domain U shall be built.

For each $k = 0, 1, \dots$, an iterative calculation process meant to determine the elements $u^0, u^1, \dots, u^k, u^{k+1}, \dots \in U$ shall be launched. The point u^0 is the starting known element, which can be arbitrarily taken from U .

Once the u^k is obtained, the next element u^{k+1} shall be calculated according to the rule:

Aici/ Here:

$$\eta^k = \left\{ \begin{array}{l} \text{grad } R_W(u^k) = (C_1(\omega^k), \dots, C_j(\omega^k), \dots, C_n(\omega^k))^T, \text{ dacă / if } \Psi_i(u) \leq 0 \ \forall i = 1, 2, \dots, m \\ - (a_{i_k1}, \dots, a_{i_kj}, \dots, a_{i_kn})^T, \text{ dacă / if } \Psi_{i_k}(u^k) > 0. \end{array} \right\}. \quad (17)$$

$\text{grad } R_W(u^k)$ – gradientul generalizat al funcției/generalized gradient of the function $R_W(u^k)$ pentru/for $u = u^k$,

unde/where: $\omega^k \in \Omega : R_W(u^k) = r(u^k, \omega^k) = \min_{\omega \in \Omega} r(u^k, \omega)$ și/and

$$i_k \in \{1, 2, \dots, m\} : \Psi_{i_k}(u^k) = \max_{1 \leq i \leq m} \Psi_i(u^k).$$

În cazul decizional Savage, dacă, pentru starea dată, venitul scontat e reprezentat de valoarea maximă a funcției $r(u, \omega) = \sum_{j=1}^n C_j(\omega) \cdot u_j$, care s-ar obține pentru varianta de decizie $u^*(\omega) : r(u^*(\omega), \omega) = \max_u r(u, \omega)$, în cele ce urmează, se va construi funcția:

$\bar{r}(u, \omega) = r(u^*(\omega), \omega) - r(u, \omega)$, unde $r(u^*(\omega), \omega) - r(u, \omega) \geq 0$ și reprezintă valoarea regretului, iar $u^*(\omega)$ – decizia optimă pentru starea naturii ω .

Problema minimizării funcției-scop Savage, se va expune în forma:

In the Savage decision-making case, if for the respective state the expected income is represented by the maximum value of the function $r(u, \omega) = \sum_{j=1}^n C_j(\omega) \cdot u_j$, which can be obtained for the decision variant $u^*(\omega) : r(u^*(\omega), \omega) = \max_u r(u, \omega)$, and in the end, the following function will result:

$\bar{r}(u, \omega) = r(u^*(\omega), \omega) - r(u, \omega)$, where $r(u^*(\omega), \omega) - r(u, \omega) \geq 0$ and represents the value of regret, while $u^*(\omega)$ – the optimal decision for the state of nature ω .

The problem of the minimization of the Savage scope-function is described in the form:

$$R_S(u) = \max_{\omega \in \Omega} [\bar{r}(u, \omega)] \rightarrow \min_{u \in U} \quad (18)$$

Inițial, aplicând metoda Simplex, se vor rezolva m probleme liniare de tipul:

$$R_i(u) = r(u; \omega_i) = \sum_{j=1}^n C_j(\omega_i) \cdot u_j \rightarrow \max \quad (19)$$

pentru $i = \overline{1, m}$ cu respectarea restricțiilor (13)–(14).

Fie u^{*i} – soluția optimă a problemei i . Se va nota $R_i^* = R_i(u^{*i})$ și $\bar{r}(u, \omega_i) = R_i^* - r(u, \omega_i)$ – valoarea regretului în cazul în care se aplică decizia $u \in U$ și nu u^{*i} . Se poate constata că funcțiile $\bar{r}(u, \omega_i)$ și $R_S(u)$ sunt convexe [5]. Astfel, în abordarea lui Savage, se va rezolva problema:

Initially, by applying the Simplex method, m linear problems of the following type shall be solved:

for $i = \overline{1, m}$ by observing the restrictions (13)–(14).

Is considered that u^{*i} – the optimal solution for the problem i . It will be noticed $R_i^* = R_i(u^{*i})$ and $\bar{r}(u, \omega_i) = R_i^* - r(u, \omega_i)$ – the value of regret, if the decision $u \in U$ is applied and not u^{*i} . Can be concluded that the functions $\bar{r}(u, \omega_i)$ and $R_S(u)$ are not convex [5]. Therefore, the problem shall be solved in the Savage approach, as follows:

$$R_S(u) = \max_{1 \leq i \leq m} [\bar{r}(u, \omega_i)] \rightarrow \min_{u \in U} \quad (20)$$

În acest scop, se va considera:

For this purpose, shall be considered:

$$u^{k+1} = P_U(u^k - h_k \cdot \eta^k), \quad k = 0, 1, 2, \dots \quad (21)$$

unde/where

$$\eta^k = \left\{ \begin{array}{l} \text{grad } R_S(u^k) = - (C_1(\omega^k), \dots, C_j(\omega^k), \dots, C_n(\omega^k))^T, \\ \text{dacă / if } \Psi_i(u^k) \leq 0 \quad \forall i = 1, 2, \dots, m, \\ \text{unde / where } \omega^k \in \Omega : r_S(u^k, \omega^k) = \max_{1 \leq i \leq N} r_S(u^k, \omega_i); \\ (a_{i_k1}, \dots, a_{i_kj}, \dots, a_{i_kn})^T, \text{ dacă / if } \Psi_{i_k}(u^k) > 0. \end{array} \right. \quad (22)$$

Reglarea mărimii pasului va fi efectuată în varianta programată (7). În cazul în care $\Psi_i(u^k) \leq 0$, trecerea de la u^k către u^{k+1} se va realiza utilizând gradientul generalizat al funcției $R_S(u)$, calculat în punctul $u = u^k$. În caz contrar, dacă cel puțin o restricție se va încălca, de exemplu, $\Psi_{i_k}(u^k) > 0$, la deplasarea de la u^k către u^{k+1} , se va folosi gradientul funcției Ψ_{i_k} , de abatere maximală în punctul $u = u^k$ [9, 10].

Modelul transporturilor cu factori incerti

Problema echilibrată de transport constă în stabilirea unui plan optim de distribuție a unor produse, aflate în posesia furnizorilor, către piețele de desfacere, cu condiția că cantitatea oferită este echivalentă cu cea solicitată de către consumatori. Formularea clasică a unei astfel de probleme constă în următoarele. Se admite că m furnizori $A_1, \dots, A_i, \dots, A_m$ dețin un produs omogen în cantitățile $a_1, \dots, a_i, \dots, a_m$, ce necesită a fi livrate spre n centre de consum $B_1, \dots, B_j, \dots, B_n$ în cantitățile $b_1, \dots, b_j, \dots, b_n$. Se va presupune că prețul $C_{ij} = C_{ij}(\omega)$, adică, depinde de starea naturii ω [11]. Fie x_{ij} – cantitatea de produs care urmează a fi transportată de la furnizorul A_i spre consumatorul B_j .

Dacă s-ar cunoaște starea naturii ω , atunci s-ar rezolva problema:

The adjustment of the step size will be performed in the programmed variant (7). If $\Psi_i(u^k) \leq 0$, the transition from u^k to u^{k+1} shall be done by using the generalized gradient of the function $R_S(u)$, calculated in point $u = u^k$. Otherwise, if at least one restriction is violated, for example $\Psi_{i_k}(u^k) > 0$, when moving from u^k to u^{k+1} , the gradient of the function Ψ_{i_k} shall be used, of maximum deviation at the point $u = u^k$ [9, 10].

Transportation model with uncertain factors

The balanced transportation problem consists in establishing an optimal distribution plan of products, held by suppliers, to the retail markets, provided that the quantity offered is equivalent to the one requested by consumers. The classic formulation of such an exercise includes the following elements. Will be considered that m suppliers $A_1, \dots, A_i, \dots, A_m$ hold a homogenous product in the quantities $a_1, \dots, a_i, \dots, a_m$, which must be delivered to n consumption centers $B_1, \dots, B_j, \dots, B_n$ in the quantities $b_1, \dots, b_j, \dots, b_n$. Is assumed that the price $C_{ij} = C_{ij}(\omega)$, depends on the state of nature ω [11]. Is noticed x_{ij} – quantity of product that must be delivered from supplier A_i to consumer B_j .

If the state of nature ω is known, then can be solved the problem:

$$Z(x, \omega) = \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n C_{ij}(\omega) \cdot x_{ij} \rightarrow \min_{\{x_{ij}\}} \quad (23)$$

$$\sum_{j=1}^n x_{ij} \leq a_i, \quad i = \overline{1, m} \quad (24)$$

$$\sum_{i=1}^m x_{ij} \geq b_j, \quad j = \overline{1, n} \quad (25)$$

$$x_{ij} \geq 0 \quad (26)$$

Fie că factorul $\omega \in \Omega = \{\omega^1, \omega^2, \dots, \omega^r\}$.
În continuare, se va considera modelul transporturilor în viziunea criteriului Savage:

Let factor $\omega \in \Omega = \{\omega^1, \omega^2, \dots, \omega^r\}$, be considered as the transportation model in the overview of Savage criterion:

$$Z_S(x) = \max_{\omega^k \in \Omega} (Z(x, \omega) - Z^*(\omega^k)) \rightarrow \min \quad (27)$$

Se vor formula r probleme cu condițiile (24)-(26):

r problems will be formulated in the conditions (24)-(26):

$$Z^*(\omega^k) = \min_x Z(x, \omega^k) = \min_x \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n C_{ij}(\omega^k) \cdot x_{ij}, \quad k = 1, 2, \dots, r. \quad (28)$$

Fie $Z^*_k = \min Z(x, \omega^k)$, iar $Z(x, \omega^k) - Z^*_k$ – valoarea regretului pentru $\omega = \omega^k$.

Consider $Z^*_k = \min Z(x, \omega^k)$, while $Z(x, \omega^k) - Z^*_k$ – the value of regret for $\omega = \omega^k$

Astfel, $Z_S(x) = \max_{1 \leq k \leq r} (Z(x, \omega^k) - Z^*_k)$ – valoarea maximă a regretului în condiția că planul de transport este reprezentat de setul:

Therefore, $Z_S(x) = \max_{1 \leq k \leq r} (Z(x, \omega^k) - Z^*_k)$ – the maximum value of regret in the condition that the transportation plan is represented by the set:

$$x = \{x_{ij}\}, \quad i = \overline{1, m}; \quad j = \overline{1, n}.$$

În continuare, se va determina varianta x_S^* :

Now, is determined the variant x_S^* :

$$Z_S(x_S^*) = \min_{x \in D} Z_S(x) \quad (29)$$

unde, D reprezintă restricțiile (24)-(26).
Se vor defini funcțiile:

where, D – represents the restrictions (24)-(26).
Shall be defined the following functions:

$$\Phi_i(x_{i1}, \dots, x_{in}) = \sum_{j=1}^n x_{ij} - a_i, \quad i = \overline{1, m}; \quad (30)$$

$$\Psi_j(x_{1j}, \dots, x_{mj}) = b_j - \sum_{i=1}^m x_{ij}, \quad j = \overline{1, n}. \quad (31)$$

Este evident, dacă x – soluție admisibilă
 $\Rightarrow \Phi_i(\bullet) \leq 0, \forall i = \overline{1, m}$ și
 $\Psi_j(\bullet) \leq 0, \forall j = \overline{1, n}$.

It is obvious, that if x – feasible solution
 $\Rightarrow \Phi_i(\bullet) \leq 0, \forall i = \overline{1, m}$ and
 $\Psi_j(\bullet) \leq 0, \forall j = \overline{1, n}$.

Pentru început, se va determina o soluție de start $x^0 = \{x_{ij}^0\} : x_{ij}^0 \geq 0$. Fie că mulțimea:

$$X = \left\{ x = \{x_{ij}\}, i = \overline{1, m}; j = \overline{1, n} : x_{ij} \geq 0 \right\}.$$

Se va defini următorul proces iterativ, care va consta în determinarea succesivă a matricelor $x^0, x^1, x^2, \dots, x^s, x^{s+1}, \dots$ aplicându-se metoda gradientului generalizat într-o formă modificată [8] și adaptată structurilor de date utilizate. Aici, $x^s = \{x_{ij}^s\}, i = \overline{1, m}; j = \overline{1, n}$ – varianta de decizie care corespunde iterației ‘s’. Următoarea matrice x^{s+1} se calculează ca proiecția:

$$x^{s+1} = P_X(x^s - h_s \cdot g^s), \tag{32}$$

unde $g^s = \{g_{ij}^s\}, i = \overline{1, m}; j = \overline{1, n}$ – determină direcția deplasării la pasul ‘s+1’.

În continuare, cu $\delta_s > 0$ se va nota mărimea „pragului de toleranță” asociat iterației s.

Astfel, algoritmul de soluționare va avea forma:

[1] Fie că toate funcțiile $\Phi_i(\bullet) \leq \delta_s$ și $\Psi_j(\bullet) \leq \delta_s$ în cazul $x = x^s$. Atunci $g_{ij}^s = C_{ij}^s$ iar $C^s : Z_S(x^s) = \max_{1 \leq k \leq r} (Z(x^s, \omega^k) - Z_k^*)$. În acest caz, $Z(x^s, \omega^k) = \sum_i \sum_j C_{ij}(\omega^k) \cdot x_{ij}^s$;

[2] Fie că $\Phi_{i_1}(\bullet) > \delta_s, \Phi_{i_2}(\bullet) > \delta_s, \dots, \Phi_{i_l}(\bullet) > \delta_s$ și/sau $\Psi_{j_1}(\bullet) > \delta_s, \Psi_{j_2}(\bullet) > \delta_s, \dots, \Psi_{j_t}(\bullet) > \delta_s$; $1 \leq l \leq m; 1 \leq t \leq n$ unde i_1, i_2, \dots, i_l reprezintă indicii acelor funcții Φ_i , $i = \overline{1, m}$, pentru care $\Phi_i(\bullet) > 0$. Respectiv j_1, j_2, \dots, j_t - indicii funcțiilor Ψ_j , $j = \overline{1, n}$, pentru care $\Psi_j(\bullet) > 0$.

First, a start solution must be identified $x^0 = \{x_{ij}^0\} : x_{ij}^0 \geq 0$. Consider the set:

The following iterative process must be defined, which will refer to successive determination of matrixes $x^0, x^1, x^2, \dots, x^s, x^{s+1}, \dots$ by applying the method of generalized gradient in a modified form [6] and adapted to the used data structures. Here, $x^s = \{x_{ij}^s\}, i = \overline{1, m}; j = \overline{1, n}$ – the decision variant which corresponds to the iteration ‘s’. The next matrix x^{s+1} is calculated as the projection:

where $g^s = \{g_{ij}^s\}, i = \overline{1, m}; j = \overline{1, n}$ – determines the direction of movement at the step ‘s+1’.

Next, $\delta_s > 0$ will refer to the size of “tolerance threshold” associated to iteration ‘s’.

Therefore, the algorithm for settlement will have the form:

[1] Consider that all functions $\Phi_i(\bullet) \leq \delta_s$ and $\Psi_j(\bullet) \leq \delta_s$ in the case $x = x^s$. Then $g_{ij}^s = C_{ij}^s$, while $C^s : Z_S(x^s) = \max_{1 \leq k \leq r} (Z(x^s, \omega^k) - Z_k^*)$. In this case, $Z(x^s, \omega^k) = \sum_i \sum_j C_{ij}(\omega^k) \cdot x_{ij}^s$;

[2] Consider that $\Phi_{i_1}(\bullet) > \delta_s, \Phi_{i_2}(\bullet) > \delta_s, \dots, \Phi_{i_l}(\bullet) > \delta_s$ and/or $\Psi_{j_1}(\bullet) > \delta_s, \Psi_{j_2}(\bullet) > \delta_s, \dots, \Psi_{j_t}(\bullet) > \delta_s$; $1 \leq l \leq m; 1 \leq t \leq n$ where i_1, i_2, \dots, i_l represents the indicators of those functions Φ_i , $i = \overline{1, m}$, for which $\Phi_i(\bullet) > 0$. Therefore, j_1, j_2, \dots, j_t - indicators of functions Ψ_j , $j = \overline{1, n}$, for which $\Psi_j(\bullet) > 0$.

- Dacă/If $\Phi_i(x_{i1}^s, x_{i2}^s, \dots, x_{im}^s) > \delta_s$, atunci/then $g_{ij}^s = 1$.
- Dacă/If $\Phi_i(x_{i1}^s, x_{i2}^s, \dots, x_{im}^s) \leq \delta_s$, atunci/then $g_{ij}^s = 0$.
- Dacă/If $\Psi_j(x_{j1}^s, x_{j2}^s, \dots, x_{jm}^s) > \delta_s$, atunci/then $g_{ij}^s = -1$.
- Dacă/If $\Psi_j(x_{j1}^s, x_{j2}^s, \dots, x_{jm}^s) \leq \delta_s$, atunci/then $g_{ij}^s = 0$.

– Dacă/If $\Phi_i(x_{i1}^s, x_{i2}^s, \dots, x_{im}^s) > \delta_s$ și $\Psi_j(x_{j1}^s, x_{j2}^s, \dots, x_{jm}^s) > \delta_s$, atunci/then

$$g_{ij}^s = \begin{cases} 1, & \text{dacă / if } \Phi_i(\bullet) \geq \Psi_j(\bullet) \\ -1, & \text{dacă / if } \Phi_i(\bullet) < \Psi_j(\bullet) \end{cases}$$

Pentru realizarea schemei prezentate cu aplicarea „pragului de toleranță”, este necesar ca șirurile numerice $\{h_s\}$ și $\{\delta_s\}$ să respecte următoarele condiții (7)[12,13].

Monopolul și incertitudinea

Monopolurile sunt caracterizate de o absență a competiției economice în producerea bunurilor sau prestarea serviciilor, precum și de lipsa altor bunuri substituibile. Astfel, un singur producător deține controlul stabilirii prețului pentru produsele oferite pieței. Un monopolist are posibilitatea să fixeze cu cât va comercializa un produs, iar apoi să se aprecieze și ce cantitate urmează să fie comercializată. Pentru situațiile când monopolistul activează în condiții de incertitudine (iar aceasta este generată de faptul că prognozele unor rezultate nu sunt exacte și pot varia pe un anumit interval, valoarea riscului nu poate fi, nicidecum, cuantificată, iar același profit nu mai poate fi garantat, indiferent de cantitatea ori prețul ales), se poate constata că cererea, ca și componentă a formării profitului, reprezintă o valoare aleatorie, dependentă inclusiv de modul în care producătorul monopolist stabilește cantumul comercializării produsului sau serviciului [14,15].

Fie că se consideră o situație decizională a activității de producere în condiții de monopol, exprimată în forma:

$$R(x, y, Y) = \sum_{j=1}^n [c_j(y_j) \cdot \min\{y_j, Y_j\} - p_i \cdot \max\{0, y_j - Y_j\}] - \sum_{i=1}^m q_i \cdot x_i \quad (33)$$

cu respectarea următoarelor restricții:

$$\sum_{j=1}^n a_{ij} y_j \leq b_i + x_i, \quad i = \overline{1, m} \quad (34)$$

$$y = (y_1, \dots, y_j, \dots, y_n) \in D_y = \{y \in E^n : \underline{y}_j \leq y_j \leq \overline{y}_j, j = \overline{1, n}\} \quad (35)$$

$$Y = (Y_1, \dots, Y_j, \dots, Y_n) \in D_Y = \{Y \in E^n : \underline{Y}_j \leq Y_j \leq \overline{Y}_j, j = \overline{1, n}\} \quad (36)$$

$$x = (x_1, \dots, x_i, \dots, x_m) \in D_x = \{x \in E^m : \underline{x}_i \leq x_i \leq \overline{x}_i, i = \overline{1, m}\} \quad (37)$$

$R(x, y, Y)$ exprimă profitul producătorului monopolist, care depinde de setul (x, y, Y) ;

In order to realize the presented scheme with the application of the “tolerance threshold”, it is necessary that the numeric strings $\{h_s\}$ and $\{\delta_s\}$ comply with the following conditions (7) [12, 13].

Monopoly and uncertainty

Monopolies are characterized by an absence of economic competition in the production of goods or the provision of services, as well as by the lack of other substitutable goods. Therefore, a single producer holds the control over the price setting for products offered to the market. A monopolist has the opportunity to determine how much a product will cost, and then to assess the quantity offered for sale. For situations when the monopolist carries out activities under conditions of uncertainty (and this is caused by the fact that the forecasts of some results are not exact and can vary on a certain interval, the value of the risk cannot be quantified at all, and the same profit can no longer be guaranteed, regardless of the quantity or price chosen), it can be seen that the demand, as a component of the formation of the profit, represents a random value, dependent also on the way the monopolist producer establishes the quantum of traded products or services [14,15].

Whether it is considered a decisive situation of the production activity under monopoly conditions, expressed in the form:

by observing the following restrictions:

$R(x, y, Y)$ – profit of monopolist producer, that depends on the set (x, y, Y) ;

x_i – cantitatea de resurse i , ce urmează să fie achiziționată la prețul q_i , $i = \overline{1, m}$,

y_j – volumul ofertei;

Y_j – volumul cererii la bunul j , $j = \overline{1, n}$;

b_i – disponibilul resurselor i , care se află în posesia producătorului monopolist.

Se va considera că prețul la bunul j , $c_j(y_j)$ descrește liniar în raport cu y_j :

$$c_j(y_j) = \overline{c_j} - (\overline{c_j} - \underline{c_j}) \cdot (y_j - \underline{y_j}) / (\overline{y_j} - \underline{y_j}) \quad (38)$$

Unde: $\underline{c_j}$ și $\overline{c_j}$ indică limita inferioară, respectiv, superioară de variație a prețului bunului j ;

$\underline{y_j}$ și $\overline{y_j}$ – limita inferioară, respectiv, superioară de variație a volumului cererii bunului j .

Pentru modelele de producție, conform criteriului Wald, varianta optimă (x_w^*, y_w^*) se va identifica conform regulii:

$$R_w(x_w^*, y_w^*) = \max_{(x,y)} \min_Y R(x, y, Y). \quad (39)$$

Evident, funcția $R_w(x, y) = \min_Y R(x, y, Y)$ este concavă, în raport cu setul (x, y) pe domeniul $D_x \times D_y$. Conform metodei gradientului generalizat [6,8], se va construi un algoritm, care va soluționa problema de maximizare a funcției $R_w(x, y)$ pe $D_x \times D_y$. Pentru aceasta, inițial, se vor defini funcțiile:

$$\Phi_i(x_i, y) = \sum_{j=1}^n a_{ij} y_j - b_i - x_i, \quad i = \overline{1, m}; \quad (40)$$

$$\Phi(x, y) = \max\{\Phi_1(x_1, y), \dots, \Phi_m(x_m, y)\} \quad (41)$$

Apoi, pentru fiecare $k = 0, 1, \dots$, se va realiza un proces de calcul iterativ, care va consta în determinarea a două șiruri de vectori $\{x^k\}$ și $\{y^k\}$, în conformitate cu regulile:

x_i – quantity of resources i , that shall be purchased at the price q_i , $i = \overline{1, m}$,

y_j – volume of offer;

Y_j – volume of offer for the goods j , $j = \overline{1, n}$;

b_i – available i resources held in the possession of the monopolist producer.

Consider that the price for the goods j , $c_j(y_j)$, decreases linearly in relation to y_j :

Where: $\underline{c_j}$ and $\overline{c_j}$ – the inferior and superior limit of variation of the goods' price j ;

$\underline{y_j}$ and $\overline{y_j}$ – the inferior and superior limit of variation of the volume of goods demand j .

For the production models, according to the Wald criterion, the optimal variant (x_w^*, y_w^*) will be identified according to the rule:

Obviously, the function $R_w(x, y) = \min_Y R(x, y, Y)$ is concave with respect to the set (x, y) on the domain $D_x \times D_y$. According to the generalized gradient method [6, 11], an algorithm will be constructed that will solve the problem of maximizing the function $R_w(x, y)$ on $D_x \times D_y$. For this purpose, are defined the functions:

Then, for each $k = 0, 1, \dots$, an iterative calculation process shall be carried out, which will consist of two strings of vectors $\{x^k\}$ and $\{y^k\}$, according to the rule:

$$\text{dacă / if } \Phi(x^k, y^k) \leq \delta_k \Rightarrow \left\{ \begin{array}{l} y^{k+1} = P_{D_y}(y^k + h_k \cdot g_y^k), \text{ unde/where } g_y^k = \text{grad}R_y(x^k, y^k, Y^k), \\ x^{k+1} = P_{D_x}(x^k + h_k \cdot g_x^k), \text{ unde/where } g_x^k = \text{grad}R_x(x^k, y^k, Y^k). \end{array} \right\}, \quad (42)$$

$$\begin{aligned} (\text{grad}R_y(x^k, y^k, Y^k))_j &= c_j(y_j) \cdot \min\{y_j; Y_j\} + \begin{cases} c_j(y_j), \text{ dacă/if } y_j \leq Y_j \\ 0, \text{ dacă/if } y_j > Y_j \end{cases} \\ &- \begin{cases} p_j, \text{ dacă/if } y_j > Y_j \\ 0, \text{ dacă/if } y_j \leq Y_j \end{cases} = \begin{cases} c_j(y_j) \cdot y_j + c_j(y_j) - 0, \text{ dacă/if } y_j \leq Y_j, \\ c_j(y_j) \cdot y_j + 0 - p_j, \text{ dacă/if } y_j > Y_j. \end{cases} \end{aligned} \quad (43)$$

$$c_j'(y_j) \cdot y_j = -(\bar{c}_j - c_j) / (\bar{y}_j - y_j), \quad (44)$$

$$(\text{grad}R_x(x^k, y^k, Y^k))_i = -q_i, \text{ unde/where } i = \bar{1}, m. \quad (45)$$

$$\text{dacă / if } \Phi(x^k, y^k) > \delta_k \Rightarrow \left\{ \begin{array}{l} y^{k+1} = P_{D_y}(y^k - h_k \cdot g_y^k), \text{ unde/where } g_y^k = \text{grad}\Phi_y(x^k, y^k), \\ x^{k+1} = P_{D_x}(x^k - h_k \cdot g_x^k), \text{ unde/where } g_x^k = \text{grad}\Phi_x(x^k, y^k). \end{array} \right\}, \quad (46)$$

$$(\text{grad}\Phi_y(x^k, y^k))_j = a_{i^k j}, \quad i^k = \{1, 2, 3, \dots\} : \Phi_{i^k}(x_{i^k}^k, y^k) = \max\{\Phi_1(x_1^k, y^k), \dots, \Phi_m(x_m^k, y^k)\}, \quad (47)$$

$$(\text{grad}\Phi_x(x^k, y^k))_i = \begin{cases} -1, \text{ dacă/if } i = i^k \\ 0, \text{ dacă/if } i \neq i^k \end{cases}. \quad (48)$$

În acest caz, Y^0 – un element arbitrar din D_Y (de exemplu, generat aleatoriu).

Pentru fiecare $k \geq 1$, elementul Y^k se va determina astfel:

In this case, Y^0 - an arbitrary element of D_Y (for example, generated randomly).

For each $k \geq 1$, the element Y^k shall be determined as follows:

$$Y^k = \left\{ \begin{array}{l} Y^{k-1}, \text{ dacă/if } R(x^k, y^k, Y^{k-1}) \leq R(x^k, y^k, \bar{Y}^k) \\ \bar{Y}^k, \text{ dacă/if } R(x^k, y^k, Y^{k-1}) > R(x^k, y^k, \bar{Y}^k) \end{array} \right\}. \quad (49)$$

Aici, \bar{Y}^k reprezintă elementul din D_Y generat aleatoriu la iterația k , în conformitate cu o oarecare lege de repartiție $P(dY)$ (în particular, ar putea fi repartiție uniformă pe domeniul D_Y).

Conform criteriului lui Savage, problema minimizării funcției-scop va avea aspectul:

Here, \bar{Y}^k represents the element from D_Y generated randomly in the iteration k , according to a certain distribution law $P(dY)$ (in particular, there could be uniform distribution in the field D_Y).

According to Savage criterion, the problem of minimizing the purpose function will have the following aspect:

$$R_S(x, y) = \max_Y \left(\max_{(x,y)} R(x, y, Y) - R(x, y, Y) \right) \rightarrow \min_{(x,y)} \quad (50)$$

Este necesar de menționat că funcția $R_S(x, y)$ este convexă, în raport cu (x, y) pe $D_x \times D_y$.

Astfel, în abordarea lui Savage, se va considera următoarea schemă de soluționare a modelului monopolist:

It is necessary to mention that the function $R_S(x, y)$ is convex in relation to (x, y) on $D_x \times D_y$.

Therefore, in Savage's approach, the following scheme for solving the monopoly model will be considered:

- 1) în conformitate cu legea de distribuție uniformă pe domeniul D_Y , se va genera un set de elemente (acestea reprezentând vectori aleatorii independenți) $Y^1, \dots, Y^l, \dots, Y^L$, fiind privit, în ansamblu, ca un eșantion din mulțimea D_Y ;
- 2) se vor considera L probleme de optimizare, numite probleme interne:

- 1) in accordance with the law of uniform distribution on the domain D_Y , a set of elements will be generated (these representing independent random vectors), $Y^1, \dots, Y^l, \dots, Y^L$ being generally regarded as a sample from the crowd D_Y ;
- 2) L problems of optimization shall be considered, called internal problems:

$$R^l(x, y) = R(x, y, Y^l) \rightarrow \max_{(x,y)}, l = 1, 2, \dots, L, \tag{51}$$

$$R(x, y, Y^l) = \sum_{j=1}^n [c_j(y_j) \cdot \min\{y_j, Y_j^l\} - p_i \cdot \max\{0, y_j - Y_j^l\}] - \sum_{i=1}^m q_i \cdot x_i, \tag{52}$$

cu respectarea condițiilor: $\Phi(x, y) \leq 0$;
 $(x, y) \in D_x \times D_y$.

by observing the conditions: $\Phi(x, y) \leq 0$;
 $(x, y) \in D_x \times D_y$.

Fie că (x^{*l}, y^{*l}) este soluția optimă a problemei $l(l = \overline{1, L})$ și $R^{*l} = \max_{(x,y)} R^l(x, y)$;

Consider (x^{*l}, y^{*l}) as the optimal solution of the problem $l(l = \overline{1, L})$ and $R^{*l} = \max_{(x,y)} R^l(x, y)$;

- 3) se va considera următoarea problemă (numită și problemă externă), care, la drept vorbind, reprezintă o aproximare stocastică a criteriului Savage:

- 3) the following problem shall be considered (also called external problem), which represents a stochastic approximation of the Savage criterion:

$$\overline{R}_S(x, y) = \max_{l \leq l \leq L} [R^{*l} - R^l(x, y)] \rightarrow \min_{(x,y)} \tag{53}$$

- 4) se vor construi $L+1$ șiruri de forma: $\{x^{kl}, y^{kl}\}$, $l = \overline{1, L}$, $\{x^k, y^k\}$, $k = 0, 1, 2, \dots$, unde (x^{0l}, y^{0l}) și (x^0, y^0) sunt a priori determinate din mulțimea $D_x \times D_y$. Elementele (x^{0l}, y^{0l}) , $l = \overline{1, L}$, (x^0, y^0) se vor numi puncte de start pentru cele $L+1$ probleme, corespunzător;
- 5) se vor determina două șiruri numerice h_k și δ_k :

- 4) $L+1$ strings of the form: $\{x^{kl}, y^{kl}\}$, $l = \overline{1, L}$, $\{x^k, y^k\}$, $k = 0, 1, 2, \dots$, shall be created, where (x^{0l}, y^{0l}) and (x^0, y^0) are a priori determined by the set $D_x \times D_y$. The elements (x^{0l}, y^{0l}) , $l = \overline{1, L}$, (x^0, y^0) shall be called starting points for the $L+1$ problems;
- 5) two numerical strings shall be determined h_k and δ_k :

$$h_k = \frac{H}{(k+1)^\alpha}; \delta_k = \frac{\Delta}{(k+1)^\beta}; h_k, \delta_k > 0; h_k, \delta_k \rightarrow 0; \alpha + \beta \leq 1; \sum_{k=0}^{\infty} h_k \delta_k = \infty; h_k / \delta_k \rightarrow 0; \tag{54}$$

- 6) fiind deja determinate punctele $\{x^{kl}, y^{kl}\}$,

- 6) when the points are already determined $\{x^{kl}, y^{kl}\}$, $l = \overline{1, L}$ and $\{x^k, y^k\}$, the

$l=\overline{1,L}$ și $\{x^k, y^k\}$, următoarele elemente | next elements $\{x^{(k+1)l}, y^{(k+1)l}\}$, $l=\overline{1,L}$,
 $\{x^{(k+1)l}, y^{(k+1)l}\}$, $l=\overline{1,L}$, $\{x^{k+1}, y^{k+1}\}$ se | $\{x^{k+1}, y^{k+1}\}$ shall be calculated as follows
 vor calcula astfel [16]: | [16]:

$$\text{dacă / if } \Phi(x^{kl}, y^{kl}) \leq \delta_k \Rightarrow \left\{ \begin{array}{l} x^{(k+1)l} = P_{D_x}(x^{kl} + h_k \cdot g_x^{kl}), \text{ unde/where } g_x^{kl} = \text{grad}_x R^l(x^{kl}, y^{kl}), \\ y^{(k+1)l} = P_{D_y}(y^{kl} + h_k \cdot g_y^{kl}), \text{ unde/where } g_y^{kl} = \text{grad}_y R^l(x^{kl}, y^{kl}). \end{array} \right\}, \quad (55)$$

$$(g_x^{kl})_{i=\overline{1,m}} = (\text{grad}_x R^l(x^{kl}, y^{kl}))_{i=\overline{1,m}} = -q_i, \quad (56)$$

$$(g_y^{kl})_{j=\overline{1,n}} = (\text{grad}_y R^l(x^{kl}, y^{kl}))_{j=\overline{1,n}} = \begin{cases} c'_j(y_j^{kl}) \cdot y_j^{kl} + c_j(y_j^{kl}), \text{ dacă/if } y_j^{kl} \leq Y_j^l \\ c'_j(y_j^{kl}) \cdot Y_j^l + p_j, \text{ dacă/if } y_j^{kl} > Y_j^l \end{cases}, l=1,2,\dots,L, \quad (57)$$

$$c'_j(y_j^{kl}) = -(\overline{c_j} - \underline{c_j}) / (\overline{y_j} - \underline{y_j}). \quad (58)$$

$$\text{dacă / if } \Phi(x^{kl}, y^{kl}) > \delta_k \Rightarrow \left\{ \begin{array}{l} x^{(k+1)l} = P_{D_x}(x^{kl} - h_k \cdot g_x^{kl}), \text{ unde/where } g_x^{kl} = \text{grad}_x \Phi(x^{kl}, y^{kl}), \\ y^{(k+1)l} = P_{D_y}(y^{kl} - h_k \cdot g_y^{kl}), \text{ unde/where } g_y^{kl} = \text{grad}_y \Phi(x^{kl}, y^{kl}). \end{array} \right\}, \quad (59)$$

$$(g_x^{kl})_{i=\overline{1,m}} = (\text{grad}_x \Phi(x^{kl}, y^{kl}))_{i=\overline{1,m}} = \begin{cases} -1, \text{ dacă/if } i=i^k \\ 0, \text{ dacă/if } i \neq i^k \end{cases}, \quad (60)$$

unde/where $i^k = \{1, 2, 3, \dots\} : \Phi_{i^k}(x^{kl}, y^{kl}) = \max \{ \Phi_1(x_1^{kl}, y^{kl}), \dots, \Phi_m(x_m^{kl}, y^{kl}) \}$

$$(g_y^{kl})_{j=\overline{1,n}} = (\text{grad}_y \Phi(x^{kl}, y^{kl}))_{j=\overline{1,n}} = a_{i^k j}. \quad (61)$$

$$\text{dacă / if } \Phi(x^k, y^k) \leq \delta_k \Rightarrow \left\{ \begin{array}{l} x^{k+1} = P_{D_x}(x^k - h_k \cdot g_x^k), \text{ unde/where } g_x^k = \text{grad}_x \overline{R}_S^k(x^k, y^k), \\ y^{k+1} = P_{D_y}(y^k - h_k \cdot g_y^k), \text{ unde/where } g_y^k = \text{grad}_y \overline{R}_S^k(x^k, y^k). \end{array} \right\}, \quad (62)$$

$$(g_x^k)_{i=\overline{1,m}} = (\text{grad}_x \overline{R}_S^k(x^k, y^k))_{i=\overline{1,m}} = q_i, \quad (63)$$

$$(g_y^k)_{j=\overline{1,n}} = (\text{grad}_y \overline{R}_S^k(x^k, y^k))_{j=\overline{1,n}} = \begin{cases} -c'_j(y_j^k) \cdot y_j^k - c_j(y_j^k), \text{ dacă/if } y_j^k \leq Y_j^{l_k} \\ -c'_j(y_j^k) \cdot Y_j^{l_k} + p_j, \text{ dacă/if } y_j^k > Y_j^{l_k} \end{cases}, \quad (64)$$

unde / where $l \in \{1, 2, \dots, L\} : R^{l_k}(x^{kl}, y^{kl}) - R^{l_k}(x^k, y^k) = \max_{l \leq l \leq L} \{ R^l(x^{kl}, y^{kl}) - R^l(x^k, y^k) \}$

Aici/Here: $\overline{R}_S^k(x^k, y^k) = \max_{l \leq l \leq L} [R^l(x^{kl}, y^{kl}) - R^l(x^k, y^k)]$.

(65)

$$\text{dacă / if } \Phi(x^k, y^k) > \delta_k \Rightarrow \left\{ \begin{array}{l} x^{k+1} = P_{D_x}(x^k - h_k \cdot g_x^k), \text{ unde/where } g_x^k = \text{grad}_x \Phi(x^k, y^k), \\ y^{k+1} = P_{D_y}(y^k - h_k \cdot g_y^k), \text{ unde/where } g_y^k = \text{grad}_y \Phi(x^k, y^k). \end{array} \right\}, \quad (66)$$

$$(g_x^k)_{i=1,m} = (grad_x \Phi(x^k, y^k))_{i=1,m} = \begin{cases} -1, & \text{dacă/ if } i=i^k \\ 0, & \text{dacă/ if } i \neq i^k \end{cases}, \quad (67)$$

$$\text{unde/where } i^k = \{1, 2, 3, \dots, m\} : \Phi_{i^k}(x^k, y^k) = \max \{ \Phi_1(x^k, y^k), \dots, \Phi_m(x^k, y^k) \}$$

$$(g_y^k)_{j=1,n} = (grad_y \Phi(x^k, y^k))_{j=1,n} = a_{i^k j}. \quad (68)$$

Concluzii

În condiții de incertitudine, decidentul trebuie să aleagă o alternativă oarecare din cele existente având doar unele informații cu privire la profitabilitatea lor. În această lucrare, se descriu aspectele teoretice ale aplicabilității criteriilor Wald și Savage, ajustate la problema de maximizare a profitului producătorului monopolist, cu utilizarea directă a tehnicii gradientului generalizat. Algoritmii descriși posedă un caracter iterativ, iar particularitatea lor constă în „apropierea”, cu o oarecare aproximație, de vecinătatea soluției optime, care să fie admisibilă pentru toate stările naturii incluse în modelul matematic. Algoritmul descris pentru criteriul de maximă prudență este caracterizat prin oferirea unei soluții, care, aplicată ulterior, va garanta decidentului un anumit profit, în pofida realizării chiar și celei mai nefavorabile stări a naturii. Această abordare asigură producătorul că o eventuală configurație a pieței, chiar și aproape de incertitudine pură, nu îi va genera unele pierderi. Evident că, pentru situațiile când monopolistul tinde să obțină un profit maxim, dar cuantumul regretului să fie minim, se recomandă să fie aplicat criteriul Savage. Acesta se deosebește de cel al pesimistului, deoarece scopul problemei se consideră ca fiind minimizarea regretului, care, indirect, presupune construirea ofertei optime, care să maximizeze profitul pentru toate stările naturii. Paralel cu soluționarea problemei globale, la fiecare iterație, se soluționează și așa-numitele „probleme interne”, care descriu stările naturii considerate, în particular. Această particularitate a algoritmului, grație integrării cu metoda gradientului generalizat, permite construirea unei noi soluții, la fiecare iterație, care să se încadreze în domeniul soluțiilor admisibile, dar are trendul de a se apropia de proxima vecinătate a soluției optime existente. În cazul Savage, rapiditatea generării unei soluții optime depinde de numărul maxim de iterații, dar și de schema automată concretă de modificare a pasului h_k și a pragului de toleranță

Conclusions

Under conditions of uncertainty, the decision maker has to choose any of the existing alternatives, having only some information regarding their profitability. This paper describes the theoretical aspects of the applicability of Wald and Savage criteria, adjusted to the problem of maximizing the profit of the monopolistic producer, with the direct use of the generalized gradient technique. The described algorithms have an iterative character, and their peculiarity consists in the “proximity”, with some approximation, to the vicinity of the optimal solution that is admissible for all the states of nature included in the mathematical model. The algorithm described for the criterion of maximum prudence is characterized by offering a solution which, if subsequently applied, will guarantee the decision maker a certain profit, despite achieving even the most unfavourable state of nature. This approach assures the producer that a possible configuration of the market, even close to pure uncertainty, will not cause loss. Obviously, for situations where the monopolist tends to make a maximum profit, but the amount of regret is minimal, it is recommended to apply the Savage criterion. This is different from that of the pessimist, because the purpose of the problem is the minimization of regret, which, indirectly, implies the construction of the optimal offer that maximizes the profit for all the states of nature. Simultaneously with solving the global problem, with each iteration, the so-called “internal problems”, which describe the states of nature considered, in particular, are also solved. This particularity of the algorithm, thanks to the integration with the generalized gradient method, allows the construction of a new solution, at each iteration, that falls within the field of admissible solutions, but has the tendency to approach the near vicinity of the existing optimal solution. In the Savage case, the speed of generating an optimal solution depends on the maximum number of iterations for which the algorithm will run, but not less important, the autom-

δ_k . Pragul de toleranță reprezintă aproximația, pe care decidentul o poate neglija, dar are rolul de a opri algoritmul, în momentul în care ea nu depășește o anumită valoare definită în prealabil. Acest element al algoritmului contribuie la reducerea timpului de obținere a unui răspuns și diminuarea suprasolicitării subsistemului de calcul, pentru atingerea soluției exacte, care, la momentul determinării, poate să nu mai fie actuală.

atic scheme of modifying the h_k step, and tolerance threshold δ_k . The tolerance threshold represents the approximation that the decision maker can neglect, but it has the role of stopping the algorithm, when it does not exceed a certain predefined value. This element of the algorithm contributes to reducing the response time and the overhead of the computing subsystem, in order to reach the exact solution, which, when determined, may no longer be current.

Bibliografie/ Bibliography:

1. ANDRAȘIU, M. și al. *Metode de decizii multicriteriale*. București: Editura Tehnică, 1986.
2. ANDREICA, M.; STOICA, M.; LUBAN, F. *Metode cantitative în management*. București: Editura Economică, 1998.
3. NICOLESCU, O. *Sistemul decizional al organizației*. București: Editura Economică, 1998, 632 p.
4. STĂNCIOIU, I. *Cercetări operaționale pentru optimizarea deciziilor economice*. București: Editura Economică, 2004, 336 p.
5. ШОП Н. З. *Методы минимизации недифференцируемых функций и их приложения*. Киев: „Наукова Думка”, 1979.
6. SAVAGE, L. J. *The Theory of Statistical Decision*. Journal of the American Statistical Association, 1951, vol. 46, No 1, pp. 55-67.
7. ГОДОНОГА, А. Ф.; ГОЛБАН, Л. Л.; ЧУМАКОВ, Б. М. *Некоторые модели принятия решений в условиях неопределенности. Теория оптимальных решений*, 2018, № 17. Киев: Национальная академия наук Украины, Институт кибернетики, имени В. М. Глушкова, 2018, pag. 130-137, ISSN 2616-5619.
8. GODONOAGĂ, A.; BARACTARI, A. *Modele economice nediferențiabile. Aspecte decizionale*. Chișinău: Editura ASEM, 2011, pp. 52-100.
9. GODONOAGA, A.; GOLBAN, L. *Modification of the Savage's decision criterion for continuous processes*. The 4th Conference of Mathematical Society of the Republic of Moldova, dedicated to the centenary of Vladimir Andrunachievici (1917-1997), 28 iunie – 2 iulie 2017, Chisinau, Moldova.
10. GOLBAN, L. *Linear models with uncertainty factors and some aspects of decision making*. The 16th International Conference on Informatics in Economy (IE 2017). Bucharest, Romania 04 – 07 May, 2017.
11. GAMEȚCHI, A.; SOLOMON, D. *Cercetări operaționale, Volumul I*. Chișinău: Evrica, 2015, pag. 209-216.
12. GOLBAN, L.; GODONOAGĂ, A. „O problemă de transport în viziunea Savage”, Conferința ATIC 2018, „Modelare matematică, optimizare și tehnologii informaționale”.
13. GOLBAN, L. *Algorithm for solving the balanced transportation problem for Savage decision criterion*. Conferința Științifică Internațională „Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii”, ASEM, 28-29 Septembrie 2018, Chișinău.
14. ZABEL, E. *Monopoly and Uncertainty*. The Review of Economic Studies Vol. 37, No. 2 (Apr., 1970), pp. 205-219.
15. APPELBAUM, E.; CHIN, L. *Monopoly versus Competition under Uncertainty*. The Canadian Journal of Economics / Revue Canadienne D'Economique, vol. 15, no. 2, 1982, pp. 355–363, Doi:10.2307/134788.
16. GOLBAN, L. *Modification of Wald and Savage Decision Criteria for Monopoly Market*. Conference Proceedings of the International Conference “The Risk in Contemporary Economy – RCE 2019”, 6th – 7th June 2019, XXth Edition, 2019, Galați, Romania, pp. 337-343, print ISSN 2067-0532, online ISSN 2344-5386.

004.056.5:336.7

RISCURILE DE SECURITATE CIBERNETICĂ ALE INSTITUȚIILOR FINANCIARE ȘI METODELE POSIBILE DE ELIMINARE A ACESTORA*

*Conf. univ. dr. Andrei PETROIA, ASEM
petroia5@hotmail.com
Cercetător independent Ivan BANU,
„Illumax studio” SRL, RM
ivezdehod@gmail.com*

Studiul examinează problemele ce țin de utilizarea tehnologiilor informaționale în sfera organizațiilor financiare. În plus, autorii examinează sursele riscurilor de securitate cibernetică în aceste organizații și mecanismele de influențare a consecințelor manifestării lor asupra principalelor riscuri financiare.

Drept rezultat al cercetării efectuate, autorii au citat domenii-cheie de activitate, care vizează reducerea riscurilor de securitate cibernetică și care sunt legate de elaborarea și crearea controlului intern, și utilizarea instrumentelor de securitate internă, cum ar fi utilizarea instrumentelor fizice de protecție a informațiilor, instrumentelor electronice de bază pentru protecția informațiilor și utilizarea criptării datelor în timpul transmiterii informațiilor în format electronic (protecție end-to-end), precum și alte metode de minimizare a riscurilor.

Cuvinte-cheie: tehnologii informaționale, risc de securitate cibernetică, riscuri financiare, mijloace de asigurare a securității interne.

JEL: D81, G32, K24, L86, O32.

Introducere

Actualitatea temei. Informația constituie componenta importantă a vieții socio-economice, prin intermediul căreia se acumulează toate tipurile de resurse, chiar și resursele financiare, reprezentând, de fapt, fundamentul și motivația, pe care este constituită societatea. În această ordine de idei, protejarea informației reprezintă una din cele mai importante sarcini pentru instituțiile financiare.

004.056.5:336.7

THE RISKS OF CYBERSECURITY OF FINANCIAL INSTITUTIONS AND POSSIBLE METHODS FOR THEIR ELIMINATION*

*Assoc. Prof., PhD Andrei PETROIA, ASEM
petroia5@hotmail.com
Independent researcher, Ivan BANU,
“Illumax studio” LTD, RM
ivezdehod@gmail.com*

The study addresses issues related to the use of information technology in the field of financial organizations. In addition, the authors considered the sources of cybersecurity risks in these organizations and the mechanisms of the impact of their consequences on the main financial risks.

As a result of the study, the authors cited key activities aimed at reducing cybersecurity risks and related to the development and creation of internal controls and the use of internal security tools, such as the use of physical information protection tools, basic electronic information protection tools, the use of data encryption during transmission information in electronic format (end-to-end protection), as well as other methods to minimize risks.

Keywords: information technology, cybersecurity risk, financial risks, internal security tools.

JEL: D81, G32, K24, L86, O32.

Introduction

Topicality of the theme. Information is an important component of the socio-economic life, through which all types of resources are accumulated, even financial resources, representing in fact the foundation and motivation, on which the society is constituted. In this sense, protecting information is one of the most important tasks for financial institutions.

Purpose of the research. Illustration of the nature of cyber security risks of the financial insti-

* Lucrarea a fost prezentată în cadrul Conferinței Științifico-Practice Internațională „Controlul intern în cadrul instituțiilor financiare în contextul noului cadru de reglementare și al provocărilor tehnologice”, 22-23 martie 2019/ The paper was presented at the International Scientific and Practical Conference “Internal Control in Financial Institutions in the Context of the new Regulatory Framework and Technology Challenges”, 22-23 March 2019.

Scopul cercetării constă în ilustrarea naturii riscurilor de securitate cibernetică ale instituțiilor financiare, prezentarea metodelor posibile de eliminare a acestora, precum și formularea unor aprecieri și concluzii referitoare la tema dată.

Sarcinile cercetării rezidă în fundamentarea esenței noțiunii de risc de securitate cibernetică, evidențierea surselor riscurilor de securitate cibernetică în organizațiile financiare, precum și mecanismelor de influențare a consecințelor manifestării lor asupra principalelor riscuri financiare.

Obiectul investigat. Obiectul de cercetare, în cadrul studiului, îl constituie riscul de securitate cibernetică examinat în parte pe tipuri ale acestuia.

Noutatea științifică constă în sistematizarea aspectelor teoretice și practice în ceea ce privește riscurile de securitate cibernetică în organizațiile financiare.

Baza informațională. Ca surse de informații servesc bazele de date din Internet, precum și alte surse electronice ce relatează subiectul supus cercetării.

Metode aplicate

În vederea elaborării prezentului studiu, s-a recurs la diverse metode, precum: studierea literaturii domeniului de cercetare, numeroaselor surse de informare (dintre cele mai cunoscute fiind constatările experților și studiile de specialitate), procedeele și instrumentele de cunoaștere științifică a proceselor economice, precum analiza logică și comparativă.

Rezultate obținute și discuții

1. Neglijarea securității cibernetică ca risc care necesită atenție specială

Există numeroase mecanisme de gestionare a sistemului intern de securitate cibernetică, ce se raportează la elaborarea și crearea de mijloace de control asupra instrumentelor de asigurare a securității.

În anii următori, există probabilitatea ca gestionarea riscului în domeniul securității cibernetică să necesite o schimbare radicală în activitățile instituțiilor financiare, astfel încât acestea să se simtă protejate.

Cybersecuritatea reprezintă un set de instrumente: strategii, principii de asigurare a securității, garanții de securitate, abordări de gestionare a riscurilor, instruire profesională, experiență practică, asigurări și tehnologii, care pot fi utilizate pentru protejarea sferei cibernetică, resursele organizației și ale utilizatorilor. Resursele organizației și ale utilizatorilor includ dispozitive informatice conectate, personal, infrastructură, aplicații, servicii, sisteme de telecomunicații și

tutions, as well as presentation of possible methods of eliminating them, formulation of appraisals and conclusions regarding the given topic.

Tasks of research. Foundation of the concept essence of cyber security risk, highlighting the sources of cyber security risks in financial organizations and mechanisms to influence the consequences of their manifestation on the main financial risks.

Object of investigation. The research object in the study is the risk of cyber security examined in part by its types.

Scientific novelty consists in systematizing the theoretical and practical aspects regarding cyber security risks in financial organizations.

Information base. As sources of information serve the Internet database, as well as other electronic sources that report the investigated subject.

Structure of the work. The paper is composed of the introduction, the basic chapter with three sub-chapters, conclusions and bibliography.

Applied methods

In order to elaborate the present study, various methods were used, such as: studying the literature in the research field; numerous sources of information, the most known being the findings of experts and specialized studies; the procedures and tools for scientific knowledge of economic processes, such as logical and comparative analysis.

Obtained results and discussions

1. Neglect of cybersecurity as a risk requiring special attention

There are many mechanisms for managing the internal cybersecurity system aimed at developing and building security controls.

In the coming years, cybersecurity risk management is likely to require a radical change in the activities of financial institutions in order to make them feel secure.

Cybersecurity is a set of tools, strategies, principles of security, security guarantees, risk management approaches, training, practical experience, insurance and technologies that can be used to protect the cybersphere, organization and user resources. Organization and user's resources include connected computing devices, personnel, infrastructure, applications, services, telecommunication systems, and the entire set of transmitted and / or stored information in the cybersphere [1].

To meet the needs of financial institutions and improve infrastructural communication, online solutions are increasingly integrated into

întregul set de informații transmise și/sau stocate în sfera cibernetică [1].

Pentru a răspunde cerințelor din cadrul activității instituțiilor financiare și a crește eficiența comunicării intra-structurale, soluțiile online sunt, din ce în ce mai des, integrate în rețelele interne ale instituției, ceea ce, desigur, creează un grad suplimentar de comoditate de utilizare, dar implică o serie de vulnerabilități pentru cyber-criminali. Acest lucru este confirmat de numeroase studii efectuate la nivel mondial în domeniul securității informațiilor, inclusiv un studiu realizat de Echipa de Management a Centrului Național de Răspuns la Incidente de Securitate Cibernetică în Domeniul Protecției Sistemelor de Control Industrial al Statelor Unite (ICS-CERT). Aproape toate instalațiile de infrastructură critică sunt expuse riscului.

Există două tipuri principale de amenințări la adresa securității informațiilor:

1. Încălcarea neintenționată (accidentală):
 - defecțiuni ale sistemului de securitate;
 - dezastru naturale;
 - defecțiuni ale echipamentului;
 - factorul uman.
2. Încălcarea intenționată:
 - angajați nemulțumiți;
 - spionaj industrial;
 - hackeri;
 - viruși și viermi;
 - terorism.

2. Eliminarea amenințării crescânde

Pentru a depăși amenințările, multe departamente, organizații non-profit și state, în decursul anilor, au dezvoltat diferite standarde. Există standarde elaborate pentru o țară, ținând cont de specificul acesteia și care se aplică numai pe teritoriul țării respective, dar există și standarde care sunt aplicate peste tot în lume. Standardele respective oferă îndrumări privind dezvoltarea strategiilor de apărare aprofundată (defence-in-depth) pentru organizațiile care utilizează componente de control financiar intern și conțin informații despre configurare sigură, cele mai bune practici, politici de securitate, arhitectură de rețea și proceduri de operare sigure.

Măsurile prioritare pentru combaterea amenințărilor cibernetică se raportează la partea tehnică a problemei și reprezintă investiții în măsuri de securitate, cum ar fi firewall-urile, antiviruşii și alte soluții hardware-software pentru detectarea și prevenirea intruziunilor. Cu toate acestea, există o opinie, care denotă că această problemă nu poate fi

the internal networks of institutions, which, of course, create additional usability, but entail a number of vulnerabilities to cybercriminals. This is confirmed by many global researches in the field of information security, including research conducted by the US Industrial Control Systems Computer Emergency Response Team (ICS-CERT). Almost all critical infrastructure facilities are under threat.

There are two main types of information security threats:

1. Unintentional (accidental) violation:
 - Malfunctions of security systems;
 - Natural disasters;
 - Equipment failures;
 - Human factor.
2. Premeditated (intentional) violation:
 - Dissatisfied employees;
 - Industrial espionage;
 - Hackers;
 - Viruses and worms;
 - Terrorism.

2. Eliminating the increasing threat

To overcome the threats, many departments, non-profit organizations and states have been developing various standards for several years. There are standards developed for one country, taking into account its specificity, and acting only on the territory of this country, but there are also standards that are applied everywhere in the world. These standards are guidelines for developing “defence-in-depth” strategies for organizations that use internal financial control components. These standards provide information on secure configuration, best practices, security policy, secure network architecture, and secure operating procedures.

Priority measures to counter cyber threats are focused on the technical side of the problem and represent investments in such security measures as firewalls, antiviruses and other software and hardware solutions for intrusion detection. However, there is an opinion that this problem cannot be solved only at the technical and operational level, as it has now become clear that many of the above-mentioned technical solutions are ineffective or they are not enough when they are not integrated with redundancy solutions. The magnitude of the security problem can lead to stupor, but this can be avoided. In reality, there are answers, and they are based on

rezolvată doar la nivel tehnic și operațional, deoarece, în prezent, a devenit clar că multe dintre soluțiile tehnice, menționate anterior, sunt ineficiente sau insuficiente, atunci când nu sunt integrate cu soluții de rezervă. Exagerarea problemei de asigurare a securității poate duce la stupoare, dar acest lucru poate fi evitat. În realitate, există răspunsuri și ele se bazează pe tehnologii, dar tehnologia este doar un instrument. Managementul este, în cele din urmă, la îndemâna oamenilor. Acest lucru înseamnă că, pentru cea mai eficientă apărare împotriva atacurilor cibernetice, o cultură de securitate trebuie să se situeze la același nivel ridicat ca și instrumentele de securitate.

Standardele prezumă importanța a trei factori, precum procesul în sine, tehnologiile și oamenii. Securitatea sistemului depinde de toți acești factori combinați:

Personalul:

Cât de strict angajații execută procesele?

Procesul:

Care este procedura de implementare, operare și întreținere a soluției?

Tehnologiile:

Ce funcționalitate tehnică este încorporată în soluția de automatizare?

Acești trei factori principali joacă un rol important în domeniul securității interne a oricărei instituții financiare.

Fiecare sector are propriile probleme și amenințări, iar standardele au, de asemenea, propriile lor caracteristici. De exemplu, standardul NERC CIP (Asigurarea securității sistemelor informaționale din domeniul Alimentației cu Energie Electrică a Statelor Americii de Nord împotriva atacurilor cibernetice) este aplicat în sectorul energetic. Unele standarde se aplică la nivel mondial, cum ar fi IEC 62443 (Security for Industrial Automation and Control Systems).

3. Vulnerabilități comune și metode de atac

O justificare rapidă a motivelor, pentru care operatorii de infrastructură cibernetică (sau infrastructurile instituțiilor financiare) ar trebui să acorde mai multă atenție problemei durabilității, poate fi făcută, dacă sunt luate în considerare cele mai cunoscute vulnerabilități și metode de atacuri cibernetice, care pot afecta negativ funcționarea continuă a sistemelor cibernetice (și activitatea serviciilor dependente de aceste sisteme) [2].

Printre cele mai frecvente vulnerabilități, pot fi identificate următoarele:

- Vulnerabilitățile inerente software-ului/hardware-ului (defecte de proiectare);

technology. But technology is only a tool. Governance is ultimately in the hands of the people. This means that for the most effective protection against cyber-attacks, a safety culture must be at the same high level as security.

Standards emphasize the importance of three factors: process, technology and people. System security depends on all these factors combined:

Staff

How strictly do employees perform processes?

Process

What is the procedure for implementing, operating and maintaining the solution?

Technologies

What technical functionality is incorporated in the automation solution?

These 3 main factors play a direct role in the internal security sphere of any financial institution.

Each sector has its own problems and threats, and standards also have their own specifics. For example, the NERC CIP (Protection of the Critical Infrastructure of the North American States for Reliable Power Supply) standard is applied in the energy sector. Some standards are applied throughout the world, such as IEC 62443.

3. Common vulnerabilities and attack techniques

Quickly justify the reasons why operators of cyber infrastructure (or infrastructure of financial institutions) should pay more attention to the issue of sustainability can be taken into account if we take into account most of the well-known vulnerabilities and methods of cyber-attacks that can adversely affect the continuous operation of cyber systems services) [2].

Among the most frequently occurring vulnerabilities can be identified such as:

- Inherent software/ hardware vulnerabilities (design flaws);
- Lack of (physical and logical) protection measures;
- “Vulnerabilities of Zero Day”;
- Incorrect configuration/ incompatibility of system components;

- Lipsa măsurilor de protecție (fizice și logice);
- „Vulnerabilitățile de Zero Day”;
- Configurarea incorectă/ incompatibilitatea componentelor sistemului;
- Lipsa actualizărilor sau testarea inadecvată a actualizărilor înainte de implementare;
- Pregătirea insuficientă a administratorilor de sistem;
- Calificările inadecvate ale utilizatorilor;
- Încecherea fizică a infrastructurii sau a unor părți ale sistemelor;
- Subestimarea riscurilor rezultate din vulnerabilitatea fizică a instalațiilor, în care se află componentele sistemului cibernetic (de exemplu, expunerea la inundații, activități dăunătoare etc.).

Principalele tipuri de atacuri cibernetice includ:

- Refuzul distribuit al serviciului (DDoS);
- Intruțiuni în rețea;
- Software malițios, cal troian (trojan horse), backdoor;
- Atacuri asupra anumitor utilizatori (administratori-operatori în pozițiile principale);
- Atacuri asupra anumitor echipamente/dispozitive (de exemplu, controlere logice programabile – PLC);
- Distrugerea completă sau parțială a sistemelor (generate de incendii, explozii etc.);
- Ingineria socială;
- Insiderii.

Infraactorii, de obicei, aleg organizațiile financiare cel mai puțin informate și nepregătite din punct de vedere tehnic, care nu sunt în măsură să reziste atacurilor hackerilor ca victime.

În majoritatea cazurilor, acest lucru nu necesită nicio spargere tehnică. Metodele funcționează la nivelul psihologiei. Anumite trucuri permit aflarea informațiilor pentru accesarea sistemelor financiare, pur și simplu, aranjând corect întrebări și, eventual, falsificând (fără a sparge) o scrisoare de la o bancă sau pagina unui site web, creând o copie a site-ului web cu modificarea unuia sau a mai multor caractere din numele domeniului. Acesta este phishing-ul clasic.

În același timp, instituțiile financiare nu fac decât să obțină informații din mediul public despre succesul hackerilor, deoarece acesta, întotdeauna, constă în eșecuri bancare, cu posibile riscuri suplimentare de reducere a loialității clienților, ceea ce se soldează cu pierderi financiare.

Una din posibilitățile de combatere a infracțiunilor digitale de tip phishing poate fi me-

- No updates or inadequate testing of updates before deployment;
- Insufficient training of system administrators;
- Insufficient user skills;
- Obsolescence of infrastructure or parts of systems;
- Underestimation of risks resulting from the physical vulnerability of objects in which cyber-system components are located (for example, susceptibility to flooding, malicious actions, etc.).

Among main types of cyber-attacks there can be identified:

- Distributed Denial of Service (DDoS);
- Network intrusion;
- Malicious software, Trojan horses, backdoors;
- Attacks on certain users (administrators – operators on the main positions);
- Attacks on certain equipment / devices (for example, programmable logic controllers – PLC);
- Complete or partial destruction of systems (due to, for example, fire, explosion, etc.);
- Social engineering;
- Insiders.

Scammers usually choose the least informed and technically unprepared financial institutions that are unable to resist hacker attacks.

In most cases, this does not require any technical hacking. Methods work at the level of psychology. Certain techniques allow you to find out information for accessing financial systems by simply arranging the questions correctly and, possibly, forging (not cracking) a letter from the bank or a website page, creating a copy of the website with a change in one or several characters in the domain name. This is classic phishing.

At the same time, financial organizations only as a last resort publicly announce the successes of hackers, since these are always failures of banks with possible further risks of reducing customer loyalty, which leads to financial losses.

You can fight banal phishing by either using new authentication methods: not just through the username/password, but, for example, through the application of biometrics characteristics, when a client, even a misleading one, will not be able to transfer the “access code” to the attacker, because his face, fingerprints, voice

toda de autentificare, nu doar prin nume de utilizator/ parolă, dar, de exemplu, prin aplicarea caracteristicilor biometrică, când un client, chiar cel indus în eroare, nu poate transmite „codul de acces” atacatorului, deoarece fața, amprentele degetelor, vocea etc. reprezintă codul lui de acces. Al doilea mod de a lupta împotriva tentativelor de asemenea fraude constă în creșterea gradului de instruire a angajaților în domeniul securității informaționale.

4. Abordarea orientată spre stabilitate și durabilitate

Experiența ultimilor ani și a evenimentelor recente a relevat probabilitatea ca măsurile de protecție să eșueze în cele din urmă. Din acest motiv și având în vedere că măsurile de protecție pentru infrastructurile critice pot fi evitate cu ușurință, toți actorii implicați în asigurarea securității unei astfel de infrastructuri delicate și vitale ar trebui să acorde mai multă atenție durabilității infrastructurii critice.

O politică de durabilitate a cybersistemelor creată de la zero, ar trebui să se bazeze pe patru linii de apărare:

1. Prima linie de apărare se raportează la nivelul tehnic și fizic. Elementele tradiționale de securitate intranet, cum ar fi firewall-urile, sistemele de prevenire a intruziunilor și protecția antivirus sunt răspândite și pe larg utilizate în combaterea amenințărilor cunoscute, dar insuficiente. Aceste elemente tradiționale ale managementului securității rețelei, adesea, constituie baza combaterii amenințărilor cibernetice esențiale și sunt de natură preventivă.

2. A doua linie de apărare se referă la nivelul personal. Reziliența personală este una dintre cele mai importante componente ale durabilității sistemului [3].

3. A treia linie de apărare privește nivelul organizațional. Izolarea componentelor individuale ale sistemului cibernetic facilitează detectarea amenințărilor și distrugerea promptă a acestora.

4. A patra linie de apărare constă în dezvoltarea cooperării și a parteneriatului între diferiți actori. În Europa, Parteneriatul public-privat european pentru îmbunătățirea sustenabilității (EP3R) a fost creat pentru a dezvolta o inițiativă politică de protejare a infrastructurii informaționale critice, adoptată de Comisia Europeană la 30 martie 2009. Obiectivele EP3R sunt: susținerea procesului de schimb de informații, acumularea de bune practici în domeniul politicii și

become his access code. The second way to fight is to increase employee literacy in the field of information security.

4. Stability and sustainability approach

The experience of past years and recent events has revealed the likelihood of protection measures eventually failing. For this reason, and given that protection measures for critical infrastructures can be easily circumvented, all stakeholders involved in ensuring the security of such sensitive and vital infrastructure facilities need to pay more attention to the sustainability of critical infrastructure.

The cyber resilience policy created from scratch should be based on four lines of defense:

1. The first line of defence is at the technical and physical level. Traditional intranet security controls such as firewalls, intrusion prevention systems, and antivirus protection are widespread and sufficient to counter known threats, but not sufficient. These traditional elements of network security controls are often the basis for countering basic cyber threats and are preventive in nature.

2. The second line of defence is on a personal level. Personal resilience is an essential component of system resilience [3].

3. The third line of defence is at the organizational level. Isolation of individual components of the cyber system facilitates the identification of threats and their rapid destruction.

4. The fourth line of defence is the development of cooperation and partnership between various stakeholders. In Europe, the European Public-Private Partnership for Sustainability (EP3R) was created to develop a policy initiative to protect the critical information infrastructure adopted by the European Commission on March 30, 2009. The objectives of the EP3R are: maintaining information sharing, accumulating best practices in politics and industry, developing a common understanding, discussing priorities, objectives and measures of public policy, increasing coherence and coordination of safety and sustainability policies in Europe, identifying good basic practices their adoption for safety and sustainability [4].

The main sources of infection of computers in the technological infrastructure of organizations are the Internet, removable media and e-mail. Despite the common opinion about the isolation of the technological network, it is the Internet that has become the main source of

industrii, dezvoltarea unei înțelegeri comune, discuția priorităților, obiectivelor și măsurilor politicii publice, îmbunătățirea coerenței și coordonării politicilor de securitate și sustenabilitate în Europa, identificarea bunelor practici de bază și promovarea adoptării lor pentru a garanta siguranța și sustenabilitatea [4].

Principalele surse de contaminare computerizată a infrastructurii tehnologice a organizațiilor sunt internetul, suporturile amovibile și poșta electronică. În ciuda opiniei frecvente despre izolarea rețelei tehnologice, anume Internetul, în ultimii ani, a devenit principala sursă de contaminare a calculatoarelor în infrastructura tehnologică a organizațiilor [5].

Există o opinie despre necesitatea introducerii unei baze de date interbancare comune privind riscurile operaționale. Astfel, fiecare bancă înregistrează orice incidente operaționale – de la scurgeri de informații până la jaful unui bancomat. După aceea, organizația financiară, întotdeauna, efectuează unele ajustări în activitatea sa, schimbă procesele de afaceri. Băncile mici au mai puțină experiență, mai puține incidente, dar riscurile lor, din cauza lipsei de informații, sunt mai mari. Pentru aceasta, este necesar să se creeze un sistem care să permită schimbul online al acestor informații. În timpul schimbului, datele personale ale băncii, clienților sau angajaților săi nu sunt dezvăluite. Prima sarcină a acestei baze o reprezintă primirea la timp a informațiilor (ceea ce este foarte important pentru atacurile cibernetice). În al doilea rând, baza de date poate deveni un instrument analitic pentru băncile mijlocii și mici. Acestea vor putea obține întreaga imagine a incidentelor operaționale din țară și vor constata cum au fost rezolvate problemele în alte instituții bancare, înlăturând prompt și adecvat dificultățile.

Concluzii

Sarcina de a asigura securitatea cibernetică a sistemelor instituțiilor financiare este destul de complexă și nu toate aspectele acesteia au fost acoperite în cadrul acestui articol. Cu toate acestea, respectarea cerințelor standardelor internaționale de securitate și utilizarea instrumentelor certificate internațional reduc semnificativ probabilitatea de atacuri cibernetice de succes și consecințele negative asupra sistemelor cibernetic.

Factorii-cheie în asigurarea securității cibernetic, în prezent, sunt depistarea rapidă a amenințărilor, prevenirea răspândirii acestora și

infection of computers in the technological infrastructure of organizations in recent years [5].

There is an opinion about the need to implement a common interbank database on operational risks. Thus, each bank records any operational incidents – from information leakage to ATM robbery. After that, the financial organization always makes some adjustments in its work, changes business processes. Small banks have less experience, fewer incidents, but their risks due to lack of information are greater. To do this, you need to create a system that allows online to share this information. When exchanging, personal data of the bank, its clients or employees are not disclosed. The first task of this database is to receive information in a timely manner (which is very important in case of cyber-attacks). Secondly, the database can become an analytical tool for an average and small bank. They will be able to get the whole picture of operational incidents in the country and see how problems were solved in other banking institutions, timely and adequately responding to the difficulties encountered.

Conclusions

The task of ensuring the cybersecurity of financial institutions is quite complex, and not all of its aspects were covered in this article. However, adherence to the requirements of international security standards and the use of internationally certified tools significantly reduce the likelihood of successful cyber-attacks and their negative consequences for cyber systems..

The key factors for ensuring cybersecurity now are the rapid detection of threats, the prevention of their spread and the minimization of negative consequences, rather than the construction of the “Maginot Line” of cyber-systems, because technologies are constantly evolving and out-dated protection methods become useless.

There are no precedents in the world yet, when a single system would be able to protect all information resources, even highly specialized ones. Cyber security is always a complex of measures; therefore it is hardly possible to speak about building some kind of centralized security system. Rather, we need a unified approach, compliance with a number of standards at all levels, starting from the state, then through the commercial sector directly for users [6].

minimizarea consecințelor negative, mai degrabă decât construirea unei „linii Maginot” de sisteme cibernetice, deoarece tehnologiile sunt în continuă evoluție și metodele de protecție depășite devin inutile.

Nu există precedente în lume, când un singur sistem ar fi capabil să protejeze toate resursele informaționale, chiar și cele extrem de specializate. Securitatea cibernetică, întotdeauna, reprezintă un set de măsuri, astfel, încât nu este posibil să vorbim despre construirea unui tip de sistem de securitate centralizat. Mai degrabă, este necesară o abordare unificată, respectarea unui număr de standarde la toate nivelurile, de la stat, apoi prin sectorul comercial direct către utilizatori [6].

Bibliografie/ Bibliography:

1. Тезаурус: кибербезопасность: <https://postnauka.ru/faq/83781>
2. Кибербезопасность и устойчивость промышленных систем управления: <https://digital.report/promyshlennyye-sistemy-upravleniya/>
3. ICS-CERT Incident Response Summary Report 2009-2011: [https://ics-cert.us-cert.gov/sites/default/files/documents/ICS-CERT%20Incident%20Response%20Summary%20Report%20\(2009-2011\)_accessible.pdf](https://ics-cert.us-cert.gov/sites/default/files/documents/ICS-CERT%20Incident%20Response%20Summary%20Report%20(2009-2011)_accessible.pdf)
4. Conclusion for the European Public-Private Partnership (PPP) for Resilience scheme <http://www.enisa.europa.eu/activities/Resilience-and-CIIP/public-private-partnership/european-public-private-partnership-for-resilience-ep3r>
5. Ландшафт угроз для систем промышленной автоматизации в первом полугодии 2018 года: <https://securelist.ru/threat-landscape-for-industrial-automation-systems-in-h1-2018/91496/>
6. Управление рисками финансовой кибербезопасности перейдет под госконтроль? <https://kursiv.kz/news/finansy/2017-11/upravlenie-riskami-finansovoy-kiberbezopasnosti-pereydet-pod-goskontrol>
7. Applied Cybersecurity Handbook. European Commission Tempus Project: 544088-TEMPUS-1-2013-1-SI-TEMPUS-JPHES. Version 1, May 2015. https://www.ecesm.net/default/files/Dev.2.4-v1_new.pdf
8. Cybersecurity Management Guidelines. Ver 1.1. Ministry of Economy, Trade and Industry of Japan, Independent Administrative Agency Information-technology Promotion Agency. https://www.meti.go.jp/policy/netsecurity/downloadfiles/CSM_Guidelines_v1.1_en.pdf
9. Cybersecurity Best Practices Guide For IROC Dealer Members. Investment Industry Regulatory Organization of Canada. https://www.iroc.ca/industry/Documents/CybersecurityBestPracticesGuide_en.pdf
10. Information Security Handbook for Network Beginners. National Center of Incident Readiness and Strategy for Cybersecurity (NISC), The Government of JAPAN. September 29, 2017. https://www.nisc.go.jp/security-site/campaign/files/aj-sec/handbook-all_eng.pdf
11. Никольская К.Ю. Проблемы информационной безопасности компьютерных сетей. În: Securitatea informațională 2018: conf. int., (ediția a 14-a), 20-21 martie 2018 – Chișinău: ASEM, 2018, p.183-185. ISBN 978-9975-75-910-6.
12. BURUC Alexanru; NISTOR Dan. Securitatea cibernetică și securitatea națională. Cazul Republicii Moldova. În: *Securitatea informațională 2013*: conf. int., 19 aprilie 2013 (ed. a 10-a jubiliară) – Chișinău, ASEM, 2013, p. 83-89. ISBN 978-9975-75-640-2.

Bun de tipar 26.12.2019
Coli de tipar 21,0. Coli editoriale 15,6.
Comanda nr.39. Tirajul 100 ex.

Tipografia Serviciului Editorial-Poligrafic al ASEM
Chișinău – 2005, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni 59
tel. 402-910, 402-936, 402-886

ISSN 1810-9136